

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

**ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

*Матеріали круглого столу
Київ, 20 травня 2011 р.*

Київ
Видавець Ліпкан О.С.
2011

УДК 343.13
ББК Х629.3
П 781

Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі : Матеріали круглого столу (Київ, 20 травня, 2011 р.). — К.: ФОП Ліпкан О. С., 2011. — 350 с.

ISBN 978-966-2439-18-2

У матеріалах круглого столу знайшли відображення результати науково-практичного пошуку викладачів, здобувачів та курсантів Національної академії внутрішніх справ та інших вищих навчальних закладів щодо бачення проблем у сфері реформування кримінально-процесуального законодавства України та шляхів їх розв'язання.

Збірник розрахований на викладачів, здобувачів, слухачів, курсантів і студентів навчальних закладів юридичного профілю, а також працівників правоохоронних органів.

Матеріали викладаються в авторському редагуванні.

УДК 343.13
ББК Х629.3

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО КОВАЛЕНКА В.В.	17
<i>Валентин Васильович Коваленко</i> <i>Ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук,</i> <i>професор, член-кореспондент Національної Академії правових наук України,</i> <i>генерал-лейтенант міліції</i>	
ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ФАРИННИКА В.І.	19
<i>Василь Іванович Фаринник</i> <i>Начальник Головного слідчого управління МВС України</i> <i>генерал-майор міліції, заслужений юрист України</i>	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	21
<i>Гончаренко Владлен Гнатович</i> <i>академік НАПрНУ (Академія адвокатури України)</i>	
РОЛЬ І МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА	23
<i>Литвак Олег Михайлович</i> <i>завідувач кафедри теорії діяльності та управління в органах прокуратури</i> <i>Національної академії прокуратури України</i> <i>доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України</i>	
ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	26
<i>Аленін Юрій Павлович</i> <i>завідувач кафедри кримінального процесу</i> <i>Національного університету «Одеська юридична академія»</i> <i>доктор юридичних наук, професор</i> <i>Гловюк Ірина Василівна</i> <i>доцент кафедри кримінального процесу</i> <i>Національного університету «Одеська юридична академія»</i> <i>кандидат юридичних наук</i>	
ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ	28
<i>Клименко Ніна Іванівна</i> <i>професор КНУ Шевченка</i> <i>доктор юридичних наук, професор</i> <i>Пеньківський Вадим Павлович</i> <i>здобувач НА СБУ</i>	
РОЗВИТОК ПРЕДМЕТУ КРИМІНАЛІСТИКИ	31
<i>Кузьмичов Володимир Сергійович</i> <i>професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС</i> <i>доктор юридичних наук, професор</i>	

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ	33
<i>Лук'янчиков Євген Дмитрович</i> доктор юридичних наук, професор	
<i>Лук'янчиков Борис Євгенович</i> кандидат юридичних наук, доцент	
ПРОТИДІЯ ЗАКОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА-ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	36
<i>Никифорчук Дмитро Йосипович</i> начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС доктор юридичних наук, професор	
<i>Савицький Дмитро Олександрович</i> професор кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук, доцент	
ЗАЩИТА ЖЕРТВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В УКРАИНЕ И ЗА РУБЕЖОМ	38
<i>Удалова Лариса Давидовна</i> начальник кафедри уголовного процесса НАВД доктор юридических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины	
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАЯВНИКА ПРО ВЧИНЕНИЙ ЗЛОЧИН	41
<i>Капліна Оксана Володимирівна</i> завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» доктор юридичних наук, доцент	
ВІДШКОДУВАННЯ СУДОВИХ ВИТРАТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	44
<i>Карпов Никифор Семенович</i> професор кафедри кримінального процесу НАВС доктор юридичних наук, доцент	
ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ	47
<i>Попелюшко Василь Олександрович</i> завідувач кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін Національного університету «Острозька академія» доктор юридичних наук, доцент	
ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ	49
<i>Слінько Сергій Вікторович</i> начальник кафедри кримінального процесу Харківського національного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, доцент	
ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	52
<i>Весельський Віктор Казимирович</i> начальник кафедри криміналістики та судової медицини НАВС, кандидат юридичних наук, професор	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ В СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ	54
<i>Кучинська Оксана Петрівна</i> проректор Академії адвокатури України кандидат юридичних наук, професор	

ЧИ ПОТРЕБУЄ КОНВЕНЦІЙНА РОЗУМНІСТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТРОКУ КОНКРЕТИЗАЦІЇ В КПК УКРАЇНИ?	57
<i>Шибіко Василь Петрович</i>	
<i>професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, професор</i>	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УКРАЇНІ	60
<i>Азаров Юрій Іванович</i>	
<i>професор кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ПРО СИСТЕМУ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	63
<i>Бацько Ігор Миколайович</i>	
<i>доцент кафедри кримінального права та кримінології Національного гірничого університету кандидат юридичних наук, доцент</i>	
<i>Шаніна Євгенія Григорівна</i>	
<i>завідувач кафедрою кримінального права та кримінології Національного гірничого університету, заслужений юрист України</i>	
<i>Бацько Дмитро Ігорович</i>	
<i>студент юридичного факультету Національного університету імені Олеся Гончара</i>	
ЗАСТОСУВАННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	66
<i>Бояров Віктор Іванович</i>	
<i>професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ (МЕДІАЦІЇ) В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	69
<i>Власова Ганна Петрівна</i>	
<i>доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національний університет державної податкової служби України, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ПРОБЛЕМИ СВДОЦЬКОГО ІМУНІТЕТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	71
<i>Омельченко Олександр Євгенійович</i>	
<i>професор кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ПРОЕКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ	73
<i>Письменний Дмитро Петрович</i>	
<i>професор кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук, доцент</i>	

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	
ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ОНОВЛЕННЯ ПІДХОДІВ	79
<i>Підюков Петро Павлович</i>	
<i>начальник Науково-методичного центру навчальних закладів МВС, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України</i>	
<i>Конюшенко Яна Юрївна</i>	
<i>викладач кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук</i>	
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ	81
<i>Рожнова Вікторія Василівна</i>	
<i>професор кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ПЕРЕБУДОВА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	
У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ	83
<i>Садченко Олександр Олексійович</i>	
<i>завідувач кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС, кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ДЕЯКІ ПРИЧИНИ ПЕРЕВИЩЕННЯ СТРОКІВ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ	85
<i>Татаров Олег Юрійович</i>	
<i>начальник відділу надання практичної допомоги в організації роботи слідчих підрозділів ГСУ МВС України кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ЗА УМОВИ	
МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ	88
<i>Чорноус Юлія Миколаївна</i>	
<i>докторант докторантури та ад'юнктури НАВС кандидат юридичних наук, доцент</i>	
ЗАКОНОДАВЧІ ПІДХОДИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ	
ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	
ДО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	91
<i>Юсупов Володимир Васильович</i>	
<i>начальник наукової лабораторії з проблем законодавчого вдосконалення діяльності ОВС ННІПСК НАВС кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник</i>	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЗМАГАЛЬНИХ ЗАСАД	
КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ	93
<i>Яновська Олександра Григорівна</i>	
<i>доцент кафедри конституційного та адміністративного права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» кандидат юридичних наук, доцент, адвокат</i>	
ОСКАРЖЕННЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ	96
<i>Горелкіна Кіра Георгіївна</i>	
<i>старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук</i>	

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СЛІДЧОЇ РОБОТИ ТА НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ЦИХ ПИТАНЬ.....	97
<i>Давиденко Валерій Степанович</i>	
<i>головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, старший радник юстиції кандидат юридичних наук,</i>	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	100
<i>Зайка Сергій Олегович</i>	
<i>заступник начальника навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів НАВС з навчальної та наукової роботи, кандидат юридичних наук</i>	
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОКУМЕНТІВ, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	103
<i>Запоцький Андрій Петрович</i>	
<i>старший оперуповноважений УДСБЕЗ ГУ МВС України в м. Києві кандидат юридичних наук</i>	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА СВІДКА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ	105
<i>Карпов Олександр Никифорович</i>	
<i>кандидат юридичних наук</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОЦІНКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	108
<i>Климчук Михайло Павлович</i>	
<i>старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ	111
<i>Костюченко Олена Юріївна</i>	
<i>доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидат юридичних наук</i>	
ПРАВОВА ДОПОМОГА СВІДКУ ЯК СУБ'ЄКТУ, ЯКИЙ ВІДІГРАЄ ДОПОМІЖНУ РОЛЬ В ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ	113
<i>Никоненко Михайло Якович</i>	
<i>професор кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук</i>	
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОЗВ'ЯЗКУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ.....	116
<i>Сизоненко Антон Степанович</i>	
<i>начальник ННІПСК НАВС кандидат юридичних наук</i>	
ФАХІВЕЦЬ У ГАЛУЗІ ПРАВА ЯК ЗАХИСНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ..	118
<i>Степанов Олег Станіславович</i>	
<i>доцент кафедри кримінального процесу НАВС кандидат юридичних наук</i>	
МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОГО ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ	120
<i>Таран Олена Вікторівна</i>	
<i>докторант кафедри криміналістики НАВС</i>	

ПОДАННЯ ДІЗНАВАЧА ЩОДО УСУНЕННЯ ПРИЧИН І УМОВ, ЯКІ СПРИЯЛИ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНУ.....	122
<i>Форостяний Андрій Володимирович</i>	
<i>старший викладач кафедри</i>	
<i>кримінального процесу НАВС</i>	
ЗАХОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	125
<i>Хабло Оксана Юрійвна</i>	
<i>старший викладач кафедри</i>	
<i>кримінального процесу НАВС</i>	
<i>кандидат юридичних наук</i>	
ВІДОМЧИЙ КОНТРОЛЬ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	128
<i>Чурикова Ірина Володимирівна</i>	
<i>старший викладач кафедри</i>	
<i>кримінального процесу НАВС</i>	
<i>кандидат юридичних наук</i>	
КАСАЦІЙНА ПЕРЕВІРКА СУДОВИХ РІШЕНЬ, ПРИЙНЯТИХ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	130
<i>Шпотакиєвська Олена Володимирівна</i>	
<i>доцент кафедри досудового</i>	
<i>розслідування ННІПСК НАВС</i>	
<i>кандидат юридичних наук</i>	
МІСЦЕВІ СУДИ ЯК УЧАСНИКИ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ	133
<i>Левченко Юлія Миколаївна</i>	
<i>Заступник начальника ВТК-34</i>	
<i>Державного департаменту України з питань виконання покарань</i>	
ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПРОКУРОРОМ ПРИ РЕФОРМУВАННІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУ- АЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	136
<i>Лобач Віктор Петрович</i>	
<i>начальник управління організації підтримання державного</i>	
<i>обвинувачення в судах Головного управління</i>	
<i>підтримання державного обвинувачення</i>	
<i>в судах Генеральної прокуратури України</i>	
<i>заслужений юрист України</i>	
ПОРЯДОК ЗАМІНИ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ ЯК ГАРАНТІЯ ЙОГО НЕЗАЛЕЖНОСТІ	138
<i>Пастернак Юрій Богданович</i>	
<i>старший викладач кафедри</i>	
<i>теорії діяльності та управління в органах прокуратури</i>	
<i>Національної академії прокуратури України</i>	
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ ДО ОСІБ З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ НЕПСИХОТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ.....	140
<i>Лукач Ірина Богданівна</i>	
<i>науковий співробітник наукової лабораторії з проблем</i>	
<i>законодавчого вдосконалення діяльності ОВС ННІПСК НАВС</i>	

ОБМЕЖЕННЯ ГЛАСНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ГАРАНТІЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ	142
<i>Самодін Артем Володимирович</i> викладач кафедри кримінально-процесуальної діяльності ННІПКМ НАВС	
ПРОЦЕСУАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ФАКТІВ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ НА СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	145
<i>Сачко Олександр Васильович</i> викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ	
ЗАТРИМАННЯ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	148
<i>Ангеленюк Анна-Марія Юріївна</i> ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС	
ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ	150
<i>Антощук Андрій Олександрович</i> ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини НАВС	
ОЦІНКА ПОКАЗАНЬ ПІДОЗРЮВАНИХ ТА ОБВИНУВАЧЕНИХ	152
<i>Безносюк Андрій Миколайович</i> здобувач кафедри кримінального процесу НАВС	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ СУДДІВ	154
<i>Бойко Ольга Євгенівна</i> ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА.....	156
<i>Богдан Ольга Юріївна</i> здобувач кафедри кримінального процесу НАВС	
ПРО ХАРАКТЕР ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ ПРО ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ.....	159
<i>Бондаренко Ярослава Сергіївна</i> здобувач кафедри кримінального процесу НАВС	
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО В СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	160
<i>Вакулік Ольга Анатоліївна</i> ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС	
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ	162
<i>Вовк Василь Васильович</i> здобувач кафедри кримінального процесу НАВС	
ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ ...	165
<i>Воробйова Ірина Вікторівна</i> здобувач кафедри кримінального процесу НАВС	
ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОПИТУ	167
<i>Гагаловська Анна Петрівна</i> ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС	

СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ, ЇЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА УНІФІКАЦІЯ	170
<i>Дрозд Олена Яківна</i> <i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ЩОДО РОЗШУКУ ОБВИНУВАЧЕНОГО	172
<i>Дунаєва Анна Володимирівна</i> <i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу</i> <i>НАВС</i>	
ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ	174
<i>Жовненко Денис Сергійович</i> <i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПОРЯДОК ВІДСТОРОНЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНОГО ВІД ПОСАДИ	177
<i>Завада Сергій Валерійович</i> <i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ ТА РІШЕНЬ ПРОКУРОРА В СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	179
<i>Зарева Іван Іванович</i> <i>здобувач кафедри кримінального</i> <i>процесу НАВС</i>	
СУТНІСТЬ ОГЛЯДУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ	181
<i>Зарубенко Ольга Вікторівна</i> <i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 209 КК УКРАЇНИ	183
<i>Івасик Роман Михайлович</i> <i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА І НАУКОЗНАВСТВО	185
<i>Іщенко Дарина Андріївна</i> <i>ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини НАВС</i>	
ОКРЕМИЙ РОЗДІЛ У КПК ЩОДО ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДИТИНИ — ЗАПОРУКА ЇЇ НАЛЕЖНОГО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ТА МАЙБУТНЬОГО ЮВЕНАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА	188
<i>Канюс Василь Миколайович</i> <i>ад'юнкт кафедри</i> <i>кримінального процесу НАВС</i>	
ПЕРЕВІРКА ТА ОЦІНКА ДОКАЗІВ СУДОМ ПРИ НАДАННІ ЗГОДИ НА ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ	190
<i>Корсун Володимир Ярославович</i> <i>здобувач кафедри кримінального</i> <i>процесу НАВС</i>	
МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ	192
<i>Костовська Олена Миколаївна</i> <i>ад'юнкт кафедри кримінального</i> <i>процесу НАВС</i>	

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	194
<i>Котова Анна Андріївна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри</i>	
<i>кримінального процесу НАВС</i>	
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ШАХРАЙСТВ У СФЕРІ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ.....	196
<i>Крижевський Андрій Вадимович</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
РЕФОРМУВАННЯ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ.....	199
<i>Крилова Ольга Василівна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТИВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	202
<i>Кузьмічова Єлизавета Володимирівна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального</i>	
<i>процесу НАВС</i>	
ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ В ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА	204
<i>Кучевський Петро Васильович</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ОБСТАВИН, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ТА ДОКАЗУВАННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ.....	206
<i>Лога Валентина Миколаївна</i>	
<i>здобувач кафедри досудового</i>	
<i>розслідування ННІПСК НАВС</i>	
ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ: СТАДІЯ ЧИ ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ?	207
<i>Майгур Михайло Олександрович</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПИТАННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	211
<i>Макаров Марк Анатолійович</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ВИДИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЕКСТРАДИЦІЄЮ ОСОБИ	212
<i>Мартин Орест Володимирович</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального</i>	
<i>процесу НАВС</i>	
УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА.....	216
<i>Мироєвська Анна Всеволодівна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри криміналістики НАВС</i>	

ГАРАНТІЇ ПРАВА АДВОКАТА — ПРЕДСТАВНИКА ПОТЕРПІЛОГО ОСКАРЖИТИ ВИРОК СУДУ І БРАТИ УЧАСТЬ У РОЗГЛЯДІ СПРАВИ СУДОМ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ	218
<i>Михайлів Світлана Василівна ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ВИПРАВДАННЯ» ТА «РЕАБІЛІТАЦІЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	221
<i>Охотіна Юлія Владленовна ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПРАВО СВІДКА НА ЗАХИСНИКА, ГАРАНТОВАНЕ ЗАКОНОДАВСТВОМ	223
<i>Панчук Оксана Вікторівна ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
АЛГОРИТМИ ДОСЯГНЕННЯ КОМПРОМІСУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	225
<i>Паризький Ігор Володимирович здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
АДАПТАЦІЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ОБВИНУВАЧЕНИХ ДО СУЧАСНИХ УМОВ РОЗВИТКУ КРАЇНИ	227
<i>Пастушенко Сергій Володимирович ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОТЕРПІЛИЙ» У КПК УКРАЇНИ	229
<i>Процько Ганна Іванівна ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ В СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	231
<i>Рибалко Жанна Леонідівна здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	234
<i>Романченко Валерій Анатолійович ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ НЕЗАКОННО ЗАСУДЖЕНИМ ОСОБАМ	235
<i>Савенков Олексій Володимирович здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ І ГАРАНТІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	238
<i>Савицька Світлана Леонідівна здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ЗАХИСТ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ ДІЯННЯ ДО НАСТАННЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	240
<i>Сачук Віталій Васильович ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	

ПОРЯДОК ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ. . . .	243
<i>Стасюк Олександр Леонідович</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ВСТАНОВЛЕННЯ НЕДОВЕДЕНОСТІ УЧАСТІ ОБВИНУВАЧЕНОГО У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ ЯК ПІДСТАВИ ДО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	245
<i>Сторожук Марина Ігорівна</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.	248
<i>Стринатко Юрій Дмитрович</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ОСОБІ ПІД ЧАС ВІДБРАННЯ У НЕЇ ПОЯСНЕНЬ ОРГАНОМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	251
<i>Терещенко Юлія Василівна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
НАУКОВЕ І ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ. . . .	253
<i>Тимчишин Дмитро Михайлович</i>	
<i>ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини НАВС</i>	
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИВЕДЕННЯ ВИРОКІВ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ У ВІДПОВІДНІСТЬ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	256
<i>Тростяньська Ярослава Іванівна</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ДОПИТ ПОТЕРПІЛИХ У СПРАВАХ ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ.	258
<i>Філашкін Вадим Сергійович</i>	
<i>здобувач кафедри криміналістики та судової медицини НАВС</i>	
<i>начальник відділу УБОЗ УМВС України в Миколаївській області</i>	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРО ОБОВ'ЯЗОК ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.	260
<i>Фомічов Костянтин Сергійович</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНЬОГО.	263
<i>Хоменко Світлана Ярославівна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
АДВОКАТ ЯК ПРЕДСТАВНИК ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.	265
<i>Цегун Таїсія Станіславівна</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ЗЛОЧИНЦІВ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИН ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ.	269
<i>Чижикова Катерина Ігорівна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ.	270
<i>Шкелебей Вікторія Анатоліївна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЛЮДИНИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ	273
<i>Шклярєнко Андрій Михайлович</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ПРИСЯЖНИХ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ	275
<i>Щєрба Вікторія Миколаївна</i>	
<i>ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДСТВА У СПРАВІ ДЕКІЛЬКОМА СЛІДЧИМИ	278
<i>Якубова Айше Зейтулаївна</i>	
<i>здобувач кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД НА СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	281
<i>Ахундова Агія Аббасівна</i>	
<i>студент курсу КМ ННІЗДН НАВС</i>	
ПЕРША СТАДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	283
<i>Бєлан Олексій Олександрович</i>	
<i>слухач магістратури</i>	
<i>за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» ННІУ НАВС</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ІНІЦІАТОРА НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ ІЗ СУДОМ	285
<i>Бєстрицький Богдан Юрійович</i>	
<i>слухач магістратури ННІУ НАВС</i>	
ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕ ІНАКШЕ ЯК ЗА СКАРГОЮ ПОТЕРПІЛОГО	287
<i>Вовна Вікторія Андріївна</i>	
<i>студентка НАВС</i>	
ГАРАНТІЇ ПРАВ ОБВИНУВАЧЕНОГО НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ	290
<i>Волкова Катерина Олександрівна</i>	
<i>слухач магістратури за</i>	
<i>спеціальністю «Правознавство»</i>	
<i>ННІУ НАВС</i>	
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ	292
<i>Гіріч Лідія Олександрівна</i>	
<i>слухач 101 групи курсу з підготовки фахівців</i>	
<i>освітньо-кваліфікаційного рівня магістр</i>	
<i>за спеціальністю «Правознавство» ННІУ НАВС</i>	
ВСЕБІЧНЕ, ПОВНЕ ТА ОБ'ЄКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	295
<i>Данилюк Юрій Павлович</i>	
<i>слухач магістратури ННІУ НАВС за спеціальністю «Правознавство»</i>	
КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	297
<i>Долгушин Віктор Анатолійович</i>	
<i>слухач ННІУ НАВС за спеціальністю «правоохоронна діяльність»</i>	

ПРИВОДИ І ПІДСТАВИ ДО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	298
<i>Друма Денис Олександрович</i> слухач магістратури ННІУ за спеціальністю «Правознавство»	
ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ	301
<i>Єрмолова Тетяна Володимирівна</i> слухач магістратури ННІУ НАВС за спеціальністю «Правознавство»	
ГАРАНТІЇ ПРАВ ОБВИНУВАЧЕНОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА	303
<i>Жилінська Ірина Анатоліївна</i> слухач магістратури ННІУ НАВС за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»	
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА	305
<i>Карпов Артем Іванович</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО СВДКА	308
<i>Карпова Єлизавета Никифорівна</i> студентка 4-го курсу НАВС	
ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	311
<i>Карпова Світлана Аркадіївна</i>	
ВСЕБІЧНЕ, ПОВНЕ ТА ОБ'ЄКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ, ЯК ПРИНЦИП КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	314
<i>Литвин Володимир Вікторович</i> слухач курсу з підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістр за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» ННІУ НАВС	
ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ	316
<i>Лісницький Максим Ігорович</i> слухач магістратури ННІУ НАВС	
ПРОТИРІЧЧЯ В ЗАСТОСУВАННІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЩОДО ЗАТРИМАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ	318
<i>Ляпало Артем Васильович</i> слухач магістратури ННІУ НАВС	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ОБҐРУНТОВАНOSTІ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ЯК ОБВИНУВАЧЕНОГО	319
<i>Олійник Володимир Володимирович</i> слухач ННІУ НАВС освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО	321
<i>Ольшевський Віктор Олександрович</i> слухач магістратури ННІУ НАВС за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА РОЗСЛІДУВАННЯМ ЗЛОЧИНІВ	324
<i>Пиняга Ірина Миколаївна</i> слухач магістратури ННІУ НАВС	

ПРОЦЕСУАЛЬНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ	326
<i>Пирогов Денис Сергійович</i> <i>магістр кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ПРИВОДИ ТА ПІДСТАВИ ДО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	328
<i>Пуляр Олександр Валерійович</i> <i>слухач магістратури ННІУ НАВС</i> <i>за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»</i>	
ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	330
<i>Сойма Дмитро Йосипович</i> <i>слухач магістратури ННІ управління НАВС</i> <i>за спеціалізацією «Правознавство»</i>	
СУБ'ЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	333
<i>Тищенко Оксана Леонідівна</i> <i>слухач магістратури НАВС</i>	
ОБШУК І ВИЙМКА В ЖИТЛІ ЧИ ІНШОМУ ВОЛОДІННІ ОСОБИ	334
<i>Трембіцький Юрій Валерійович</i> <i>магістр кафедри кримінального процесу НАВС</i>	
ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ В КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ .	336
<i>Фурманов Микола Володимирович</i> <i>слухач ННІУ НАВС</i>	
ВИТРЕБУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ ТА ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ НОРМАТИВНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ	337
<i>Шульга Олег Володимирович,</i> <i>курсант 406 групи ННІПКМ НАВС</i>	
ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО	339
<i>Щирська Вікторія Сергіївна</i> <i>слухач ННІУ НАВС</i>	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА КОЛИ ПСИХІЧНЕ АБО ІНШЕ ТЯЖКЕ ЗАХВОРЮВАННЯ ОБВИНУВАЧЕНОГО ПЕРЕШКОДЖАЄ ЗАКІНЧЕННЮ РОЗСЛІДУВАННЯ В СПРАВІ	342
<i>Юшин Вадим Васильович</i> <i>слухач магістратури ННІУ НАВС</i>	

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО КОВАЛЕНКА В.В.

Шановні учасники круглого столу!

Прийміть мої щирі вітання з початком роботи круглого столу «Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі».

Проведення цього представницького заходу саме зараз є важливим моментом в розвитку наукової пізнавальної діяльності з розбудови Української держави, української правової науки.

Уже стало очевидним, що країні потрібні системні реформи, які відповідатимуть сучасним потребам суспільства та держави, національним традиціям, стандартам європейської демократії та європейського права. Тож, саме Ви, інтелектуальна еліта країни, маєте зосередити всі зусилля для вирішення нагальних проблем, що стоять перед країною.

Переконаний, що реформи права, зокрема, і кримінально-процесуального права, мають бути об'єднані новою ідеєю, яка надасть суспільству і державі справжній демократичний рух уперед, до мирного й соціально гармонійного суспільства, до демократії, соціальної справедливості, законності, забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

За роки незалежності України було переглянуто теоретичні та методологічні основи науки кримінального процесу з урахуванням політичної, економічної, соціальної і правової природи Української держави, об'єктивних закономірностей і тенденцій її історичного розвитку та сучасного стану. Нова доктрина кримінального процесу, основу якої складають права людини, гарантовані Європейською конвенцією про права людини та фундаментальні свободи, безпосередньо впливає на процес реформування кримінально-процесуального права. Вона базується на визнанні якісно нової ролі публічної влади у взаємовідносинах з громадянами: не держава — «опікун суспільства», а держава — «слуга».

Розуміємо, що створити систему кримінально-процесуального права, яка б належним чином захищала справедливість і права людини та яка була

б ефективною у протидії злочинності неможливо шляхом внесення подальших змін до чинного КПК. Сьогодні Україна, як ніколи, потребує прийняття нового КПК за новою європейською моделлю, в якому сутністю процесу буде не формальне виконання процедур, а з'ясування істини як основи права на справедливе судочинство.

Глибоко переконаний, роль науки у цій важливій справі важко переоцінити. Саме тому доцільно та необхідно проводити науково-теоретичні та прикладні дослідження з актуальних проблем кримінально-процесуального права, забезпечувати впровадження їх результатів у правозастосовну практику.

Сьогоднішній круглий стіл, безсумнівно, стане частиною генези формування та удосконалення кримінально-процесуальної наукової думки, оскільки саме безпосереднє творче спілкування провідних науковців різних навчальних закладів і наукових установ, представників практичних органів надає необхідного поштовху для майбутніх звершень на ниві удосконалення законодавства та практики його застосування.

Бажаю учасникам поважного зібрання плідної роботи, конструктивного діалогу та успішної реалізації усіх планів з удосконалення кримінально-процесуального законодавства України.

Валентин Васильович КОВАЛЕНКО

*Ректор Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент
Національної Академії правових наук України,
генерал-лейтенант міліції*

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ФАРИННИКА В.І.

Шановні учасники круглого столу!

Від імені особового складу Головного слідчого управління МВС України і від себе особисто вітаю Вас із відкриттям засідання круглого столу «Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі».

Україна належить до числа небагатьох держав пострадянського простору, в яких до цього часу не прийнято нового Кримінально-процесуального кодексу. Однією з причин цього є різне бачення політиками, науковцями та практичними працівниками шляхів розвитку кримінально-процесуального законодавства.

Враховуючи сучасні євроінтеграційні процеси, економічні, соціальні та політичні зміни, що відбуваються в нашій державі, питання удосконалення кримінально-процесуального законодавства є особливо актуальними для України.

Вважаю, що на сучасному етапі державотворення необхідно максимально наблизити систему кримінального судочинства до європейських стандартів без руйнування тих позитивних напрацювань, що існують у державі. І роль науки у цій важливій справі є однією з визначальних.

Нині в наукових колах активно обговорюються прагнення розробників проектів КПК України до новаторства, що дійсно є прогресивними. Зокрема, пропозиції щодо спрощення процедури початку досудового розслідування, диференціації порядку розслідування залежно від тяжкості кримінально караних діянь, запровадження елементів відновного і примирного правосуддя, заочного судового провадження, скасування інституту направлення справ на додаткове розслідування тощо заслуговують на підтримку. Водночас, слід зауважити, що новаторські ідеї не повинні йти врозріз вітчизняним традиціям та історичному досвіду законотворення, фундаментальним положенням процесуальної теорії. У цьому контексті значна кількість положень запропо-

нованих на сьогодні проектів КПК України є дискусійними і викликають зауваження.

Хочу відзначити результативність і ефективність спільної роботи МВС України, представників вищих навчальних закладів і наукових установ МВС України, спрямованої на формулювання концептуальних пропозицій щодо статей запропонованих на сьогодні проектів КПК України, уточнення (деталізації) окремих положень, усунення внутрішніх суперечностей, приведення деяких з них у відповідність до Конституції України та міжнародних актів.

Саме тому науково-теоретичні та прикладні дослідження з актуальних проблем кримінально-процесуального права, удосконалення кримінально-процесуального законодавства та практики його застосування мають стати підґрунтям еволюційного, поступального розвитку кримінально-процесуального законодавства України з оптимальним поєднанням новаторства і традицій.

Василь Іванович ФАРИННИК

Начальник Головного слідчого управління

МВС України

генерал-майор міліції

заслужений юрист України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

ГОНЧАРЕНКО Владлен Гнатович
академік НАПрНУ
(Академія адвокатури України)

1. Доцільність реформування будь-якої галузі суспільства визначається необхідністю якісної зміни чи удосконалення функціонування і його очікуваних результатів певних елементів цієї галузі або галузі в цілому. Методологічною основою реформування повинні бути його повнота і системність.

В цьому плані не є виключенням реформування кримінально-процесуального законодавства, доцільність якого об'єктивно з'явилася ще в 1991 р. з часу утворення незалежної української держави.

Означене реформування повинно бути досконало і системно узгоджено з приписами Конституції (багато з яких одночасно самі потребують серйозних удосконалень) і кримінального права, яке за природою речей має захищатись кримінальним процесом.

Практична ефективність реформованого кримінально-процесуального законодавства забезпечується конструюванням його інститутів і норм на міцній теоретичній основі, перш за все — на чітко визначених завданнях і принципах його здійснення.

2. Правильне визначення завдань кримінального судочинства в законодавстві спрямовує діяльність осіб, що його здійснюють, на невідмінне вирішення передовсім і головним чином проблеми швидко і повного розкриття злочинів, що безперечно буде детермінувати охорону прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а не навпаки, як це зазначено в ст.2 чинного КПК України, бо ніяка навіть дуже кваліфікована і всеосяжна охорона прав і законних інтересів осіб практично не зможе з необхідністю привести до повного і швидкого розкриття злочинів. В законодавстві ні в якому разі не можна підміняти логіку нормотворення і предмет правового регулювання відносин політичною кон'юнктурою і набором модних фраз.

Принагідно варто зауважити, що завдання викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону повністю поглинається завданням повного розкриття злочинів, бо останнє може статися лише після постановлення судом обвинувального вироку, що набрав законної сили.

3. Основоположним началом конструювання системи кримінально-процесуального законодавства і його застосування є нормативно закріплені принципи процесу, канони яких повинні пронизувати все судочинство від його відкриття й до повного завершення. Неодмінними і непорушними повинні бути публічність, диспозитивність, рівність, змагальність, гласність, право на захист, презумпція невинуватості, *onus probandi*, *favor defensionis*, всебічність, повнота і неупередженість.

Порушення хоча б одного з принципів ким-небудь з учасників процесу, особливо суб'єктами доказування, повинно тягти за собою певні заходи реагування, а в окремих передбачених законом випадках бути незаперечною підставою для прийняття відповідних юридичних рішень.

4. Кримінальний процес за визначенням є процесом обвинувальним, а тому акт порушення кримінальної справи повинен розглядатись як перший крок процесу обвинувачення. Цей аргумент, поряд з багатьма іншими, дає підстави для твердження, що порушувати кримінальну справу повинна мати право лише одна особа, а саме — особа, яка законом наділена правом (і обов'язком) офіційного обвинувачення. Такими особами у справах публічного і приватно-публічного обвинувачення є прокурор, а в справах приватного обвинувачення — заявник (потерпілий). В останньому випадку суддя не порушує кримінальну справу, а відкриває провадження у справі, бо інакше він порушить канон неупередженості.
5. Звідси з необхідністю випливає, що прокурор здійснює обвинувачення не лише в суді, а протягом всього процесу, бо в **обвинувальному** процесі весь етап досудового слідства проходить без обвинувача, функції якого мимоволі чи цілеспрямовано переймає на себе слідчий (слідчий суддя), цим грубо порушуючи канон неупередженості, що є неприпустимим.
6. Принцип рівності головним чином повинен забезпечувати надійний захист від обвинувачення, бо останнє і так має в своєму розпорядженні всю могутню силу державного правоохоронного апарату. Нинішнє законодавство, на жаль, лише безвідповідально декларує цю рівність.

Для прикладу можна навести можливість сторін в кримінальному процесі у використанні спеціальних знань, за допомогою яких встановлюються наукового обґрунтовані доказові факти. За законом слідчий за певних умов може призначати проведення судової експертизи, в результаті чого одержує авторитетний **висновок експерта**. Разом з тим у закон введено право захис-

ника звертатися до фахівця для отримання висновків із спеціальних питань, який в результаті проведених дослідів видає захиснику довідку спеціаліста, що належить до категорії **інших документів**. Цей юридичний пасаж теоретично є повністю неспроможним, бо будь-який висновок (експерта, фахівця, вченого) є результатом особистого дослідження і тому може бути лише персональним і належати до особистих доказів, а документ є об'єктивізованим викладом або засвідченням спеціальними знаками вже існуючих, встановлених кимось фактів.

7. Все кримінально-процесуальне законодавство повинно відповідати всім усталеним вимогам професійної і загальнолюдської етики. Чинний КПК, на жаль, далеко не завжди відповідає цьому цілком природному і зрозумілому правилу спілкування людей у суспільстві. Прикладів термінологічної і процедурної зневаги до представників сторони захисту в судочинстві можна навести безліч (зневажливе усунення адвоката і благородний відвід слідчого, сумлінне виконання адвокатом захисних дій — протидія слідству, достойне подання прокурора і принизлива скарга адвоката тощо).

РОЛЬ І МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

ЛИТВАК Олег Михайлович

*завідувач кафедри теорії діяльності та управління в органах прокуратури
Національної академії прокуратури України
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

Вітчизняний кримінальний процес вже протягом тривалого часу знаходиться в очікуванні докорінних змін та перетворень. При цьому відсутність до сьогоднішнього часу нового кримінально-процесуального кодексу з достатньою очевидністю вказує на наявність серйозних протиріч у поглядах нашої наукової доктрини на майбутні системи кримінальної юстиції. Одним із сутнісних елементів реформування мають стати зміни у системі досудового розслідування злочинів. Осягнути весь спектр пов'язаних з ними проблем в межах

цієї роботи досить важко, тому ми зупинимося на найбільш актуальному для нас питанні — місця та ролі прокуратури в системі досудового слідства.

Виходячи із положень Концепції реформування кримінальної юстиції України за результатами проведених реформ досудове слідство має бути покладено на: національну поліцію, фінансову поліцію, військову поліцію, слідчий підрозділ Служби безпеки України, спеціально утворений орган досудового розслідування корупційних правопорушень (антикорупційний орган). Важко сподіватись, що така система буде сформована одразу. Ймовірно на перехідному етапі обов'язки вище перелічених інституцій будуть розподілені в межах існуючої системи правоохоронних органів.

Що стосується прокуратури, то про неї у наведеному переліку прямо не згадується. Втім, в тексті згаданого програмного документу є досить важлива ремарка з цього приводу: «досудове розслідування органами прокуратури може проводитись лише у виняткових випадках, спеціально визначених законом». Водночас критерії визначення «винятковості» тих чи інших справ чітко не виписані. На нашу думку, залишення в процесі розробки нового кримінально-процесуального кодексу даних питань поза увагою може призвести до позбавлення прокуратури можливості ефективно виконувати покладені на неї функції. В першу чергу потрібно виходити з положень Конституції України, у відповідності до статті 121 якої прокурор підтримує обвинувачення в суді. Зрозуміло, що така діяльність об'єктивно залежить від якості доказової бази, яка сформована в ході досудового розслідування. В зв'язку з цим, прокурор не може бути позбавлений повноважень спрямованих на забезпечення ефективності досудового слідства. З точки зору досягнення такої мети принципово важливими, на нашу думку, є наступні повноваження прокурора: мати повний доступ до матеріалів досудового розслідування; давати вказівки органу досудового розслідування щодо проведення слідчих та процесуальних дій, брати участь у проведенні слідчих дій та процесуальних дій; у необхідних випадках особисто проводити слідчі дії; вилучати та передавати іншому слідчому будь-яку кримінальну справу з метою забезпечення найбільш повного і об'єктивного розслідування; особисто проводити розслідування в повному обсязі. При цьому право особистого розслідування потребує чітких, нормативно-визначених підстав реалізації, з тим, щоб прокуратура необґрунтовано не підміняла діяльність слідчих підрозділів.

Ми вважаємо, що такі підстави можна поділити на дві умовні групи. Перша група «виключної підслідності», яка включає кримінальні справи особливої категорії (щодо службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, суддів, працівників правоохоронних органів, тощо). Друга група «універсальної підслідності», в межах якої будь-яка кримінальна справа

може бути прийнята до провадження прокурором, якщо він вважає, що засобів прокурорського нагляду недостатньо для забезпечення ефективності розслідування злочину або ж він потребує безпосередньої уваги прокурора зважаючи на його суспільну значимість.

Враховуючи викладене, у майбутньому кримінально-процесуальному кодексі серед повноважень прокурора слід закріпити право особисто проводити розслідування в повному обсязі у випадках передбачених статтею, що визначає підслідність (аналог ст. 112 чинного КПК). Відповідно, у вказаній статті доцільно викласти такі положення: досудове розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище (відповідно до Закону України «Про державну службу») та особами, посади яких віднесено до 1–3 категорії посад, суддями, працівниками правоохоронних органів — провадиться органами прокуратури. За постановою Генерального прокурора України, його заступників, прокурора області та прирівняних до них прокурорів органи прокуратури можуть розслідувати і інші злочини в тих випадках, коли іншим чином забезпечити ефективне розслідування неможливо.

На завершення відзначимо, що правила виключної та універсальної підслідності цілком відповідають міжнародним стандартам щодо ролі прокурора у кримінальному судочинстві. Зокрема, Рекомендація Рес (2000) 19 «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства» прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 року вказує, що в окремих правових системах прокуратура «веде, очолює або контролює розслідування».

ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

АЛЕНІН Юрій Павлович

*завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор*

ГЛОВЬОК Ірина Василівна

*доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук*

Кримінальний процес є складною багатосуб'єктною та багатофункціональною діяльністю, яка потребує відповідного нормативного регулювання, що забезпечуватиме реалізацію публічних та приватних інтересів при провадженні у кримінальних справах.

У зв'язку з цим, як уявляється, можна виділити кілька базових концептуальних позицій, які мають бути враховані при розробці нового проекту КПК.

1. Формою кримінального процесу України є змішана форма, що передбачає розшуковий характер діяльності у досудових стадіях (із елементами змагальності) та повністю змагальні судові стадії процесу. Україна не готова до ультразмагальної форми кримінального процесу, яка пропонувалася проектом Кримінального процесуального кодексу (Мін'юсту та Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права при Президентіві України). Намагання впровадити таку форму не враховують існуючі проблеми та недоліки судово-слідчої практики.
2. Проведення у кримінальній справі повинно здійснюватися на основі чітко визначеної системи стадій кримінального процесу, що дає можливість вирішення конкретних завдань у відповідних процесуальних формах та прийняття підсумкових процесуальних рішень, які відмежовуються одну стадію від іншої. При цьому невдалою є відмова від стадії порушення кримінальної справи, у межах якої має виноситися формалізоване процесуальне рішення про початок провадження у кримінальній справі (однак це не виключає необхідності більш точного найменування цієї стадії).

3. У кримінальному процесі України реалізується система кримінально-процесуальних функцій. Теорія кримінально-процесуальних функцій є придатною для реформування вітчизняного кримінального процесу та розробки положень проекту нового КПК України. При цьому має бути забезпечено дотримання фундаментального постулату цієї теорії — недопустимість суміщення процесуальних функцій.
4. Забезпечення належного розслідування кримінальних справ вимагає наділення слідчого, який виконує функцію розслідування, таким обсягом повноважень, який є достатнім для всебічного, повного та об'єктивного встановлення обставин справи у розумні строки. Із цією метою пропонуємо зберегти існуючу систему прав та обов'язків слідчого, яка виправдала себе багаторічним досвідом. Слідчий повинен бути захищений політичними, процесуальними та економічними гарантіями, які давали б йому можливість належним чином виконувати свої обов'язки та використовувати надані йому права. Тільки у такому випадку слідчий буде самостійною процесуальною фігурою і нести персональну відповідальність за результати слідства та за прийняття рішень з урахуванням свого внутрішнього переконання.
5. Центральним питанням при реформуванні кримінально-процесуального законодавства має бути питання про роль суду у сучасному кримінальному процесі України. Враховуючи поширення змагальних засад у кримінальному процесі України, ця проблема набуває все більшої гостроти.

На нашу думку, не треба боятися покладати на суд обов'язок встановлення тих обставин справи, які необхідні для постановлення обґрунтованого вироку, і розширити його повноваження щодо збирання доказів у стадії судового розгляду із власної ініціативи, якщо це необхідно для встановлення обставин щодо питань, які повинні бути вирішені у вироку, а сторони не докладають до цього зусиль. Це можна проілюструвати цитатою із статті З.В. Макарової: «якщо суд бачить, що для правильного вирішення кримінальної справи немає достатньої сукупності доказів, а прокурор та адвокат не заявляють відповідні клопотання, не виконують свої професійні обов'язки, не здійснюють надані їм права, суд знову ж, якщо він сам не буде збирати докази, вимушений виносити незаконний, необґрунтований, несправедливий вирок. Якщо не надати суду права самостійно збирати докази, то він і не повинен нести відповідальність за винесення незаконного, необґрунтованого, несправедливого вироку». До речі, у німецькому кримінальному процесі суд зобов'язаний з метою встановлення істини дослідити всі факти та докази, які мають значення для вирішення справи (ч. 2 § 244 КПК ФРН).

Активність суду у доказуванні не може бути ототожнена із обов'язком суду довести винуватість підсудного у вчиненні злочину. Як відомо, доказування розуміється у двох значеннях: доказування як різновид пізнання (збирання, перевірка та оцінка доказів) та доказування як обґрунтування певного твердження, певної тези. Суд у судовому розгляді здійснює доказування у розумінні збирання, перевірки та оцінки доказів; і він повинен мати достатньо повноважень для збирання та перевірки тих доказів, які є необхідними для вирішення питань, передбачених у ст. 324 КПК. При цьому, безумовно, доказова активність суду має бути обмежена неможливістю суду за власної ініціативи вирішувати питання про притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб, про притягнення підсудного до кримінальної відповідальності за вчинення іншого злочину, відсутністю повноважень порушувати кримінальну справу.

6. У новому КПК мають бути урегульовані провадження, спрямовані на забезпечення процесуальної економії у кримінальному судочинстві (заочне провадження, наказне провадження та провадження на підставі угод), а також медіативне провадження як одна із процедур відновного правосуддя.

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО–ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ

КЛИМЕНКО Ніна Іванівна
професор КНУ Шевченка
доктор юридичних наук, професор

ПЕНЬКІВСЬКИЙ Вадим Павлович
здобувач НА СБУ

Перебудова діяльності правоохоронних органів у руслі здійснення в країні правової реформи вимагає подальшого удосконалення процесуальних основ законодавства, зокрема з судової експертизи. Експертні установи мають підготувати пропозиції щодо реалізації судових експертиз з урахуванням оновлення кримінально-процесуального і інших видів законодавства.

Особлива увага має бути приділена зміцненню гарантій об'єктивності експертних висновків, встановленню такої системи правовідносин учасників судової експертизи, яка б забезпечувала кожному з них можливість найбільш певно використовувати їх висновки для встановлення істини в захисті своїх законних інтересів (М.Г. Щербаківський, О.М. Моїсєєв та інші).

Так процесуальний закон дає не зовсім вдале визначення додаткової і повторної експертизи, які тепер включені у всі кодекси. Згідно ст. 75 КПК у визначення додаткової або повторної експертизи повинні бути закладені різні мотиви незгоди суду з даним раніше висновком експерта (експертів).

Додаткову судову експертизу слід призначити тоді, коли неясні або неповні висновки первинної експертизи, проявляються тоді, коли в результаті проведення судової експертизи виникали нові питання, пов'язані з дослідженням того ж об'єкта або не проведені необхідні дослідження.

В ЦПК, ГПК та інші кодекси адміністративного судочинства України на решті вирішено питання про процесуальну регламентацію проведення комплексної експертизи. Однак ця дефініція сформульована по-різному. Чинний КПК України не містить її зовсім.

Повторну експертизу призначають тоді, коли висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності.

Багато питань виникає під час застосування норм процесуального законодавства при здійсненні судово-експертної діяльності. Нажаль мають місце прогалини в процесуальному законодавстві і неузгодженість окремих його норм цивільного, господарського, адміністративного, процесуальних кодексів.

Необхідно закріпити права та обов'язки судових експертів та визначити статус керівника судово-експертної установи в законодавстві, а не в підзаконних нормативних актах.

Потребує також законодавчого вирішення: можливість призначення та проведення судових експертиз до порушення кримінальної справи, коли без цього неможливо визначити наявність для цього підстав; слід розширити перелік випадків обов'язкового призначення судових експертиз ст. 76 КПК, а також випадків, які дозволяють розширити їх в залежності від обставин та характеру справи; необхідне проведення атестації та державної реєстрації МЮ України методик проведення судових експертиз відповідно до Постанови КМ України від 02.07.2008 р.; проведення судової експертизи іноземними фахівцями і участь судово-експертних установ України в міжнародних судово-експертних організаціях; структури висновку судового експерта; завдання і види інформаційного забезпечення судової експертизи.

Виникла необхідність законодавчо регламентувати проведення правових (або юридичних) експертиз в тих випадках, коли для встановлення істини в кримінальних або цивільних справах необхідні дослідження з застосуванням спеціальних юридичних знань, якими не володіють слідчий або суд. В зв'язку з необхідністю реалізації принципу змагальності і незалежності експертів в судочинстві необхідно закріпити в кримінальному процесі інститут Конкурентної експертизи, тобто проведення експертизи в недержавних установах незалежними (альтернативними) експертами, використавши досвід окремих зарубіжних держав (Т.В. Іванова, С.Н. Холопова, РФ, 2008р.).

Вважаємо що необхідно закріпити в законодавстві поняття «несудових експертиз» і ввести поняття «змагальність експертизи» оскільки можливості сторін на призначення експертизи майже відсутні, доцільно заборонити суду призначати експертизу за своєю ініціативою, якщо її проведення не є обов'язковим. Передбачити, що згода при виборі експерта (експертів) є обов'язковою для суду (Удалова Л.Д., Осика С.В., 2000р.).

ЗУ «Про судову експертизу» повинен бути змінений і доповнений нормами, які оптимізують пізнавальну діяльність судового експерта. В цьому законі слід визначити статус судового експерта, статус керівника судово-експертного закладу і статус відомства, в підпорядкуванні якого знаходяться цей заклад, і державні структури, що забезпечують його діяльність. Закон необхідно доповнити і загальними питаннями порядку проведення судових експертиз, підготовки судових експертів, розробки судово експертних методик. Він також повинен мати норми, що регулюють питання відповідальних за порушення норм, які регламентують судово-експертну діяльність співробітників та інших учасників процесу.

Шляхи вдосконалення експертної діяльності, перш за все, в експертному забезпеченні правосуддя України є дикою, незалежною системою судово-експертних установ, що потребує внесення змін у законодавство, продуманого вирішення організаційних, фінансових і кадрових питань.

Вирішення окремих проблем сприятиме подальшому розвитку судово-експертних установ і в цілому надати можливість забезпечити незалежною науково-обґрунтованою експертизою правоохоронних органів.

РОЗВИТОК ПРЕДМЕТУ КРИМІНАЛІСТИКИ

КУЗЬМІЧОВ Володимир Сергійович

професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС

доктор юридичних наук, професор

Криміналістика більше як сто років тому міцно ввійшла в наукову та практичну діяльність боротьби зі злочинністю. Унікальна особливість криміналістики полягає в тому, що вона, з одного боку, вивчає злочину діяльність, особистість злочинця, механізм і спосіб вчинення злочину, сліди злочину в широкому розумінні, форми і методи протистояння правоохоронним органам, і на цьому підґрунті розробляються методи, засоби та прийоми розкриття та попередження злочинів. Серед юридичних наук більше немає такої галузі наукових знань, що підходила б до вивчення злочинів з різних аспектів.

Сучасні криміналістичні знання, перспективи їх подальшого застосування все частіше виходять за межі розкриття злочинів, вони стали займати практично всю правозастосовчу сферу. Так, рекомендації криміналістики, крім правоохоронної практики, широко використовуються і в інших видах людської діяльності: господарській, фінансово-банківській, літературознавстві, археології, мистецтві тощо.

В останній час, серед вчених все наполегливіше висловлюються погляди, що криміналістика є загальноуніверсальною наукою, яка не ставить пріоритетів у застосуванні своїх рекомендацій. Кримінальне судочинство вже не є головною та визначальною сферою інтересів криміналістики. Такий підхід не може не відображатися на розвитку як предмета та системи криміналістики, так й її окремих категорій.

З моменту виникнення і до сьогодні становлення та розвиток криміналістики проходило кілька етапів, які характеризувались бурхливими дискусіями та суперечками.

Сьогодні криміналістика — це самостійна галузь спеціальних юридичних наукових знань, котра має свій предмет, систему, науково обґрунтовані методи, прийоми та засоби розв'язання наукових і практичних завдань.

Предмет кожної науки — дзеркальне відображення наукових знань (про закономірності, основні завдання, поняття, принципи та функції), яку пізнає конкретна галузь наукового знання. Без розкриття предмета науки неможливо визначити її зміст, функції, структуру і систему.

Питання про предмет криміналістики продовжує залишатися дискусійним і сьогодні. Аналіз існуючих точок зору вчених дозволяє констатувати, що при розгляді предмету криміналістики існує декілька концепцій:

1. Історико-традиційна як науки про методи, засоби, прийоми розкриття, розслідування та попередження злочинів. (С.Н. Трегубов, А.І. Вінберг, Б.М. Шавер, А.Н. Васильєв, І.Ф. Пантелєєв, та ін.)
2. Сучасно-класична — наука про закономірності механізму вчинення злочину, його відображення, слідоутворення та відповідних методів, засобів, прийомів виявлення, вилучення, дослідження та застосування доказів з метою вирішення завдань кримінального судочинства (В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Я. Колдин, Н.П. Яблоков, В.Ю. Шепітько та ін.).
3. Перспективно-нова — криміналістика є міжгалузєвою юридичною прикладною наукою про закономірності виникнення виникнення інформації про будь-яке правове явище у суспільстві, що необхідно знаходити, збирати, досліджувати і використовувати (за допомогою технічних засобів, тактичних прийомів і методик) з метою ефективного вирішення завдань, що мають юридичне значення (О.Я. Баєв, В.Г. Гончаренко, В.С. Кузьмічов та ін.).

Формування предмету криміналістики в інших країнах обумовлено як своєрідністю історичного розвитку, так і приналежністю конкретної країни до того або іншого типу правової системи.

Характерною рисою розвитку зарубіжної криміналістики є майже повна відсутність робіт, присвячених дослідженню її методологічних та теоретичних основ. Внаслідок цього, і зараз у більшості зарубіжних країн криміналістика не визнається самостійною наукою, а розглядається як допоміжна, суто прикладна дисципліна або взагалі як «поліцейська техніка», позбавлена правової регламентації. Тому коло проблем криміналістики обмежується комплексом спеціальних дисципліни, покликаної розробляти суто технічні рекомендації з розкриття та розслідування злочинів. І, як наслідок такого підходу, у низці країн (зокрема, у США) криміналістика викладається далеко не у всіх юридичних вузах.

У країнах Східної Європи предмет криміналістики сформувався під впливом ідей радянської криміналістики. Вчені при розробці предмета науки дотримувались чотирьох основних концепцій: прагматичної, праксеологічної, теоретично-доказової; інформаційно-пізнавальної.

На сучасний стан криміналістики країн ближнього зарубіжжя, поруч з особливостями їхнього історичного розвитку, системою та традиціями кримінального процесу, а також раніше сформованими науковими поглядами, певний вплив здійснили державно-правові відносини із СРСР. Найпомітніше це відобразилося на положенні криміналістики в Польщі, Угорщині, Німецькій Демократичній Республіці, видатних криміналістів цих країн брали активну участь у спільних наукових дослідженнях, створенні та впровадженні

в практику боротьби зі злочинністю нових криміналістичних засобів, в організації та проведенні загальних криміналістичних конференцій та семінарів, а також у вирішенні великих наукових проблем криміналістики. У результаті такої взаємодії поступово складалося, в основному, співпадаюче розуміння предмету та призначення криміналістики, що зберігається і в даний час. Таким чином, можна впевнено стверджувати, що криміналістика — це міжнародна наука, яка не має меж.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген Дмитрович
доктор юридичних наук, професор

ЛУК'ЯНЧИКОВ Борис Євгенович
кандидат юридичних наук, доцент

Розслідування злочинів можна уявити як інформаційно-пізнавальний процес, що відбувається в межах і засобами, визначеними кримінально-процесуальним законодавством. В науковій літературі виділяються наступні групи засобів інформаційного забезпечення:

- що визначають рух справи і процесуальний стан її учасників (винесення постанови про порушення кримінальної справи, пред'явлення обвинувачення, винесення постанови про визнання учасником процесу, роз'яснення прав тощо);
- що забезпечують можливість одержання доказової інформації та явку учасників процесу (застосування запобіжних заходів, відсторонення обвинуваченого від посади, арешт кореспонденції, організація охорони місця події та ін.);
- що реалізують процесуальні права учасників процесу (фіксація і вирішення клопотань, пред'явлення матеріалів справи для ознайомлення та ін.);
- що направлені на збирання і перевірку доказів;

- що полягають у використанні доказів для формулювання і обґрунтування висновків про результати провадження (складання обвинувального висновку).

В цілому погоджуючись з таким розподілом процесуальних дій на групи слід зазначити, що дії з організації охорони місця події до процесуальних не відносяться, оскільки вони не передбачені кримінально-процесуальним законом. Скоріше їх можливо віднести до забезпечуючих заходів організаційного характеру, які здійснюються не у процесуальній формі.

Поняття процесуальних дій зазвичай досліджується у зв'язку з визначенням засобів збирання та перевірки інформації. До процесуальних дій, за допомогою яких одержують і перевіряють інформацію відносять: а) витребування предметів і документів; б) вимогу про призначення ревізії; в) одержання матеріалів, які представляють учасники процесу, установи, організації та окремі громадяни.

Деякі науковці вважають, що зазначені процесуальні дії не можуть розглядатися як самостійні, а здійснюються в межах відповідних слідчих дій (так, представлення доказів пов'язано з виїмкою; витребування документа, що має ознаки речового доказу — з оглядом тощо).

Дане твердження викликає деякі заперечення. Кримінально-процесуальний закон передбачає можливість застосування даних засобів одержання інформації для перевірки заяви або повідомлення про злочин, тобто у той час, коли рішення про порушення кримінальної справи ще не прийнято і слідчі дії, за певним винятком, проводити не дозволяється. Вимога про витребування необхідних документів передбачає, що адресату ще належить їх скласти (довідку, характеристику, копію історії хвороби тощо), у той час як проведення слідчих дій (виїмки, огляду) пов'язано з об'єктами, які уже існують, є в наявності.

В структурі процесуальних засобів інформаційного забезпечення, окрім слідчих та інших процесуальних дій правомірно виділити специфічну групу засобів організаційного характеру. За своєю природою вони охоплюються положеннями процесуального закону, а тому, на відміну від інших організаційних засобів, мають бути визнані процесуальними (виклик на допит, залучення осіб, які мають брати участь у слідчій дії, відібрання зразків для порівняльного дослідження, ексгумація).

За загальним правилом допиту підлягають особи, яким відомі обставини, що стосуються кримінальної справи. Таким чином, фактичною підставою для прийняття рішення про виклик на допит є наявність у слідчого даних достатніх для припущення, що особа володіє будь-якими даними про обставини, що підлягають доказуванню. Чинний КПК не визначає рівень імовірності

та джерела, з яких можуть бути отримані такі дані. Опитані слідчі і працівники органу дізнання вказали, що відомості про обізнаних осіб можуть міститися в різних джерелах, зокрема: матеріалах справи (заявах, протоколах допиту та інших слідчих дій, тощо).

Разом з тим, в ряді кримінальних справ з аналізу наявних документів інколи неможливо зробити висновок, яким чином стало відомо, що певна особа володіє даними про обставини злочину. Пояснюється це тим, що відомості про джерело інформації можуть бути отримані в процесі застосування оперативно-розшукових заходів. Таким чином, з наведеного можна дійти висновку, що рішення про виклик особи на допит може бути прийняте як на підставі процесуальної інформації, що міститься в матеріалах справи, так і на підставі даних, що отримані в процесі застосування оперативно-розшукових заходів. Такі дані можуть мати як вірогідний так і імовірний характер. Вірно з цього приводу зазначається, що як свідок може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі обставини, які відносяться до справи. Виходячи із цього припустимо зробити висновок, що виклик особи для допиту як свідка, коли відсутня інформація про її обізнаність у справі є недоцільним, тягне невинуватну витрату часу слідчого та накопичення у справі протоколів допитів, які не містять інформацію про злочин.

В тактичному плані важливо правильно визначити спосіб виклику на допит. Змістом такої діяльності вбачають тактичні прийоми організаційного характеру і включають до підготовчого етапу даної слідчої дії. Такого висновку доходить Н.Ш. Сафін під час аналізу комплексу питань пов'язаних з організацією і тактикою допиту неповнолітнього підозрюваного. Дану думку поділяють і автори фундаментального підручника з криміналістики, але питанню, що розглядаємо, на жаль, приділяють недостатньо уваги. Йому присвячено лише один абзац із семи рядків. Автори зазначають засоби виклику та коло осіб, до яких він може застосовуватися. Відмічається, що слідчий обирає той засіб, який у даній ситуації оптимально сприяє встановленню психологічного контакту з допитуваним, збереженню в таємниці від інших самого факту виклику на допит, проведенню допита у визначений час і в потрібному місці. На цьому рекомендації щодо визначення способу виклику на допит і порядку його реалізації вичерпуються.

У зв'язку із завершенням роботи над проектом нового КПК України у ньому мають знайти більш чітке врегулювання кримінально-процесуальні засоби організаційного характеру.

ПРОТИДІЯ ЗАКОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА-ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

НИКИФОРЧУК Дмитро Йосипович

*начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС
доктор юридичних наук, професор*

САВИЦЬКИЙ Дмитро Олександрович

*професор кафедри кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук, доцент*

Останнім часом, на сторінках юридичної літератури досить активно розглядаються проблеми, стосовно протидії певних осіб розслідуванню злочинів, унаслідок чого відбувається «руйнація» кримінальних справ, їх закриття, зміна кваліфікації та обвинувачення, скасування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, тобто фактичне звільнення винуватих від заслуженої відповідальності.

Проте, як свідчить адвокатська практика, досить часто адвокат-захисник у кримінальних справах стикається з активною протидією його законної діяльності з боку представників сторони обвинувачення та інших зацікавлених осіб, що обмежує можливість реалізації конституційного права на захист та негативно впливає на реалізацію адвокатом своїх правозахисних повноважень.

Загальною метою протидії законної діяльності адвоката-захисника у кримінальному судочинстві є ускладнення або повне блокування здійснення адвокатом-захисником його процесуальної функції.

Об'єктом цього виду протидії виступає законна діяльність адвоката-захисника у кримінальному судочинстві. Її можна визначити як діяльність, що здійснюється адвокатом, який має статус захисника, відповідно до чинного КПК України і законодавства про адвокатуру, з метою повного або часткового спростування обвинувачення, захисту прав і законних інтересів підозрюваного (обвинуваченого), надання їм юридичної допомоги під час провадження у кримінальній справі, засобами, що не суперечать чинному законодавству.

Суб'єктами протидії законної діяльності адвоката-захисника можуть бути як представники сторони обвинувачення, так і захисту, а також особи, які взагалі не мають статусу суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності.

Факторами, що зумовлюють мотивацію осіб, які здійснюють кримінальне переслідування протидіяти законній діяльності адвоката-захисника є: недостатня готовність сторони обвинувачення діяти в умовах змагального су-

дочинства; неможливість здійснювати ефективний контроль за злочинною діяльністю; бажання показати перевагу свого посадового (службового) становища, домінувати над стороною захисту шляхом обмеження і пригнічення процесуальних прав; помста принциповому адвокату-захиснику за надмірно активну (на думку осіб, які здійснюють кримінальне переслідування) захисну діяльність; острах виявлення адвокатом-захисником незаконних (іноді злочинних) дій щодо підзахисних, або істотних порушень прав підозрюваного чи обвинуваченого під час розслідування тощо. Щодо мотивації осіб, які не мають статусу суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, вона зумовлюється бажаннями: уникнути кримінальної відповідальності явно незаконним (злочинним) шляхом; пом'якшити кримінальну відповідальність «за рахунок» притягнення інших осіб; помсти злочинцеві за вчинений злочин; корисливого характеру тощо.

Формами протидії законній діяльності адвоката-захисника є: 1) втручання в його законну діяльність; 2) перешкодження такій діяльності; 3) ускладнення законної діяльності адвоката шляхом використання тактичних прийомів і засобів.

Втручання та перешкодження законної діяльності адвоката-захисника завжди є протиправними формами протидії. Протидія здійсненню процесуальної функції адвоката шляхом використання стороною обвинувачення тактичних прийомів і засобів є допустимою у випадку, якщо тактичні прийоми відповідають загальним вимогам, які розроблені криміналістикою.

Кожна із форм протидії законної діяльності адвоката-захисника має свою специфіку. Відтак, втручання і перешкодження законної діяльності адвоката-захисника здійснюються шляхом: 1) протидії реалізації повноважень адвоката-захисника у кримінальному судочинстві; 2) порушення гарантій незалежності і недоторканості адвоката-захисника; 3) порушення адвокатської таємниці. У структурі вказаних способів виділяються окремі різновиди, що мають певну специфіку.

До найбільш поширених способів протидії реалізації повноважень адвоката-захисника у кримінальному судочинстві належать: обмеження доступу до особи, яка потребує захисту або до матеріалів кримінальної справи; перешкодження участі адвоката-захисника у доказуванні й реалізації своїх повноважень під час виконання слідчих та процесуальних дій.

Типовими порушеннями гарантій незалежності та недоторканості адвоката-захисника є: спроби необґрунтованого притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності; проведення безпідставних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів щодо адвоката; незаконне кримінальне переслідування адвоката з метою позбавлення його можливості здійснювати

свою професійну діяльність; спроби притягнення адвоката до негласного співробітництва з органами дізнання тощо.

Способами протидії законної діяльності адвоката-захисника, що пов'язані з порушенням адвокатської таємниці є: спроби органів розслідування допитати адвоката як свідка про обставини, що стали йому відомі під час здійснення професійної діяльності; проведення слідчих дій спрямованих на вилучення документів (предметів), що містять відомості, які складають предмет адвокатської таємниці; здійснення контролю та запису переговорів адвоката з метою отримання інформації, що містить адвокатську таємницю; аудіоконтроль побачень адвоката з підзахисним у СІЗО та ІТТ тощо.

Основними правовими засобами попередження та нейтралізації протидії законної діяльності адвоката-захисника є дійове забезпечення реалізації повноважень адвокатів-захисників, їх незалежності й недоторканості та адвокатської таємниці. Ефективність вказаних правових гарантії підвищується, якщо вони носять комплексний характер. Окрім того, з метою нейтралізації обмеження доступу адвоката до підзахисного, процесуальних документів та матеріалів кримінальної справи, участі адвоката у процесі доказування та реалізації повноважень під час проведення слідчих та інших процесуальних дій у кримінально-процесуальному законодавстві мають бути закріплені додаткові процесуальні гарантії діяльності адвоката-захисника.

ЗАЩИТА ЖЕРТВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В УКРАИНЕ И ЗА РУБЕЖОМ

УДАЛОВА Лариса Давидовна
*начальник кафедры уголовного
процесса НАВД
доктор юридических наук, профессор,
заслуженный деятель науки и техники
Украины*

В соответствии с Конституцией Украины человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство признаются наивысшей социальной ценностью. Каждый обязан неуклонно соблюдать требования Конституции и Законы Украины, не посягать на права и свободы, честь и достоинство других людей.

Оглядываясь на положения Конституции, важным, с нашей точки зрения, является защита жертв преступлений и возмещение им морального и имущественного вреда, причиненного преступлением. В связи с несовершенством законодательства возмещение ущерба, причиненного преступлением растягивается на годы.

Но прежде, чем говорить о том, что же нужно сделать в Украине для защиты жертв преступлений обратимся немного к истории и мировой практике по возмещению ущерба потерпевшему, причиненного ему вследствие совершения преступления.

К основным направлениям мировой практики, которые касаются помощи жертвам преступлений относятся:

- 1) помощь в получении государственной компенсации и реализация права на возмещение вреда;
- 2) бесплатные правовые консультации на протяжении всего уголовного процесса, а иногда и после него;
- 3) обеспечение личной безопасности жертв и свидетелей преступлений;
- 4) предоставление медицинской, психологической и другой социальной помощи.

Какие же проблемы и перспективы наиболее рациональной защиты жертв преступлений можно проследить и применить в нашем государстве, относительно возмещения вреда и предоставления других видов помощи. Единой точки зрения в этом вопросе нет. Мы рассмотрим одно из направлений решения этой проблемы.

Для того, чтобы потерпевшим возмещался ущерб, причиненный преступными действиями, нужно сделать следующее:

1. Создать при Кабинете Министров Государственный фонд помощи потерпевшим от преступных посягательств.
2. Выдавать из Государственного фонда материальную помощь только тем потерпевшим, которые понесли ущерб, причиненный умышленными посягательствами со стороны виновного на их жизнь и здоровье.
3. Материальная помощь из Государственного фонда по делам об имущественных преступлениях возможна только в тех случаях, если преступление ставит потерпевшего в безвыходное положение.
4. Выплата материальной помощи должна исключаться, если лицо, которому причинен ущерб, ранее заключило договор страхования и получает страховую премию, а также лицо, здоровье которого было повреждено либо которое лишилось кормильца, получает государственное пособие или пенсию.

5. Материальная помощь из Государственного фонда должна выдаваться только тем потерпевшим, ущерб которым причинен неустановленными преступниками или осужденными, которые по объективным причинам неплатежеспособны.
6. Право на возмещение ущерба должен иметь не только потерпевший от преступления, но и его иждивенцы (в случае смерти потерпевшего).
7. Следует предусмотреть возможность отказа в материальной помощи или уменьшении ее размера для потерпевшего, который своими действиями или поведением так или иначе способствовал совершению преступления. Принятие такого положения не способствует освобождению обвиняемого (подсудимого) от обязанностей возмещения ущерба. Но в данном случае возмещение ущерба может производиться в государственный бюджет. Эти средства могут стать одним из источников финансирования Государственного фонда помощи потерпевшим.
8. Право на получение материальной помощи из Государственного фонда должны иметь также лица, пострадавшие от незаконного привлечения к уголовной ответственности.
9. Необходимо установить минимальные и максимальные пределы материальной компенсации потерпевшим, а также срок, на протяжении которого потерпевший имеет право на материальную помощь.
10. Что же касается возмещения ущерба, причиненного не тяжкими преступлениями, то финансовая компенсация этой категории потерпевших должна осуществляться лишь со средств негосударственных фондов и ассоциаций, с этой целью предлагаем создать специальный страховой фонд для возмещения вреда, причиненного гражданам вследствие этих преступлений.
11. Для выплаты материальной помощи необходимо располагать процессуальными документами по уголовному делу, в которых должны быть изложены доказательства, подтверждающие, что совершено преступление, которым личности причинен ущерб (имущественный, физический или моральный).

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАЯВНИКА ПРО ВЧИНЕНИЙ ЗЛОЧИН

КАПЛІНА Оксана Володимирівна

*завідуюча кафедрою кримінального процесу
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»
доктор юридичних наук, доцент*

Останнім часом значно зростає довіра громадян нашої держави до судових процедур захисту своїх прав і законних інтересів. Саме цей чинник призводить до того, що в судах значно збільшується кількість скарг громадян, які намагаються оскаржити дії або бездіяльність органів досудового розслідування, у тому числі й в тому випадку, якщо останні відмовляють в прийнятті та перевірці заяви про підготовлюваний або вчинений злочин, посилаючись на те, що із заяви не вбачаються ознаки складу злочину, що дало б підставу здійснювати перевірку в порядку статті 97 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК). Такі заяви, як правило, або повертаються заявникам, або передаються на розгляд в порядку Закону України «Про звернення громадян». Це фактично призводить до зволікання з реагуванням органами досудового розслідування на заяви громадян, адже відповідно до ст. 20 вказаного Закону України термін розгляду звернень громадян не може перевищувати одного місяця від дня їх надходження. Ті, які не потребують додаткового вивчення, повинні бути розглянуті невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання; по тих, які неможна розглянути в місячний термін, він може бути пролонгований, але не більше, ніж до 45 днів. Таким чином у зв'язку із втрачанням часу та бюрократичною тяганиною складається така ситуація, що деякі злочини, по яких проводиться такий «розгляд» взагалі потім неможливо розслідувати по «гарячих слідах».

Звичайно, така ситуація не може влаштувати заявників, які намагаються оскаржувати бездіяльність органів досудового розслідування. Проте виникає проблема із процедурою оскарження.

Узагальнення практики оскарження результатів перевірок заяв про злочини, звернення до Єдиного державного реєстру судових рішень, дають підставу зробити висновок, що деякі заявники намагаються відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України) звернутися із заявою до адміністративних судів, вважаючи, що компетенція останніх поширюється на спори фізичних та юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи без-

діяльності. Деякі звертаються до суду, вважаючи, що по суті їм було відмовлено в порушенні кримінальної справи, та вони мають право на оскарження такого рішення в порядку ст. 99¹ КПК України.

Отже в державі склалася хибна практика застосування законодавства, що регулює процедуру розгляду органами досудового розслідування заяв про злочини, суди неоднаково тлумачать норми права щодо оскарження дій та бездіяльності вказаних органів, а все це в цілому не сприяє правової визначеності, захисту прав та законних інтересів громадян, однаковості правозастосовної практики.

Відомо, що порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах досудового розслідування заяв і повідомлень про злочини регулюється перш за все нормами КПК (зокрема статтями 95–97), та відомчими нормативними актами. Наприклад, Інструкцією про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах прокуратури України заяв і повідомлень про злочини, затвердженою наказом Генеральної прокуратури України від 24 червня 2004 р. № 66/13-ок встановлено, що заяви і повідомлення про злочини незалежно від місця і часу їх вчинення, а також повноти повідомлених даних і форми подання обов'язково приймаються у прокуратурах усіх рівнів, у тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню (п. 2.1.). Керівники прокуратури залежно від характеру інформації, яка міститься у заявах і повідомленнях про злочини, визначають у формі резолюції порядок проведення перевірки в порядку ст. 97 КПК України або передачу їх до інших органів за підслідністю, а процесуальні строки розгляду заяв і повідомлень про злочини обчислюються відповідно до вимог ст. 97 КПК України.

Аналогічний порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про злочини встановлений, для органів внутрішніх справ, податкової міліції, Службі безпеки України. Обов'язок прокурора, слідчого, органу дізнання або судді приймати повідомлення про будь-які вчинені або підготовлювані злочини поширюється на всі види злочинів, незалежно від їх характеру і тяжкості, повноти даних про склад злочину, а також віднесення їх до кримінальних справ публічного, приватно-публічного чи приватного обвинувачення. Прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя не вправі відмовляти в прийнятті відомостей про злочин навіть у тих випадках, коли мова йде про злочин, що не підлягає їх віданню. У цих випадках вони зобов'язані прийняти заяву (повідомлення), яка надійшла у встановленому порядку, і відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 97 КПК направити її за належністю. Закон не передбачає варіантів з питання про прийняття чи неприйняття заяви чи повідомлення про злочин, не передбачає розгляд таких заяв в порядку Закону України «Про звернення громадян», не допускає спорів із цього приводу. Відмова в при-

йнятті заяви чи повідомлення про вчинений або такий що готується злочин, зволікання із прийняттям рішення — це по суті незаконні дії компетентних органів, які означають намагання ухилитися від виконання передбаченого законом обов'язку, що повинно тягти їх відповідальність.

Важливими з точки зору проблеми, що розглядається, є також питання про належність до компетенції адміністративного суду спору фізичних чи юридичних осіб із прокурором (органом дізнання) щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності щодо заяв та повідомлень про злочин. Оскільки КПК не передбачає можливості оскарження бездіяльності органів досудового розслідування при прийнятті заяви про злочин, заявники звертаються до адміністративних судів. Між тим, відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, компетенція останніх не поширюється на публічно-правові справи що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства (п. 2 ч. 2 ст. 17).

Можна навести відповідні аргументи на користь точки зору про те, що такі скарги повинні розглядатися в порядку кримінального судочинства. Слід погодитися з тим, що наявні в КПК процедури провадження за скаргами на рішення, дії та бездіяльність прокурора, слідчого та органу дізнання не можуть бути визнані досконалими та такими, що повністю відповідають потребам захисту прав осіб, які потрапляють до орбіти кримінального судочинства. Їх застосування на практиці породжує чимало проблем, пов'язаних як з формою, змістом скарг і взагалі можливістю оскарження тих чи інших дій, бездіяльності та рішень, так і порядком розгляду скарги, з видами прийнятих по ній судових рішень. Уявляється, що саме у Кримінально-процесуальному кодексі України повинен бути передбачений чіткий, ретельно регламентований механізм подачі, розгляду і вирішення скарг осіб на дії та бездіяльність органів дізнання, слідчого, прокурора в тому числі й на етапі подачі заяви про злочин.

ВІДШКОДУВАННЯ СУДОВИХ ВИТРАТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

КАРПОВ Никифор Семенович

професор кафедри кримінального процесу НАВС

доктор юридичних наук, доцент

Відповідно до ст.91 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) судові витрати складаються: 1) із сум, що видані і мають бути видані свідкам, потерпілим, експертам, спеціалістам, перекладачам і понятим; 2) із сум, витрачених на зберігання, пересилання і дослідження речових доказів; 3) з інших витрат, що їх зробили органи дізнання, досудового слідства і суд при провадженні у даній справі.

Сутність кожного виду судових витрат можна з'ясувати, виходячи із аналізу ст.ст.91, 92 КПК, а також Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996р. №710, та постанови Пленуму Верховного Суду України №11 від 7 липня 1995р.»Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат».

До першого виду судових витрат відносяться суми, що видані і мають бути видані свідкам, потерпілим, експертам, спеціалістам, перекладачам і понятим у порядку відшкодування їм витрат у зв'язку з їх явкою для дачі показань, висновків, перекладів, участі у слідчих діях. До витрат по явці відносяться: 1) винагорода, що сплачується вказаним суб'єктам за відрив від звичайних занять у зв'язку з викликом, якщо вони не є працівниками підприємств, установ чи організацій; 2) вартість проїзду до місця виклику і назад, якщо зазначені особи проживають в іншому населеному пункті; 3) витрати, пов'язані з наймом жилого приміщення; 4) добові; 5) винагорода, яка виплачується експертам, спеціалістам і перекладачам, якщо вони виконували свої обов'язки не в порядку службового завдання. Сума винагороди за відрив від звичайних занять визначається з урахуванням їх характеру у межах від 20 до 30 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян за день.

Розмір винагороди експерта або спеціаліста, який виконує свої функції не в порядку службового завдання, визначається залежно від його кваліфікації

та складності завдання у межах від 3 до 5 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян за годину роботи. У разі проведення судової експертизи особливої складності розмір винагороди збільшується на 25 відсотків. Перекладачам залежно від їх кваліфікації та складності роботи встановлюються такі розміри винагороди: — за письмові переклади — від 10 до 15 неоподаткованих мінімумів доходів громадян за один авторський аркуш (40 тисяч друкованих (рукописних) знаків); — за усні переклади — від 3 до 5 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян за годину роботи. Переклади з рідкісних мов, з письмовою в'язю, своєю графікою, ієрогліфами, клинописом, а також з стародавніх мов, так само, як і переклади на іноземні мови, що віднесені до рідкісних мов, які мають писемність в'язю, свою графіку, написані ієрогліфами, клинописом, оплачується із збільшенням ставок на 25 відсотків. Відшкодування витрат (вартість проїзду до місця виклику і назад, витрати, пов'язані з найманням жилого приміщення, добові) військовослужбовцям, які викликаються до органу дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду як свідки, потерпілі, законні представники потерпілих, експерти, спеціалісти, перекладачі та поняті, провадиться на вимогу військових частин за встановленими нормами. Особисто військовослужбовцям ніякі витрати не відшкодовуються.

Другий вид судових витрат включає в себе суми, витрачені на зберігання, пересилання і дослідження речових доказів. Порядок зберігання та пересилання речових доказів регулюється ст.79 КПК, а також Інструкцією про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами досудового слідства, дізнання і суду від 13 травня 2004 р. Витрати на зберігання речових доказів мають місце не тоді, коли речові докази знаходяться при кримінальній справі чи у камері речових доказів органів досудового розслідування, прокуратури, суду, а у випадках, коли вони передаються на зберігання відповідному підприємству, установі чи організації.

До витрат, пов'язаних з дослідженням речових доказів, належать витрати на проведення експертиз. Отже, у п.п.1 та 2 ст.91 КПК витрати на проведення експертиз передбачені двічі. Вважаємо, що витрати на проведення експертиз повинні належати саме до витрат на дослідження доказів, які визначені у п.2 ст.91, а не до витрат, передбачених у п.1 ст.91 КПК.

До третього виду судових витрат відносяться інші витрати, що їх зробили органи дізнання, досудового слідства і суд при провадженні у даній справі. Пленум Верховного Суду України у постанові № 11 від 7 липня 1995 року роз'яснив, що до інших витрат, про які йдеться у п.3 ст.91 КПК, слід відносити витрати, пов'язані із збиранням і дослідженням доказів у справі, а саме:

на відшкодування вартості речей, зіпсованих або знищених при відтворенні обстановки і обставин події або проведенні експертизи; на оплату особам, які запрошуються при проведенні впізнання (крім обвинувачених і підозрюваних); на оплату робіт по ексгумації трупа тощо. До судових витрат не нараховують: середній заробіток за місцем роботи, що зберігається за свідком, потерпілим, перекладачем, експертом, спеціалістом і понятим за весь час, витрачений ними у зв'язку з явкою за викликом; суми, які виплачуються експертові, спеціалісту та перекладачеві за виконання ними обов'язків у органах розслідування й суді в порядку службового завдання.

Слід не погодитися з положенням, що міститься у п.6 ч.1 ст.106 проекту КПК (№1233), у якому зазначено, що процесуальні витрати складаються із витрат на організаційно-технічне і криміналістичне забезпечення, транспортних та інших витрат, пов'язаних із розшуком і доставленням підозрюваного, обвинуваченого. Такі витрати безпосередньо не пов'язані із збиранням та дослідженням доказів, а тому вони не можуть відноситися до судових витрат.

Відповідно до ст.93 КПК судові витрати покладаються на засуджених, крім сум, що видані і мають бути видані перекладам, або приймаються за рахунок держави. При визнанні підсудного винним суд постановляє стягти з нього судові витрати. В тому разі, якщо винними буде визнано декількох осіб, суд постановляє, в якому розмірі повинні бути стягнені витрати з кожного з них, ураховуючи при цьому ступінь вини та майновий стан засуджених. Якщо підсудний буде визнаний винним, але звільнений від покарання, суд має право покласти на нього судові витрати. При закритті справи у зв'язку з примиренням потерпілого з обвинуваченим у справах про злочини, зазначені в ч.1 ст.27 КПК, суд може покласти судові витрати на одного з них або на обох.

На наш погляд, у КПК потрібно передбачити стягнення судових витрат також з осіб, кримінальні справи щодо яких закриті за nereабілітуючими підставами. Заслуговує на увагу ст.107 проекту КПК, у якій зазначено, що у разі закриття провадження в кримінальній справі зі звільненням особи від кримінальної відповідальності процесуальні витрати покладаються судом на цю особу або осіб, які в силу закону несуть за неї майнову відповідальність, або повністю чи частково приймаються на рахунок держави.

ЩОДО ПРИЗНАЧЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

ПОПЕЛЮШКО Василь Олександрович

*завідувач кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін
Національного університету «Острозька академія»
доктор юридичних наук, доцент*

В Основному Законі України призначення Верховного Суду України не визначено, а лише вказано: «Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України» (ч. 2 ст. 125). Це дає можливість в свою чергу визначати його, в тому числі в системі кримінальної юстиції, Законами України. Такий стан речей відповідає припису п. 14 ст. 92 Конституції стосовно законодавчого порядку визначення судочинства, судоустрою та статусу суддів, яким Україна з часу прийняття Конституції уже скористалася двічі.

В Законі «Про судоустрій України» від 5 червня 1981 року на час прийняття Конституції України значилося, що Верховний Суд України як найвищий судовий орган України «здійснює нагляд за судовою діяльністю судів України в порядку, встановлюваному законодавством України» (в ред. від 24.02.94 р.). Суть наглядової діяльності Верховного Суду України полягала у перегляді судових рішень у касаційному порядку, в перегляді справ за нововиявленими обставинами, а у прямому розумінні цього слова у тому, що за протестом Голови Верховного Суду України, Генерального прокурора України та їх заступників він міг переглянути вирок, ухвалу і постанову, що набрали законної сили, будь-якого суду, за винятком постанов Пленуму Верховного Суду України (п. 1 ч. 2 ст. 384 КПК в ред. від 24.02.94 р.), і, тим самим, виправити кожне неправильне і несправедливе судове рішення. Тобто, призначення Верховного Суду України зводилося до поновлення та забезпечення законності у відправленні правосуддя в державі у найбільш широкому розумінні цього слова.

За результатами реформування кримінального судоустрою та судочинства, що здійснювалося з метою приведення їх у відповідність вимогам Конституції України та визаним Україною міжнародно-правовим договорам, у 2001 році перегляд судових рішень у порядку судового нагляду було скасовано і замінено на інший — перегляд Верховним Судом України (за клопотанням зазначених у законі осіб) судових рішень, що набрали законної сили, в порядку виключного провадження з підстав неправильного застосування

кримінального закону та істотного порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення (гл. 32 КПК в ред. від 21.06.01 р.).

Новий Закон України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року через надання Верховному Суду України наведених вище повноважень поряд із переглядом справ у касаційному порядку та дачею судам роз'яснень з питань застосування законодавства визначив інше його призначення, а саме, що тепер він «здійснює правосуддя і забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами України» (ст. 47). Таке призначення найвищого судового органу України жодних заперечень не викликало і відповідало європейській практиці, зокрема, наприклад, практиці ФРН, стаття 954 Конституції якої містить положення про те, що її найвищий судовий орган (сенат судів) створений «для забезпечення єдності судової практики». Але замість системи перегляду судових рішень у порядку судового нагляду іншого правового механізму, який забезпечував би, принаймні, «законослухняність і належну поведінку судді» (В. Маляренко), створено не було. Почали масово з'являтися незаконні, замовні вироки, ухвали та постанови, можливості скасування яких та відновлення законності просто не стало, бо переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами увесь їх обсяг не охоплювався, що для держави, яка іменує себе правовою (ст.1 Конституції України), є явищем аномальним.

У прийнятому новітньому Законі «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2011 р. законодавець взагалі не сформулював призначення Верховного Суду України та не усунув вказаного недоліку вітчизняного судочинства. Навпаки, він ще більше звужив кримінальну юрисдикцію найвищого судового органу, звівши її в розглядуваному тут плані, в тому числі змінами КПК, до перегляду судових рішень з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних судових рішень (ст. 38 Закону, ст. 400¹² КПК). Тут мова навіть не про так звану «допускну процедуру» з екстраординарного перегляду Верховним Судом України справ, розглянутих по-різному Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а про саму суть так «усіченого» повноваження. Відомо ж бо, що між фактичними і правовими підставами постановлення судових рішень існує тісний взаємозв'язок та взаємозалежність. І якщо ці підстави невіддільні, то й перевірку правильності застосування матеріального закону неможливо відірвати від перевірки правильності встановлення фактичних обставин справи, тому що неможливо

перевірити правильність застосування закону, не вникнувши в суть справи. А тому новітнє ставлення законодавця до найвищого судового органу держави, його призначення та компетенції може викликати лише здивування.

Верховний Суд України як найвищий орган судової влади в системі судів загальної юрисдикції мав би залишатися органом забезпечення єдності судової практики в державі (тобто, по суті — органом визначення судової політики) та таким, що за виваженої, не адміністративної, а судової процесуальної процедури, мав би змогу переглянути будь-яке незаконне чи несправедливе судове рішення.

Європа знає обидва таких механізми, які працюють, до речі, досить успішно. Це, наприклад, перегляд судових рішень палатою з кримінальних справ із п'яти суддів Касаційного суду Франції, в тому числі в порядку так званої «касації в інтересах закону», ревізійний порядок перегляду судових рішень сенатом із кримінальних справ (також п'ять суддів) Верховного Суду ФРН. Чому б не скористатися позитивним досвідом?

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

СЛІНЬКО Сергій Вікторович

*начальник кафедри кримінального процесу Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент*

Кримінальний процес, як вид діяльності пройшов в історичному розвитку організацію правосуддя за основними принциповими рисами від інквізиції до змагальності. Основні історичні типи процесу були предметом розгляду в літературі та визначені як обвинувальний, інквізиційний — розшуковий, змагальний та змішаний. Інквізиційний процес зародився у Стародавньому Римі, а в Європі був поширений у ХШ-ХVІІ століттях. За його правилами, суддя одночасно виконував функції слідчого, обвинувача і якоюсь мірою захисника. Обвинувачений був позбавлений можливості захищатися. Він вважав-

ся не суб'єктом, а об'єктом процесу. Обвинувальний процес набув найбільш повного розвитку на перших етапах існування феодального суспільства. Характерною його рисою було визнання особливого становища обвинувача, в якості якого часто виступала особа, що потерпіла від злочину. Від її волі залежало порушення чи закриття кримінальної справи. Змішаний процес дістав свою назву завдяки тому, що в ньому змішались деякі елементи інквізиційного процесу на досудових стадіях, майже повна відсутність гласності, обмежена можливість обвинуваченого захищатися. На судових стадіях процесу поширюється принцип змагальності, але судові засідання проходить публічно, оцінка доказів проводиться всіма учасниками процесу та суддею, підсудний забезпечений правом захищатися самому чи мати захисника.

Змагальний процес розвивався з обвинувального і дістав найбільшого поширення з розвитком англосаксонської правової системи. Він базується на положеннях, що процес це спір, який відбувається в суді між державою та громадянином. Причому обидві сторони наділено рівними юридичними правами.

Розглядаючи кримінальний процес з точки зору правової системи романо-германської або англосаксонської можна встановити його критерії за якими відбувається розподіл елементів його структури і має здійснюватись у визначеній законом процесуальній формі, яка гармонізує баланс публічних та приватних інтересів. Англійський тип судочинства має модель змагальності процесу. Функцію кримінального переслідування виконує поліція.

Цей тип процесу має дві характерні риси. Судочинство відносно особи яка затримана на місці злочину, та обвинувачення під присягою. Змагальні основи даної правової системи знайшли свій висновок у 1670 р., коли Великий кримінальний ордонанс ліквідував розшуковий процес. Цим законом було розділено функцію кримінального переслідування, яку виконує слідство та функцію правосуддя, яку виконує суддя.

Французький тип процесу є класичним виглядом кримінального процесу. Основні початки були взяті з Римського права, а саме: рівність сторони звинувачення та захисту; рішення при попередньому розгляді кримінальної справи в суді; судові дебати; визнання вини при затриманні; інститут прокурора, захисника.

Французький кримінальний процес був сформований 1808 р. після прийняття кодексу кримінального слідства (Code d'instruction criminelle). В кодексі були сформульовані основні положення слідче — змагального судочинства. Французький кримінальний процес визначає провадження на досудовому слідстві змішаною формою, включає в себе функцію кримінального переслідування та функцію правосуддя. Судове провадження включає в себе

перевірку доказів, обвинувачення та захист. Французька система була покладена в основу романо-германського типу процесу.

В Україні протягом десяти років проводиться реформування кримінального судочинства. Під час реформування законодавство встановила змішані форми процесу. На досудовому слідстві кримінальне провадження є публічними, тобто орган дізнання, слідчий, прокурор приймають рішення щодо порушення кримінальної справи, постанови про притягнення як обвинуваченого, складають обвинувальний висновок та направляють матеріали кримінальної справи до суду. Судове провадження реформована та відповідає змагальній формі процесу.

Кримінальний процес визначає систематизацію виходячи з об'єктивних та суб'єктивних факторів, які обумовлені з однією сторони рівнем розвитку науки, нових технологій та ін., з іншої — взаємозв'язком інтересів розвитку єдиної правової системи. Необхідно мати на увазі, що загальні положення романо-германського та англосаксонського права не є вичерпними. Аналіз правової систем романо-германського та англосаксонського права дає підстави взяти за основу не приватні признаки, а загальні, родові, типові, які характеризують правову систему в цілому.

Однак, В.А.Стремовський визначають процес, як рух кримінальної справи, встановлений перехід від однієї стадії до іншої. В.Д.Бринцев вважає, що досудове провадження кримінального процесу складається не із стадій, а самостійних процесуальних інститутів.

Аналізуючи данні висловлення можна сказати, що наукове поняття кримінального процесу базується на основних його ознаках, які визначають його сутність. Процес — це можливий спосіб встановлення фактичних обставин здійснення злочину й постанови (ухвалення) рішення по матеріалах кримінальної справи. Важливою ознакою процесу є наявність самостійної галузі права, інституту кримінального судочинства, що регулює порядок досудового та судового провадження. Система утворює окремі елементи, кожний з яких в остаточному підсумку пов'язаний з іншими елементами і його властивостями. Він не може бути зрозумілим без обліку всіх зв'язків. У свою чергу властивості системи виявляються не простою сумою властивостей складових її окремих елементів, а визначаються наявністю й специфікою зв'язку відносин між елементами, тобто розвиваються в такій конструкції — інтегративної властивості системи. Основна характеристика системи визначається впорядкованістю елементів, певна організація й відповідна структура.

ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

ВЕСЕЛЬСЬКИЙ Віктор Казимирович
начальник кафедри криміналістики
та судової медицини НАВС,
кандидат юридичних наук, професор

Криміналістична тактика є однією із ключових категорій науки криміналістики і в загальному вигляді може бути охарактеризована як складова частина науки криміналістики; система наукових положень; сукупність рекомендацій.

У нинішньому стані криміналістична тактика включає в себе дві відносно самостійних групи питань. Перша — теоретичні основи цього розділу (поняття, система, завдання, метод та ін.) разом з науковими основами слідчої діяльності (вчення про слідчі версії та планування розслідування злочинів, взаємодію слідчого з органами дізнання, залучення громадськості до розслідування злочинів, вивчення особистості обвинуваченого і підозрюваного та ін.). Цю групу питань В.О. Коновалова об'єднує в загальну частину криміналістичної тактики. Іншу групу питань, пов'язану з дослідженням тактики підготовки та проведення окремих слідчих, судових дій, ряд учених називає особливою частиною криміналістичної тактики.

Різні аспекти криміналістичної тактики висвітлені в роботах Т.В. Авер'янової, В.П. Бахіна, О.Я. Баєва, Р.С. Белкіна, І.Є. Биховського, О.М. Васильєва, Т.В. Варфоломеєвої, А.І. Віберга, В.А. Журавля, А.В. Іщенка, Н.С. Карпова, Н.І. Клименко, В.С. Кузьмічова, В.О. Коновалової, В.Г. Лукашевича, С.П. Мітричева, В.О. Образцова, М.В. Салтевського, О.Р. Россінської, В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова та інших вчених.

Криміналістична тактика озброює слідчих, осіб, що здійснюють дізнання, судові органи системою тактичних прийомів і наукових рекомендацій, які дозволяють найбільш ефективно використовувати можливості процесуальних, слідчих дій, оперативно-розшукових заходів.

Традиційно боротьба зі злочинністю визначається в якості загального, або головного завдання всіх наук, що вивчають злочинність, серед яких важливе місце займає криміналістика.

Криміналістична тактика, як і вся криміналістика в цілому, як зазначає Р.С. Белкін, виникла й розвивається як галузь наукового знання, що обслуговує потреби практики боротьби зі злочинністю, що служить цілям підвищен-

ня ефективності цієї боротьби, вирішення завдань запобігання, припинення, розкриття і розслідування злочинів.

До спеціальних завдань криміналістичної тактики можна віднести:

- вивчення тактики поведінки під час досудового і судового слідства осіб, що вчинили злочин, і інших учасників кримінального процесу;
- вивчення і узагальнення передового досвіду судової, слідчої та експертної діяльності, його тактичної і організаційної основ;
- формування тактичних рекомендацій з організації, підготовки та проведення слідчих та інших дій, спрямованих на попередження, розкриття і розслідування злочинів.

Загальне і спеціальне завдання, на думку Р.С. Белкіна, реалізуються через вирішення конкретних завдань науки. Конкретне завдання — це завдання, котре наука вирішує на даному етапі і яке має більш-менш тимчасовий характер.

У наш час до конкретних завдань криміналістичної тактики можна віднести: максимальна адаптація криміналістичних рекомендацій до потреб практичної діяльності з розслідування злочинів; залучення узагальнених криміналістичних рекомендацій до практичної діяльності; врахування сучасних тенденцій злочинності, застосовуваних ними засобів і прийомів у криміналістичних рекомендаціях та багато інших.

Істотною умовою для формування завдань криміналістичної тактики всіх рівнів є неухильне дотримання норм кримінально-процесуального закону.

Позиція неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства при реалізації засобів криміналістичної тактики обґрунтовується специфікою практичної діяльності з розслідування злочинів, оскільки основним джерелом формування її структури і змісту компонентів, регулятором їх взаємозв'язків є закон.

Традиційно до законодавчих джерел криміналістичної тактики відносяться Конституція України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Закони України: «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про судову експертизу», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», а також ратифіковані міжнародні договори України. Звісно, що найбільш детально правові основи криміналістичної тактики регламентує Кримінально-процесуальний кодекс України, тому свій внесок в розробку досконалого проекту Кримінально-процесуального кодексу України повинна внести й наука криміналістика.

Дотримання принципу законності виражає вимогу безумовної і суворой відповідності прийомів і засобів криміналістичної тактики букві і духу зако-

ну, оскільки для досягнення завдань кримінального судочинства — охорони прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, швидкого та повного розкриття злочину, викриття винних — можуть використовуватися лише передбачені законом засоби та прийоми у встановленому законом порядку.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ В СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

КУЧИНСЬКА Оксана Петрівна

проректор Академії адвокатури України

кандидат юридичних наук, професор

України — одна з небагатьох країн — членів колишнього СРСР, яка живе за КПК, прийнятим ще у 1960 р. За 50 років існування цього Кодексу до нього були внесені численні зміни та доповнення. За часів незалежності України такі зміни та доповнення до Кодексу вносилися понад 105-ма законами України. До цього часу ще триває кропітка робота над розробкою нового Кримінально-процесуального кодексу України.

Реформування кримінально-процесуального законодавства повинно відбуватися з урахуванням фундаментальних положень, розроблених не одним поколінням наших попередників юристів-процесуалістів. В.Г.Гончаренко обґрунтовано пов'язує важливість удосконалення кримінально-процесуального законодавства України з необхідністю врахування як «світової практики, сучасного стану і чинників нашого законодавства та тенденцій його розвитку», так і «традицій вітчизняної правової думки». То ж, нове кримінально-процесуальне законодавство не повинно створюватись за принципом заперечення й руйнування всього попереднього, адже, як правильно наголошує Ю.М.Грошевий, багато положень чинного кримінально-процесуального законодавства перевірені практикою, довели свою ефективність і відповідають європейським стандартам.

Але в чинному кримінально-процесуальному законодавстві України існують деякі норми, які не відповідають європейським стандартам. До них, наприклад, слід віднести питання, пов'язані із спрощенням процесуальних процедур. ЗАОчний розгляд в кримінальному процесі — це розгляд судом

справ у відсутності підсудного. Заочний (спрощений) розгляд кримінальних справ викликає немалий як теоретичний так і практичний інтерес та відноситься до питань, які є майже не дослідженими на науковому рівні.

Інститут заочного вирішення кримінальних справ має глибокі історичні корені. Ситуація, коли одна із сторін не з'явилася в суд, розцінювалася і вирішувалася по-різному. Але історично так склалося, що законодавець, убачаючи необхідність особистої явки в суд, розцінював неявку «как слушивание своей воли», як посягання на громадський порядок, тобто як наслідок винного діяння, що тягнув застосування процесуальних санкцій кримінального характеру. У слідчому процесі середніх віків ухилення підсудного від явки до суду прирівнювалося до визнання ним своєї вини і призводило до постановлення обвинувального вироку.

Судова реформа 1864 року докорінно змінила кримінальне судочинство. Зміни торкнулася й заочного розгляду кримінальних справ. Статутом кримінального судочинства, затвердженим 20 листопада 1864 року, було введено інститут заочного вироку (вирок міг бути постановлений у відсутності підсудного). При розгляді справи обвинувачений незалежно від того, чи був він присутній у судовому засіданні чи ні, мав можливість доручити захист своїх прав повіреному. Однак, мировий суддя у будь-який момент на свій роздум міг викликати підсудного на засідання.

Питання заочного провадження з 1917 по 1922 роки не регулювалися. Заочне провадження було врегульоване лише в КПК РСФСР 1922р. Цей кодекс містив самостійний розділ про заочні вироки. У КПК 1923 року теж були відображені положення про заочні вироки, але у 1933 році таке провадження було скасоване. У Основах кримінального судочинства СРСР і союзних республік від 25 грудня 1958 р. статтею 39 передбачалось, що розгляд справ в засіданні суду першої інстанції відбувається за участю підсудного, явка якого в суд є обов'язковою. Розгляд справи за відсутності підсудного допускався лише у виключних випадках, які передбачалися законодавствами союзних республік. Чинний КПК України (1960р.) передбачає три випадки розгляду кримінальних справ при відсутності підсудного. Такі випадки передбачені ч.2 ст. 262 КПК (коли підсудний перебуває за межами України і ухиляється від явки до суду; коли справу про злочин, за який не може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, підсудний просить розглянути у його відсутності. Проте суд має право і в цьому разі визнати явку підсудного обов'язковою) та ч.1 ст.272 КПК (при повторному порушенні порядку судового засідання підсудного за ухвалою суду можна видалити з залу судового засідання тимчасово або на весь час судового розгляду справи. У цьому випадку вирок після його винесення негайно оголошується підсудному).

Заочний судовий розгляд кримінальних справ передбачений кримінально-процесуальним законодавством багатьох країн світу, наприклад таких як: Російська Федерація, Франція, ФРН, Данія, США, Англія тощо. В кожній із країн, в кримінально-процесуальному законодавстві яких передбачено заочний розгляд кримінальних справ, процедура його розгляду має певні особливості процесуального характеру. У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст.14, п.3) зазначено, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому обвинувачення бути судимим в його присутності й захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника. На думку Комісії з прав людини Європейського суду заочний судовий розгляд є допустимим і не суперечить засадам належного здійснення правосуддя, а заочний вирок може визнаватися законним, якщо обвинуваченого своєчасно повідомили про винесення вироку.

Заочне провадження у кримінальних справах та винесення заочного вироку є недостатньо дослідженим інститутом кримінального провадження, який не привертає достатньої уваги юристів-науковців. В чинному КПК України регулюванню процедурних питань, пов'язаних із заочною формою розгляду кримінальних справ, присвячено лише дві статті (ст.ст. 262 та 272 КПК України). Вважаємо, що в кримінально-процесуальному законодавстві повинно бути розширено можливість випадків розгляду справ за відсутності підсудного в суді першої інстанції, а тим більше — при апеляційному розгляді кримінальних справ. В КПК необхідно передбачити окремий розділ, в якому відобразити особливості заочного розгляду кримінальних справ. Притому, повинна йти мова не лише про можливість заочного розгляду кримінальних справ за відсутності підсудного, а й потерпілого.

Ще одне питання, яке не можна обійти, розглядаючи заочне провадження у кримінальному процесі, стосується участі прокурора та захисника під час судового засідання. Чинним КПК України встановлено обов'язкову участь прокурора при розгляді всіх кримінальних справ. Вважаємо, що при заочному розгляді кримінальних справ (за відсутності підсудного чи потерпілого) обов'язково повинні брати участь захисники та відповідно представники потерпілого. Таке положення повністю відповідало б принципам рівності та змагальності учасників кримінального процесу.

Передбачаючи особливості заочного розгляду кримінальних справ, необхідно визначити й випадки, в яких такий розгляд є не можливим. До таких, на думку автора, можна віднести кримінальні справ стосовно неповнолітніх (притому, автор переконана, що у всіх випадках мова повинна йти як про підсудних, так й про потерпілих); осіб, які мають психічні чи фізичні вади; не володіють мовою, якої ведеться судочинство.

Видається, що тема заочного провадження кримінальних справ є не повною мірою вивченою, такою, що має багато спірних та недосконало визначених в чинному кримінально-процесуальному законодавстві України норм та потребує подальшого глибокого науково дослідження.

ЧИ ПОТРЕБУЄ КОНВЕНЦІЙНА РОЗУМНІСТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТРОКУ КОНКРЕТИЗАЦІЇ В КПК УКРАЇНИ?

ШИБІКО Василь Петрович

*професор кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, професор*

Згідно з ч.1 ст.9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. За ст. 17 Закону України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Відповідно до цього обов'язковими для виконання органами кримінального судочинства України є положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікованої Україною у 1997 році, у тому числі вимога ст..6 Конвенції про право кожної людини на розгляд її справи судом упродовж розумного строку.

Зрозуміло, що якогось одного, «стандартного» для всіх кримінальних справ, строку розгляду і вирішення кримінальних справ немає і бути не може. Розумність строку розгляду справи судом є поняттям оціночним, вона визначається окремо в кожному конкретному випадку, у кожній конкретній кримінальній справі і залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників: від її конкретних фактичних обставин, складності, обсягу, позицій сторін щодо передбаченої законом можливості визнання недоцільним повного дослідження доказів, досвідченості судді чи суддів, які мають розглядати справу, навіть характером політичної обстановки в країні тощо. Розумність строку розгляду справи, як видається, має поєднувати в собі дві взаємопов'язані вимо-

ги: швидкий, без зволікань, розгляд і вирішення справи і забезпечення при цьому прав і законних інтересів учасників процесу. При цьому право кожної людини на розгляд її справи упродовж розумного строку не може обмежуватися лише судовим розглядом. Воно поширює свою дію і на досудове розслідування, яке також має бути всебічним, повним, об'єктивним і швидким і цим сприяти швидшому надходженню справи до суду, швидкому і справедливому розгляду і вирішенню справи в суді. Таким чином, забезпечення права особи на розгляд її справи упродовж розумного строку покладається не тільки на суд, але й на органи, які проводять досудове розслідування, а також на прокурору, який здійснює нагляд за повнотою і правильністю досудового розслідування і підтримує обвинувачення в суді. На це спрямоване і виконання визначених КПК України завдань кримінального судочинства (ст.2 КПК України).

Водночас загальна вимога про розумність строку розгляду справи в суді не лише не виключає, але й передбачає наявність конкретних процесуальних строків провадження у справі, а особливо строків застосування заходів процесуального примусу. Розумність строку(часу) досудового провадження означає скорочення часу проведення дізнання і досудового слідства, а отже і часу(періоду), упродовж якого можуть обмежуватися права, у тому числі конституційні права осіб, які залучаються до сфери кримінального судочинства (підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та ін.).

Існування однієї лише загальної вимоги розумного строку розраховане на максимальну сумлінність і особи, яка провадить дізнання, і слідчого, і прокурора і суддів, які здійснюють кримінальне провадження на різних його стадіях. Проте, як влучно зазначив свого часу Максиміліан Робесп'єр, «якими б судді не були, вони будуть завжди людьми, ... і мудрий законодавець знає, що ніхто з людей не вимагає від нього більш ретельного нагляду, ніж вони, бо гордість влади є найнебезпечнішим каменем спотикання для людської слабкості». Одним із засобів такого нагляду(контролю) і, зрозуміло, не тільки за суддями, але й іншими посадовими особами, наділеними владними повноваженнями на здійснення кримінального судочинства, є встановлення конкретних процесуальних строків провадження і наслідків за їх порушення.

Правильно діє законодавець, коли не відмовляється від встановлення у КПК строків досудового слідства і тримання обвинуваченого під вартою і порядку їх продовження, бо цей порядок змушує прокурора при вирішенні питання про продовження строку досудового слідства у межах передбачених законом трьох чи шести місяців(ст..120 КПК) визначати розумний строк, на який необхідно продовжити проведення досудового слідства, кожного разу при зверненні слідчого з клопотанням про продовження строку досудового

слідства перевіряти, чи зберігаються ще підстави для продовження строку досудового слідства, так само як і суддя, вирішуючи за поданням слідчого, погодженим з прокурором, питання про продовження строку тримання обвинуваченого під вартою, має з'ясувати, чи зберігаються ще підстави для подальшого перебування обвинуваченого під вартою (ст.165–3 КПК). З цього погляду, значним недоліком чинного КПК України є те, що в ньому відсутня конкретизація строків тримання обвинуваченого під вартою в період після закінчення досудового слідства і початку судового провадження і безстрокове тримання осіб в місцях попереднього ув'язнення під час судового розгляду кримінальної справи. Європейський суд з прав людини у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 року визнав це системними проблемами у кримінально–процесуальному законодавстві України, що призводять до порушення ст.5 Конвенції в Україні.

За час існування Європейського суду з прав людини за станом на 1 жовтня 2010 року у справах проти України ним було прийнято 13 056 рішень. До найбільш поширених порушень Україною прав, закріплених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, належать, зокрема, право на справедливий суд (39% «українських» рішень Європейського суду з прав людини) і право на розгляд справи у розумний строк (12% рішень). Беручи до уваги структурний характер проблем, що були виявлені у цій справі «Харченко проти України», Європейський суд з прав людини підкреслив у своєму рішенні, що необхідно терміново провести конкретні реформи в законодавстві України і практики застосування законодавства з метою приведення законодавства і практики у відповідність до висновків Суду, викладених у цьому рішенні, та забезпечити їх відповідно до вимог ст.5. Суд надав можливість Державі, під контролем Комітету Міністрів, визначити найбільш доречний спосіб вирішення проблем і просить Уряд надати в цьому зв'язку відомості про відповідну стратегію, протягом максимум шести місяців з дня, коли чинне рішення стане остаточним(ст. 101 Рішення).

За даними статистики, на 1 липня 2010 року не було розглянуто 3521 справу щодо 5111 осіб, які утримуються під вартою понад 6 місяців, з них 1278 справ, в яких особи утримуються під вартою понад 2 роки.. Зрозуміло, що ці особи в силу презумпції невинуватості(ст. 62 Конституції України) вважаються невинуватими. У зв'язку з цим чинний КПК України доцільно було б доповнити статтею ,яка б передбачала обов'язок суду, у провадженні якого перебуває справа, періодично, не рідше одного разу на 2 місяці, перевіряти наявність підстав для подальшого перебування підсудного під вартою.

Як показує слідча практика, обвинувачені нерідко зловживають своїм правом на ознайомлення після закінчення досудового слідства з усіма ма-

теріалами справи. Тому Законом України від 8 квітня 2011 року було внесено зміни до ст. 218 КПК України щодо ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи, якими передбачено, що у разі зволікання з ознайомленням з матеріалами справи обвинуваченим чи його захисником слідчий за погодженням з прокурором або прокурор вносить до суду за місцем провадження слідства подання, яке суддя розглядає і своєю постановою може визначити строк, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами справи.

Таким чином, визнаючи важливість існування вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо розумності строку розгляду справи судом і виконання цієї вимоги, можна констатувати і необхідність конкретизації цієї вимоги в КПК України, щоб не допускати таким чином зволікання з провадженням у справі, яке неминуче пов'язане із обмеженням прав і законних інтересів учасників процесу.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УКРАЇНІ

АЗАРОВ Юрій Іванович

професор кафедри

кримінального процесу НАВС

кандидат юридичних наук, доцент

Розбудова в Україні правової держави висуває на чільне місце у сфері правового регулювання суспільних відносин права та свободи людини та громадянина. Саме ці чинники та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності державних органів.

Ці положення набувають особливого значення у сфері кримінально-процесуальної діяльності, оскільки вона пов'язана з втручанням в особисте життя громадян, обмеженням у визначених законом випадках їх прав і свобод, застосуванням заходів процесуального примусу тощо.

Одним з державних інститутів, що здійснює боротьбу зі злочинністю, безумовно, є органи досудового слідства, стосовно їх ролі і місця як у суспільстві в цілому, так і у системі органів виконавчої влади, існують різні точки зору, іноді, досить суперечливі. У зв'язку з реформуванням як державних

інститутів, так і законодавства взагалі, виникає потреба розглянути окремі аспекти функціонування органів досудового слідства та їх ролі у системі координат правоохоронних органів.

Дана проблема є актуальною у пошуку відповіді на запитання, яким же бути новому кримінально-процесуальному законодавству України, як оптимально реформувати кримінальне судочинство та максимально забезпечити права і законні інтереси його учасників з урахуванням європейських стандартів.

На часі слід визнати, що формування в Україні правової держави можливе за умови забезпечення такого механізму кримінально-процесуальної діяльності органів досудового слідства, коли існуватиме не лише відповідальність громадян перед державою, але й держави перед своїми громадянами.

Яким має бути цей механізм? Які його складові елементи? Та в чому вони полягають?

Як свідчить досвід реформування правової системи в Україні, аналіз Концепції судово-правової реформи 1992 року та Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України № 311/2008 від 08.04.2008 року, їх «стрижнем» є прагнення держави посилити вплив на стан злочинності, передусім, шляхом змін в організації діяльності органів досудового слідства, визначенням та конкретизацією змісту їх функцій, новаціями у сфері підготовки слідчих кадрів та комплектуванням підрозділів досудового слідства висококваліфікованими фахівцями.

Слід визнати, що з часу надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку (1963 рік) і дотепер, слідчий апарат органів внутрішніх справ довів свою ефективність у боротьбі зі злочинністю. Етапами становлення та розвитку досудового слідства в системі МВС можна вважати створення у 1967 році Вищої слідчої школи у місті Волгограді, поступове розширення підслідності справ про злочини, по яких досудове слідство провадиться слідчими органів внутрішніх справ. Станом на березень 2011 року це 229 складів злочинів та злочини, вчинені неповнолітніми.

Отже, «левова частка» провадження досудового слідства покладається на слідчих органів внутрішніх справ. Певно, що такий стан речей має, на решті, спонукати до створення централізованого, але не «відірваного» від МВС слідчого апарату.

Скоріше за все, це має бути Слідчий комітет при МВС України, думки щодо створення якого точаться вже майже протягом двадцяти років. Видається безумовним те, що слідчий апарат повинен бути виведений за межі МВС та не входити до його структури.

Варто зазначити, що будучи «незалежними» де-юре, слідчі підрозділи органів внутрішніх справ де-факто є залежними від органу дізнання. Це судження ґрунтується на сорокарічному досвіді служби автора в органах внутрішніх справ. Результати діяльності слідчих реально пов'язані з показниками роботи органу дізнання, що свідчать про ефективність їх роботи за той, чи інший звітний період. Ця обставина не сприяє якості провадження досудового слідства, а навпаки інколи тягне за собою порушення прав та законних інтересів громадян, які втягаються в орбіту кримінальної справи. Розірвати цей «гордієвий вузол» можливо лише за умови прийняття радикальних рішень, шляхом створення Слідчого комітету при МВС України.

Не втягуючись в історичний аспект правового регулювання й підвищення ефективності досудового слідства зауважимо, що ці питання були у сфері інтересів вчених-процесуалістів ще в XIX столітті (Я. Баршев, А. Коні, І. Фойницький). Вагомий внесок в цьому напрямі зробили українські вчені — С. Альберт, М. Бажанов, А. Дубинський, М. Михеєнко, В. Нор, В. Шибіко та інші.

Розробки науковців слугували визначенню сучасних нагальних проблем реформування органів досудового слідства та шляхів їх вирішення.

Одним з таких пріоритетних напрямів на часі є прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу, робота над яким провадиться протягом останніх років. Водночас, дотепер остаточно не визначено, яка саме модель з розроблених законопроектів є прийнятною для реального реформування кримінального судочинства України, чи проект КПК, підготовлений робочою групою, створеною Указом Президента України від 17 серпня 2010 року (керівник групи — О. Лавринович, секретар — А. Портнов), чи проект КПК з реєстраційним номером 1233?

Видається, що новий КПК має відповідати, як основним європейським принципам, так і враховувати традиції та досвід функціонування органів досудового слідства в Україні. Певно, що прийняттю нового КПК має передувати реформування й системи органів дізнання та досудового слідства інших відомств — податкової міліції, органів безпеки, прокуратури. Це можливо за умови прийняття низки нових законів які мають регламентувати систему, структуру та компетенцію правоохоронних органів.

Окремої уваги потребує проблема підготовки слідчих. Видається, що готувати їх слід у спеціалізованому навчальному закладі. На кшталт підготовки суддів згідно з Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року. мають бути визначені критерії, засади, завдання та місце слідчого у системі органів, які здійснюють кримінальне судочинство. Цьому, на

нашу думку сприятиме розробка та прийняття Закону України «Про статус слідчого».

Видається, що саме реформування органів досудового слідства, їх організаційна перебудова та законодавче забезпечення, функціонування, сприятимуть реальному гарантуванню прав та законних інтересів особи у кримінальному судочинстві, приведенню кримінально-процесуального законодавства у відповідність до Конституції України та європейських стандартів.

ПРО СИСТЕМУ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

БАЦЬКО Ігор Миколайович

*доцент кафедри кримінального права та кримінології
Національного гірничого університету
кандидат юридичних наук, доцент*

ШАНИНА Євгенія Григорівна

*завідувач кафедрою кримінального права та кримінології
Національного гірничого університету,
заслужений юрист України*

БАЦЬКО Дмитро Ігорович

*студент юридичного факультету
Національного університету імені Олеся Гончара*

Складність і багатоаспектність проблеми міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності зумовлює потребу належного регулювання в законодавстві порядку і кола суб'єктів боротьби з цим суспільно небезпечним явищем. Разом із тим в дослідженнях вчених не ставилось за мету, а тому і не досліджувались питання всебічної характеристики суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності.

Суб'єктом будь-якої діяльності є носій прав та обов'язків, який наділений певною компетенцією для участі в цій діяльності. На нього розповсюджуються норми, що регламентують цю діяльність, режим законності тощо. Віднесення того чи іншого органа, організації чи фізичної особи до числа та-

ких суб'єктів, за загальним правилом, означає систематичну, постійну, довготривалу участь в ній. Аналіз чинного законодавства показує, що суб'єктами протидії злочинності є державні органи, організації, установи, окремі посадові особи чи громадяни, які тимчасово або постійно беруть участь у вказаній діяльності. Важливе теоретичне та практичне значення має класифікація суб'єктів за характером функціональних обов'язків, що виконуються ними у сфері протидії протиправним проявам: 1) суб'єкти, які визначають основні напрямки, задачі, форми та методи протидії злочинності в країні (Президент України, Верховна Рада, КМУ тощо); 2) суб'єкти, що здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності (штаби, підрозділи інформаційних технологій та інші структури інформаційно-аналітичного забезпечення системи МВС, СБУ, прокуратури та ін. державних органів). Важливу роль в цьому напрямку протидії злочинності відіграють науково-дослідні установи, які вивчають злочинність та її причини; 3) суб'єкти, які виявляють криміногенні фактори та сигналізують про них (різні підрозділи та посадовці правоохоронної системи: слідчі, прокурори, суди, органи дізнання, оперативні уповноважені, дільничні інспектори міліції тощо). До числа основних повноважень міліції у цьому напрямку, в тому числі й спецпідрозділів, належать права щодо внесення обов'язкових до розгляду та виконання всіма установами, організаціями, підприємствами подань про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів (ст. 21–23¹ КПК); 4) суб'єкти, які безпосередньо реалізують заходи реагування на окремі факти вчинення злочинів, а також заходи щодо їх усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, в тому числі корекції особистісних деформацій посадових осіб правоохоронних органів та усуненню обставин, які вплинули на їхнє формування.

Виходячи з результатів аналізу чинних міжнародно-правових актів, можна стверджувати, що система суб'єктів міжнародного співробітництва складається з більш широкого кола учасників протидії злочинності: 1) міжнародні організації (ООН, Європейський союз, СНГ тощо), силами яких формується міждержавна політика в сфері кримінальної юстиції; 2) міжнародні спеціалізовані організації протидії злочинності (Інтерпол, Європол та ін.), на які безпосередньо покладаються функції міжнародного співробітництва; 3) суб'єкти, які визначають на державному рівні основні напрямки, задачі, форми та методи протидії злочинності в країні, а також реалізують приписи міжнародних та міждержавних нормативно-правових актів, конвенцій, угод і домовленостей (Президент України, Верховна Рада, КМУ та ін.); 4) суб'єкти, що здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності (штаби, підрозділи інформаційних технологій та інші струк-

тури інформаційно-аналітичного забезпечення системи МВС, СБУ, прокуратури та ін. правоохоронних органів). Важливу роль в цьому напрямку протидії злочинності відіграють науково-дослідні установи, які здійснюють вивчення злочинності та її причин; 5) суб'єкти виявлення криміногенних факторів та сигналізування про них (різні підрозділи та посадовці правоохоронної системи: слідчі, прокурори, суди, органи дізнання, оперативні уповноважені, дільничні інспектори міліції тощо). До числа основних повноважень міліції у цьому напрямку, в тому числі й спецпідрозділів, належать права щодо внесення обов'язкових до розгляду та виконання всіма органами, організаціями, підприємствами подань про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів (ст. 21–23¹ КПК України); 6) суб'єкти, які безпосередньо реалізують заходи реагування на окремі факти вчинення злочинів, а також заходи щодо їх усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, в тому числі корекції особистісних деформацій посадових осіб правоохоронних органів та усуненню обставин, які вплинули на їхнє формування; 7) громадські об'єднання громадян, метою яких є протидія злочинним проявам, корупційним діям та насильницьким проявам (громадські правозахисні організації, козацькі формування, з'єднання мешканців багатоквартирних будинків або певних районів міст, селищ тощо). Ця система, безумовно, може включати й інші державні органи, відповідальних посадових осіб різного рівня, неурядові організації і з'єднання громадян.

Діяльність підрозділів кримінальної міліції, що наділені процесуальною компетенцією, носить роз'єднаний характер, позбавлена єдиного організаційного і методичного забезпечення. Цим зумовлено увагу вчених-юристів і практичних працівників до проблем процесуальних аспектів роботи міліції і продиктована нагальна потреба в концептуальному осмисленні статусу її суб'єктів. Серед юристів продовжується обговорення подальшої долі дізнання як самостійної форми досудового розслідування. Ці питання, звичайно, повинні розглядатися в контексті диференціації та уніфікації процесуальної форми досудового провадження, процесуальної економії, захисту прав і законних інтересів учасників кримінального процесу.

ЗАСТОСУВАННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

БОЯРОВ Віктор Іванович

*професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академії адвокатури України
кандидат юридичних наук, доцент*

В законодавстві багатьох країн у другий половині ХХ ст. почалося реформування кримінальної юстиції. Зокрема, з'явилися так звані угоди про визнання вини або згода з обвинувальним висновком (наприклад, конформідад в Іспанії або так зване паттеджаменто в Італії). Основна мета таких нововведень, по суті, утилітарна — як найскоріше зняття конфлікту зараді процесуальної економії (безумовно, з боку обвинуваченого мета буде іншою — пом'якшення покарання). Фактично мова йде про перехід від принципу офіційності (тобто обов'язкового публічного переслідування в кожному випадку скоєння кримінально-караного діяння) до принципу доцільності, а це не завжди відповідає інтересам кримінального судочинства (зокрема, встановлення істини у справі), оскільки таким чином протиріччя категорій законності та доцільності вирішується у бік останньої. З іншого боку, це може бути використано під час розслідування деяких тяжких злочинів, розкриття яких проблематично: ОЗД, тероризм, злочини екстремістської спрямованості та ін. (як компроміс на визначених умовах між обвинуваченням та захистом).

Угоду про визнання вини можна розглядатися як погодження підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, з одного боку, та державного обвинувача, з іншого, в результаті чого обвинувачення, за умов і обставин, визначених законом, в обмін на визнання підсудним своєї вини у скоєнні злочину та його згоду на скорочення процедури провадження справи в суді — гарантує підсудному скорочення розміру покарання.

Україна зробила перший крок в бік визнання так званих формальних визнань — відповідно до ч.3 ст.299 КПК України суд вправі, якщо проти цього не заперечують учасники судового процесу, визнати недоцільним дослідження доказів, які не оспорюються.

Після розпаду СРСР реформування кримінальної юстиції почалося і в колишніх радянських республіках. Наприклад, Республіка Молдова і Російська Федерація (з 2002–2003рр) діють нові КПК, де вже передбачена можливість застосування угоди про визнання вини.

Досвід зазначених країн можна використати в нашому новому КПК, тому виникає питання: яку модель або форму побудови цього інституту в КПК України, процедуру її застосування на досудовому слідстві, у суді можна передбачити з врахуванням цього досвіду?

1. Умовою застосування зазначеної угоди є обвинувачення у скоєнні певних категорій злочинів, наприклад, незначних, середньої тяжкості або навіть тяжких злочинів (ч.2 ст. 504 КПК РМ) або за які може бути передбачене покарання, яке не перевищує певного розміру: наприклад, до 5 років позбавлення волі, як це передбачене у КПК РФ (ч.1 ст. 314).
2. Угода складається в письмовій формі за обов'язковою участю захисника обвинуваченого (підсудного) і може бути укладена в будь-який момент після пред'явлення обвинувачення до початку судового розгляду (ч.6 ст. 504 КПК РМ).
3. У разі ініціювання угоди про визнання вини прокурор повинен врахувати наступні обставини: (1) бажання обвинуваченого, підсудного: (а) сприяти здійсненню кримінального переслідування або (б) обвинуваченню інших осіб; (2) відношення обвинуваченого, підсудного до своєї злочинної діяльності або до минулих судимостей; (3) характер і тяжкість пред'явленого обвинувачення; (4) щиросердечне зізнання обвинуваченого, підсудного та його бажання взяти на себе відповідальність за скоєне; (5) вільне і добровільне виявлення бажання обвинуваченого, підсудного як можна швидче визнати свою вину і дати згоду на скорочене провадження по справі; (6) імовірність засудження особи за певною справою; (7) суспільна заінтересованість в забезпеченні більш оперативного розгляду справи з мінімальними витратами та ін. (ч.2 ст.505 КПК РМ).
4. Суду заборонено в будь-якій формі приймати участь в переговорах про визнання вини. Він лише повинен встановити: чи укладена угода у відповідності з законом, в добровільному порядку, в присутності захисника і чи є достатньо доказів, які підтверджують обвинувачення. Залежно від цих обставин суд може прийняти або відхилити таку угоду.

Суд розглядає угоду про визнання вини і при цьому встановлює (з внесенням до протоколу судового засідання) наступні формальні моменти: чи є свідчення захисника про бажання його підзахисного (обвинуваченого, підсудного) укласти угоду; чи відповідає позиція захисника позиції його підзахисного.

Після цього проводиться допит підсудного. В законі може бути визначений деталізований обов'язковий перелік питань, на які суд повинен отримати відповіді, зокрема: чи задоволений він (підсудний) якістю юридичної допомоги, яку надавав йому захисник; чи не бажає після обговорення зі своїм захисником, щоб угода про визнання вини було затверджена судом; чи представляє угода повне відбиття домовленостей між підсудним і державою; чи не давав хтось обвинуваченому, підсудному інші обіцянки або запевнення іншого роду з метою створення відповідного впливу на нього і прийняття позиції визнання вини у скоєнні певного злочину.

Одночасно підсудного попереджають, про можливе максимальне покарання і обов'язкове мінімальне покарання за певний злочин; про те, що якщо угода буде затверджена, підсудний зможе оскаржити вирок тільки стосовно призначеного покарання і порушень процедурних норм; що в результаті укладення угоди про визнання вини він позбавляється права на розгляд справи за повною процедурою з додержанням презумпції невинуватості (ст.506 КПК РМ).

Якщо суд буде впевнений в достовірності відповідей підсудного і він дійде висновку, що визнання вини підсудним зроблено їм добровільно, свідомо, без примушення та побоювань, він приймає угоду про визнання вини і допускає фактичну основу злочину, в зв'язку з якою підсудний визнає свою вину (ч.1 ст.507 КПК РМ).

Надалі суддя, якщо суд дійде висновку про те, що обвинувачення, з яким погодився підсудний, обґрунтовано, підтверджується доказами, які зібрані у кримінальній справі — постановляє обвинувальний вирок і призначає підсудному покарання, яке не може перевищувати визначену законом частку передбаченого санкцією максимального покарання. Наприклад, дві третини максимального строку або розміру найбільш суворого покарання, передбаченого за скоєння злочину (ч.2 ст.316 КПК РФ).

Вирок, постановлений у разі застосування зазначеного особливою порядку прийняття судового рішення у разі згоди обвинуваченого з пред'явленим йому обвинуваченням, не може бути оскаржений в апеляційному і касаційному порядку (ст.317 КПК РФ).

Саме таке викладення в проєкті КПК України спеціальної процедури застосування угоди про визнання вини на досудовому слідстві та у суді найбільш цікавих, з нашої точки зору, положень, які запропоновані в чинних КПК РФ і РМ, дозволить вирішити ті завдання, які постають перед сучасним кримінальним судочинством України.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ (МЕДІАЦІЇ) В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

ВЛАСОВА Ганна Петрівна

*доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Національний університет державної
податкової служби України,
кандидат юридичних наук, доцент*

В сучасному кримінально-процесуальному та кримінальному законодавстві поки що не відображено застосування процедур медіації у кримінальних справах, відповідно і не закріплено статус медіатора, його співпраця з органами такі як суд, слідчий, прокурор, який здійснює нагляд на розслідуванням та підтримує державне обвинувачення.

Але можливість застосування такої процедури вже вбачається. Так, наприклад, Кримінальний кодекс України містить ст.46 (надалі — КК). Де передбачено таку можливість у деяких категоріях справ публічного обвинувачення і Кримінально-процесуальний кодекс (далі — КПК) передбачає саму процедуру закриття кримінальної справи за примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим у справах приватного обвинувачення, тобто які порушуються і розглядаються виключно судом за скаргою потерпілого, крім окремих випадків, передбачених частинами 2, 4 і 5 ст.27 КПК України.

Стосовно норм, які стосуються наслідків примирення, незалежно від того чи примирилися самостійно потерпілій та обвинувачений чи підсудний або за участю посередника (медіатора): в Україні розробляється проект Закону України про медіацію, проект Закону про внесення змін до КПК України. На сьогоднішній день є ряд міжнародно-правових документів. В яких знайшло своє відображення запровадження так званих відновних процедур (медіації) у кримінальному судочинстві як необхідна умова розвитку права у сучасному суспільстві.

Такими міжнародно-правовими актами є Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи:

- №R (85)11 щодо статусу жертви у межах системи кримінального права;
- №R (87)18 щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції (правосуддя);

- №R (92)16 щодо європейських стандартів застосування громадських санкцій та заходів;
- №R (95)12 щодо структури управління системою кримінального правосуддя;
- № R (95)19 щодо принципів організації медіації в кримінальних справах.

Найбільш прийнятною до застосування в сучасних умовах є програма примирення між потерпілим та правопорушником (посередництво, медіація). Згідно з Додатком до Рекомендації R (99) 19 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи, членом якої є і Україна, котра присвячена посередництву в кримінальних справах, посередництво розглядається як процес, у якому потерпілий і правопорушник мають змогу за власною добровільною згодою бути учасниками у вирішенні проблеми, що є наслідком вчиненого злочину, використовуючи при цьому нейтральність третьої сторони чи посередника.

На необхідність розширення сфери застосування медіації у кримінальних справах було наголошено у ст. 10 Рамкового рішення Ради Європейського Союзу «Про положення жертв у кримінальному судочинстві» (15 березня 2001 р.), якою, зокрема, зобов'язано всі держави Європейського Союзу поширювати посередництво у кримінальних справах та забезпечувати прийняття до розгляду будь-які угоди між жертвою та правопорушником, досягнуті у процесі посередництва. Навіть у програмі «Україна-НАТО» передбачено як внутрішній захід України необхідність розвитку альтернативних способів вирішення конфліктів і, зокрема, медіації.

Одним із напрямків спрощеного судочинства в Україні і актуальним напрямком в сфері кримінального судочинства є застосування медіації. Медіація — це процедура примирення між потерпілим та правопорушником, винуватість якого доказана, який визнає свою вину та готовий відшкодувати збитки за скоєне діяння. Головна умова застосування медіації — наявність достатніх доказів для визнання особи винуватою у вчиненні злочину, якщо б судом був винесений обвинувальний вирок. Медіацій ний договір заключають заключає сам потерпілий з обвинуваченим при участі професійного посередника (медіатора). В цій процедурі головне знайти та узгодити всі варіанти улагодження конфлікту, який найбільш оптимальний і, звичайно, не суперечити закону. Таким способом вирішення проблеми є більш гнучким, чим вирішення справи в загальному порядку. Сторони мають можливість включити в своє рішення неформальні пункти, які б ніколи не могли б стати частиною звичайного приговору.

Медіація продовжується до того часу, поки не буде знайдено взаємовигідне рішення, яке фіксується в медіаційній (мировій) угоді, де час укладення такої угоди встановлюється судом і можуть бути подовжені відповідними клопотаннями про подовження строку або сторонами або медіатором. Якщо було досягнуто мирової угоди — вона повинна бути затверджена у судовому порядку і слугує підставою для винесення постанови (ухвали) про закриття кримінальної справи. У випадку невиконання правопорушником умов примирення може бути поновлена знову судова процедура. Це ідеальна модель застосування медіації.

Запровадження медіації потребує ґрунтовної розробки відповідних процедур: запровадження принципу добровільної участі у процедурі медіації; конфіденційність; визначення кола справ, щодо яких можливе призначення медіації; визначення термінів проведення медіації; доступність її для сторін тощо.

ПРОБЛЕМИ СВИДОЦЬКОГО ІМУНІТЕТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ОМЕЛЬ ЧЕНКО Олександр Євгенійович

професор кафедри кримінального процесу НАВС

кандидат юридичних наук, доцент

Важливою гарантією захисту прав і законних інтересів особи в кримінальному процесі є право особи не давати показання щодо членів своєї сім'ї чи близьких родичів. Дане положення закріплене в ст. 63 Конституції України, яке передбачає, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначається законом. При цьому не має значення процесуальне положення допитуваного.

Вказана норма закріпила новий правовий інститут — імунітет свідка. До теперішнього часу законодавство не містить зазначеного терміна, однак він давно введений у науковий обіг, широко використовується в юридичній літературі та правозастосовній практиці.

Під правом імунітету свідка слід розуміти звільнення деяких категорій громадян від передбаченого законом обов'язку давати показання і пояснення щодо самого себе чи осіб, коло яких визначене законом.

Тривалий час імунітет свідка у такому обсязі, як він тепер закріплений у Конституції України, не одержував у нашій країні офіційного визнання і законодавчого вирішення, що породжувало на практиці велику проблему морального характеру. Саме тому, з огляду на роль цього інституту в суспільстві, його яскраво виражену моральну спрямованість, законодавець відвів йому місце в Основному Законі країни.

Інститут імунітету свідка містить:

- 1) правові норми, що надають особі право відмовитися від дачі показань чи пояснень у випадках, що зачіпають відносини спорідненості та свояцтва;
- 2) правові норми, що дозволяють особі не давати показання чи пояснення відносно себе особисто (свобода від самозвинувачення);
- 3) правові норми, що звільняють особу від відповідальності за відмову від дачі показань під час провадження дізнання, досудового слідства або в суді щодо себе, членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначено законом (ч. 2 ст. 385 КК України).

Правило імунітету свідка, що міститься в підпункті «q» п. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, сформульовано як одна з гарантій при притягненні громадянина до кримінальної відповідальності. Стаття 63 Конституції України, не обмежує можливості здійснення права імунітету свідка лише кримінальним судочинством, вона поширюється і інші сфери — у цивільному процесі, адміністративному, дисциплінарному та інших видах провадження. Разом з тим, безумовно, особливої важливості норми даного інституту набувають саме в кримінальному судочинстві, оскільки є гарантією особистої недоторканності, забезпечують право на захист.

Надання свідкові права відмовитись від дачі показань ускладнить слідчу і судову практику, але з іншого боку, повинно бути зрозумілим, яких страждань зазнають чоловік або дружина особи, що обвинувачується у вчиненні злочину, її батьки, діти під час допиту їх як свідків. Вони змушені давати неправдиві показання, відмовляти від їх дачі або, відчуючи страх перед кримінальним покаранням, давати правдиві показання, а потім почувати себе винними перед близькою людиною.

Аналіз процесуальної літератури і чинного законодавства зарубіжних країн свідчить, що в кожній з них по-різному вирішується питання про осіб, які мають право на імунітет. Чоловік або дружина особи, що підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, можуть скористатися імунітетом свідка. Розбіжності існують лише в частині переліку інших «близьких» осіб.

Особливості вирішення даного питання визначаються національними традиціями у сфері сімейних відносин. Наприклад, у § 52 КПК ФРН зазначе-

но, що відмовитися від дачі свідоцьких показань вправі: 1) наречений обвинуваченої особи; 2) дружина (чоловік) обвинуваченого, навіть якщо в шлюбі вони вже не знаходяться; 3) особи, які є родичами обвинуваченого по прямій лінії до третього коліна, або є свояком до другого коліна.

Згідно п. 11 ст. 32, ч. 2 ст. 69 КПК України до близьких родичів відносять батьків, чоловіків, жінок, дітей, рідних братів і сестер, діда, бабу, онуків, усиновителів і усиновлених. Поняття «член родини» КПК України не містить, через що необхідно звернутися до Сімейного кодексу України і рішення Конституційного Суду України в справі від 3 червня 1999 р. № 5-рп/99, де дається офіційне тлумачення терміна «член родини», яке до них відносить також осіб, які перебувають з суб'єктом права у правовідносинах, природа яких визначається: кровними (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; постійним проживанням з ним; веденням з ним спільного господарства.

У зв'язку з цим було б доцільно доповнити ст. 69 КПК України новими пунктами, що не можуть бути допитаними як свідки: «наречений обвинуваченої особи; дружина (чоловік) обвинуваченого, навіть якщо в шлюбі вони вже не знаходяться; особи, які є родичами обвинуваченого по прямій лінії до третього коліна, або є свояком до другого коліна».

Уявляється, що вжиті заходи щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України повинні відіграти позитивну роль у підвищенні ефективності участі свідка у кримінальному судочинстві, сприяти захисту прав і свобод громадян.

ПРОЕКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

***ПИСЬМЕННИЙ Дмитро Петрович**
професор кафедри кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук, доцент*

1. З часів отримання Україною незалежності постало питання про необхідність реформування кримінально-процесуального законодав-

ства. Сьогодні беззаперечною є думка про те, що подальший розвиток кримінального судочинства неможливий без прийняття нового КПК України, дискусії щодо вибору концептуальної моделі побудови якого продовжуються і в теперішній час.

Намагання будь-якою ціною «проштовхнути» у Верховній Раді України все нові і нові проекти КПК України (було вісім спроб) без зміни концепції кримінального судочинства, і перш за все, кардинальних змін самої процедури діяльності органів дізнання та досудового слідства, без запровадження відомих всьому світовому співтовариству стандартів діяльності кримінальної юстиції тільки консервують діючу модель кримінального судочинства в Україні.

Разом з тим це не означає, що питанню проведення реформи кримінально-процесуального законодавства всі ці роки не приділялася увага. Поворотним етапом в цьому процесі слід вважати видання двох указів Президента України.

Першим із них розроблення нового КПК було доручено Міністерству юстиції та Національній комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права (Указ Президента «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи» від 20 січня 2006 р. № 39).

Другим Указом була затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента № 311 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»).

На думку Оніщука М.В., саме цей документ став відправною точкою та базою для побудови не лише ідеологічно нового кримінального процесу, а й реформування кримінального права та комплексного реформування системи органів та установ кримінальної юстиції.¹

Як відомо, з метою підготовки узгоджених пропозицій щодо реформування кримінального судочинства, належного гарантування додержання конституційних прав громадян та впровадження загальноновизнаних міжнародних демократичних стандартів у цій сфері, указом Президента України від 17 серпня 2010 року № 820 була створена Робоча група з питань реформування кримінального судочинства.

2. Вважаємо за необхідне проаналізувати окремі положення проекту Кримінального процесуального кодексу України, підготовлено-

¹ Див.: Оніщук М. Новий Кримінальний процесуальний кодекс суттєво посилить захист прав людини та підвищить ефективність розслідування злочинів. — Право України, 2009. — № 2. — с. 25.

го робочою групою при Адміністрації Президента України (станом на 31 березня 2011 року).

Детальне опрацювання цього проекту КПК засвідчує, що він містить ряд позитивних нововведень до національного законодавства з питань провадження у кримінальних справах згідно з вимогами міжнародних демократичних стандартів. Однак деякі його положення позбавлені «збалансованого» підходу до подібного реформування з урахуванням сталої національної правової доктрини. Розробники проекту нового Кодексу відмовились від позитивного досвіду чинного Кримінально-процесуального кодексу України, хоча більшість його норм та інститутів перевірені слідчою та судовою практикою і визнані ефективними.

3. На сучасному етапі реформування кримінального судочинства автори проекту пропонують обмежити процесуальну самостійність та незалежність слідчих, вони є прихильниками надання виключного права прокурору приймати ключові рішення на досудовому провадженні.

Як відомо, сутністю розслідування є можливість за внутрішнім переконанням проводити процесуальні дії та приймати процесуальні рішення без будь-якого стороннього впливу. Саме із цим пов'язане прийняття найважливіших рішень на досудовому провадженні: розпочинати кримінальне провадження, спрямовувати хід досудового розслідування, повідомляти особі про підозру, застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження, закривати провадження, складати обвинувальний акт тощо. Саме тому пропонуємо доповнити статтю 43 проекту «Слідчий органу досудового розслідування» наступними положеннями:

- самостійно розпочинати досудове розслідування або направляти матеріали кримінального провадження через керівника органу досудового розслідування іншому слідчому у відповідності з підслідністю, визначеною цим Кодексом, про що повідомляє прокурора вищого рівня;
- самостійно приймати всі рішення про спрямування слідства, за винятком випадків, коли відповідно до вимог цього Кодексу передбачено одержання згоди прокурора та слідчого судді;
- у випадках відмови прокурора у наданні згоди на клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій, слідчий має право звернутися через безпосереднього керівника до вищестоящого керівника органу досудового розслідування.

- керівник вищестоящего органу досудового розслідування після вивчення клопотання, за необхідності, звертається для розгляду питань, порушених у ньому до прокурора вищого рівня, який у 3-денний термін надає письмову відповідь на клопотання».

Вважаємо, що запропоновані пропозиції до проекту КПК в цій статті гарантуватимуть законність та обґрунтованість процесуальних рішень, оскільки нададуть слідчому можливість у межах, встановлених законодавством, самостійно формулювати власні висновки й судження.

4. Слідчий на досудовому провадженні має бути незалежною фігурою, яка підкорюється лише закону і не входить до установ, які здійснюють захист чи розглядають справи по суті. Тому пропонуємо статтю 41 «Орган досудового розслідування» викласти в наступній редакції: «1. Органами досудового розслідування (органи, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є: а) слідчі підрозділи Слідчого комітету при Міністерстві внутрішніх справ України; б) слідчі підрозділи Служби безпеки України; в) слідчі підрозділи податкової міліції Державної податкової служби України. 2. Досудове розслідування здійснюється слідчими органу досудового розслідування одноособово або слідчою чи слідчо-оперативною групою у порядку, визначеному цим Кодексом». Одночасно, слідчий, як і суддя, має виконувати під час слідства роль суб'єкта, який забезпечує у визначених законом межах змагальність сторін. В результаті цього виникне оновлений «технологічний ланцюг» кримінального судочинства: будуть діяти незалежні й не підпорядковані один одному державні органи, які провадять процес (орган досудового розслідування, слідчий суддя і суд) і де змагатимуться сторони обвинувачення та захисту, що є основою демократизації всього кримінального провадження.
5. З метою забезпечення повноти, всебічності, об'єктивності та законності досудового розслідування слідчому повинна бути забезпечена процесуальна самостійність на незалежність.

Для цього необхідно доповнити проект КПК новою статтею (43–1) такого змісту: «1. Слідчий здійснює досудову розслідування самостійно, у своїй процесуальній діяльності є незалежним і керується лише Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим Кодексом та законами України. 2. Процесуальна самостійність та незалежність слідчого забезпечується: 1) передбаченою процесуальним законом процедурою досудового розслідування; 2) заборонаю під загрозою відповідальності втручання в процесуальну діяльність слідчого осіб, які не мають на те законних повноважень; 3) відповідальністю

за неповагу до слідчого та за вчинення перешкод його діяльності з провадження досудового розслідування, невиконання процесуальних рішень та законних вимог; 4) установленим порядком його призначення, притягнення до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посади; 5) створенням необхідних організаційно-технічних та інформаційних умов для діяльності слідчого; 6) матеріальним і соціальним забезпеченням слідчого відповідно до його статусу; 7) визначеними законодавством засобами забезпечення особистої безпеки слідчого, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; 8) можливістю оскарження процесуальних рішень та вказівок керівника органу досудового розслідування та прокурора; 9) іншими гарантіями, передбаченими цим Кодексом та закони України. 3. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, громадяни та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність слідчого і не посягати на неї. 4. Слідчий не може бути залучений до будь-якої іншої діяльності, що не пов'язана з досудовим розслідуванням.»

6. На нашу думку, необхідним є передбачення в проекті КПК України положень, відповідно до яких запроваджується автоматизована система документообігу слідчих підрозділів. Це має бути окрема стаття такого змісту: «1. В органах досудового слідства функціонує автоматизована система документообігу, що забезпечує об'єктивний та неупереджений розподіл заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення між слідчими з урахуванням наявної спеціалізації та норм навантаження на них. 2. Всі процесуальні документи, що подаються до органів досудового слідства на вирішення та виконання, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу».

7. Статтю другою проекту визначено призначення Кримінального процесуального кодексу України, який «встановлює порядок кримінального (досудового і судового) провадження щодо кримінальних правопорушень (кримінальних проступків і злочинів) та інших діянь, передбачених законом України про кримінальну відповідальність».

Однак, «Законом України про кримінальну відповідальність» — Кримінальним кодексом України (ч. 1 ст. 3 КК України) визначено, що кримінальна відповідальність настає лише за вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. Жодної згадки про кримінальні правопорушення (зокрема, кримінальні проступки) в КК немає.

Тому проект КПК необхідно привести у відповідність з кримінальним законодавством України. У Кримінальному Кодексі України потрібно перед-

бачити розподіл кримінально караних діянь на злочини та кримінальні проступки, що й становитимуть кримінальні правопорушення. Критеріями такого розподілу повинні стати ступінь небезпеки кримінального правопорушення для особи, суспільства і держави; практика застосування кримінального та адміністративного законодавства.

Важко зрозуміти, про які саме «інші діяння» йдеться в контексті статті другої проекту КПК, оскільки ми вважаємо, що Законом України про кримінальну відповідальність, вона можлива лише за вчинення кримінальних правопорушень (кримінальних проступків і злочинів).

Увляється, що необхідне прийняття доповнення до чинного Кримінального кодексу у вигляді відповідних положень загального та особливого характеру, які стосуються кримінальних проступків. Вони мають включати в себе діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості та середньої тяжкості, а також передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (наприклад, дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо).

Адже, без закону, яким визначено поняття кримінальних правопорушень та міри покарань, що застосовуються до осіб, які їх вчинили, неможливо визначити підслідність досудового провадження (ст. 199 проекту) та інші питання процесуального характеру (наприклад, критерії поділу досудового розслідування на досудове слідство та дізнання (ст. 211 проекту).

Врахування, на нашу думку, у проекті КПК зазначених пропозицій сприятиме збереженню основних інститутів вітчизняного кримінально-процесуального законодавства, які відповідають демократичним засадам і особливостям розвитку українського суспільства, що забезпечить ефективне відновлення прав громадян, які були порушені кримінально-карними діяннями.

Отже, узгодженість системи і структури нового Кримінального процесуального кодексу України з конституційними засадами та основними положеннями галузевого законодавства є запорукою побудови системи кримінального судочинства, яка буде відповідати міжнародним стандартам.

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ОНОВЛЕННЯ ПІДХОДІВ

ПІДЮКОВ Петро Павлович

*начальник Науково-методичного центру
навчальних закладів МВС,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України*

КОНЮШЕНКО Яна Юрївна

*викладач кафедри
кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук*

Питання щодо класифікації доказів є одним із головних серед інших положень в теорії доказів і доказування. Від правильного їх розуміння значною мірою залежать нормальний рух доказового провадження в кримінальному судочинстві, дотримання законних прав та інтересів осіб, які беруть у ньому участь.

В теорії кримінального процесу існує ряд підходів до розв'язання проблеми класифікації доказів, запропонованих В.Д. Арсеньєвим, Ю.М. Грошевим, А.Я. Дубинським, Л. М. Карнеєвою, М.М. Михеєнком, М.М. Пілюгіним, С.М. Стахівським, О.І. Трусовим та іншими відомими вітчизняними та зарубіжними науковцями-процесуалістами.

Їх погляди, безсумнівно, мають велике значення для теорії й практики кримінального процесу. Водночас, слід мати на увазі, що будь-які з цих підходів до класифікації, визначення її критеріїв, віднесення доказів до тих чи інших видів і груп, маючи умовний характер, залежать від конкретних обставин, встановлення і доказування яких відбувається. Один і той самий доказ може бути віднесений до того чи іншого їх різновиду, і жодний процесуаліст-науковець чи практик не в змозі визначити раз і назавжди конкретний доказ виключно лише в одній-єдиній їх групі.

Тому, нами пропонується власний науковий підхід до проблеми класифікації доказів — **за способом (механізмом) отримання доказів суб'єктом кримінального процесу**, що дає змогу поділити їх на чотири групи.

Перша група — **виявлені докази** (безпосередньо встановлені суб'єктом кримінального процесу під час самостійного провадження процесуальних, слідчих та судових дій).

Стаття 94 КПК України регламентує, що одним із приводів до порушення кримінальної справи є безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Безпосередньо виявити ознаки злочину вказані суб'єкти можуть як у процесі виконання своїх посадових обов'язків, так і під час розгляду й вирішення інших матеріалів і кримінальних справ, що знаходяться в їх провадженні; прокурор — у результаті нагляду за дотриманням законів у ході дізнання або досудового слідства, суд — під час розгляду кримінальних, адміністративних і цивільних справ; орган дізнання — під час здійснення оперативно-розшукової діяльності або інших функцій, пов'язаних з охороною громадського порядку, державного або митного кордону, суспільної і державної безпеки країни.

Переважає більшість доказів виявляється саме суб'єктами кримінального провадження.

Друга група — **встановлені докази** (що надійшли від організацій, установ, правоохоронних органів чи уповноважених осіб, які отримали їх на виконання відповідного рішення (постанови), вимоги, вказівки чи доручення (окремого доручення) суб'єкта кримінального процесу (про провадження експертиз, освідувань тощо).

Третя група — **витребувані докази** (отримані від юридичних чи фізичних осіб за вимогою суб'єкта кримінального процесу).

Так, ч. 1 ст. 66 КПК України передбачає, що особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд у справах, які перебувають у їх провадженні, вправі вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані.

Четверта група доказів — **подані докази** (що надійшли від юридичних чи фізичних осіб, які надали їх суб'єкту кримінального процесу з власної ініціативи).

Частиною 2 ст. 66 КПК України зазначено, що докази можуть бути подані підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем і їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами й організаціями.

Запропонована класифікація доказів має певне теоретичне і практичне значення. Воно полягає в тому, що формуються різні підходи, які зумовлюють лінію відповідної поведінки суб'єкта кримінального судочинства щодо

належного процесуального оформлення як факту отримання відомостей, що мають доказове значення, так і подальшого їх опрацювання, закріплення, оцінювання та визнання як самостійних доказів, які він використовуватиме у процесі доказування. Так, третя, четверта і частково друга групи доказів наведеної класифікації потребують обов'язкового складання відповідних протоколів (наприклад, протоколів отримання доказів, добровільно наданих юридичною чи фізичною особою (або витребуваних за вимогою судового органу, прокурора, слідчого, особи, що провадить дізнання), протоколів їх огляду з докладним описанням, можливим фотографуванням тощо), винесення постанов про приєднання до матеріалів кримінального провадження отриманих відомостей про факти як докази. Зазначена процедура не вимагається щодо першої і частково — другої з визначених класифікацією груп доказів, за винятком випадків власного вилучення суб'єктом кримінального процесу (або за його відповідним рішенням, вказівкою чи дорученням) речових доказів (ч. 1 ст. 79 КПК України) і документів (ч. 4 ст. 83 КПК України).

Запропонована класифікація допомагає з'ясувати особливості їх збирання, перевірки та оцінки, всебічно, повно й об'єктивно встановити всі обставини, що мають значення для кримінального провадження.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ

РОЖНОВА Вікторія Василівна

професор кафедри кримінального процесу НАВС

кандидат юридичних наук, доцент

Як відомо, у загальному значенні кримінально-процесуальна форма — це регламентований законом порядок здійснення усієї кримінально-процесуальної діяльності. Вона представляє собою сукупність загальних, найбільш істотних умов, яким повинна відповідати кримінально-процесуальна діяльність по виконанню завдань кримінального судочинства, встановлених ст. 2 КПК України.

Процесуальна форма завжди привертала увагу учених-процесуалістів, оскільки з її дотриманням пов'язане забезпечення законності у сфері кримінального судочинства, встановлення не лише порядку провадження у кримі-

нальних справах, а й охорони та захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь.

На різних етапах становлення вітчизняного кримінального судочинства питання про його процесуальну форму викликало дискусії серед учених. На сучасному етапі реформування кримінально-процесуального законодавства України проблеми побудови кримінально-процесуальної форми набули особливої актуальності, оскільки вони безпосередньо пов'язані із завданнями кримінального процесу, його принципами, процесуальним становищем учасників кримінального процесу. Це дозволяє зрозуміти і осягнути значимість вимог до процесуальної форми в реалізації державної політики у сфері кримінального судочинства. Кримінально-процесуальна форма сприяє забезпеченню ефективності державного управління, оскільки містить правила реалізації органами держави і посадовими особами наданих їм повноважень.

Зі встановленням процесуальної форми пов'язане реформування як кримінального процесу загалом, так і окремих його частин, зокрема, завдань кримінального судочинства, методів і засобів їх виконання.

Беручи до уваги те, що відповідно до Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3), кожному гарантується право на судове оскарження та захист своїх прав і свобод від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами (ст. 55), спрямованість кримінального процесу, як і його завдання, насамперед, повинні забезпечувати захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які постраждали від вчинення злочину, а також інших осіб, які залучаються у сферу кримінального судочинства.

Як і будь-яка соціальна діяльність кримінально-процесуальна діяльність також є цілеспрямованою. В її основі лежить упорядкування суспільних відносин, вирішення правових конфліктів і спорів з можливістю застосування заходів примусу органами державної влади до тих осіб, які вчиняють порушення правових норм. Зі своєї сторони, державні органи і посадові особи, які ведуть кримінальний процес, несуть відповідальність за законність провадження процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень.

Процесуальна діяльність відповідних державних органів і посадових осіб не вичерпує зміст кримінального судочинства, оскільки кримінально-процесуальна діяльність охоплює також систему процесуальних дій, до участі в яких в тому чи іншому статусі залучаються й інші суб'єкти.

Таким чином, процесуальна форма дозволяє забезпечити законність у кримінальному судочинстві, умови для реалізації суб'єктами процесу своїх прав, свобод і законних інтересів. Будь-які соціальні зміни та процеси у суспільстві обумовлюють зміну форм кримінального судочинства. Не ви-

падково, саме з проблемами процесуальної форми пов'язана значна кількість пропозицій учених і практиків, спрямованих на удосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України. При цьому, варто зауважити, що зміни у процесуальній формі повинні мати системний, комплексний характер, оскільки диференціація та удосконалення окремих процедур кримінально-процесуальної діяльності прямо пов'язані з реконструкцією форм процесуального провадження: досудового чи судового.

ПЕРЕБУДОВА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

САДЧЕНКО Олександр Олексійович

завідувач кафедри криміналістичних експертиз

ННІПСК НАВС,

кандидат юридичних наук, доцент

Одним із основних і дискусійних питань теорії було і залишається питання про сутність і поняття кримінального процесу.

Є автори, які вбачають сутність кримінального процесу не лише в діяльності відповідних державних органів, системі дій, а й у системі правових відносин усіх учасників кримінального судочинства.

Сутність кримінального процесу в діяльності й у системі правових відносин усіх учасників судочинства вбачають й інші автори.

Зміст процесу найбільше може бути розкритий із використанням трьох елементів, а саме: діяльності відповідних державних органів і інших учасників процесу; правовідносин, що виникають у ході здійснення зазначеної діяльності; обов'язкової і детальної законодавчої регламентації названої діяльності та правовідносин, які виникають на її основі. На нашу думку, такий підхід до визначення сутності кримінального процесу є найбільш вдалим, позаяк розглядає це явище комплексно, не зосереджуючись на одному із зазначених елементів.

Як бачимо, одним із елементів визначення поняття кримінального процесу є кримінально-процесуальне право. Ці поняття тісно пов'язані і між собою, тому слід зазначити, що в юридичній літературі мало поширення їх

змішування. На нашу думку, підхід до питання про взаємодію кримінального процесу і кримінально-процесуального права не є безпідставним. Йому віддають перевагу особливо в наші дні, коли в Україні згідно зі ст. 8 Основного Закону «визнається і діє принцип верховенства права». Кримінально-процесуальне право є первинним, а кримінальний процес щодо цього права — вторинним.

Сучасна теоретико-правова наука за традицією поряд із конституційним, цивільним, адміністративним, кримінальним, цивільним процесуальним до фундаментальних галузей права відносить і кримінально-процесуальне право. На сьогодні в процесуальній науці, враховуючи її багаторічний шлях розвитку, напрацьовано велике різноманіття визначень кримінально-процесуального права як самостійної галузі правової системи.

У наш час при визначенні поняття кримінально-процесуального права слід обов'язково враховувати ту обставину, що у ХХ ст. світове співтовариство дійшло висновку про те, що головним напрямом розвитку людського суспільства є насамперед захист людини, її життя і здоров'я, майна, честі й гідності, її прав і свобод. Тому людина, її права і свободи перебувають у центрі уваги таких важливих міжнародно-правових актів, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Основні принципи, що стосуються ролі юристів, Основні принципи незалежності судових органів, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Конвенція про права дитини, Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Декларація про права інвалідів, Декларація про права розумово відсталих осіб, Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, Європейські пенітенціарні правила тощо.

Україна, прийнявши Конституцію і закріпивши в ній високий правовий статус людини і громадянина, наблизила нашу державу до світових цінностей — справи захисту прав і свобод людини. Ось чому при науковому визначенні поняття кримінально-процесуального права України, враховуючи, що в кримінальному судочинстві найчастіше обмежуються права і свободи громадянина, слід обов'язково акцентувати увагу на такій складовій, як захист прав і свобод людини і громадянина. До речі, зазначимо, що цієї умови дотримано, наприклад, у нині чинній ст. 2 КПК України. У цій статті на перше

місце серед завдань кримінального судочинства ставиться «охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь».

У науці кримінального процесу міцно укоренився погляд на кримінально-процесуальне право як на самостійну галузь права. Якщо галуззю права вважати систему (сукупність) юридичних норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин відповідним методом правового регулювання, то тим самим слід констатувати, що підставами (критеріями) виокремлення права в окрему галузь є предмет і метод правового регулювання.

Свої предмет і метод як критерії, що лежать в основі виокремлення в самостійну галузь, має і кримінально-процесуальне право.

Кримінально-процесуальне право як самостійна галузь права має внутрішню будову (або структуру). Це право поліструктурне. Елементами внутрішньої будови (або структури) є процесуальні норми і процесуальні інститути. При цьому кримінально-процесуальна норма є вихідним елементом системи кримінально-процесуального права. У науці кримінального процесу, виходячи зі способу правового впливу, виокремлюють з кримінально-процесуальних норм такі, що зобов'язують, уповноважують, забороняють.

Кримінально-процесуальне право, займаючи самостійне місце в системі галузей права, водночас своїми багатьма нормами взаємопов'язане з іншими галузями права — кримінальним правом, цивільним процесом, а також з нормами судоустрою, криміналістикою, судовою медициною, судовою психіатрією, судовою статистикою, кримінологією.

ДЕЯКІ ПРИЧИНИ ПЕРЕВИЩЕННЯ СТРОКІВ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

ТАТАРОВ Олег Юрійович

*начальник відділу надання практичної допомоги
в організації роботи слідчих підрозділів ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук, доцент*

Процесуальні строки є необхідним організаційним та дисциплінуючим заходом, що забезпечує оперативність та ефективність розслідування злочинів, а також судового розгляду кримінальних справ.

Їх порушення призводить до зниження ефективності роботи органів дізнання та досудового слідства, оскільки злочини розкриваються несвоєчасно, розслідування їх невинувато затягується, обвинувачені безпідставно тримаються тривалий час у слідчих ізоляторах.

Упродовж 2010 року в провадженні слідчих органів внутрішніх справ перебувало 399,8 тис. кримінальних справ, що на 25,3 тис. (6,8%) більше, ніж у 2009 році. Закінчено розслідування у 184 тис. справ (+4,8 тис.), з них 174,5 тис. направлено до суду з обвинувальним висновком, що на 7,1 тис. справ (4,3 %) більше, ніж у 2009 р.

Проте нерозслідуваними залишилось 1287 злочинів, у яких з моменту пред'явлення обвинувачення пройшов, встановлений ст. 120 КПК 2 місячний строк, що на 1020 злочинів, або майже в 5 разів більше, ніж у 2009 році.

Вивчення слідчої практики дає змогу визначити основні чинники, що впливають на зростання кількості кримінальних справ, у яких не прийнято процесуальні рішення у встановлені кримінально-процесуальним законодавством строки.

По-перше, це відсутність, передбаченого КПК та відомчими нормативними актами, належного процесуального контролю начальників слідчих підрозділів та ігнорування виконання вказівок прокуратури в кримінальних справах.

Так, 15.12.2010 року до СУ ГУМВС в Запорізькій області надійшла постанова в.о. прокурора Приморського району Запорізької області про порушення дисциплінарного провадження відносно працівників слідчого відділення Приморського райвідділу цього ГУМВС.

Зі змісту постанови встановлено, що 15.05.2010 року слідчим порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч.3 ст.187 КК України, за фактом розбійного нападу на Д. 11.08.2010, за результатами вивчення кримінальної справи прокуратурою Запорізької області надано письмові вказівки в порядку ст. 227 КПК України.

Незважаючи на це, впродовж трьох місяців слідчим лише складено план слідчо-оперативних заходів, додатково допитано потерпілого й чотирьох свідків та надано 4 доручення в порядку ст. 114 КПК України, відповіді на які не витребувано. Зазначені питання повинні відслідковуватись саме керівництвом слідчого підрозділу.

По-друге, це неповнота досудового слідства (ст. 22 КПК).

Наприклад, 10.10.2009 СВ Дніпродзержинського МУ ГУМВС України в Дніпропетровській області порушено кримінальну справу відносно К. та Г. за ознаками злочину, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України за фактом бивства В. Зазначена кримінальна справа для розслідування направлена до

СУ ГУМВС України в Дніпропетровській області. Строки досудового слідства та тримання обвинувачених під вартою були продовжені до 10.04.2010.

Натомість, СВ Дніпродзержинського міськуправління відносно К. у період з 23 по 25.03.2010 додатково порушено кримінальні справи за ознаками злочинів, передбачених ч. 1, 3 ст. 185, ч. 2 ст. 186 КК України та пред'явлено обвинувачення, але зі справою про вбивство, в порушення вимог ст. 26 КПК України, їх не об'єднано, у зв'язку з чим у встановлені КПК строки розслідування в справах не завершено.

Як наслідок, 14.09.2010 вироком Дніпропетровського апеляційного суду К. та Г. засуджено за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України до 14 років позбавлення волі, а кримінальна справа, порушена за фактами злочинів проти власності, залишається в провадженні з порушенням встановлених кримінально-процесуальним законодавством строків.

По-третє, це розмивання професійного ядра та надмірне навантаження при розслідуванні кримінальних справ. Зазначене, певною мірою, обумовлено тим, що ні в законодавчих, ні у відомчих нормативних актах критерії визначення навантаження на слідчих не закріплено.

Наприклад, штатна чисельність працівників слідчих підрозділів ГУМВС України в Дніпропетровській області становить 987 осіб начальницького складу, у тому числі 141 — керівного складу. Організаційно-методичні функції виконують 40 працівників, або 4 %.

Станом на 01.12.2010 некомплект начальницького складу становив 105 осіб, або 10,6%, керівного складу — 7 посад, або 4,9%. У відпустках по догляду за дитиною перебували 86 співробітників, або 8,7% від штатної чисельності. Безпосередньо розслідуванням кримінальних справ займаються 615 слідчих (62,3 % від штатної чисельності, або 78 % від кількості працюючих). З урахуванням чергових та учбових відпусток, перебування на лікарняному тощо, ця кількість зменшується до 420–460 слідчих.

В результаті, навантаження на одного слідчого становить 8,3 справи при 4,7 по державі. Продуктивність праці одного слідчого складала 5,7 справ при середньодержавному показнику 3,4.

За таких обставин непоодинокими є випадки, коли слідчі «просять» обвинувачених щоб ті надали довідки про їх захворювання, таким чином знаходячи «правовий» механізм вирішення проблем перевантаження.

Потребують покращання заходи, які вживаються керівництвом слідчого управління (щодо збереження професійного ядра слідчих. Про це свідчить той факт, що кількість осіб, які звільняються, щорічно перевищує кількість прийнятих на службу ця ситуація є розповсюдженою в багатьох регіонах дер-

жави). Так, щороку до слідчих підрозділів прибуває на роботу від 65 до 75 випускників ВНЗ МВС України, а звільняються до 140 слідчих.

Є й інші причини, які не сприяють ефективному вирішенню завдань кримінального судочинства, у визначені законодавством строки.

Дотримання процесуальних часових параметрів є обов'язком дізнавача, слідчого, прокурора, судді й одночасно важливим фактором, що гарантує охорону інтересів держави, прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства. Невчасність проведення слідчих дій призводить до втрати доказів, ускладнює встановлення істини в справі, негативно впливає на вирішення завдань кримінального судочинства.

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ЗА УМОВИ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

ЧОРНОУС Юлія Миколаївна

докторант докторантури та ад'юнктури НАВС

кандидат юридичних наук, доцент

Одним із поширених видів міжнародної правової допомоги, що надається у кримінальних справах, є отримання показань учасників кримінального процесу, що може реалізовуватися у двох формах: допит вказаних осіб компетентними органами запитуваної держави; виклик і сприяння їх прибуттю до запитуючої сторони для участі у відповідних слідчих діях.

Враховуючи праці вчених, узагальнення практичної діяльності, потребують доопрацювання питання, пов'язані із особливостями практичної реалізації міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, зокрема у формі проведення слідчих дій. Звернемо увагу на особливості отримання показань учасників кримінального процесу у формі допиту.

Відповідно до ст. 31 КПК України, порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними установами іноземних держав, а також порядок виконання взаємних доручень визначається законодавством України і міжнародними договорами України.

Згідно із ч.1 ст.9 Конституції України та ч.1 ст.19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року, ратифіковані міжнародні договори є невід'ємною частиною національного законодавства України.

Так, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року веде мову про виконання судових доручень, які стосуються допиту, ставки віч-на-віч щодо свідка, експерта (ст. ст. 7–12).

Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року, зі змінами, внесеними Протоколом до неї, за змістом ст. 6 «Обсяг правової допомоги» веде мову про надання правової допомоги шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитованої Договірної Сторони, зокрема: «допиту сторін, третіх осіб, підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків, експертів». Ст. 9 Конвенції регламентує порядок виклику свідків, потерпілих, цивільних позивачів, цивільних відповідачів, їх представників, експертів.

Проект КПК України (реєстр. №1233) у ст. 637 визначає види процесуальних та інших дій, які можуть бути проведені в порядку надання правової допомоги, а саме: «1) допит свідків, потерпілих, обвинувачених, експертів та інших учасників кримінального процесу; 2) виклик осіб до органу досудового розслідування або суду;».

Двосторонні договори України про правову допомогу у кримінальних справах, яких сьогодні налічується більше тридцяти, теж з певними відмінностями регламентують вказані питання.

Вбачається доцільним узгодити коло учасників кримінального процесу, які, по-перше, можуть бути викликані до запитуючої держави для участі у слідчих діях, пов'язаних із отриманням показань у кримінальних справах; по-друге, допитані компетентними органами запитованої держави у порядку надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах. Важливо визначити підстави та порядок їх допиту.

Звернемо увагу на виклик свідків та експертів (ст.ст. 8–12 Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах), а також потерпілих (ст. 9 Мінської конвенції) з метою отримання їх показань.

Міжнародними договорами передбачається надання гарантій потерпілим, свідкам або експертам, які незалежно від свого громадянства добровільно з'явилися на виклик у відповідний орган іноземної держави. При цьому явка потерпілих, свідків та експертів є їх правом, а не обов'язком. Повістка про виклик не може містити санкції на випадок неявки викликаного.

Потерпілий, свідок, експерт, що з'явився за викликом у відповідну установу юстиції іноземної держави, не може на її території притягнутий до кримінальної або адміністративної відповідальності, взятий під варту або під-

даний покаранню у зв'язку з будь-яким діянням, учиненим до перетинання її державного кордону. Такі особи не можуть бути також притягнуті до кримінальної або адміністративної відповідальності, взяті під варту або піддані покаранню в зв'язку з їхніми показаннями або висновками як експертів.

Разом з тим, договори не встановлюють абсолютної недоторканості іноземних потерпілих, свідків та експертів, а лише обмежують її певними умовами. Правом недоторканості користуються лише ті з указаних осіб, які: прибули на виклик, вручений установою юстиції запитуваної держави; з'явилися у вказану установу запитуючої держави; залишили територію запитуючої держави протягом передбаченого терміну (за ст. 12 Європейської конвенції про взаємну допомогу по кримінальних справах 1959 року — 15 діб, за ст. 66 Мінської конвенції 1993 року — 1 місяць). У цей строк не зараховується час, протягом якого особа не могла залишити територію запитуючої держави з незалежних від неї обставин.

Міжнародні договори передбачають також і можливість доставлення осіб, які перебувають під вартою за кордоном або засуджені до позбавлення волі, для допиту їх як свідків чи потерпілих, проведення очної ставки та участі в інших процесуальних чи слідчих діях.

За таких умов запитуюча держава звертається з клопотанням про переведення особи, яка знаходиться під вартою, на її територію, де має відбуватися допит чи очна ставка. У своєму клопотанні запитуюча держава чітко зазначає та надає гарантії щодо повернення цієї особи.

При зверненні з дорученням про надання правової допомоги у формі допиту свідків, потерпілих, експертів та інших учасників кримінального процесу компетентними органами запитуваної держави, важливого значення набуває врахування особливостей норм міжнародних договорів та національного законодавства держави-виконавця.

Більшість дво- або багатосторонніх угод про правову допомогу у кримінальних справах містять загальне правило, відповідно до якого при виконанні доручення про надання правової допомоги запитувана сторона застосовує законодавство своєї держави. На прохання запитуючої сторони держава-виконавець може застосувати і процесуальні норми запитуючої сторони, якщо тільки вони не суперечать її законодавству.

Звичайно, що клопотання запитуючої держави про правову допомогу не може цілком відповідати нормам матеріального і процесуального права виконуючої сторони. У даному випадку мова йде про непротиріччя прохання основним принципам законодавства запитуваної держави.

Так, якщо запитуюча держава бажає, щоб свідки або експерти давали показання під присягою, вона вказує це у своєму проханні. Якщо законо-

давство запитуваної держави не містить заборон з цього приводу, вона його виконує.

При направленні доручень про допит учасників кримінального процесу необхідно обумовити порядок, що існує при виконанні відповідних слідчих дій у кримінальному судочинстві України, надати інформацію про права та обов'язки відповідних учасників кримінального процесу, і просити запитувану державу дотримуватися такого порядку. Проте, як було зазначено вище, це прохання не є обов'язковим, і запитувана держава може застосовувати власне законодавство (ст. 8 Мінської конвенції).

Надання міжнародної правової допомоги здійснюється на підставі відповідного доручення (запиту, прохання), яке повинно бути складено у відповідності із міжнародними договорами. Крім загальних вимог, доручення може містити уточнюючі запитання, які повинні бути поставлені в обов'язковому порядку під час слідчої дії.

За умови, якщо правова допомога надається не на підставі міжнародного договору України, або існують інші не врегульовані питання щодо отримання показань учасників кримінального процесу, вони вирішуються керуючись принципом взаємності.

ЗАКОНОДАВЧІ ПІДХОДИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ДО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

ЮСУПОВ Володимир Васильович

*начальник наукової лабораторії з проблем
законодавчого вдосконалення діяльності ОВС ННІПСК НАВС
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

Відомо, що відповідно до КПК України призначити експертизу можливо лише після порушення кримінальної справи. Так, у ч. 1 ст. 75 КПК України зазначено, що експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань *при провадженні в справі* потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Експертиза призначається мотивованою постановою слідчого і за правовою

природою є слідчою дією. Зазначимо, що до порушення кримінальної справи можна провадити лише такі слідчі дії: огляд місця події (ч. 2 ст. 190 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 3 ст. 189 КПК України); призначення експертиз у цей перелік не входить.

Водночас, у практиці розслідування злочинів є непоодинокі випадки, коли експерт виконує практично одну й ту само роботу двічі. Це стосується ситуацій, коли спочатку, на стадії дослідчої перевірки, експерт проводить дослідження з певних питань, а далі, уже під час досудового слідства за постановою слідчого знову здійснює експертизу з тих самих питань, фактично дублюючи раніше зроблене власне дослідження. Наприклад, судово-медичний експерт спочатку проводить розтин трупа й фактично встановлює причину смерті, затим на підставі постанови слідчого повторює власні висновки, посилаючись на попереднє дослідження. Аналогічна ситуація буває у експертів-хіміків, коли вони спочатку досліджують речовину для з'ясування, чи є вона наркотиком або прекурсором, і видають про це висновок органіві дізнання, а потім знову проводять експертизу тієї ж речовини за постановою слідчого. Подібні приклади можна продовжувати й далі.

Так, експертиза і дослідження мають різний правовий статус. Під час проведення експертизи експерта попереджають про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок або відмову від виконання покладених на нього обов'язків. А експертне дослідження до категорії слідчих дій не належить і проводиться до порушення кримінальної справи, бо іноді без попереднього експертного дослідження не можна прийняти рішення про порушення кримінальної справи або про відмову в її порушенні.

Незважаючи на зазначені істотні юридичні відмінності, і під час проведення дослідження, і під час здійснення експертизи експерт працює з тим самим об'єктом, дає відповіді на однакові питання, і як наслідок — робить однакові висновки. Отже, експерт по суті виконує однакову роботу, яка, враховуючи процесуальний порядок, має статус експертизи чи дослідження.

Цікавий підхід до вирішення цієї проблеми міститься у ст. 242 КПК Республіки Казахстан, де передбачено, що у випадках, коли ухвалення рішення про порушення кримінальної справи неможливо без проведення експертизи, вона може бути призначена до порушення кримінальної справи. Як зазначають В. П. Бахін, І. В. Гора та В. А. Колесник, про призначення експертиз до порушення кримінальних справ йдеться також у КПК Білорусії й Узбекистану, а у КПК Російської Федерації така можливість чітко не зазначена. Багато вчених наголошують на правомірності проведення експертиз до порушення кримінальних справ.

Водночас і вітчизняний законодавець розробив положення, які дозволяють розв'язати дану проблему. Мова йде про Проект КПК України, реєстра-

ційний № 1233 від 13.12.2007, підготовлений народними депутатами України В. Р. Мойсиком, І. В. Вернидубовим, С. В. Ківаловим, Ю. А. Кармазіним. Так, у п. 7 ст. 274 «Порядок призначення судової експертизи» зазначено, що «у виняткових випадках, якщо без проведення судової експертизи неможливо встановити наявність чи відсутність ознак злочину, судова експертиза може бути призначена до порушення провадження у кримінальній справі особою, яка здійснює дізнання, чи слідчим з додержанням вимог, передбачених частинами першою і другою цієї статті». Тут помітна подібність до відповідного положення у КПК Республіки Казахстан.

У процесі вивчення проекту КПК (реєстраційний № 1233) така законодавча новела знайшла підтримку і схвалення як практичними підрозділами — ДНД ЕКЦ МВС України, ГСУ МВС України, так і науковими центрами — Національною академією внутрішніх справ, які готували за дорученням Міністерства внутрішніх справ пропозиції і доповнення до вищезазначеного Проекту. З прийняттям цієї норми на практиці з'явиться можливість без додаткових витрат та збільшення чисельності експертів розв'язати проблему їх надмірної завантаженості, поліпшити якість роботи самих експертів і прискорити процес провадження у кримінальних справах.

Водночас, вважаємо, що призначення експертизи до порушення кримінальної справи у виняткових випадках потребує детальної регламентації підстав та умов для цього.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЗМАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

ЯНОВСЬКА Олександра Григорівна

*доцент кафедри конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат*

1. Погляди вчених на соціальну сутність судочинства та необхідну для цього організацію процедури склались у вчення про типи, форми

та види кримінального процесу або типологію кримінального судочинства. Однак, незважаючи на звернення багатьох вчених до цієї проблематики, з питань класифікації різних форм кримінального судочинства та значення змагальності як критерію їх розмежування ще довго не затихнуть наукові суперечки. В той же час, вивчення типології кримінального судочинства набуває вирішального значення в зв'язку із необхідністю з'ясування соціальних причин реформування сучасного вітчизняного кримінального судочинства в напрямку змагальних засад, для розуміння їх цивілізаційно-історичної обумовленості та невідворотності.

Одним із основних критеріїв розмежування змагального та розшукового типів процесу є статус змагальності в кримінальному судочинстві. Це може бути загальна засада функціонування кримінального судочинства, що і проголошено ст.129 Конституції України, а може бути визначено тільки як умова проведення судового розгляду кримінальних справ, як це сформульовано в ст.16–1 КПК України. Тож, по-перше, у вітчизняному законодавстві наявні розходження між конституційними та спеціальногалузевими нормами; по-друге, основний нормативний документ, що врегульовує порядок провадження по кримінальним справам, визначає змагальність лише як умову розгляду справ у судах. Загальнопроцесуальним принципом, засадою здійснення правосуддя по кримінальним справам змагальність в Україні досі не визнана.

Враховуючи наведене, ми змушені констатувати, що сучасний кримінальний процес в Україні не визнає принципу змагальності в цілому та не забезпечує його реалізації під час руху кримінальної справи. Нормативне закріплення існування сторін, їх прав на участь в процесі доказування, розмежування процесуальних функцій, рівноправність сторін та обов'язковість створення судом умов для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав відбувається лише по відношенню до судових стадій кримінального судочинства. Таке обмежене розуміння змагальності призводить до відсутності підстав та умов її реалізації на більш ранніх етапах розслідування кримінальних справ.

2. Безспірною перевагою змагального кримінального судочинства є можливість більш повного та об'єктивного з'ясування обставин по справі, що досягається за рахунок активної позиції сторін. При цьому треба зауважити, що обвинувачення завжди, в усякому разі, в справах публічного обвинувачення, підтримується професійним обвинувачем — прокурором. Якщо є професійне обвинувачення, то повинен бути і професійний захист. В ст.35 проекту КПК Украї-

ни, який підготовлений Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права (далі — проект КПК Нацкомісії) визначено, що участь державного обвинувача в досудовому розгляді є обов'язковою. На жаль, ні в даному проекті, ні в проекті КПК України, підготовленого робочою групою Верховної Ради України (далі — проект КПК-1233) жодна норма прямо не визначає обов'язкову участь прокурора в судовому розгляді кримінальної справи. Стосовно обов'язкової участі захисника в кримінальному процесі вказані проекти також розходяться в позиціях. Так, проект Нацкомісії визначає участь захисника обов'язковою у кримінальному провадженні щодо тяжких та особливо тяжких злочинів (ст.49), а також у випадках передбачених і діючим КПК України (ст.45). В проекті КПК-1233 лише дублюється діюча норма (ст.51). Відсутність правил, щодо обов'язкової участі як прокурора, так і, особливо, захисника в кримінальному провадженні є регресом та не відповідає змагальній формі судочинства, яка передбачає наявність сторін та їх активну діяльність, що можливим представляється за умови однакового рівня професійних знань, навичок та вмінь.

Збільшення кількості справ, по яких захисники повинні будуть працювати за призначенням, загострює проблему оплати їх праці за рахунок держави, органів самоврядування, благодійних фондів чи громадських організацій. При цьому, на наш погляд, ефективною буде лише оплата праці захисників на рівні не нижчому ніж оплата праці прокурора.

3. Розглядаючи судову владу як одну з основних функцій держави, що полягає в захисті прав та законних інтересів як окремих членів суспільства, так і держави в цілому, ми не можемо залишити поза увагою питання, пов'язані із досягненням належного рівня професіоналізму такими учасниками судового вирішення різноманітних спірних питань як судді, прокурори та адвокати.

Вже аксіоматичною стала думка про те, що без реформи юридичної освіти не може бути реформи правової системи. Лише нові кадри зможуть переорієнтувати кримінально-процесуальну діяльність, першою чергою, на захист прав громадянина, впровадити змагальність та процесуальну рівність учасників судового процесу, позбавити досудове слідство обвинувального ухилу тощо. Від того, наскільки вдало і ефективно буде проведено реформу вищої юридичної освіти, також залежатиме доля усєї правової реформи в Україні.

4. Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що аналіз шляху розвитку законодавства від найдавніших часів до сьогодення дає змогу чітко прослідкувати, що змагальність як один із принципів судочинства є

виключною ознакою демократичного устрою, коли держава не тільки не переслідує каральної мети, а більше того — намагається якнайменше втручатись у сферу приватних інтересів громадян, надає їм широкий спектр можливостей відстоювати свої законні інтереси.

ОСКАРЖЕННЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

ГОРЕЛКІНА Кіра Георгіївна
старший викладач кафедри
кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук

Законодавство України не передбачає такої важливої для осіб, що знаходяться під вартою, гарантії, як право на періодичне оскарження обґрунтованості тримання під вартою, хоча ця гарантія міститься в статті 5 §4 Конвенції про захист прав людини і основних свобод та у статті 29 Конституції України.

Оскарження до суду тримання під вартою під час досудового розслідування та у період між переданням справи до суду і попереднім судовим розглядом залишається неможливим до цього часу. Це призвело до встановлення порушення ст. 5 §4 Конвенції у справах Сергія Власюка проти України (№1291/03, 12 березня 2009 року), Мироненка й Мартенка проти України (№4785/02, 10 грудня 2009 року), Фельдмана проти України (№ 76556/01 та 38779/04, 8 квітня 2010 року).

Кримінально-процесуальний закон ФРН передбачає широкі гарантії перевірки законності і обґрунтованості арешту:

- 1) обвинувачений, а також його захисник і законний представник вправі в будь-який час клопотати про судову перевірку арешту з метою встановлення його законності, про відміну арешту чи про відстрочку його виконання;
- 2) обвинувачений має право на правову допомогу з боку захисника протягом всього періоду знаходження під вартою;
- 3) суд зобов'язаний провести перевірку підстав перебування обвинуваченого під вартою за власною ініціативою, якщо арешт триває понад три місяці, обвинувачений не клопотав щодо судової перевірки, не подавав скаргу і не має захисника;

- 4) в період підготовки справи до судового розгляду суд може призначити проведення окремих слідчих дій, які мають значення для вирішення питання про залишення наказу про арешт в силі;
- 5) перевірка проводиться в порядку усного судового розгляду, якщо про це заявляє клопотання обвинувачений чи такий порядок визнає необхідним суд, за участю прокурора, захисника, обвинуваченого;
- 6) при залишенні судового наказу в силі обвинувачений має право клопотати про повторну усну судову перевірку, якщо утримання під вартою продовжується не менш трьох місяців і з дня останньої перевірки пройшло не менше двох місяців (§ 117–118 в КПК ФРН).

Дієвість цих гарантій значною мірою забезпечується участю захисника. У відповідності до абз.4 § 118 КПК обвинуваченому, що не має захисника, останній призначається на весь період слідчого арешту. При вирішенні питання про продовження строку утримання особи під вартою в судовому розгляді у Вищому суді Землі також бере участь захисник.

На підставі вимог Конвенції про захист прав людини і основних свобод, враховуючи досвід Федеративної Республіки Німеччини, кримінально-процесуальний закон якої передбачає широкі гарантії перевірки законності і обґрунтованості арешту, пропонуємо **доповнити ст. 43 КПК України частиною 3 такого змісту:** «обвинувачений, а також його захисник і законний представник вправі в будь-який час клопотати про судову перевірку обраного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту з метою встановлення його законності, про відміну цього запобіжного заходу чи про відстрочку його виконання».

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СЛІДЧОЇ РОБОТИ ТА НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ЦИХ ПИТАНЬ

ДАВИДЕНКО Валерій Степанович

головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України, старший радник юстиції
кандидат юридичних наук,

Поняття «критерій» вченими-лінгвістами розглядається як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило. Саме тому критерії оцін-

ки ефективності слідчої роботи та наглядової діяльності з цих питань та їх вдосконалення доцільно визначати за рівнем результативності показників та реального стану цієї діяльності, якими, на наш погляд, можуть бути наступні:

1. Достатні теоретичні знання прокурорсько-слідчими працівниками технічних характеристик сучасних науково-технічних засобів (НТЗ) та тактичних особливостей їх застосування.
2. Рівень практичних вмінь та навичок слідчих органів прокуратури у користуванні НТЗ під час слідчих оглядів, відтворення обстановки та обставин події тощо.
3. Повнота та ефективність використання слідчими процесуальних і не процесуальних напрямів профілактичної діяльності при розслідуванні окремих злочинів.
4. Всебічність, повнота і об'єктивність з'ясування слідчими причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, чи по всім справам внесені подання для їх усунення та результативність їх розгляду певними службовими особами.
5. Творчий підхід та врахування особливостей кожної окремої кримінальної справи в реалізації прокурорсько-слідчими працівниками профілактично-попереджувальних заходів (лекцій, бесід, індивідуальних бесід, кінолекційних вечорів, виступів по телебаченню та по радіо, в пресі та ін.).
6. Рівень наукової організації праці в певних слідчих підрозділах та у кожного слідчого окремо (зручне облаштування робочого місця, забезпечення сучасними засобами оргтехніки, використання сучасних аналітичних комп'ютерних програм у розслідуванні злочинів, моделюванні слідчих ситуацій тощо), докладне розгорнуте планування слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів та ін.
7. По закінченні та направлених до суду складним багатоепізодним кримінальним справам, відвідування слідчими, у провадженні яких перебували ці справи, судових засідань. Це сприятиме наглядному сприйняттю, особливо молодими слідчими, власних помилок та недоліків у роботі.
8. Рівень реалізованості в слідчій роботі та наглядовій діяльності принципів всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи.
9. Наявність та кількість скарг на дії (бездіяльність) певних прокурорсько-слідчих працівників; фактів відкликання кримінальних справ прокурором із суду у порядку ст. 232 ч. 4 КПК України.

10. Наявність перекваліфікацій судами в направлених для розгляду кримінальних справах або їх повернення на додаткове розслідування, виправдувальних вироків тощо.
11. Чи у всіх випадках повідомлень про злочини проти основ національної безпеки України, терористичні акти, бандитизм; катастрофи, аварії, вибухи, пожежі та інші події, внаслідок яких заподіяно значну матеріальну шкоду або сталася загибель людей, умисні вбивства, вчинені при обтяжуючих обставинах і в умовах неочевидності, та інші тяжкі злочини, вчинені організованими групами та злочинними організаціями, службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, іноземцями, народними депутатами України, суддями, керівниками правоохоронних органів і вчинені проти них, а також стосовно журналістів у разі перешкоджання їхній законній професійній діяльності та про інші злочини, які набули у суспільстві негативного резонансу, прокурори або їх заступники особисто виїжджають на місце події, відповідно до вимог підпунктів 2.2, 2.3 пункту 2 наказу Генерального прокурора України № 4 гн від 19 вересня 2005 р.
12. Повнота забезпечення відшкодування завданих злочинами збитків громадянам, державі тощо.
13. Показники щодо кількості порушених кримінальних справ, направлених до суду, зупинення досудового слідства у кримінальних справах та їх співвідношення в конкретних умовах діяльності прокурорсько-слідчих працівників.
14. Наявність випадків безпідставного зволікання с порушенням кримінальних справ за наявності очевидних ознак злочину, порушення кримінальних справ, зокрема, за малозначними фактами та оперативність реагування на ці порушення відповідними прокурорами згідно вимог наказу Генерального прокурора України № 4 гн від 19.09.2005 р.
15. Ефективність запровадження спеціалізації слідчих по видам (категоріям) злочинів та їх взаємодії з підрозділами слідства та дізнання органів внутрішніх справ, податкової міліції, органів служби безпеки тощо.
16. Вміння слідчих оперативно, на високому професійному рівні, організувати розслідування злочинів та уникати зайвої потреби в продовженні строків слідства і тримання обвинувачених під вартою. Також наведені позитивні показники в роботі слідчих свідчитимуть і про ефективно налагоджену наглядову діяльність з цих питань.

17. Прагнення прокурорсько-слідчих працівників підвищувати свій теоретичний та творчий потенціал, підготовка публікацій у юридичних виданнях, виступи на навчально-методичних семінарах, конференціях, підготовка дисертаційних досліджень тощо.
18. Висококваліфікована та результативна практична допомога підпорядкованим прокурорам та слідчим в організації розкриття та розслідування тяжких злочинів.

Оскільки прокурорсько-слідча діяльність, виходячи зі специфіки об'єкта свого впливу, передбачає також й виявлення елементів творчості у процесі пошуку об'єктивної істини, то саме творчий підхід на сучасному науковому підґрунті й повинен стати визначальним в оцінюванні ефективності слідчої роботи та наглядової діяльності з цих питань.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

ЗАЙКА Сергій Олегович

*заступник начальника навчально-наукового інституту підготовки
слідчих і криміналістів НАВС з навчальної та наукової роботи,
кандидат юридичних наук*

1. Важливий чинник, який безумовно впливає на якість роботи правоохоронних органів: особа, котра вчинила злочин, визнана винуватою і відбуває покарання, і той, кому завдано шкоди, потерпілий, — перебувають у нерівних умовах. Існує такий парадокс: платник податків повністю оплачує за злочинця роботу з його ресоціалізації, утримання до суду в певних місцях, судову систему й ту систему, котра забезпечує відбування його покарання. Як кореспондуються права та обов'язки того, хто вчинив злочин, і того, хто постраждав від нього? Дуже погано. Єдине, на що може розраховувати потерпілий, — це виплата страховки (якщо він чи його майно застраховані) або оплата витрат із тимчасової непрацездатності. Сотні тисяч сімей і тепер перебувають у такому становищі, коли відшкодування заподіяних їм збитків за рахунок зароблених злочинцем у місцях позбавлення волі коштів є дуже сумнівним. Чому ж наша держава не приділяє ува-

ги жертві злочину? До речі, ці питання в багатьох країнах вирішено позитивно. Наприклад, у Скандинавії та в більшості країн Західної Європи жертва злочину отримує відшкодування збитків від держави. Настав час, щоб у нашій країні також діяло таке правило, для чого слід внести зміни до відповідних законів або ухвалити окремий закон про відшкодування збитків потерпілим від злочинів. Це гуманний захід, вияв цивілізованого підходу, властивого правовій державі. Слід рухатися шляхом посилення правового захисту своїх громадян.

2. Не можна не порушити питання про поняття розкриття злочину. Це був основний показник, за яким оцінювалася робота органів внутрішніх справ у Радянському Союзі. Жодна країна світу не вважає його основним. Головним є профілактика, запобігання злочинам, притягнення винних у їх вчиненні до кримінальної відповідальності. Здається, настав час, коли саме поняття «розкриття злочину» має канути в небуття. Тоді у працівників правоохоронних органів зникне бажання приховувати кримінально каране діяння від реєстрації. Мірилом оцінки розкриття злочину повинен бути лише обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили. Ось тоді це цілком відповідатиме конституційному принципу презумпції невинуватості.
3. Серед актуальних питань також слід назвати вирішення низки проблем, пов'язаних із удосконаленням системи захисту учасників кримінального процесу. Йдеться про заявників, свідків, потерпілих, обвинувачених, які погодилися співпрацювати зі слідством. Формально ця система передбачена у відповідному законі, який давно ухвалений ще у 1993 році. Але в реальності це все значно гірше, ніж записано на папері. Робити це — обов'язок держави і правоохоронних органів. Найголовніша перешкода на шляху реалізації вимог хорошого закону — це відсутність коштів. Тому доцільно у щорічному законі про держбюджет передбачати статтю витрат на такі потреби або ж у бюджеті витрат на діяльність правоохоронних органів, і тоді ця життєво важлива норма почне працювати.
4. Ключове питання функціонування системи кримінальної юстиції — досудове слідство. Багато точиться суперечок як серед практиків, так і серед учених про основи цієї діяльності, але поки що єдиного підходу, на жаль, не вироблено. Концепція реформування системи МВС, підготовлена цією ж структурою, передбачає створення слідчого комітету МВС. Напевно, це правильно. Хоча річ не в назві, не так важливо, як називатиметься цей підрозділ — слідчим комітетом, слідчим управлінням чи департаментом. Питання в тому, які будуть

його функції і чим він займатиметься. У низці публікацій висловлюється думка, що прокурор є основною фігурою у кримінальному процесі. Швидше за все, якщо говорити про досудове слідство, з цим погодитися не можна. Тут основна фігура — слідчий. Слідчий, процесуально незалежна, процесуально самостійна особа, проводить повне, об'єктивне і всебічне розслідування всіх обставин у кримінальній справі. Він, і ніхто інший, відповідає за якість проведеного досудового розслідування. Закінчивши провадження у справі, слідчий направляє її до суду або приймає рішення про те, що в діях особи немає складу злочину чи події злочину.

Безумовно, слідчий наділений широкими повноваженнями, але потрібно, щоб його права та повноваження було чітко визначені. Очевидно, не слід придумувати нові закони, зокрема, про статус слідчого тощо. Повноваження і функції слідчого мають бути чітко і вичерпно прописані у Кримінально-процесуальному кодексі, робота над яким необґрунтовано затягнулася. Є пропозиції, що потрібно виокремити слідство, зробити його самостійним органом, не підпорядкованим нікому. У Казахстані спробували зробити це кілька років тому. Виокремили слідство в самостійну структуру, підпорядковану президентові. Цей корабель під назвою «слідство» пішов у вільне плавання. Але з'ясувалося, що ні штурмана немає нормального, котрий би правильно визначав курс, ані капітана, який вів би корабель у потрібному напрямку. І буквально через рік-півтора слідство було повернуто у відповідну структуру МВС. Та якщо говорити про майбутнє, то слідство має бути незалежним. У перспективі це повинен бути Слідчий комітет, підзвітний парламенту. Швидше за все, організовуючи його діяльність, потрібно враховувати спеціалізацію. Тобто справи відповідної категорії мають розслідувати вже слідчі, котрі спеціалізуються, приміром, на розслідуванні державних злочинів, економічних, податкових, злочинів проти життя і здоров'я тощо.

5. Строки тримання обвинувачених під вартою, перш ніж вони справа надходить до суду і обвинувачені набувають статусу підсудних, не витримують жодної критики. Така ситуація може тривати місяцями (у кращому разі), а іноді й роками. Як правило, середній строк перебування особи під вартою до винесення виправдувального або обвинувального вироку — близько шести місяців. Це, взагалі-то, неприпустимо. Слід ввести у практику правило: якщо спливе основний двомісячний строк у кримінальній справі, то протягом одного місяця вона має бути розглянута в суді. Після закінчення особа має бути направлена у виправну установу або ж, якщо їй визначено іншу міру покарання, — відбувати покарання. Тут повчальним є

досвід Ізраїлю. У цій країні після того як особу встановлено, справа протягом чотирьох-п'яти днів потрапляє до суду. В нашій країні домогтися цього дуже важко. Але прагнути до того, щоб ці строки були мінімальними, потрібно. Таку вимогу слід жорстко регламентувати і контролювати.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОКУМЕНТІВ, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

ЗАПОТОЦЬКИЙ Андрій Петрович

*старший оперуповноважений УДСБЕЗ ГУ МВС України в м. Києві
кандидат юридичних наук*

З появою нових видів комунікаційних засобів і способів фіксації соціально значущої інформації, розвитком комп'ютерних та інформаційних технологій відбулася докорінна трансформація класичного розуміння поняття «документ». Його широке використання в архівознавстві, діловодстві, управлінській діяльності тощо дозволило деяким авторам «відійти» від необхідності визнання юридичної суті документів і вперше висловити думку, що документ є предметом матеріального світу, на якому штучно зафіксований певний факт дійсності.

На нашу думку, документом у кримінально-процесуальному розумінні можна вважати будь-які предмети матеріального світу, придатні для фіксації та передачі у часі і просторі інформації (відомостей) з метою її збереження та суспільного використання.

Документи — це не лише письмові акти. Письмові документи складають лише одну з груп документів. Відомості у документі можуть бути відображені не лише за допомогою букв алфавіту та цифр. З цією метою можуть використовуватися стенографічні, телеграфні та інші знаки, умовні зображення, креслення, схеми, проекти, плани, карти, моделі, малюнки, графіки, таблиці тощо. Крім того, слід зазначити, що інформація у документах може фіксуватися не лише людиною, а й за допомогою різноманітної техніки.

Отже, під документами як джерелами доказів у кримінальному процесі слід розуміти матеріальні об'єкти, що у зафіксованій формі відображають відомості про факти, що мають кримінально-процесуальне значення і викладені за допомогою знаків, що читаються людиною (власними силами або завдяки застосуванню технічних засобів), та дозволяють однозначно відтворювати у вигляді зображень або усної мови, передавати і тлумачити думку людини, складені певною фізичною чи юридичною особою, одержані у встановленому порядку органами розслідування або судом і приєднані до матеріалів кримінальної справи.

Виділяють наступні ознаки документів як джерел доказів у кримінальному судочинстві: 1) спеціальним призначенням документів є збереження відомостей про факти; 2) документи повинні закріплювати фактичну інформацію про істотні обставини справи; 3) документи мають закріплювати відомості, носій котрих відомий і які можуть бути перевірені; 4) зафіксована у документах інформація повинна бути засвідчена і викладена особами в межах їх посадової компетенції або фактичної обізнаності; 5) наявність реквізитів або даних про осіб, які складають документи; 6) у документах визначальну роль відіграє зміст, а форма — допоміжну; 7) документи мають бути виконані на будь-якому матеріальному носії і будь-яким способом, який забезпечує збереження і однозначність передачі їх змісту; 8) документи повинні бути залучені до кримінальної справи з додержанням встановленого законом порядку.

Пропонується проводити розмежування документів — джерел доказів від документів — речових доказів за наступними критеріями:

1) відомості, які зафіксовані у документах — речових доказах, відрізняються від інформації, що міститься в «інших документах», за своїм процесуальним статусом; 2) доказове значення у документах — джерелах доказів має лише зміст, а їх форма носить допоміжне значення. На відміну від них, документи — речові докази значимі у справі не лише за змістом, а й за своїм зовнішнім виглядом, місцем, часом їх виявлення тощо; 3) документи — джерела доказів можуть бути замінними, у той час як документи — речові докази внаслідок того, що зміни, які відбулися з ними, пов'язані з подією злочину, не можуть бути замінені на інші, оскільки сліди, відбиті у них, є унікальними й існують в однині; 4) документи як джерела доказів можуть копіюватися з наступним процесуальним оформленням, що не зменшує їх доказового значення, а речові докази практично завжди унікальні і неповторювані.

Протоколи слідчих і судових дій відрізняються від документів — процесуальних джерел доказів за часом та порядком їх складання. Зокрема, процесуальний закон спеціально регламентує порядок складання протоколів слідчих і судових дій, який покликаний сприяти отриманню достовірних доказів

у кримінальній справі. На противагу цьому, документи з'являються у справі, так би мовити, в «готовому вигляді», а процесуальний закон лише регламентує питання їх збирання, залучення до справи та оцінки, але не порядок складання.

Існують розбіжності в процесуальній формі протоколів слідчих і судових дій та інших документів. Достатньо вказати на розбіжності законодавчої регламентації їхньої допустимості. Кримінально-процесуальний закон чітко визначає форму протоколу, характер його змісту, необхідні реквізити (ст. 85 КПК України). Стосовно документів закон передбачає лише порядок їх збирання, причому процедури, специфічні для їхнього одержання: подання, витребування — тільки згадуються. Крім того, протоколи — це завжди письмові документи, складені відповідно до вимог КПК України, тоді як документи — процесуальні джерела доказів можуть мати як письмовий, так і будь-який інший характер.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА СВІДКА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

***КАРПОВ Олександр Никифорович**
кандидат юридичних наук*

Відповідно до ст.59 Конституції України кожен має право на правову допомогу. У зв'язку з прийняттям Конституційним Судом України 30 вересня 2009р. Рішення у справі №1–23/2009 за конституційним зверненням І.В. Голованя щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України таке право отримав свідок. Законом від 1 липня 2010р. внесені істотні зміни та доповнення до Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) відносно надання свідку правової допомоги.

Так, ст.44 КПК доповнено ч. 6 такого змісту: «Як захисники свідка, запрошені ним для надання правової допомоги під час допиту чи проведення інших слідчих дій за участю свідка, допускаються особи, які відповідають вимогам частин другої і третьої цієї статті. Допуск захисника свідка до участі у справі здійснюється у порядку, передбаченому частиною п'ятою цієї статті».

Виходячи зі змісту ч.ч.2, 3 ст.44 КПК, до яких відсилає ч.6 цієї статті, виходячи з Рішення Конституційного Суду України, можна прийти до ви-

сновку, що як захисники свідка допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Повноваження захисника на участь у справі стверджується: 1) адвоката — ордером відповідного адвокатського об'єднання; 2) адвоката, який не є членом адвокатського об'єднання — угодою, інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи — угодою або дорученням юридичної особи.

Слід звернути увагу на те, що закон, на підставі якого фахівці у галузі права мають надавати правову допомогу, ще не прийнятий, а тому така особа не може бути захисником свідка. Потрібно наголосити на тому, що цей закон, якщо він буде прийнятий, вступатиме у протиріччя зі ст.59 Конституції України, у якій прямо обумовлено виконання адвокатурою в судах та інших державних органах двох покладених на неї функцій — забезпечення захисту від обвинувачення та надання правової допомоги. Таким чином, тільки адвокати можуть в цих органах виконувати вказані види діяльності. Крім адвоката ніякі інші особи не повинні надавати правову допомогу як свідку, так і іншим учасникам кримінального процесу.

Слід не погодитися з законодавчим терміном, яким визначається статус суб'єкта надання правової допомоги свідку. У КПК він називається захисником. Разом з тим, відповідно до ч.1 ст.44 КПК захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та надання їм необхідної юридичної допомоги при провадженні у кримінальній справі. Отже, виходячи із змісту цієї норми можна стверджувати, що такого суб'єкта надання правової допомоги свідку більш правильно назвати його представником.

У ч.6 ст.44 КПК зазначено, що допуск захисника свідка до участі у справі здійснюється у порядку, передбаченому ч.5 цієї статті. Таким чином про допуск захисника свідка до участі у справі особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя мають винести постанову, а суд ухвалу.

Для прийняття такого рішення ще не достатньо того, що адвокат пред'явить ордер відповідного адвокатського об'єднання або угоду про надання правової допомоги. Потрібно пересвідчитися у тому, що немає обставин, які виключають участь захисника свідка у кримінальній справі. Такі обставини перераховані у ч.4 ст.61 КПК, відповідно до якої одна і та сама особа в даній кримінальній справі не може бути захисником двох і більше свідків, а також захисником свідка та підозрюваного, обвинуваченого, підсудного,

потерпілого, цивільних позивача чи відповідача. Участь у справі захисника свідка повинна виключатись і при наявності інших обставин, передбачених у ч.ч1–3 ст.61 КПК

Також Законом від 1 липня 2010р. ч.1 ст.69–1 КПК доповнено пунктом 4–1, відповідно до якого свідок має право на обраного за власним бажанням захисника під час допиту чи проведення інших слідчих дій за своєю участю відповідно до цього Кодексу та на іншу правову допомогу в порядку, встановленому законом, а також відмовитися від запрошеного захисника. Захисник може запрошуватися свідком, його законним представником, а також іншими особами на його прохання чи за згодою.

Разом з тим У КПК не визначений порядок роз'яснення слідчим свідку цього права. Тому пропонуємо доповнити ст.166 КПК положенням, що у письмовому документі, яким свідок викликається на допит, повинно бути зазначено, що свідок має право з'явитись на допит з захисником.

Такий порядок роз'яснення свідку права на захисника є можливим, якщо він задалегідь викликається на допит. Однак допит свідка в разі необхідності може провадитись в місці його перебування. Свідок може з'являється до слідчого без виклику. Виникає питання, як у таких випадках слідчий повинен гарантувати право свідка на правову допомогу. Це питання потрібно вирішити у КПК. Вважаємо прийнятним наступний порядок. Якщо попередньо виклик свідка на допит не проводився, слідчий перед проведенням допиту зобов'язаний йому роз'яснити, що він має право на обраного за власним бажанням захисника під час допиту чи проведення інших слідчих дій за його участю. Про роз'яснення цього права слідчий повинен скласти протокол. Коли свідок відмовляється від захисника, слідчий приступає до проведення допиту. Якщо свідок висловлює бажання запросити захисника для участі у допиті, проведення цієї слідчої дії має бути відкладено, але не більше ніж на одну добу. Такий строк необхідний для того, щоб у свідка був час обрати адвоката за власним бажанням, укласти з ним угоду про надання правової допомоги та з'явитися на допит.

У п.4–1 ч.1 ст.69–1 КПК зазначено, що свідок має право відмовитися від запрошеного ним захисника, але порядок його реалізації не врегульований. Тому пропонуємо доповнити цю статтю положенням, що свідок має право в будь-який момент провадження у справі відмовитися від запрошеного захисника. Відмова допускається лише з ініціативи свідка і не позбавляє його права запросити того чи іншого захисника в подальших стадіях процесу. При відмові від захисника особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор складають протокол з зазначенням мотивів відмови, а суд зазначає про це в протоколі судового засідання.

Згідно з доповненнями до ст.ст.48 та 167 КПК, у разі участі захисника, запрошеного свідком для надання йому правової допомоги під час допиту або провадження інших слідчих дій з його участю, захисник має право: 1) бути присутнім під час їх проведення; 2) надавати в присутності слідчого консультації свідку, якщо фактичні обставини у справі можуть бути використані для кримінального переслідування особисто свідка або членів його сім'ї чи близьких родичів; 3) ставити з дозволу слідчому запитання, що підлягають занесенню до протоколу для уточнення і доповнення до відповідей; 4) заперечувати проти незаконних дій слідчого щодо порядку проведення ним допиту чи інших слідчих дій з посиланням на норму закону, яка порушується, що підлягає занесенню до відповідного протоколу; 5) оскаржувати дії слідчого в порядку, встановленому КПК, у разі якщо з характеру і змісту питань випливає, що свідок має допитуватися як підозрюваний.

На наш погляд, наведений перелік прав захисника свідка слід доповнити такими правами: 1) знати, по якій кримінальній справі викликаний свідок; 2) заявляти відвід у встановленому порядку перекладачу, що приймає участь у допиті свідка; 3) знайомитися з протоколами слідчих дій, які провадяться за участю свідка. Такі права, поряд з іншими, надані адвокату свідка відповідно до ст.92 КПК Республіки Молдова.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОЦІНКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

КЛИМЧУК Михайло Павлович

*старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук*

Дослідження проблемних питань джерел доказів з відповідним рівнем їхнього теоретичного обґрунтування відбувалося у кожній історичній формі побудови кримінального процесу. Проте наукове дослідження джерел доказів, з'ясування їх природи і місця у кримінальному судочинстві почалися порівняно пізно. Так, наприклад, теоретичне обґрунтування і законодавче закріплення висновку експерта з'явилися лише у XIX ст, хоча в кримінальному судочинстві знання спеціалістів використовувалися з давніх часів.

Дослідженню поняття доказів і наукових проблем оцінки джерел доказів присягли свої роботи такі вчені, як С.А. Альперт, В.Д. Арсенєв, Л.М. Карнеєва, А.М.Ларін, М.М. Михєєнко, В.Т. Нор, Н.В. Сибільова, М.С. Строгович, Ф.Н. Фаткуллін, М.Є. Шумило, Н.Я. Якубович та інші. Проте, існує наукова невіршеність цілої низки питань, що стосуються оцінки висновку експерта, як самостійного джерела доказів у кримінальному процесі.

Результатом проведення експертизи є відповідний документ — висновок експерта, який є одним із передбачених КПК України джерел доказів. Безумовно, що, як і будь-яке джерело доказів, висновок експерта підлягає оцінці особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором та судом. Але те, що висновки експертизи ґрунтуються на спеціальних, наукових знаннях експерта, привело до появи в науці кримінального процесу різних точок зору щодо змісту і об'єму оцінки висновку експерта.

Проблеми, пов'язані з відокремленням розглядом оцінки доказів та їх процесуальних джерел обумовлені також і тим, що чинне кримінально-процесуальне законодавство України регулює лише оцінку доказів (ст. 67 КПК України), а про оцінку їх процесуальних джерел нічого не згадується. Хоча, на нашу думку, такий підхід законодавця не слід тлумачити як необхідність оцінювати тільки відомості про факти поза оцінкою їх джерел.

Згідно з ч. 2 ст. 65 КПК України висновок експерта є джерелом фактичних даних, які цікавлять слідство та суд у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи. Джерела фактичних даних в юридичній літературі іменують по-різному: джерелами доказів, засобами доказування, видами доказів. Уявляється, що термін «джерело доказів» найбільше відповідає змісту та призначенню цього інституту. Як джерело доказів, висновок експерта містить сукупність фактичних даних, встановлених у результаті дослідження матеріальних об'єктів особою, обізнаною в певній галузі науки, техніки, або інших спеціальних знань і з використанням цих знань, а також відомостей, зібраних у кримінальній справі.

Для висновку експерта як джерела доказів суттєвим є те, що він: а) є результатом науково-обґрунтованого дослідження; б) походить від особи, яка володіє визначеними спеціальними знаннями, без використання яких було б неможливим саме дослідження; в) дається з додержанням спеціально встановленого процесуального порядку; г) ґрунтується на зібраних у справі доказах.

Слід зауважити, що висновок експерта не має переваг перед іншими доказами, хоча він і ґрунтується на спеціальних знаннях. Відповідно до ч. 7 ст. 75 КПК України висновок експерта може бути визнано необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або інакше викликає

сумніви в його правильності, але відповідно до ч. 5 ст. 75 КПК України незгода з висновком експерта повинна бути мотивована особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором, судом у відповідних постанові, ухвалі, вирoku.

Як слушно з цього приводу відмічає Ю.К. Орлов, висновок експерта, як і будь-який інший доказ, може виявити сумнівним або навіть неправильним з різних причин. Експерту можуть бути надані неправильні вихідні дані або несправжні об'єкти. Може виявитися недостатньо надійною методика, що була ним застосована, і нарешті, експерт, як і всі люди, не застрахований від помилок, які, хоча і рідко, але зустрічаються в експертній практиці. Тому висновок експерта, як і будь-який інший доказ, повинен піддаватися ретельній, всебічній і критичній оцінці.

Варто зауважити, що оцінюючи висновок експерта як непереконливий — незалежно від підстав такої оцінки, необхідно висловити свою незгоду з висновком в належній процесуальній формі: з викладенням мотивів оцінки, які призводять до прийняття рішення про призначення додаткової, повторної експертизи або допиту експерта згідно зі ст. 201 КПК України.

Отже, висновки експерта підлягають оцінці особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором, судом на загальних підставах. Змістом оцінки висновків експерта, як і інших джерел доказів, є допустимість, достовірність (автентичність) та повнота. Остаточна кримінально-правова оцінка висновків експерта дається слідчим у сукупності з іншими доказами у справі. При цьому, як ми вважаємо, в цю сукупність входять як прямі, так і непрямі докази щодо окремих фактів. Тільки сукупність усіх доказів, прямих і непрямих, може допомогти правильно провести оцінку експертного висновку і встановити істину у справі.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

КОСТЮЧЕНКО Олена Юріївна
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук

Розвиток України як правової держави, міжнародні стандарти захисту прав і свобод особи вимагають вдосконалення правового регулювання, практики обрання та застосування запобіжних заходів. Ці питання є проблемними у вітчизняному кримінальному процесі.

Запобіжні заходи можуть застосовуватися органом дізнання, слідчим, прокурором, судом, суддею у передбачених ст. 148 КПК України випадках тільки до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого в межах досудового розслідування та судового розгляду кримінальної справи, тобто тільки одночасно чи після порушення кримінальної справи до її закриття, проголошення виправдувального вироку, набрання обвинувальним вироком законної сили.

Слід зазначити, що всі види запобіжних заходів є тимчасовими за терміном свого застосування. За тривалістю застосування запобіжні заходи можна розділити на дві групи: короткострокові та довгострокові. До короткострокового запобіжного заходу слід віднести затримання підозрюваного на термін до 72 годин та його продовження судом до 10 діб, а за його згодою до 15 діб. До довгострокових запобіжних заходів належать: підписка про невиїзд, особиста порука, порука громадської організації або трудового колективу, застава, взяття під варту, нагляд командування військової частини, віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи.

Як показує практика проблемним є питання правильного визначення терміну застосування запобіжного заходу щодо підозрюваного. При застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного враховуючи положення ч.4 ст.148 КПК України обвинувачення йому має бути пред'явлено не пізніше десяти діб з моменту застосування запобіжного заходу. Якщо в цей строк обвинувачення не буде пред'явлено, запобіжний захід скасовується. Оскільки затримання підозрюваного згідно з положенням ч.2 ст.149 КПК України

також є запобіжним заходом, то відповідно до зазначеного десятиденного терміну повинен включатися і строк затримання підозрюваного за формулою 72 години затримання плюс семиденний термін застосованого запобіжного заходу іншого виду.

Оскільки законодавець не дав чіткої відповіді на питання яким чином повинно відбуватися скасування запобіжного заходу, якщо обвинувачення не пред'явлено протягом десяти діб з моменту його застосування, логічно зробити висновок, що запобіжний захід скасовується автоматично без необхідності винесення постанови слідчим, прокурором чи суддею про його скасування, а особа до якої він був застосований втрачає статус підозрюваного. Особливо гостро це питання постає при застосуванні такого запобіжного заходу як взяття під варту, оскільки обмежується конституційне право особи на свободу та особисту недоторканність. При вирішенні цього питання судом законодавець покладає на прокурора обов'язок при погодженні подання слідчого чи винесенні власного подання про необхідність обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення (ч.2 ст. 165–2 КПК України). Оскільки рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту приймає суддя, логічним було чітко визначити у ст. 165–2 КПК України його обов'язок щодо оцінки представлених доказів.

Проблемним є також питання визначення граничного строку тримання під вартою обвинувачених у злочинах невеликої та середньої тяжкості, оскільки ч. 2 ст. 156 КПК України визначає граничні строки продовження тримання під вартою тільки щодо обвинувачених, які вчинили тяжкі злочини до дев'яти місяців, а особливо тяжкі злочини до вісімнадцяти місяців. Необхідно чітко визначити у ст. 156 КПК України граничні строки продовження тримання під вартою щодо осіб, які обвинувачуються у злочинах невеликої та середньої тяжкості та зазначити судді яких судів можуть приймати відповідні постанови.

При вирішенні питання органом дізнання, слідчим, прокурором про обрання виду запобіжного заходу щодо підозрюваного, обвинуваченого і, зокрема суддею у вигляді взяття під варту доцільно враховувати думку потерпілого, оскільки провадження в кримінальній справі здійснюється не тільки для захисту публічних інтересів, а і для захисту інтересів постраждалої від злочину особи.

Доцільно доповнити перелік осіб, яким повинно бути повідомлено про час розгляду суддею подання про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту шляхом включення до нього

потерпілого та його представника чи законного представника та надання цим особам права на заявлення клопотань та висловлення своєї думки, у разі явки в судове засідання.

Щодо оскарження постанови судді про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, слід розширити у ст. 165–2 КПК України перелік суб'єктів апеляційного оскарження, включивши до нього потерпілого, його представника та законного представника, оскільки відсутність права оскарження постанови судді та врахування думки потерпілого з цього питання суттєво обмежує можливості потерпілого захистити свої законні інтереси під час кримінально-процесуального провадження.

ПРОВОА ДОПОМОГА СВІДКУ ЯК СУБ'ЄКТУ, ЯКИЙ ВІДІГРАЄ ДОПОМІЖНУ РОЛЬ В ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ

НИКОНЕНКО Михайло Якович

професор кафедри кримінального процесу НАВС

кандидат юридичних наук

Питання забезпечення прав і законних інтересів свідка завжди хвилювали як науковців, так і практичних працівників органів слідства, дізнання та інших державних органів і посадових осіб, які в своїй професійній діяльності зіштовхуються з проблемами процесуального становища такого суб'єкта кримінального судочинства як свідок.

Проблема виникла в зв'язку з тим, що в останні роки особи, які викликались слідчим чи органом дізнання для допиту як свідки в кримінальних справах, звертались з клопотанням про допуск до участі в допиті адвокатів. При цьому вони аргументували свої вимоги, посилаючись на положення Конституції України про право на правову допомогу. Слідчі зіштовхнулись з проблемою тому, що, з одного боку дійсно Конституція України містить положення щодо права на правову допомогу, а, з іншого, в Кримінально-процесуальному законодавстві це питання не знайшло свого врегулювання. Підтвер-

дження цьому знаходимо і в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя І. В. щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України від 30 вересня 2009 року.

Так, Конституційний Суд України зазначає, що не всі галузеві закони України, зокрема процесуальні кодекси, містять приписи, спрямовані на реалізацію права на правову допомогу, що може призвести до обмеження чи звуження змісту та обсягу права кожного на правову допомогу.

Як показало анкетування працівників слідства та дізнання, помилка працівників практичних підрозділів полягала в тому, що вони намагалися відшукати відповіді на ці питання в формі заборони на допуск адвокатів прямо в Кримінально-процесуальному кодексі. А Кримінально-процесуальний кодекс такого конкретного припису щодо надання правової допомоги під час допиту свідка не містив. З урахуванням такої ситуації, як свідчать ті ж матеріали анкетування працівників органів слідства і дізнання, на практиці із такого становища вихід відшукувався по різному: в одних регіонах слідчі, аргументуючи відсутністю врегулювання даної ситуації в законодавстві, відмовляли в допуску особи, яку свідок запросив для надання правової допомоги. В інших допускали таких осіб. Але, що цікаво: ті, хто допускав адвоката для надання правової допомоги при допиті, як правило, аргументами для обґрунтування правомірності своїх дій вказували не посилання на пряму дію норми Конституції щодо права на правову допомогу, а, як правило, на відсутність врегулювання цього питання в Кримінально-процесуальному кодексі. Слід зазначити, що ця проблема досить гостро постала в суспільстві. Настав час для її розв'язання. І першим кроком в розв'язанні цієї проблеми стало назване вище Рішення Конституційного Суду України.

Предметом розгляду в Конституційному Суді, згідно його ж рішення, стало два питання: щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» та частини другої цієї статті «для ... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура».

В статті 59 Конституції України досить чітко зазначено про те, що кожен має право на правову допомогу. А це означає, що і свідки, не дивлячись на те, що свідок відіграє в процесі доказування допоміжну роль. І нічого дивного в цьому нема, адже поняття «правова допомога» є широким, яке включає в себе і захист, і охорону, і представницьку функцію. Але при цьому необхідно чітко розрізнати чії права і законні інтереси охороняються, а чії захищаються в кримінальному судочинстві.

Звернемось до ст. 2 КПК України, де врегульовано завдання кримінального судочинства. Першим завдання кримінального судочинства, згідно на-

званої статті, є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь. А це означає, що в кримінальному судочинстві права і законні інтереси охороняються всіх без виключення фізичних і юридичних осіб, а захищаються лише певної категорії осіб. Більше того, в Кримінально-процесуальному кодексі України визначено вичерпний перелік осіб, права і законні інтереси яких захищаються в кримінальному судочинстві. Як вбачається із змісту ст.44 КПК України, захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та надавати їм необхідну юридичну допомогу при провадженні у кримінальній справі. Перелік осіб, захист прав і законних інтересів яких здійснюється в кримінальному судочинстві, є вичерпним і широкому тлумаченню не підлягає. І тому ми не можемо говорити про захист прав свідка в кримінальному судочинстві, а повинні говорити лише про охорону його прав і законних інтересів. До речі, в Рішенні Конституційного Суду не вказано про те, що свідок має право запросити захисника. Конституційний Суд лише зазначив, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими державними органами має право на правову (юридичну) допомогу від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень.

Як бачимо, в Рішенні Конституційного Суду йдеться лише про правову (юридичну) допомогу. І, на наш погляд, така допомога можлива лише в формі охорони прав і законних інтересів свідка, як особи, яка відіграє допоміжну роль в процесі доказування. І тому ми вважаємо, що термін «захисник свідка» не повинен застосовуватись в Кримінально-процесуальному кодексі, як такий, який не відповідає сутності функції, яку виконує особа, яка надає в кримінальному судочинстві правову допомогу такому суб'єкту кримінального процесу як свідок.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОЗВ'ЯЗКУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ

СИЗОНЕНКО Антон Степанович
начальник ННІПСК НАВС
кандидат юридичних наук

При розслідуванні кримінальних справ слідчими достатньо широко використовуються положення ст. 118 КПК України щодо направлення окремих доручень. Але, необхідно констатувати, що при отриманні матеріалів виконання таких доручень виявляються певні проблеми. Так, їх виконання на місцях не завжди якісне (допускається неповнота, необхідні питання при допитах не ставляться та не відображаються у протоколах, тощо). Крім того, існує проблема зчасністю виконання доручень. Слідчі — ініціатори змушені направляти повторні доручення, нагадування, супроводжувати виконання телефонним зв'язком, очікуючи матеріали поштою.

Дієвою альтернативою забезпечення виконання окремих доручень є використання відеозв'язку для проведення слідчих дій.

Так, отримання доказів за допомогою відеозв'язку як форма правової допомоги, передбачено Конвенцією Європейського Союзу про надання правової допомоги по кримінальних справах. Законодавство Великобританії та Уельсу передбачає можливість отримати показання свідка із-за кордону шляхом проведення відеозв'язку по кримінальних справах про умисні вбивства та вбивства з необережності, а також про шахрайства. У ФРН при розслідуванні кримінальних справ щодо незаконного обігу наркотичних речовин використовується відеозв'язок як з окремими землями Німеччини, так і з іншими країнами.

Позитивний досвід отримання доказової інформації за допомогою відеозв'язку має Російська Федерація. Так, ще з початку 2000 року Верховний Суд РФ приступив до побудови системи відеоконференцзв'язку для дистанційної участі засуджених в касаційних судових засіданнях. Перше слухання справ в Верховному Суді в режимі віддаленої присутності засуджених проведено 19.04.2000 (Верховний Суд РФ — Слідчий ізолятор № 3 м. Москви). В основу проекту був покладений досвід експлуатації пілотної лінії відеоконференцзв'язку між Челябінським обласним судом та слідчим ізолятором № 1 м. Челябінська. В травні 2001 року відбулось перше в РФ судове засідання з використанням відеоконференцзв'язку між Верховним Судом Російської Федерації та слідчим ізолятором в м. Челябінську.

Таким чином, під проведенням слідчих дій за допомогою відеозв'язку розуміється встановлення двохстороннього відео — аудіо — зв'язку між двома пунктами, відстань між якими не має значення, в одному з яких знаходяться особи, які проводять та приймають участь в проведенні слідчої дії, в іншому — особи, з якими проводять слідчу дію.

Для забезпечення виконання окремих доручень з використанням відеозв'язку для проведення слідчих дій слідчими органів внутрішніх справ, пропонується наступний механізм. Ураховуючи позитивний досвід МВС України щодо проведення селекторних нарад за допомогою відеоконференцзв'язку, на початковому етапі можливе облаштування по одному приміщенню в ГУ-УМВС України в областях відповідним обладнанням, а у подальшому — у кожному міськрайліноргані.

Окремі доручення пропонується направляти за допомогою відомчої електронної пошти з відповідною реєстрацією. Виконавець доручення за певний встановлений час (наприклад 3 доби), проводить підготовчі дії — з'ясує, чи мешкає зазначена у дорученні особа за вказаною адресою, вручає їй повістку на визначену дату та час в межах строку, встановленого ст. 118 КПК України. тощо. Після цього, виконавець зв'язується з ініціатором та погоджує дату і час проведення слідчої дії.

У визначений час виконавець забезпечує явку свідка до обладнаного приміщення та встановлює відеозв'язок з ініціатором. Після цього він перевіряє документи, що посвідчують особу, з якою буде проводитись слідча дія, забезпечує їх демонстрацію ініціатору.

Після встановлення особи, слідчий — ініціатор проводить слідчу дію в порядку, передбаченому КПК України, що зберігається на жорсткому диску комп'ютера у відео-форматі, після чого записується на CD (DVD) диск, який долучається до кримінальної справи. Слідчий — ініціатор складає протокол слідчої дії, який одразу направляє відомчою електронною поштою виконавцю для забезпечення ознайомлення особою, з якою проводилась слідча дія. Зазначений протокол поштою направляється для долучення до матеріалів справи.

Крім того, відеозв'язок може бути використаний для надання та отримання міжнародної правової допомоги, особливо при вирішенні проблемних питань (наприклад, відмова особи прибути на територію України, огляд предметів та документів у випадку відмови або відстрочення їх передачі запитуємою країною України для проведення розслідування або судового розгляду кримінальної справи), суттєва економія часу та коштів на відрядження, залучення іноземних спеціалістів, у тому числі для проведення експертних досліджень.

Стосовно проведення **експертних досліджень** шляхом використання засобів відеозв'язку, треба зазначити про результативний досвід Російської Федерації, насамперед при проведенні військової судово-медичної експертизи, що доводить можливість проведення експертизи таким чином. При цьому органи досудового слідства отримали можливість своєчасно мати інформацію для оперативного висунення та перевірки слідчих версій. Використання засобів відеозв'язку також дозволяє успішно вирішувати ідентифікаційні завдання, при чому загальний час такого ідентифікаційного дослідження, в залежності від кількості ознак, які реєструються та якості зв'язку, в середньому, може займати лише від 30 до 60 хвилин. Ідентифікація скелетованих залишків трупа (після тривалого поховання) методом фотоспівставлення можлива на відстані кількох тисяч кілометрів від місця його виявлення та проводиться протягом 1,5–2 годин робочого часу, включаючи складання висновку.

Крім того, односторонній відеозв'язок, при якому інша сторона отримує тільки аудіо-контакт, може застосовуватись при забезпеченні безпеки стосовно осіб, які отримують відео-зображення.

Таким чином, вважається за доцільне ініціювати відповідні зміни до діючого КПК України з метою застосування відеозв'язку при проведенні слідчих дій.

ФАХІВЕЦЬ У ГАЛУЗІ ПРАВА ЯК ЗАХИСНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

СТЕПАНОВ Олег Станіславович

доцент кафедри кримінального процесу НАВС

кандидат юридичних наук

Відповідно до п. 2 ч. 3 ст.44 Кримінально-процесуального Кодексу України, яка є підставою для допуску ... “ інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи ” .

У листопаді 2000 року Конституційний Суд України прийняв рішення за зверненням громадянина Солдатова Г.І. про право вільного вибору захисника, що породило неоднозначну реакцію юридичного товариства.

Так Конституційний Суд України вирішив трактувати ч. 1 ст. 59 Конституції України наступним чином: “ кожен є вільним у виборі захисника своїх прав”, в аспекті конституційного звернення громадянина Солдатова Г.І. треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибирати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

На підставі цього рішення 21.06.2001 року ВРУ України були внесені доповнення до ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України.

Своєю Постановою Пленум Верховного Суду України від 24.10.2003 Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві закріпив все вищезазначене. Цікаво, що пп. “в” п. 5 цієї Постанови , зобов’язує фахівця в галузі права для підтвердження своїх повноважень надавати ...“документи, визначені спеціальним законом, яким цим особам надано право брати участь у кримінальному судочинстві, як захисникам”. Таке тлумачення Верховним Судом України зазначеного рішення Конституційного Суду України не покращило становище підозрюваних, обвинувачених та підсудних, а в певній мірі, як бачимо, внесло в це рішення свої корективи.

У зв’язку з цим, як захисників стали допускати фактично всіх юристів не перевіряючи рівень їх компетентності, які нерідко є недостатніми для здійснення кваліфікованого захисту. Проблема також у тому, що не має однозначної практики допуску “фахівців у галузі права”.

Попри негативну оцінку з боку Спілки Адвокатів України, юридичної громадськості, міжнародних експертів, які на прохання Спілки Адвокатів України провели експертизу зазначеного вище рішення Конституційного Суду України, на практиці воно застосовується. Однак, Спілка Адвокатів України провела велику роботу, щоб зупинити цей невиправданий юридично і практично процес допуску “фахівців у галузі права”.

Існування сьогодні в Україні проблеми “подвійності” юридичної професії, коли паралельно з інститутом адвокатури існує потужний суб’єкт підприємницької діяльності з надання “юридичних послуг”, який не зобов’язаний ні законом, ні етичними нормами адвокатської етики та Присягою адвоката належним чином виконувати покладені на нього професійні обов’язки захисника, як це передбачено ст. 59 Конституції України. До того ж статус “фа-

хівців у галузі права” в чинному законодавстві не визначений, не визначено компетентність та кваліфікацію, право надання належної правової допомоги. Адже захист особи у кримінальному провадженні є доленосним для кожного обвинуваченого, підсудного, засудженого.

Отже, на мою думку, слід прийняти ряд доповнень до чинного законодавства якими б визначалась правова категорія поняття «фахівець у галузі права», до яких слід віднести кандидатів та докторів юридичних наук, визначити правову підставу допуску таких фахівців до участі у кримінальній справі в якості захисників.

МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОГО ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ТАРАН Олена Вікторівна

докторант кафедри криміналістики НАВС

Передумовою ефективного і всебічного розслідування кримінальних справ про порушення вимог законодавства про охорону праці є з'ясування та дослідження механізму цього злочину. Крім виявлення фактів, які свідчать про механізм вчиненого злочину, потрібно також мати уявлення про механізм травматичної події.

Механізм злочинного порушення вимог законодавства про охорону праці, що вчиняється службовими особами, які є відповідальними за забезпечення безпеки відповідних робіт, процесів, поводження з технікою, включає в себе злочинну поведінку правопорушників та дії руйнівних та інших шкідливих факторів, які викликані такою поведінкою. Таким чином, механізм злочину може мати дві складові: механізм порушення відповідних вимог, правил або інших нормативних норм, яке може бути тривалим, та механізм швидкої дії уражуючих та руйнівних сил, настання злочинних наслідків. Механізм швидкої дії має місце у разі настання сукупності екстремальних, надзвичайних умов виконання дії. Такі умови пов'язані з різким підвищенням швидкості виконання певних операцій і зменшенням часу на їх обмірковування. З метою

повного і всебічного виявлення та дослідження елементів механізму злочину, слідчому необхідно розібратись в усіх особливостях його складових.

У загальному вигляді механізм злочинного порушення вимог законодавства про охорону праці виражається у дії або бездіяльності, наслідком яких стало порушення вимог певних норм з охорони праці. Способами порушення можуть бути: а) активний — пряма вказівка, розпорядження виконати певну виробничу операцію з недотриманням вимог і правил техніки безпеки (наприклад, вказівка про проведення певних робіт у шкідливих для здоров'я умовах чи з використанням неналежного обладнання, інструментів); б) пасивний — невиконання дій, виконання яких передбачене вимогами правил техніки безпеки (наприклад, незабезпечення індивідуальними засобами захисту, відсутність контролю за проведенням робіт і дотриманням при цьому правил безпеки праці підлеглими працівниками, допуск до роботи осіб, які не мають відповідної підготовки чи не проінструктовані з питань охорони праці).

Злочинне порушення вимог законодавства про охорону праці починається з порушень норм з охорони праці та техніки безпеки і далі розвивається лінійно. Порушення правил охорони праці (крім випадків небезпечних ситуацій) створює лише абстрактну можливість настання шкідливих наслідків, те ж саме порушення за умов небезпечної ситуації або з використанням небезпечного знаряддя (засобу) створює вже реальну можливість і загрозу настання шкідливих наслідків, перетворюючи таким чином можливість у дійсність. У злочинах, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці знаряддя (засіб) часто є самостійним елементом і може бути конкретною причиною вчинення злочину, а отже, мати самостійне криміналістичне значення. Така самостійність виникає коли знаряддя злочину виходить з-під контролю управляючого суб'єкта, оскільки останній не усвідомлює, або недооцінює небезпечні властивості знаряддя (засобу), або не докладає достатніх зусиль для нейтралізації такої небезпеки.

Проведений криміналістичний аналіз матеріалів кримінальних справ про злочини, пов'язані з порушенням вимог законодавства про охорону праці показав, що на початковому етапі має місце лише абстрактна можливість заподіяння шкоди. Цей етап починається, коли правила вже порушені, але реальна небезпека ще не настала і події розгортаються нормально. На другому етапі виникає небезпечна (аварійна) ситуація, але хід подій повністю контролюється особою і вона ще може уникнути заподіяння шкоди, якщо прийме необхідні заходи безпеки. На третьому етапі ситуація виходить з-під контролю, у подальший розвиток подій суб'єкт втрутитись вже не може, він повністю залежний від особливостей ситуації. На четвертому етапі відбува-

ється реальне заподіяння злочинних наслідків, обсяг і розмір яких багато в чому залежить від конкретної ситуації.

Найбільш суттєвими для розслідування є такі властивості механізму злочину як взаємодія та взаємна обумовленість його елементів. Ці якості, виражаючи характер контактів матеріальних об'єктів, які залучаються до сфери злочину, а також явищ та процесів, які його супроводжують визначають виникнення джерел криміналістичної інформації про злочин.

Слід також враховувати негативні фактори механізму злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці, що перешкоджають встановленню обставин злочину — це швидкоплинність діяння; у деяких випадках великий часовий розрив між вчиненням діяння та виявленням ознак злочину; особливості матеріальних об'єктів злочину і процесів, що його супроводжують, які обмежують збирання достатньої сукупності обвинувальних доказів; вчинення дій, спрямованих на ліквідацію та змінення слідів наслідків злочину (маскування, приховування фактів діяння, дезінформація осіб, які ведуть розслідування) та ін.

Маючи повне та детальне уявлення про закономірності механізму злочинного порушення вимог законодавства про охорону праці, слідчий у результаті пошуково-пізнавальної діяльності заповнює дефіцит криміналістично значимої інформації та уявно формує, створює модель механізму вчиненого злочину, яка є схожою з реальною, такою, що відбулась в минулому і на теперішній час розслідується подією. Виходячи з цієї моделі, він зможе дати правильну кваліфікацію діям злочинця, більш повно зібрати докази для встановлення об'єктивної істини у справі, що розслідується.

ПОДАННЯ ДІЗНАВАЧА ЩОДО УСУНЕННЯ ПРИЧИН І УМОВ, ЯКІ СПРИЯЛИ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНУ

ФОРОСТЯНИЙ АНДРІЙ Володимирович

*старший викладач кафедри
кримінального процесу НАВС*

Основним засобом за допомогою якого дізнавач може процесуально реалізувати профілактичну функцію є подання в порядку ст. 23¹ КПК. Ця пра-

вова норма зобов'язує орган дізнання встановивши причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, вносити у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов.

Встановлення дізнавачем причин і умов, які сприяли вчиненню злочину набуває особливого значення у зв'язку з тим, що строк проведення дізнання обмежений і становить 10 діб, що в свою чергу передбачає, що дізнавач у максимально стислі строки повинен встановити і усунути обставини, які сприяли вчиненню злочину. Швидке усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину є дуже ефективним засобом попередження злочинності. З огляду на те, що слідчий може винести таке подання лише наприкінці розслідування, тобто протягом двох місяців, а в деяких випадках і протягом значно довшого терміну, саме робота дізнавача по усуненню обставин, які сприяли вчиненню злочину може найбільш швидко і ефективно запобігти вчиненню нових злочинів.

Ст. 23¹ КПК передбачає, що не пізніш ніж у місячний строк по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала подання, тобто подання є юридичною підставою для прийняття відповідним державним органом, громадською організацією або посадовою особою заходів по усуненню виявлених у процесі дізнання обставин, що сприяли вчиненню злочину, але саме поняття подання дотепер законодавчо не визначено.

Проблема визначення подання як процесуального документу досліджувалася багатьма авторами. На наш погляд найбільш визначення подання можна навести таким чином: подання це процесуальний документ уповноваженої особи (дізнавача, слідчого, прокурора,) яке містить рішення щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, а також покладає обов'язок на компетентних осіб установ, підприємств або їх керівників усунути обставини, які сприяли вчиненню злочину, з обов'язковим повідомленням посадову особу, яка направила подання щодо усунення їх в установлений законом термін. Таким визначенням можна доповнити зміст ст.23 КПК, що сприятиме нормативній регламентації процесуальної роботи уповноважених посадових осіб по попередженню злочинів.

Важливим є питання і щодо змісту і форми подання. Ми вважаємо, що подання щодо причин і умов, які сприяли вчиненню злочину повинно мати закріплену у КПК чітко визначену науково обґрунтовану форму. Відсутність законодавчого закріплення форми подання призводить до того, що на практиці складання цього процесуального акту носить довільний характер і не

відповідає тим вимогам, які пред'являються до інших процесуальних документів.

Початок обчислення строку на протязі якого повинно бути виконане подання у законодавстві не визначений. Початком обчислення строку виконання подання може бути і винесення постанови дізнавачем і момент направлення подання адресату також і момент отримання подання адресатом. Ми вважаємо найбільш доцільним обчислювати строк виконання подання з моменту його отримання адресатом, що і повинно бути зазначено у ч.3 ст.23¹ КПК таким чином: не пізніше як у місячний строк з дня отримання подання по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала подання.

Встановлений місячний строк повинен обчислюватися відповідно до вимог ст. 89 КПК з наступного дня після одержання подання адресатом.

Важливим є питання щодо контролю дізнавачем за виконанням подання. У зв'язку з цим виникає питання, як зможе дізнавач дізнатися, коли його подання отримано адресатом і вчасно проконтролювати його виконання, крім того може виникнути ситуація, що подання з тих чи інших причин взагалі не надійшло до адресата. Тому ми згодні з авторами, які пропонують покласти обов'язок повідомити дізнавача, який направив подання про дату отримання подання і про початок його виконання на особу, на яку покладено виконання подання, що необхідно вказати у ч.3 ст.23¹ КПК.

Залишення керівником організації, підприємства чи установи, іншою посадовою особою без розгляду подання органу дізнання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, а так само несвоєчасне надання відповіді на подання тягне за собою адміністративну відповідальність за ч.2 ст.185⁶ КпАП. У цьому випадку орган дізнання, керуючись ст.ст.254–257 КпАП складає протокол та надсилає його до суду. Вказані статті продовжують залишатися єдиним правовим механізмом, що дозволяє впливати на осіб, які ухиляються від виконання законних вимог органів дізнання — міліції про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину.

Це правопорушення посягає на порядок заснований на дотриманні законності і інтересів правоохоронного апарату органів дізнання. Воно виражається у бездіяльності посадових осіб, за якої має місце залишення подання цих органів без розгляду або неприйняття по ним заходів; у діянні, коли має місце несвоєчасна відповідь. При цьому посадові особи повинні були і мали об'єктивну можливість здійснити дії, які входять до кола їх службових обов'язків. Відсутність такої можливості знімає питання про вину, а також питання про відповідальність.

Безпосередньо КПК не регулює питання про порядок дій органу дізнання, якщо його подання залишено відповідною посадовою особою без розгляду. Тому пропонуємо доповнити ст.23¹ КПК наступним положенням: «У разі залишення подання без розгляду складається протокол, який разом з матеріалами перевірки направляється до суду за місцем провадження дізнання для притягнення посадової особи до адміністративної відповідальності».

Вже зверталася увага на те, що стверджуючи в поданні про усунення обставин, які сприяли вчиненню злочину, що певна особа винна у вчиненні злочину, дізнавач вступає у протиріччя з презумпцією невинуватості. Разом з тим наукові дослідження і практика діяльності органу дізнання — міліції показують, що значна кількість таких обставин може бути виявлена і усунена в процесі досудового розслідування без згадування про вчинення злочину конкретною особою.

ЗАХОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ХАБЛО Оксана Юріївна
*старший викладач кафедри
кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук*

Ефективність кримінально-процесуального законодавства залежить не лише від досконалості самих норм, а й від того, як ці норми застосовують чи реалізують суб'єкти кримінально-процесуальних правовідносин. А. Ф. Коні з цього приводу вірно відмічав, що «які б хороші не були правила діяльності, вони можуть втратити свою силу та значення в недосвідчених, грубих або несумлінних руках».

У зв'язку з цим, під час реформування кримінально-процесуального законодавства необхідно приділити належну увагу не лише розширенню правового статусу учасників кримінального процесу, але й розробити гарантії їх належної реалізації.

Серед кримінально-процесуальних заходів, які забезпечують нормальну реалізацію кримінально-процесуальних норм, особливе місце займають заходи захисту (відновлювальні заходи), які в теорії права визначаються як

різновид заходів державного примусу, що застосовуються для відновлення нормального стану правовідносин. Відновлювальні примусові заходи в кримінальному процесі захищають суб'єктивні права та забезпечують виконання кримінально-процесуальних обов'язків.

Кримінально-процесуальні заходи захисту (заходи відновлення правопорядку), які застосовуються до суб'єктів кримінального процесу доцільно поділяти за функціональною ознакою, а саме:

- заходи, спрямовані на позбавлення суб'єкта кримінально-процесуального права чи повноваження, яке він реалізовує неналежним чином;
- заходи, спрямовані на відміну або зміну незаконних процесуальних актів;
- заходи процесуального примусу, які спрямовані на примусове забезпечення виконання кримінально-процесуальних зобов'язань;
- відмова у вчиненні певної процесуальної дії.

Найбільш розповсюдженими є заходи, спрямовані на позбавлення суб'єкта кримінально-процесуальних прав чи повноважень, яке він реалізовує неналежним чином. Такі процесуальні заходи зустрічаються у ст. 611 КПК України, яка закріплює можливість усунення захисника від участі у справі за зловживання ним наданими правами; у ст.ст. 56, 58, 60 КПК України, які передбачають відвід судді, прокурора, слідчого і особи, яка проводить дізнання у випадках, якщо є обставини, які викликають сумніви у їх об'єктивності.

Заходи, спрямовані на відміну або зміну незаконних процесуальних актів, передбачені процесуально-відновлювальними санкціями (в окремих працях такі санкції можуть називатися «санкціями незначності» чи «санкціями нікчемності») та зустрічаються у таких нормах: ст. 100 КПК України вказує, що прокурор має право закрити справу, яку було порушено без законних підстав; ст. 2362 КПК України передбачає можливість судді скасувати постанову про відмову в порушення справи; ст.2366 КПК України надає право судді скасувати постанову про закриття справи та направити справу прокурору для відновлення слідства та дізнання. Санкціями нікчемності також передбачено визнання недейсними доказів, які були отримані з порушенням визначеного законом порядку. Нормативне закріплення цього положення міститься у Конституції України, яка в ч. 3 ст. 62 проголосила, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом.

Серед кримінально-процесуальних заходів, які спрямовані на примусове забезпечення виконання кримінально-процесуальних зобов'язань учасниками процесуальних правовідносин можна виділити привід підозрю-

ваного, обвинуваченого, підсудного, свідка чи потерпілого в разі неявки за викликом особи, яка проводить дізнання, слідчого прокуратури і суду (ст. ст. 70, 72, 135, 288 КПК України). Дані наслідки передбачені процесуально-примусовими санкціями.

До заходів захисту, які направлені на протидію неналежній реалізації процесуальних прав з боку осіб, які беруть участь у справі, доцільно віднести також відмову у вчиненні певної процесуальної дії, яку особа безпідставно вимагає здійснити. Наприклад, слідчий вмотивовано відмовляє у задоволенні надуманого клопотання щодо проведення певної слідчої дії (ст. 129 КПК України), суддя, розглянувши скаргу на постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, залишає скаргу без задоволення (п. 2 ч. 3 ст. 2362 КПК України). Такий захід є найбільш простим та дієвим, так як дозволяє присікати спроби зловживання суб'єктивними процесуальними правами.

В останні роки кримінально-процесуальне законодавство зазнало значних змін, що були спрямовані на розширення змагальності сторін, прав потерпілого та свідка. В проектах кримінально-процесуального кодексу дана тенденція зберігається. Разом з цим, розширення прав учасників кримінального процесу вимагає встановлення чіткої регламентації процесуальних механізмів їх реалізації, так як інтереси осіб, які беруть участь у справі, часто не лише не співпадають, але й суперечать.

Таким чином, з метою забезпечення належної реалізації кримінально-процесуальних норм під час розробки нового кримінально-процесуального законодавства необхідно звернути особливу увагу на вдосконалення системи кримінально-процесуальних стримувань, противаг та відповідальності. Вся система прав та обов'язків кримінально-процесуального права повинна бути побудована таким чином, щоб була можливість забезпечувати законні інтереси всіх суб'єктів кримінального судочинства та попереджати можливі прояви неналежної реалізації кримінально-процесуальних прав чи повноважень.

ВІДОМЧИЙ КОНТРОЛЬ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

ЧУРІКОВА Ірина Володимирівна
старший викладач кафедри
кримінального процесу НАВС
кандидат юридичних наук

Указом Президента України № 143/2002 від 18 лютого 2002 р. «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» начальники слідчих підрозділів у зв'язку зі своїм службовим і процесуальним становищем зобов'язані здійснювати керівництво досудовим слідством в органах внутрішніх справ, повною мірою використовуючи для цього надані їм процесуальні повноваження.

Згідно з ч. 1 ст. 114–1 КПК України начальник слідчого відділу здійснює контроль за своєчасністю дій слідчих щодо розкриття злочинів і запобіганню їм, вживає заходів для найбільш повного, всебічного й об'єктивного провадження досудового слідства в кримінальних справах.

Контроль — це перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимсь, чимось; контролювати — це перевіряти кого-, що-небудь.

Начальник слідчого відділу органів внутрішніх справ — це призначена в установленому порядку посадова особа органів внутрішніх справ (чи державної безпеки), яка діє в межах своїх повноважень щодо здійснення контролю і керівництва з розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм на основі всебічного, повного й об'єктивного розслідування кримінальних справ (у відповідності з цим, податкової міліції, прокуратури).

Таким чином, відомчий контроль — це регламентована кримінально-процесуальним законом діяльність начальника слідчого відділу або інших уповноважених осіб, спрямована на перевірку законності та якості досудового слідства по кримінальним справам з метою забезпечення всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин справи.

Здійснюючи відомчий контроль за розслідуванням кримінальних справ, начальник слідчого відділу має право давати вказівки слідчому про провадження досудового слідства, про притягнення особи як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину та обсяг обвинувачення, про направлення справи, про провадження окремих слідчих дій, перевіряти кримінальні справи, у випад-

ку особистої зацікавленості слідчого в результатах кримінальної справи та в інших випадках передати справу іншому слідчому, доручити розслідування справи декільком слідчим, а також брати участь у провадженні досудового слідства та особисто провадити досудове слідство, керуючись при цьому повноваженнями слідчого.

Так, п. 3 ст. 114–1 КПК України передбачено, що вказівки начальника слідчого відділу в кримінальній справі даються слідчому в письмовій формі і є обов'язковими для виконання. Хоча, вказати — означає звернути увагу виконавця на певний недогляд, неточність дії, неефективність заходу, що вимагає значних фізичних зусиль і часу. Зміст вказівки має організаційно-управлінський, рекомендаційний характер, а закон зобов'язує слідчого виконувати вказівки начальника слідчого відділу. Аналізуючи викладене, на нашу думку, вказівка не може мати зобов'язуючий характер, оскільки це суперечить реалізації забезпечення процесуальної самостійності та незалежності слідчого. Слідчий повинен особисто без будь-якого впливу приймати рішення по кримінальній справі, яка перебуває в його провадженні.

Закон одночасно зобов'язує начальника слідчого відділу вживати заходів для найбільш повного, всебічного й об'єктивного провадження досудового слідства, і визначає вказівки останнього обов'язковими для слідчого. У даному випадку є невідповідність правових норм кримінально-процесуального законодавства одна одній.

На думку В. М. Тертишника, функцію процесуального контролю з боку начальника слідчого підрозділу слід скасувати, оскільки процесуальний контроль і нагляд за законністю під час провадження досудового слідства мають здійснювати особи, стосовно яких слідчий не перебуває в адміністративній чи іншій підлеглих. Адміністративна влада не повинна поєднуватися з функціями контролю або нагляду в одній особі. Реалізація загальної ідеї правової держави — розподіл влади на законодавчу, виконавчу й судову стосовно статусу слідчого вимагає відокремлення адміністративно-розпорядчих повноважень від функцій розслідування та прокурорського нагляду і процесуального контролю.

Дійсно слідчі органів внутрішніх справ, податкової міліції та органів безпеки перебувають під подвійним відомчим контролем (керівників відомств та начальників слідчих підрозділів), процесуальним контролем начальників слідчих підрозділів і процесуальним наглядом та управлінням прокурора.

Також, згідно з наказом МВС України № 160 від 31 березня 2008 р. «Про організацію діяльності органів досудового слідства Міністерства внутрішніх справ України», до структури слідчого управління (відділу) ГУ МВС, УМВС, УМВСТ належать організаційно-методичні підрозділи, які

здійснюють контроль за додержанням строків тримання обвинувачених під вартою та організацією службових перевірок за фактами порушення процесуальних строків, контроль за розслідуванням кримінальних справ, у яких продовжені процесуальні строки, виїзди у відрядження з метою перевірки та надання методичної і практичної допомоги щодо усунення недоліків, опрацювання проектів планів роботи слідчого управління (відділу), здійснення контролю за їх виконанням в апараті слідчого управління (відділу) і на місцях тощо.

Керівники слідчих підрозділів, якщо вони не прийняли кримінальну справу до свого провадження, виконують суто адміністративно-управлінські повноваження. Надання їм права вимагати виконання підлеглими слідчими певних дій без встановлення відповідальності за їх правильність також є некоректним.

На нашу думку, начальник слідчого відділу повинен виконувати лише адміністративно-управлінські повноваження, а не давати вказівки слідчому щодо дій, які він повинен здійснювати по кримінальній справі.

КАСАЦІЙНА ПЕРЕВІРКА СУДОВИХ РІШЕНЬ, ПРИЙНЯТИХ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

ШПОТАКІВСЬКА Олена Володимирівна
*доцент кафедри досудового
розслідування ННІПСК НАВС
кандидат юридичних наук*

Відповідно до ч.ч.1, 2 ст.55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Заінтересована особа може реалізувати право на судовий захист шляхом оскарження судових рішень до суду касаційної інстанції. Перегляд судових рішень в касаційному

порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів учасників кримінального процесу.

Згідно з п.8 ч.3 ст.129 Конституції України, однією з основних засад судочинства є забезпечення касаційного оскарження рішень суду, крім випадків, встановлених законом. Кримінально-процесуальний кодекс України (далі — КПК) не дає однозначної відповіді на питання, чи необхідно розуміти зазначене конституційне положення як таке, що надає право перевіряти в касаційному порядку рішення місцевих та апеляційних судів щодо скасування постанов органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи. Такі постанови суд виносить у порядку, передбаченому п.2 ч.16 ст. 236–8, ч.ч.1, 3 ст. 382 КПК.

Аналіз КПК дає підстави для висновку, що законодавець прямо не передбачив норм, які встановлюють випадки, коли заборонено перевірку в касаційному порядку постанов місцевих судів, якими скасовані постанови про порушення кримінальної справи, та аналогічних за суттю ухвал апеляційного суду, винесених щодо цих постанов. У КПК також не визначено переліку постанов та ухвал, які перешкоджають подальшому провадженню у справі (ч.2 ст. 383).

Не виникає ніяких сумнівів у тому, що рішення місцевих та апеляційних судів, якими задоволені скарги та скасовані постанови про порушення кримінальних справ, є такими, що перешкоджають подальшому провадженню у справі, оскільки виключають можливість подальшого проведення досудового розслідування, судового розгляду справи по суті, а тому вони повинні перевірятися в касаційному порядку.

Такий висновок підтверджується матеріалами судової практики. Так, ще до внесення до КПК змін та доповнень від 7 липня 2010р. колегія суддів Судової палати Верховного Суду України у кримінальних справах прийняла низку рішень щодо касаційного перегляду судових рішень, прийнятих за наслідками розгляду судами скарг на постанови про порушення кримінальних справ. Такі рішення прийнято за касаційним поданням прокурора, коли постанову про порушення кримінальної справи судом було скасовано. Судді судової колегії виходили з того, що скасування цих постанов перешкоджає подальшому провадженню у кримінальній справі (ч.2 ст.383 КПК).

Потрібно звернути увагу на те, що 4 червня 2010 р. Пленум Верховного Суду України прийняв постанову №6 «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи». У п.10 цієї постанови зазначено, що у касаційному порядку можуть бути перевірені постанови місцевих судів та ухвали апеляційних судів, якими скасовано постанови про порушен-

ня справи, оскільки вони перешкоджають подальшому провадженню у кримінальних справах.

Не можна погодитися з тим, що таке важливе питання регулюється не законом, а постановою Пленуму Верховного Суду України. Як зазначено у ст.1 КПК, його призначенням є визначення порядку провадження у кримінальних справах. Тому вражає, що до КПК потрібно внести доповнення, що за касаційною скаргою прокурора підлягають перевірці у касаційному порядку постанови місцевих та ухвали апеляційних судів, якими скасовано постанови органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи.

Відповідно до КПК, також підлягають перегляду у касаційному порядку рішення місцевих та апеляційних судів щодо постанов органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи, за винятком випадків, встановлених законом.

Ще 11 грудня 2007р. Конституційний Суд України прийняв Рішення №11-рп/2007 у справі за конституційним зверненням Б.П. Касьяненка щодо офіційного тлумачення положень п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ч.2 ст. 383 КПК. Необхідність у їх офіційному тлумаченні суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовував тим, що Верховний Суд України по-різному застосовував їх при розгляді касаційних скарг на рішення місцевих та апеляційних судів у справах щодо оскарження постанов про відмову в порушенні кримінальної справи.

Необхідність застосування вказаних положень Б.П.Касьяненко вбачав в тому, що суддя Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України 31 травня 2006 року ухвалив постанову, якою відмовив йому у витребуванні матеріалів про відмову в порушенні кримінальної справи, мотивуючи це тим, що судові рішення стосовно зазначених постанов не є предметом розгляду суду касаційної інстанції, оскільки положення ч.4 ст. 236–2 КПК передбачає можливість оскарження таких постанов місцевого суду лише в апеляційному порядку. Разом з тим авторові конституційного звернення були відомі випадки, коли Верховний Суд України при розгляді аналогічних скарг відкривав касаційне провадження і розглядав справи по суті, про що свідчать додані до конституційного звернення ухвали цього суду.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що рішення місцевих та апеляційних судів у справах публічного і приватного обвинувачення, якими залишено без задоволення скарги на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи, є такими, що перешкоджають подальшому провадженню у справі, оскільки виключають можливість порушення кримінальної справи, проведення дізнання, досудового слідства, її судового розгляду по суті,

ухвалення вироку та вчинення інших процесуальних дій, а тому вони повинні перевірятися в касаційному порядку.

Конституційний Суд України роз'яснив, що положення ч.2 ст.383 КПК щодо перевірки в касаційному порядку судових рішень в аспекті порушених у конституційному зверненні питань необхідно розуміти як такі, що надають право перевіряти в касаційному порядку рішення місцевих та апеляційних судів, ухвалені у справах щодо оскарження постанов про порушення кримінальної справи, оскільки ці рішення перешкоджають подальшому провадженню у справі, за винятком випадків, коли апеляційний суд скасував рішення місцевого суду і повернув справу на новий судовий розгляд.

Законом від 13 січня 2009 р. до ст.384 КПК були внесені зміни, що право подати касаційну скаргу мають особи, які в судовому порядку оскаржили постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, за винятком випадків, встановлених законом, — у частині мотивів і підстав відмови в порушенні кримінальної справи. Однак до ст. ст. 236–2 КПК не внесено ніяких змін та доповнень щодо можливості подання касаційної скарги на постанову судді про залишення скарги без задоволення. Тому пропоную внести до цієї статті такі зміни.

МІСЦЕВІ СУДИ ЯК УЧАСНИКИ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

ЛЕВЧЕНКО Юлія Миколаївна

Заступник начальника ВТК-34

Державного департаменту України з питань виконання покарань

Одним із стратегічних завдань розвитку державності в Україні було і залишається проведення судово-правової реформи, яка передбачає становлення в українській державі незалежних місцевих загальних судів, які є основою судової системи і мають стати основою судових гарантій прав людини, забезпечення соціальної стабільності та режиму законності в державі.

Проте реалізація положень Концепції судово-правової реформи, схваленої Верховною Радою України 28 квітня 1992 року щодо перебудови вітчизняної судової системи в цілому і місцевих загальних судів як первинної

ланки системи далеко не така проста і швидкоплинна в часі справа як це передбачали творці незалежності. Завдання охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального судочинства є спільним для всіх владних суб'єктів кримінального процесу в тому числі й у сфері надання міжнародної допомоги.

Перехід правової політики української держави в умовах реформування кримінального процесу поступово здійснюється від системоцентризму до персоноцентризму. За таких обставин особливої актуальності набуває завдання реального забезпечення охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі.

Втілення в життя визначених Конституцією орієнтирів побудови судової системи, визначення міжнародно-правового статусу місцевих загальних судів в системі надання міжнародної допомоги в кримінальних справах як повноправних учасників кримінального судочинства потребує насамперед, проведення ґрунтовного наукового аналізу чинного законодавства в галузі судоустрою та судочинства, судової практики і тісно пов'язаних з ними управлінських та інших проблем. Водночас у правовій науці проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів як учасників міжнародних кримінально-процесуальних правовідносин ще не ставали предметом спеціального дослідження.

Європейський Суд з прав людини у рішенні «Меріт проти України» зауважив, що звернення до прокурора зі скаргами не є ефективним заходом правового захисту, оскільки статус прокурора в національному праві та його участь у кримінальному провадженні не дають відповідних гарантій незалежного та безстороннього розгляду скарг. Тому існує реальна необхідність у наявності ще одного суб'єкта у судовому провадженні — суду (судді), який у юридичному провадженні посідає особливе — центральне місце серед владних суб'єктів процесу. З одного боку суд (суддя) є центральним державно-правовим учасником судочинства, на який покладено основну процесуальну функцію — вирішення кримінальної справи. З іншого боку, суд (суддя) в судочивстві є нейтральним арбітром, який не виконує ані процесуальну функцію кримінального переслідування, ані процесуальну функцію захисту.

Це підтверджується і положеннями міжнародних нормативно-правових актів у галузі прав людини, зокрема ст. 10 Загальної декларації прав людини 1948 р.; ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.; ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р. У судовому провадженні лише суд (суддя) відповідає тим вимогам незалежності та безсторонності, які встановлені для носіїв судової влади Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та прецедент-

ною практикою Європейського Суду з прав людини. Розширення ролі суду (судді) у судочинстві підтверджується даними судової статистики. Саме тому дослідження міжнародної діяльності місцевих судів у досудовому і судовому провадженні є актуальним.

Під міжнародною правовою допомогою розуміють врегульовану нормами міжнародного і національного права узгоджену діяльність різних держав по порушеній кримінальній справі щодо захисту інтересів особи, суспільства і держави, яка полягає в підготовці і передачі до іноземних правоохоронних органів та судових установ доручень, а також виконання таких доручень, що передбачено відповідним міжнародним договором України.

На жаль в чинному законодавстві України види міжнародної правової допомоги конкретно і однозначно не закріплені. В юридичній літературі виділено основні її види: видача правопорушників; направлення та виконання процесуальних доручень в порядку надання взаємної допомоги; передача провадження у кримінальних справах; передача засуджених осіб; виклик свідків, потерпілих, цивільних позивачів, цивільних відповідачів, їх представників, експертів. В існуючих наукових роботах обґрунтовується необхідність деталізації норм міжнародно-правових актів у національному законодавстві стосовно кожного виду правової допомоги.

Якщо розкривати внутрішній зміст судової влади, то крім функцій правосуддя та контролю додатково видокремлюють такі функції судової влади: дозвільну, організаційну, кадрову, інформаційну, обліково-статистичну, роз'яснючу, обрання міри запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, функцію звільнення від покарання і направлення для відбуття покарання, функцію звернення до виконання судових рішень і контроль за їх бвиконанням. Виходячи з результатів аналізу змін в поточному чинному законодавстві України, можна зробити висновок про можливість отримання судовою владою нових функцій у галузі міжнародного співробітництва як у відповідності до ступеня демократичного розвитку суспільства, так і позбавлення судової влади від невластивих її функцій.

Вказані положення сприятимуть реалізації судово-правової реформи в Україні. Подальше поглиблене вивчення теоретичних, законодавчих та прикладних проблем удосконалення міжнародно-правової діяльності місцевих судів у кримінальних справах дозволить вирішити багато правових і практичних проблем кримінального судочинства.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПРОКУРОРОМ ПРИ РЕФОРМУВАННІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ЛОБАЧ Віктор Петрович

*начальник управління організації підтримання державного обвинувачення в судах Головного управління підтримання державного обвинувачення в судах Генеральної прокуратури України
заслужений юрист України*

Концепція реформування кримінальної юстиції України визначає кримінальне переслідування як виключну процесуальну функцію прокурора, що полягає у висуненні від імені держави обвинувачення, направленні кримінальної справи до суду, підтриманні державного обвинувачення в суді, участі у перегляді судових рішень у кримінальних справах в апеляційній та касаційній інстанціях. Є всі підстави визнати прокурора головним суб'єктом кримінального переслідування, оскільки без його згоди іншими посадовими особами не може здійснюватися діяльність, спрямована на кримінальне переслідування, він повинен здійснювати процесуальне керівництво слідчим.

Питання реформування кримінально-процесуальних повноважень прокурора знайшли своє відображення у двох проектах Кримінально-процесуального кодексу України — зареєстрованого у Верховній Раді України і підготовленого робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права. На даний час в Адміністрації Президента України триває робота над створенням нового проекту, який має увібрати найбільш обґрунтовані положення обох попередніх проектів.

Важливим є визнання правонаступництва прокурора — якщо службова особа, яка виконує обов'язки у відповідному кримінальному провадженні прокурора, не може здійснювати свої функції, то повноваження прокурора покладаються на іншу службову особу органу прокуратури.

На сьогодні, якщо з певних причин відсутній прокурор, який затвердив обвинувальний висновок, чи державний обвинувач у справі, суди повноваження щодо оскарження судових рішень пов'язують саме з конкретними особами, не визнаючи їх правонаступників.

Як орієнтує Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи Rec (2000)19 «Роль державної прокуратури у системі кримінального судочинства» від 06.10.2000, прокурори у всіх європейських системах кримінального судочинства зокрема приймають рішення про порушення і продовження кримінального переслідування.

Убачається, що в Україні здійснення кримінального переслідування як безпосереднє розслідування справи має бути правом прокурора — тимчасово або ж зі зміною Конституції України.

Початок досудового розслідування слідчим повинен як мінімум передбачити повідомлення про це прокурора. Можливі різні варіанти пред'явлення особі обвинувачення або повідомлення про підозру — тільки прокурором, або ж ще й слідчим — самостійно або за згодою прокурора. Убачається, що здійснення прокурором нагляду за додержанням законів слідчим повинно запобігати безпідставному притягненню особи до кримінальної відповідальності, а отже притягнення особи до кримінальної відповідальності без волевиявлення прокурора в тій чи іншій формі має бути виключено.

Вимагає визначення також питання, ким має закритися провадження в кримінальній справі за відсутністю події чи складу злочину — тільки прокурором чи ще й слідчим — за згодою прокурора або самостійно і чи може прокурор в останньому випадку скасувати рішення слідчого.

Аналогічними є проблеми із суб'єктом щодо ознайомлення з матеріалами справи чи відкриття провадження іншій стороні. В останньому випадку зокрема передбачається, що сторона захисту має право не надати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинувачуваного у вчиненні кримінального правопорушення, при тому що прокурор не вправі відмовити у доступі до будь-яких матеріалів. Таке положення є досить спірним, оскільки санкціонує право захисту, у тому числі захисника, вилучати і приховувати докази вчинення злочину, що для інших осіб має тягти кримінальну відповідальність за ст.396 КК України.

На судовій стадії провадження важливими є питання порядку і наслідків зміни прокурором обвинувачення чи відмови від нього. У разі зменшення прокурором обсягу обвинувачення (за наявності потерпілого — за його згодою) суд розглядає справу тільки в межах нового обвинувачення, при цьому закон не передбачив прийняття процесуального рішення щодо припинення кримінального переслідування за попереднім обвинуваченням, яке прокурором визнається недоведеним. Убачається необхідним передбачити у таких випадках прийняття рішення не про зміну обвинувачення, а про закриття провадження в частині обвинувачення і пред'явлення нового обвинувачення

в суді прокурором, причому якщо справа направлена до суду іншим прокурором — то з обов'язковим погодженням із ним вказаного рішення.

Зменшення строку касаційного оскарження судових рішень, відсутність у подальшому підстав для перегляду судових рішень про закриття справ, зведення фактично до нуля можливість перегляду справ Верховним Судом України через мінімум підстав суттєво обмежили можливість постановки питання про перегляд судових рішень прокурорами вищого рівня.

Ураховуючи відсутність права прокурора на витребування із суду кримінальних справ, за винятком нововиявлених обставин, безрезультатним — без можливості ретельно вивчити справу — став розгляд скарг учасників судового розгляду на судові рішення. До того ж розгляд прокуратурою скарг засудженого взагалі суперечить принципу змагальності і є правовим нонсенсом.

Вимагає визначення порядок вирішення заяв про нововиявлені обставини, оскільки сьогодні нерідко суди зобов'язують прокурорів виносити за такими заявами постанови навіть за відсутності у заявах нововиявлених обставин. Убачається доцільним початкове вирішення цих заяв, у тому числі із правом залишати їх без задоволення, передати від прокурора суду вищих інстанцій, які мають право на перегляд судових рішень.

ПОРЯДОК ЗАМІНИ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ ЯК ГАРАНТІЯ ЙОГО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

ПАСТЕРНАК Юрій Богданович

старший викладач кафедри

теорії діяльності та управління в органах прокуратури

Національної академії прокуратури України

Ефективність функціонування майбутньої системи кримінального судочинства у великій мірі залежить від належної регламентації правового статусу її основних суб'єктів. Серед таких особливе місце займає прокурор, оскільки саме на нього покладено «генеруючу» для всього процесу функцію — обвинувачення. В умовах розробки нового кримінально-процесуального кодексу актуалізується питання забезпечення гарантій незалежності саме для проце-

суальної фігури державного обвинувача — працівника органів прокуратури, який виконує функції прокурора у конкретному кримінальному провадженні.

В умовах дії чинного кримінально-процесуального законодавства у нього фактично немає процесуальної можливості оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням, що нівелює дію одного з найважливіших принципів процесу — вільної оцінки доказів. І основною причиною цього є те, що прокуратура у відповідності до положень Конституції України становить єдину централізовану систему з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів їхнім керівникам. Вагомим фактором протидії такій загрозі має стати нормативне закріплення правила незмінності прокурора, яке задеклароване у Концепції реформування кримінальної юстиції України. Як стверджують вчені, відповідь на описане проблемне питання в світовій процесуальній науці вже дана. Обвинувачення і на досудових етапах руху справи і в суді формує і підтримує одна людина, оскільки всім давно зрозуміло: процес і адміністративне керівництво — поняття несумісні: керівнику потрібні показники, а державному обвинувачу — доказаність. Тому загалом слід підтримати пропозицію закріплення на законодавчому рівні правила незмінності прокурора, що полягає у покладенні здійснення наглядових повноважень на досудових стадіях і підтримання державного обвинувачення в суді на одного незмінного представника прокуратури. Така особа має призначатися незалежно від відомчої підслідності по кожній кримінальній справі з моменту її порушення і здійснювати наглядово-обвинувальний супровід справи на всіх стадіях процесу.

Проте «незмінність» прокурора не може бути універсальним правилом. Адже, кожна людина може помилятися. Крім цього в житті можуть траплятися і інші об'єктивні причини неможливості участі у справі саме конкретного працівника прокуратури. В зв'язку з цим, на нашу думку, майбутній кримінально-процесуальний закон має чітко врегулювати низку принципових питань: а) службова особа органів прокуратури, яка виконує функції прокурора у конкретній кримінальній справі повинна визначатися керівником органу прокуратури або вищестоящим прокурором; б) здійснювати свої повноваження у конкретній кримінальній справі протягом всього провадження; в) може бути замінена лише на підставах та в порядку, передбачених відповідною статтею кримінально-процесуального кодексу. Таким чином процесуальний закон не може залишати питання визначення суб'єктів оцінки доказів у віданні адміністративного керівництва системи, в якій працює конкретна особа. І відмінностей у підходах до призначення державного обвинувача у справах підслідних різним органами бути не може. Оскільки вони відображатимуть тільки захист відомчих інтересів, а не інтереси суспільства, для якого

кримінальне переслідування всіх злочинів безвідносно до їх підслідності є однаково важливим.

Логічним продовженням останнього із наведених вище положень має стати стаття закону, яка б передбачала чіткий і вичерпний перелік підстав заміни прокурора. Зокрема, на нашу думку, у ній доцільно закріпити такі положення: прокурор у відповідній кримінальній справі, може бути замінений за рішенням керівника органу прокуратури чи вищестоящого прокурора тільки: а) за наявності підстав для відводу цієї особи; б) у випадках неефективного проведення досудового розслідування; в) у випадках коли прокурор у відповідному кримінальному провадженні допустив порушення закону при розслідуванні чи розгляді справи в суді; г) в інших випадках, тільки за наявності об'єктивних причин (стан здоров'я, перебування у відпустці, тощо), які не допускають виконання прокурором його процесуальних функцій та можуть негативно вплинути на розумний строк провадження по справі.

Рішення про заміну прокурора повинно прийматися у формі постанови, в якій керівник зобов'язаний чітко обґрунтувати підстави такого рішення. Вищеописаним способом можна буде забезпечити як гарантії незалежності державного обвинувача, так і достатню гнучкість процесуальної форми. Остання дозволить дотримуватися розумного строку провадження та зберегатиме для вищестоящих прокурорів можливість виправляти помилки підлеглих працівників.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ ДО ОСІБ З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ НЕПСИХОТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

ПУКАЧ Ірина Богданівна

*науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
законодавчого вдосконалення діяльності ОВС ННІПСК НАВС*

Серед населення України за останні десять років захворюваність психічними розладами зросла на 2,8%. Даний показник, має бути тривожним для правоохоронних органів, так, як дана верста населення набагато легше втягаються в кримінальні ситуації, а також частіше за психічно здорових осіб мають конфлікти із законом. Емоційна нестійкість, раптова збудливість,

схильність до афективних реакцій даної категорії осіб можуть бути причиною вчинення ними злочинів. Так, за результати проведеного нами дослідження близько 37% осіб від загальної кількості засуджених за вчинення злочинів становлять особи з психічними розладами різного роду тяжкості.

Причин такого сучасного стану кримінально-психіатричної статистики можна виділити той стан багаторічного ігнорування ролі біологічних факторів та психічних розладів у динаміці злочинності, що існував за часів радянської влади. Адже навіть із здобуттям незалежності України, статистичні відомості щодо психічного здоров'я населення залишаються переважно доступними лише для виключно обмеженого кола науковців та фахівців, що, в свою чергу, не дає змоги правильно оцінювати ситуацію та впливати на процес вчинення злочинів, особами з психічними розладами.

Одна із проблем сьогодення, що стосується осіб, які страждають на психічні розлади непсихотичного характеру, є призначення судом покарання такій особі. Так, необхідно зауважити, що така особа не може бути поставлена в рівні умови із здоровими особами, і тим більше — у гірші умови. А тому безумовно назріла необхідність законодавчого вирішення питання про створення спеціальних установ по виконанню покарань для осіб даної категорії. Створення яких, сприяло б усуненню психічної травматизації, проведенню педагогічної корекції поведінки таких осіб, застосуванню психопрофілактичних заходів за допомогою лікарів-психіатрів, що можливо буде досягти за рахунок особливого режиму утримання та спостереження, особливим умовам праці та побуту таких осіб в даних установах. Що безперечно дозволило б повністю досягти цілей покарання, а саме виправлення засуджених із психічними розладами.

Утримання осіб із психічними розладами в установах виконання покарань для психічно здорових сьогодні є вкрай недоцільним, адже виховні заходи, що проводяться в цих установах, із юридичної точки зору, не приводять до бажаного результату, а саме до виправлення та перевиховання засуджених осіб із психічними розладами (не психотичного характеру), та послаблення симптоматики та течії психічних аномалій із медичної точки зору. Причини невідповідності таких установ виконання покарань полягають в тому, що особливості психічного стану даної категорії осіб не відповідають режиму утримання в установах виконання покарань, що існують сьогодні.

У багатьох країнах світу спеціальні установи виконання покарань для осіб із психічними аномаліями існують досить давно, і їх існування виправдовує себе. Так, наприклад, 40-річний досвід існування подібних установ у Польщі сприяє загальній профілактиці злочинності. Згідно із п. 6 §1 ст. 39 і §3 ст. 44 Кримінально-виконавчого кодексу Польщі, засуджені, які мають

відхилення від норми в області психіки, відбувають покарання в спеціальних пенітенціарних установах для таких осіб, де до них застосовуються особливі медико-виховні заходи.

Саме тому, ми звертаємо увагу на тому, що і в Україні назріла необхідність створення спеціальних установ виконання покарань для виправлення і перевиховання осіб із психічними розладами не психотичного характеру (обмежено осудних). Робота в яких повинна проводитись спільними зусиллями юристів, педагогів, психологів, психіатрів, і бути направленою на успішне проведення заходів щодо соціально-трудової адаптації таких та надання психіатричної допомоги таким особам.

Отже, сьогодні важливо вести мову, про необхідність створення спеціальних установ виконання покарань для осіб з психічними розладами непсихотичного характеру (обмежено осудних) з оптимальним режимом утримання, а також диференційованими медичними та виховними заходами, що в свою чергу істотним чином дозволить поліпшити психологічний та психічний стан таких осіб і стати одним із факторів запобігання вчинення злочинів такими особами.

ОБМЕЖЕННЯ ГЛАСНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ГАРАНТІЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

САМОДІН Артем Володимирович

*викладач кафедри кримінально-процесуальної діяльності
ННІПКМ НАВС*

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 129 Конституції України, однією із основних засад судочинства є гласність судового розгляду та його повне фіксування технічними засобами. На противагу цьому, ст. 32 гарантує особі право на невтручання в особисте та сімейне життя, а також не допускається збирання,

зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом. У сфері кримінально-процесуальних відносин зазначені правові положення набули значення принципів та нормативно визначаються у статтях 14 та 20 чинного Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК). Тому, забезпечуючи відкритість судового розгляду з одного боку, чинний КПК, передбачає можливість проведення закритого судового розгляду за мотивованою ухвалою суду з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, а також у справах про статеві злочини (ч. 2 ст. 20 КПК). Слухання справ у закритому засіданні суду здійснюється з додержанням усіх правил судочинства, а вирoki у всіх випадках проголошуються публічно (частини 3 та 4 ст. 20 КПК). Тому, враховуючи беззаперечне наукове положення про те, що усі принципи кримінального процесу тісно пов'язані між собою, постійно взаємодіють один з одним, зберігаючи при цьому свою власну цінність для побудови і ходу процесу, реалізація принципу недоторканості особистого життя людини забезпечується неухильним дотриманням положень КПК, які стосуються засад гласності, а особливо можливостей її обмеження при судовому провадженні у кримінальних справах.

Зважаючи на те, що відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України (Затверджена указом Президента України № 311/2008 від 8 квітня 2008 року), кримінальне судочинство має забезпечувати неухильне дотримання прав особи у ході діяльності органів досудового розслідування та судів відповідно до вимог Конституції України та міжнародних договорів щодо прав людини, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з врахуванням її тлумачення Європейським судом з прав людини, а також виконуючи зобов'язання України перед європейською спільнотою, український законодавець нарешті вступив у завершальну фазу розробки та прийняття нового КПК. Так, у проєкті КПК № 1233 від 13 грудня 2007 року (далі — проєкт), збережено, як засади кримінального судочинства, положення про повагу честі і гідності особи (статті 7 та 12), невтручання в її особисте і сімейне життя, а також повністю відтворено норму Конституції щодо гласності судового процесу та його повної фіксації технічними засобами (статті 7 та 22). Статтю 22 проєкту створено більш якісний механізм охорони таємниці особистого життя особи при розгляді справи в суді. Зокрема визначено, що розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за судовим рішенням коли відкритий судовий розгляд справи може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом, у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя особи

чи таких даних, що принижують гідність особи. При цьому, особисті нотатки, листи, записи особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень можуть бути оголошені у відкритому судовому засіданні, якщо суд не прийме рішення про їх дослідження у закритому судовому засіданні.

Нажаль, розглянуті чинні та пропоновані зазначені положення повноцінно не забезпечують реалізацію конституційних положень, щодо кримінально-процесуальної охорони особистого життя. По-перше, за наявності відповідних підстав, право приймати рішення про проведення закритого судового розгляду залишено за судом не у вигляді норми зобов'язуючого характеру, а як певна процесуальна можливість, яка може бути реалізована або ні незалежно від позиції осіб, які беруть участь у справі. По-друге, особам, які беруть участь у справі фактично не надано право заявляти клопотання про необхідність проведення закритого судового розгляду з метою охорони таємниці їх особистого та сімейного життя. По-третє, у чинному КПК та авторами проекту використовується формулювання «інтимні сторони життя», яке за своїм значенням є набагато вужчим за використані у ч. 1 ст. 32 Конституції України — «особисте та сімейне життя», або навіть у ст. 182 Кримінального кодексу України — «приватне життя». По-четверте, у чинному КПК та не зовсім якісно у проекті, урегульовано питання, щодо дослідження матеріальних носіїв інформації, які можуть містити відомості про особисте життя особи. По-п'яте, положення ст. 20 КПК не враховують питань гласності судового розгляду та можливостей її обмеження при прийнятті судом рішень у досудових стадіях кримінального процесу (наприклад, при розгляді судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи, при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та ін.), хоча навіть у такій судовій діяльності деколи виникає необхідність дослідження обставин про особисте життя особи.

В окремих аспектах, більш якісно досліджуване право особи з огляду на гласність судового розгляду, забезпечено нормами КПК Російської Федерації у статті 241 КПК. Зокрема, проведення закритого судового розгляду можливе у тому випадку коли, розгляд кримінальних справ про злочини проти статевої недоторканості, статевої свободи особи та інших злочинів може призвести до розголошення відомостей про інтимні сторони учасників кримінального судочинства або відомостей, які принижують їх честь та гідність. При цьому, ч. 4 цієї статті звертається увага на те, що листування, запис телефонних або інших переговорів, телеграфні, поштові або інші повідомлення можуть бути оголошені та досліджені тільки за їх згоди. У іншому випадку зазначені матеріали оголошуються та досліджуються у закритому судовому засіданні. Ці вимоги застосовуються також при дослідженні матеріалів фо-

тографування, аудіо- та (або)відеозаписів, кінозйомки, які мають особистий характер.

Враховуючи викладене, вважаємо, що чинна ст. 20 КПК потребує внесення відповідних змін та доповнень, з метою більш якісного забезпечення недоторканості особистого життя людини при судовому розгляді кримінальних справ як у судових так й у досудових стадіях кримінального судочинства.

ПРОЦЕСУАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ФАКТІВ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ НА СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

САЧКО Олександр Васильович

*викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Проблема законності і обґрунтованості порушення кримінальної справи як і раніше залишається актуальною. В наукових працях вчених-юристів розглянуті різні аспекти проблеми, що створюють фундаментальну базу для подальшого її дослідження. Незважаючи на це, в юридичній літературі на сьогодні замало приділяється уваги питанням, пов'язаним із початковим етапом розслідування кримінальних справ про наркозлочини, наприклад, стосовно спеціальних підрозділів БНОН взагалі не розглядалися. Майже не з'являлося спеціальних робіт, присвячених криміналістичним та кримінально-процесуальним аспектам першої стадії порушення кримінальних справ за фактами незаконного обігу наркотиків, а також одному з найважливіших її етапів — перевірці фактичних даних, що містяться в *приводах* до порушення кримінальної справи (у заявах і повідомленнях про наркозлочини).

Правовою основою порядку приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються, а також порядку відомчого контролю за його дотриманням є чинні Конституція України, ратифіковані Верховною Радою України міжнародно-правові акти, КК і КПК України, Закони України «Про міліцію», «Про Службу безпеки» та ін., Укази Президента

України, Постанови КМУ, «Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються»; «Інструкція з організації реагування ОВС на повідомлення про злочини»; «Інструкція про єдиний облік злочинів». Водночас у текстах вказаних законодавчих та інших нормативно-правових актів практично відсутнє легальне і вичерпне визначення перевірки відомостей про факти суспільно небезпечних діянь на досудових стадіях.

Перевірка — 1) встановлення правильності чи помилковості будь-чого; 2) обстеження з метою нагляду, контролю; проведення випробувань для з'ясування якостей, властивостей, знань, придатності до будь-чого. У спеціальних юридичних довідниково-енциклопедичних джерелах відсутні також роз'яснення поняття, змісту та кола прав і обов'язків посадовців, які до моменту порушення кримінальних справ здійснюють дослідний розгляд і перевірку заяв і повідомлень за виявленими фактами.

Правила «Інструкції про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах внутрішніх справ заяв і повідомлень про злочини» визначають, що під терміном «розгляд» необхідно розуміти «здійснення перевірки відомостей про злочини, що вчинені або готуються, про які в заяві і повідомленні, узагальнення матеріалів та прийняття рішення згідно з вимогами КПК України» (п. 1.3. Інструкції).

Термінологічно і змістовно поняття «розгляд» і «перевірка» не є тотожними і за правилами логіки не можуть слугувати для визначення одного за допомогою іншого, а тому текст вказаного нормативно-правового акта МВС України потребує змістовного уточнення в цій частині.

Перевірку одержаних фактичних даних — доказів — здійснюють чітко визначені законом суб'єкти (дізнавач, слідчий, прокурор, суддя) шляхом з'ясування джерел повідомлених відомостей (наприклад, з'ясовується, звідки та за яких обставин стали відомі фактичні дані, про які вона повідомила під час надання пояснень або в заяві про суспільно небезпечне діяння; у яких відносинах ця особа перебуває із правопорушником або постраждалою особою; які методики використовував фахівець при наданні довідки про вміст і вид наркотичних речовин у вилучених об'єктах і т.п.), шляхом співставлення одних відомостей з іншими в ході процесуальної дії (наприклад, одержання інших доказових матеріалів, що підтверджують або заперечують фактичні дані, що перевіряються). Під час перевірки даних з'ясовується і, за можливістю, усуваються наявні протиріччя в одержаних поясненнях, довідкових даних, у документах тощо, а також здійснюється ретельна фіксація фактичних даних, які мають значення доказів.

У випадках, коли питання про порушення кримінальної справи не може бути вирішене на підставі лише одного повідомлення про вчинений злочин (а таких випадків у практиці правоохоронних органів практично не буває ніколи), кримінально-процесуальний закон дозволяє у строки, не більше 10 днів, здійснити перевірку одержаної інформації за допомогою таких процесуальних та інших правових заходів: огляд місця події (ч. 2 ст. 190 КПК); відібрання пояснень від окремих громадян і посадових осіб (ч. 4 ст. 97 КПК); витребування та прийняття від посадових осіб установ, підприємств, організацій або громадян предметів або документів (ч. 1 ст. 97 КПК); накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігання злочину (ч. 3 ст. 197 КПК); вимагання проведення ревізій (ч. 1 ст. 66 КПК) та інвентаризацій; проведення різноманітних гласних і негласних оперативно-розшукових заходів (ч. 3 ст. 66, ч. 1 ст. 103 КПК); витребування характеристик з місця проживання, роботи, навчання або перебування осіб, які залучаються до сфери кримінального судочинства.

Під час перевірки відомостей про вчинені наркозлочини посадові суб'єкти, відповідальні за вирішення питання про порушення або відмову в порушенні кримінальної справи, можуть здійснювати й інші дії, спрямовані на збирання фактичних даних, які передбачені Законами України «Про міліцію», «Про Службу безпеки» та інші, залежно від відомчої приналежності посадових осіб, які здійснюють розгляд заяв, повідомлень або інших приводів до порушення кримінальних справ, передбачених ч. 1 ст. 94 КПК України.

Виходячи з викладеного, кримінально-процесуальна регламентація стадії порушення кримінальних справ і порядку перевірки заяв і повідомлень про наркозлочини потребує подальшого удосконалення в законодавстві та підвищення ефективності кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ, прокуратури і суду.

ЗАТРИМАННЯ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

АНГЕЛЕНЮК Анна-Марія Юріївна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Основні положення інституту затримання особи за підозрою у вчиненні злочину закріплені в Конституції України 1996 р., порядок затримання регламентується нормами КПК України 1960 р. та іншими законодавчими актами національного законодавства. Крім вказаного, застосування затримання за підозрою у вчиненні злочину не повинно суперечити міжнародному праву, нормативні акти якого ратифіковані Україною.

Відповідно до статті 29 Конституції України особа має право на свободу та особисту недоторканність.

Детальніше питання щодо кримінально-процесуального затримання врегульовують відповідні норми КПК України, які більш конкретно визначають процедуру проведення затримання. Так згідно ст. 106 КПК України орган дізнання, а також слідчий ст. 115 КПК України вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі. Якщо є необхідність, затримання підозрюваного у вчиненні злочину може бути згідно ч. 8 ст. 165–1 КПК України продовжене суддею до 10 діб, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого до 15 діб.

Особи, які користуються недоторканістю, не можуть бути затримані без згоди на це відповідного органу. Так суддя згідно ст. 126 КУ, а народний депутат згідно ст. 27 ЗУ «Про статус народного депутата» від 1992 р. не можуть бути затримані чи заарештовані без згоди Верховної Ради України до винесення обвинувального вироку судом.

Інститут кримінально-процесуального затримання 21.04.2010. був доповнений правовою нормою, що регламентує особливості затримання особи, яка вчинила злочин за межами України (ст. 461 КПК України).

В літературі виникло ряд суперечностей щодо визначення природи затримання: розуміючи під поняттям затримання різного роду дії, науковці надають йому тих чи інших характеризуючих ознак, а саме неоднорідним є бачення суті затримання, права застосування та участі суб'єктів у процесі його проведення.

За своєю кримінально-процесуальною природою затримання є виключно заходом примусу і не може бути слідчою дією, оскільки затримання саме по собі не містить ні пізнавальних, ні пошукових операцій, які є необхідним

атрибутом слідчих дій, сам факт затримання є лише обмеженням запідозреної особи в правах та свободах.

Затримання — це примусовий захід, що передбачає короткострокове позбавлення волі особи за підозрою у вчиненні злочину з метою з'ясування причетності особи до вчинення злочину.

Обставини, які виникли під час застосування затримання або передували його проведенню, є доказами по кримінальній справі. Протокол затримання особи, який містить в собі описову частину із зазначенням обставин затримання, є доказом по кримінальній справі.

Процес затримання, з метою уникнення сплутування понять, можна умовно поділити на три стадії: охоплення, доставлений до службового приміщення та процесуальне оформлення затримання (винесення протоколу затримання). У законодавстві немає чіткого розмежування фізичного затримання (схоплення) та процесуального затримання, в результаті чого серед науковців виникає ряд дискусій з приводу проблем, пов'язаних з процесом затримання, також існують певні складності на практиці його застосування.

Не слід окремим елементам кримінально-процесуального затримання, а саме схопленню та доставленню до відповідного органу, надавати адміністративного характеру. Затримання за підозрою у вчиненні злочину як цілісний інститут повинен включати схоплення, доставлення, виявлення обставин вчинення порушення та врегульовуватись виключно в сфері кримінально-процесуального права. Основою розмежування затримання за підозрою у вчиненні злочину та адміністративного затримання є характер вчиненого правопорушення. Підставою кримінально-процесуального затримання згідно ст.106 КПК України є підозра у вчиненні саме злочину, відповідно при виникненні щодо особи підозри у вчиненні нею адміністративного порушення застосовується адміністративне затримання згідно ст. 261–263 КупАП.

У нормах КПК України чітко вказаний термін затримання, однак не вказано з якого часу слід його відраховувати. Згідно Положення про порядок короткочасного затримання осіб підозрюваних у вчиненні злочину термін затримання осіб, — підозрюваних у вчиненні злочину (1978 р.) слід обчислювати з моменту доставлення особи до відповідного органу. Однак, з метою захисту прав затримуваної особи, строк затримання слід обчислювати з моменту фактичного обмеження свободи. Якщо процесуальному затриманню передувало схоплення та доставлення до відповідного органу, то час затрачений на вказані дії повинен бути включений у строк загального кримінально-процесуального затримання.

У відповідній нормі КПК України потрібно закріпити порядок та підстави схоплення приватними особами запідозреного, з подальшим повідомленням

та доставленням в орган дізнання чи слідство. В ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» закріплено правову оцінку діям особи, що спрямовані на затримання запідозреного, однак дана стаття не висвітлює процесуальний порядок застосування таких дій.

В сучасному світі та Україні багато уваги приділяється захисту прав особи, щодо якої застосовують затримання за підозрою у вчиненні злочину. Необхідність модернізації норм КПК України відповідно до умов сучасності очевидна, тому на даний час в Україні науковці розробляють новий КПК.

Запропоновані варіанти двох проектів нового КПК України потребують доопрацювання, так як в їх положеннях, в тому числі і тих, що стосуються інституту затримання, існує ряд недоліків.

На наш погляд, при створенні нового КПК України потрібно максимально використати зарубіжний досвід, врахувати історичні особливості розвитку затримання в Україні, а також включити ряд положень чинного кримінально-процесуального законодавства, які перевірені практикою та довели свою ефективність, а також відповідають європейським стандартам.

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

АНТОЩУК Андрій Олександрович

ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини НАВС

Загальні негативні події, які можна сьогодні спостерігати в суспільстві і в державі у більшості випадків являються результатом непродуманих соціально-економічних перетворень. Послаблення основних соціальних інститутів, погіршення матеріального становища суспільства, збільшення кількість незайнятого населення, падіння норм моралі й духовних цінностей у суспільстві привели в останні роки до значного росту злочинності. Серед факторів соціальної напруженості одне з перших місць займає проблема незахищеності особистості від злочинних зазіхань. Особливе місце серед злочинів проти особи займають діяння, спрямовані проти життя. Вбивство

має винятково високий ступінь суспільної небезпеки і повідомлення про ці злочини завжди спричиняють особливий суспільний резонанс і насамперед, коли йдеться про вбивство немовляти — безпорадної та беззахисної істоти. У сучасний період демографічної кризи охорона життя дитини набула першорядну значимість. Адже дитина, як зазначається у ратифікованій Україною Конвенції про права дитини, внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, а запобігання, розкриття і розслідування злочинів є однією з найбільш важливих завдань правоохоронних органів.

Вбивство дитини у різні періоди і у різних країнах мало неоднозначний характер. Так у Римі вбивство батьками дитини не визнавалося злочином. Проте у Франції дітовбивця підлягав страті, а в Німеччині жінку, яка вбивала свою дитину, закопували живцем або саджали на кіл. Специфічною була кара за дітовбивство у Єгипті. Там вважалося, що карати смертю того, хто дав життя дитині, не можна. Винних заставляли три дні і три ночі тримати в обіймах труп вбитої дитини. Злочином не вважалося вбивство позашлюбної дитини. Згодом, під впливом церкви, погляди на дітовбивство змінилися.

На сьогоднішній день спостерігається тенденція до збільшення кількості вбивств матір'ю своєї новонародженої дитини на теренах України. При цьому існує значна кількість нерозкритих дітовбивств серед їх загальної кількості. На стан розкриття і розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини не може впливати той факт, що даний вид злочинів порівняно недавно перейшов у підслідність органів внутрішніх справ від прокуратури. А відсутність кваліфікованих слідчих, відсутність рекомендацій з комплексного підходу виявлення та розслідування даних злочинів призводить до проблеми їх розкриття та розслідування. Слід також зазначити, що в цей час відсутня система спеціальної підготовки оперативних працівників, слідчих й експертів-криміналістів для розкриття та розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.

У вітчизняній юридичній науці проблеми, пов'язані з особливостями розслідування окремих видів злочинів, постійно привертають увагу вчених. Разом з тим, не можна не відзначити те, що методика розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини на території України не розробляли і дана проблема на даний час являється не досліджуваною. Дотично методикою розслідування вбивств займалося багато вчених, таких як: В.І. Бояров, О.Ю. Булукуков, Б.М. Ковришних, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, О.О.Образцов, В.А. Овечкін, А.С. Саїнчин, А.О. Шульга та інші. Водночас, аспекти піднятої проблеми залишаються нерозглянутими та потребують проведення спеціального дослідження.

У зв'язку з цим і виникла необхідність дослідження даної проблеми. Тому на нашу думку з метою вирішення проблеми розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини в ході дослідження необхідно: комплексно дослідити елементи криміналістичної характеристики дітовбивств і зв'язків між ними (кореляційної залежності між виділеними елементами), визначити специфіку початкового етапу розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, виділення тактичних і психологічних особливостей проведення окремих слідчих дій по справах про вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, дача рекомендацій з використання слідчими спеціальних знань у розслідуванні дітовбивств.

ОЦІНКА ПОКАЗАНЬ ПІДОЗРЮВАНИХ ТА ОБВИНУВАЧЕНИХ

БЕЗНОСЮК Андрій Миколайович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Показання підозрюваного і обвинуваченого є самостійними видами джерел доказів і займають важливе місце серед інших процесуальних джерел. Законом встановлений вичерпний перелік джерел доказів, на підставі яких орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Так, відповідно до ч.2 ст.65 КПК України фактичні дані, що є доказами в кримінальній справі, встановлюються: 1) показаннями свідка; 2) показаннями потерпілого; 3) показаннями підозрюваного; 4) показаннями обвинуваченого; 5) висновком експерта; 5) речовими доказами; 6) протоколами слідчих і судових дій; 7) протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами.

Показанням обвинуваченого найбільш близькі за своїми якими як джерелу доказів показання підозрюваного. Вони мають ряд суттєвих особливостей, які необхідно враховувати під час їх оцінки. Вони мають подвійне значення, адже, по-перше, виступають як джерело доказів, а по-друге, є засобом захисту підозрюваним своїх власних інтересів.

Необхідно зауважити, що дані, отримані в процесі допиту підозрюваного зберігають своє значення протягом усього процесу кримінального судочинства. Адже якщо згодом особу допитуватимуть як обвинуваченого і вона змінить свої показання, то показання, які особа раніше давала під час допиту як підозрюваний, зберігають своє доказове значення і підлягають перевірці та оцінці разом зі всіма доказами, що є в справі.

У відношенні показань обвинуваченого, специфічним, є і те, що тут у ролі носія інформації виступає лише обвинувачений, тобто особа, у відношенні якої офіційно, в установленому законом порядку сформульовано обвинувачення у справі. Цій особі повністю відомі фактичні та юридичні ознаки протиправних і суспільно небезпечних дій (бездіяльності), які складають зміст обвинувачення, яке викладене в постанові про притягнення до кримінальної відповідальності як обвинуваченого. Інформація, яка вимагається від нього, так само як і пов'язані з нею пояснення, відносяться до дій, які інкримінуються йому в провину. Тому повідомлення обвинуваченим доказової інформації, яка складає зміст цього джерела доказів, згідно із законом є тільки його правом, але аж ніяк не обов'язком.

Показання обвинуваченого, як правило, стосуються більш широкого кола обставин: в одних і тих же показаннях обвинувачений нерідко викладає не тільки хід подій, але й відомості про свою попередню і подальшу діяльність, розповідає про мотиви діяння, його причини тощо. Постанова про притягнення як обвинуваченого і обвинувальний висновок відображають версію органів розслідування. Обвинувачений, який дає показання, не пов'язаний цією версією і крім викладення відомостей, які підтверджують або спростовують її, може інакше пояснити події, свою причетність до них, ступінь відповідальності тощо.

Особливість показань обвинуваченого як засобу доказування полягає в тому, що вони походять від особи, безпосередньо зацікавленої в результатах справи. Тому кожне показання обвинуваченого має бути особливо уважно розглянуте і глибоко проаналізоване шляхом ретельного зіставлення його з усіма обставинами справи і з доказами, наявними у справі. Це однаковою мірою стосується як тих показань, в яких обвинувачений заперечує свою вину, так і тих, де він визнає себе винним у вчиненні злочину.

Те, що обвинуваченим та підозрюваним відомі всі обставини скоєного ними злочину, в практиці кримінально-процесуального доказування деколи веде до переоцінки значення їх показань. На наш погляд, подібна переоцінка доказового значення розглядуваних показань, спроби вважати їх основним доказом, не відповідає принципам кримінального судочинства. Показання обвинуваченого, зокрема його визнання своєї вини, є звичайним доказом, таким само, як і інші докази, тому вони підлягають перевірці та ретель-

ній оцінці у зв'язку з усіма іншими доказами, зібраними у справі. Згідно з ч.2 ст.74 КПК України, показання обвинуваченого, в тому числі й такі, в яких він визнає себе винним, підлягають перевірці. Визнання обвинуваченим своєї вини може бути покладено в основу обвинувачення лише за умови підтвердження цього визнання сукупністю доказів, що є у справі. Аналогічна правова норма існує і у відношенні показань підозрюваного (ч.2 ст.73 КПК).

Оцінюючи показання обвинувачених чи підозрюваних, було б неправильним впадати в іншу крайність і недооцінювати зазначені показання.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ СУДДІВ

БОЙКО Ольга Євгенівна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Україна проголосила себе суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, тим самим визнала, що існування і функціонування будь-яких інститутів в державі базується на принципах правової держави. Одним із принципів останньої є принцип розподілу влад. Відповідно до статті 6 Конституції України державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Важливу роль у суспільстві та державі відіграють суди, які покликані здійснювати правосуддя і бути важливим елементом стимулювання та противаг між гілками влади.

Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361 схвалена «Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів». У п. 5 Розділу 1 Концепції наголошується на тому, що недосконала процедура відкриття провадження у кримінальних справах щодо суддів дозволяє використовувати її для впливу на них зі сторони обвинувачення. Це один із чинників, що перешкоджає незалежності судді. Не усі задуми судової реформи були реалізовані, однак, у прийнятому 07 липня 2010 року Законі України «Про судоустрій і статус суддів» в статті 47 зазначено, що суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання, незалежність судді забезпечується його недоторканністю та імунітетом, а статтею 48 закріплений принцип недоторканності судді.

В Конституції України ст. 126 встановлений особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності суддів, через належну їм недоторканність — суддя не може бути без згоди Верховної Ради Країни затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом. Проведення зазначених слідчих дій відносно цієї категорії осіб потребує позбавлення їх недоторканності.

В літературі висловлюється думка про те, що слід ввести таке поняття, як «обмеження недоторканності» відносно осіб, які мають імунітет, така позиція була висвітлена щодо недоторканності народних депутатів. Аргументації введення такого поняття зводиться до наступного: «відомо, що існує такий принцип, як принцип презумпції невинуватості, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 1 ст. 62 Конституції України). Не завжди буває достатньо даних, які свідчили б про склад злочину в діях народного депутата, і тому позбавлення його недоторканності є не зовсім правильним. А обмеження недоторканності в деяких випадках, коли це необхідно органам розслідування, дозволяло б провести ті слідчі дії, які необхідні для збирання доказів у кримінальній справі, і за наявності зібраних доказів — уже вирішувати питання про позбавлення недоторканності в цілому».

На нашу думку необхідно внести до діючого Закону України «Про судоустрій і статус суддів» статтю по порядок обмеження недоторканності суддів і викласти її в такій редакції: Після порушення Генеральним прокурором України кримінальної справи щодо судді, на підставі вмотивованої постанови, узгодженої з Верховною Радою України, недоторканність судді обмежується на час проведення досудового розслідування, і слідчі дії проводяться на загальних підставах, якщо вина судді буде доведена вирішується питання про позбавлення недоторканності в цілому, а якщо ні, то недоторканність поновлюється. На час обмеження недоторканності суддя повинен бути відсторонений від виконання своїх обов'язків.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що існує необхідність законодавчого закріплення порядку «обмеження недоторканності» суддів на час проведення розслідування по порушеним відносно них кримінальним справам, для задоволення потреб правосуддя та захисту прав і законних інтересів осіб, котрі беруть участь у кримінальному судочинстві. Це дозволить спростити процедуру проведення слідчих дій та прискорить досягнення істини по справі.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

БОГДАН Ольга Юріївна

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Згідно з ч.2 ст.65 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) висновок експерта є джерелом доказів. Способом формування цього джерела є провадження експертизи, яка призначається у тих випадках, коли для вирішення певних питань у кримінальній справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Відповідно до ч.2 ст.67 КПК ніякі докази для суду, прокурора, слідчого і особи, яка провадить дізнання, не мають наперед встановленої сили. Тому висновок експерта не є для них обов'язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі (ч.4 ст.75 КПК).

У КПК правила оцінки висновку експерта належним чином не регламентовані. Вони визначені у п.17 постанови Пленуму Верховного Суду України №8 від 30 травня 1997р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», у якому зазначено, що при оцінці висновку експерта потрібно з'ясувати: — чи було додержано вимоги законодавства при призначенні та проведенні експертизи; — чи не було обставин, які виключали участь експерта у справі; — компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень; — достатність поданих експертові об'єктів дослідження; — повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним; — узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експертизи; — обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами кримінальної справи. Зважаючи на вимоги щодо обсягу статті розглянемо тільки деякі правила, які стосуються дотримання процесуальної форми призначення та проведення експертизи.

Здійснюючи оцінку висновку експерта, суб'єкт такої оцінки повинен з'ясувати чи дотриманий порядок призначення експертизи. Відповідно до ст.196 КПК експертиза призначається у випадках, передбачених ст.ст.75 і 76 цього Кодексу. При необхідності її проведення слідчий має скласти мотивовану постанову, в якій, крім даних, зазначених у ст.130 КПК, вказує підстави для проведення експертизи, прізвище експерта або назву установи, експертам якої доручається провести експертизу, питання, з яких експерт повинен дати висновок, об'єкти, які підлягають дослідженню, а також перелічує матеріали, що пред'являються експертові для ознайомлення.

Докладніше зміст постанови про призначення експертизи визначений у п.3.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, що затверджена наказом Міністерства юстиції України 8 жовтня 1998р. №53/5. Вважаємо, що такі вимоги повинні бути визначені у КПК.

При оцінці висновку експерта особлива увага має приділятися з'ясуванню питання про забезпечення прав обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи, передбачених ст.ст. 197, 202 КПК. Слідчий повинен ознайомити обвинуваченого з постановою про призначення експертизи і роз'яснити його права, встановлені ст.197 КПК, про що складається протокол з додержанням вимог ст.85 цього Кодексу. Також слідчий зобов'язаний пред'явити обвинуваченому матеріали експертизи, про що складає протокол, в якому зазначаються його пояснення, зауваження, заперечення і клопотання.

Однак у КПК нічого не вказано про правові наслідки порушення прав обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи під час провадження досудового розслідування. Уявляється, що ст. 281 КПК слід доповнити положенням, що таке порушення може бути підставою для направлення справи на додаткове розслідування лише тоді, коли поновити ці права в судовому засіданні неможливо.

При оцінці висновку експерта підлягає з'ясуванню питання про дотримання слідчим вимог ч.3 ст.196 КПК щодо роз'яснення прав експерту. У зв'язку з цим потрібно звернути увагу на наступну обставину. Порівняно з КПК, у ст.13 Закону України від 25 лютого 1994р. «Про судову експертизу» перелік прав експерта дещо збільшений. У порівнянні з цим Законом значно розширює права експерта вказана Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Уявляється, що процесуальні права та обов'язки експерта мають визначатися КПК, а не підзаконним нормативним актом, що сприятиме забезпеченню належності, допустимості та достовірності висновку експерта як джерела доказів у кримінальному процесі.

Відбувається також перевірка правильності оформлення висновку експерта. Зміст цього джерела доказів визначає ст.200 КПК. У висновку експерта зазначаються такі відомості: коли, де, ким (прізвище, освіта, спеціальність, учений ступінь і звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав та які провів дослідження, мотивовані відповіді на поставлені питання. Коли при проведенні експертизи експерт виявить факти, які мають значення для справи і з

приводу яких йому не було поставлено питання, він вправі на них вказати в своєму висновку.

Більш детально зміст висновку експерта визначається у п.4.11–4.14 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. На наш погляд, вимоги до структури висновку експерта повинні бути закріплені в КПК.

Як вже зазначалось, правила оцінки висновку експерта деталізовані не у кримінально-процесуальному законі, а у п.17 вищезазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України. Вважаємо, що наведені правила оцінки висновку експерта потрібно закріпити у окремій статті КПК.

Тепер розглянемо питання, як проєкті КПК України (№1233) визначається порядок оцінки висновку експерта. Потрібно звернути увагу на те, що у ч.3 ст.146 проєкту КПК таке процесуальне джерело доказів називається дещо по іншому — висновок судової експертизи.

У проєкті КПК міститься стаття 276 під назвою «Оцінка висновку судової експертизи». У цій статті зазначено, що висновок судової експертизи оцінюється особою, яка здійснює дізнання, слідчим, прокурором, судом, суддею, слідчим суддею в сукупності з іншими доказами. Висновок судової експертизи не є обов'язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідній постанові, ухвалі, вирокі. Якщо висновок судової експертизи буде визнано неповним або недостатньо ясным, або виникли нові питання, що стосуються раніше досліджуваних обставин кримінальної справи, особа, яка здійснює дізнання, слідчий, суддя, суд можуть призначити додаткову судову експертизу. Якщо висновок судової експертизи викликає сумнів у його правильності, обґрунтованості, суперечить іншим доказам у справі або встановлено нові факти, які можуть вплинути на висновки експерта, або призначені і проведені експертизи було допущено істотне порушення вимог цього Кодексу, особа, яка здійснює дізнання, слідчий, суддя, суд призначають повторну судову експертизу.

На наш погляд, зміст ст. 276 проєкту КПК не повністю відповідає її назві, оскільки у ній детально не визначені правила оцінки висновку експерта. Тому пропонуємо доповнити цю статтю положенням, у якому мають бути вказані правила оцінки даного джерела доказів.

ПРО ХАРАКТЕР ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ ПРО ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

БОНДАРЕНКО Ярослава Сергіївна

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Наділення суду повноваженнями здійснювати в досудових стадіях кримінального процесу незалежну оцінку дій органів досудового розслідування та прокурора, пов'язаних з обмеженням конституційних прав осіб, створює додаткові умови охорони цих прав. Тому повнота використання цих судових повноважень є важливою передумовою втілення у життя ідей і принципів правової держави.

При дослідженні правової природи рішень суду, якими тимчасово обмежуються конституційні права особи в досудовому кримінальному процесі, виникає питання щодо того, чи має діяльність суду в цьому аспекті самостійний, первинний характер чи вона є похідною від діяльності органів досудового розслідування, прокурора?

У статтях 29, 30, 31 Конституції України правовою підставою обмеження конституційних прав особи законодавець передбачає «вмотивоване рішення суду». У статтях 7–3, 165, 177, 178 та інших КПК України також йдеться про «рішення суду», «вмотивовану постанову судді» як підставу провадження слідчих дій чи застосування заходів процесуального примусу, якими обмежуються конституційні права громадян. У статтях 11, 12 та інших проекту КПК України, підготовленого групою народних депутатів (Мойсиком В.Р. та ін.) реєстр. № 1233 правовою підставою обмеження конституційних прав особи при провадженні кримінального судочинства також пропонується вважати «судове рішення». При цьому, у Концепції реформування кримінальної юстиції України, що затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311 відносно процедури судового контролю у досудовому провадженні вживається поняття «дозвіл суду». Так, Концепцією передбачено, що тільки з дозволу суду (слідчого судді) за поданням прокурора вбачається можливим тимчасове обмеження конституційних прав людини і основоположних свобод. Суд (слідчий суддя) має здійснювати: а) надання дозволу на проведення слідчих дій, пов'язаних з обмеженням прав особи (зняття інформації з каналів зв'язку, застосування засобів негласного спо-

стереження, огляд і виїмка кореспонденції тощо); б) обрання запобіжного заходу: тримання під вартою, відсторонення від посади обвинуваченого та надання дозволу на застосування інших заходів процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням особистих або майнових прав особи.

Зважаючи на роль суду при прийнятті рішень про наявність чи відсутність підстав для обмеження конституційних прав особи в досудовому провадженні, вважаємо, що більш коректно в кримінально-процесуальному законі вживати поняття «дозвіл», не «рішення». За своєю ініціативою суд не вирішує питань про провадження слідчих дій чи застосування заходів процесуального примусу у досудових стадіях кримінального процесу, він лише констатує свій висновок про наявність чи відсутність достатніх підстав для цього. Погодившись з позицією органів досудового розслідування, прокурора, суд дає їм дозвіл на проведення таких дій або у разі незгоди з висловленою позицією, відмовляє в цьому. В усякому разі ініціатива у вирішенні питань провадження слідчих дій та застосування заходів процесуального примусу, якими обмежуються конституційні права осіб, надходить від органів досудового розслідування, прокурора.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО В СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

ВАКУЛІК Ольга Анатоліївна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

На сучасному етапі реформування кримінально-процесуального законодавства та розвитку науки існує необхідність в чіткому розмежуванні та визначенні напрямів процесуальної діяльності учасників в стадіях кримінального судочинства. Кожна зі стадій має чітко окреслені межі, і слідчий, як суб'єкт кримінального процесу, виступає носієм конкретних функцій, які є витоками із завдань кримінального судочинства та змістом його процесуальної діяльності.

Відповідно до ст. 2 КПК України, завданнями кримінального судочинства є охорона прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке й повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

На думку А.П. Гуляєва, найбільш повно роль слідчого та сутність його діяльності розкриваються у виконуваних ним процесуальних функціях, правових принципах та умовах його діяльності.

У теорії кримінального процесу, проблема визначення та дослідження процесуальних функцій слідчого та їх видів залишає за собою спірні питання.

Якщо звернутися до тлумачення слова «функція», то С.І Ожегов під функціями розуміє «обов'язки», «круг діяльності». На думку А.М. Ларіна, функція — це не окрема дія, а діяльність, тобто сукупність дій та рішень, об'єднаних єдиною ціллю.

В.С. Зеленецький запропонував поділити процесуальні функції на дві частини: загальні та приватні. Перші повинні реалізовуватись у кримінальному процесі взагалі, а друга частина — в одній або декількох стадіях кримінального процесу.

Загально визначеними процесуальними функціями є 1) обвинувачення; 2) захисту; 3) вирішення справи.

Так, у відповідності до ч. 2 ст. 16–1 КПК України, при розгляді справи у суді функції обвинувачення, захисту і вирішення справи, не можуть покладатися на один і той же орган чи на одну і ту ж особу. Державне обвинувачення здійснює прокурор. У випадках, передбачених КПК України, обвинувачення здійснює потерпілий або його представник (ч. 3 ст. 16–1 КПК України). Захист підсудного здійснює сам підсудний, його захисник або законний представник (ч. 4 ст. 16–1 КПК України), а згідно з ч.5 ст. 16–1 КПК прокурор, підсудний, його захисник чи законний представник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники беруть участь у судовому засіданні як сторони і користуються рівними правами та свободою у наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їх переконливості перед судом.

Суд створює необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав (ч. 6 ст. 16 — 1 КПК України), функція розгляду справи покладається на суд (ч. 7 ст. 16–1 КПК України).

А.П. Гуляєв зазначав, що «концепція трьох функцій має негативні сторони: вона залишає за межами процесуальних функцій слідчого не тільки його діяльність по дослідженню обставин справи, але й таку, що пов'язана з розглядом заяв та повідомлень про злочин...».

Загальновідомо, що розслідуванню кримінальної справи передують стадії, яка має назву — порушення кримінальної справи, і жодна кримінальна справа не може її обминути. У відповідності, слідчий, в межах своєї компетенції повинен встановити та дослідити наявність або відсутність передбачених законом приводів та підстав до порушення кримінальної справи. Вирішення загальних завдань кримінального судочинства і тих, що обумовлені необхідністю прийняття одного із підсумкових процесуальних рішень внаслідок розгляду заяв та повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини, слідчий забезпечує системою процесуальних дій і заходів, визначених чинним КПК України (ст. 97 КПК).

В залежності від проведення зазначених заходів вказаної діяльності, слідчий повинен прийняти одне з таких рішень: 1) порушити кримінальну справу; 2) відмовити в порушенні кримінальної справи; 3) направити заяву або повідомлення за належністю (ч. 2 ст. 97 КПК України).

Отже, існує проблема визначення та закріплення на законодавчому рівні процесуальної функції слідчого, яка б відображала його діяльність на першочерговій стадії кримінального процесу .

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ

ВОВК Василь Васильович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

У науковій літературі аналізується кілька аспектів контролю як особливого виду діяльності, що входить у структуру функції управління, здійснюваної з метою розвитку й удосконалювання організації. Одні автори визначають його як специфічний процес забезпечення нормального, тобто запланованого функціонування системи, на основі чого робиться висновок, що організація дійсно досягає своїх цілей, вирішує виробничі завдання, що стоять перед нею.

Інші вчені в поняття контролю вкладають ширший зміст, представляючи його як безперервний процес по встановленню: а) стандартів діяльності

організації, що підлягають дотриманню, а значить, і контролю; б) виміру й аналізу її результатів, інформація про які отримана за допомогою контролю; в) системи дій, що забезпечують коригування виробничих процесів у відповідності зі зробленими висновками й прийнятими рішеннями.

Аналізуючи наявні визначення поняття «судового контролю» у вітчизняній науці, вбачається, що більшість авторів наводить його, посилаючись лише на якусь одну ознаку цього правозахисного інституту — захист конституційних прав та свобод, перевірка законності та обґрунтованості судового рішення, виправлення допущеної помилки або розв'язання правового конфлікту. Лише деякі з них наводять змістовні дефініції та розглядають «судовий контроль» як регламентовану Конституцією та КПК кримінально-процесуальну діяльність суду, сутність якої є контроль за законністю та обґрунтованістю визначених у законі дій та рішень органів досудового розслідування, які суттєво обмежують конституційні права учасників процесу, ця діяльність спрямована на розв'язання правового конфлікту, що виникає між сторонами обвинувачення та захисту на досудових стадіях кримінального процесу.

На нашу думку, до змісту поняття судового контролю необхідно включити такі ознаки, як мета, завдання, підстави та порядок такої діяльності суду, а не лише один чи декілька його елементів. У зв'язку з цим «судовий контроль» ми визначаємо як здійснювану у встановленому законом порядку діяльність суду, що ініціюється внесенням скарги чи подання з метою перевірки законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав та свобод громадян або наявних підстав доцільності такого обмеження.

Як видно із запропонованої дефініції «судового контролю», у ній не міститься вказівки на суб'єктів, які наділені правом такого звернення. Це пов'язано з тим, що, по-перше, чинна редакція КПК не містить в окремій статті вичерпного переліку цих осіб. По-друге, загальнозживані поняття учасники та суб'єкти кримінального судочинства не відповідають цим вимогам, оскільки під «учасниками» розуміють тільки коло осіб, перелічених у главі 3 КПК; відповідно, це поняття є вузьким, а під «суб'єктами» розуміють досить широке поняття, яке включає всіх осіб, які залучаються до сфери кримінального судочинства. У нашому ж визначенні йде мова про обмежену кількість осіб, бо вони повинні мати передбачене законом право на таке оскарження і відповідно рішення, чи дії посадових осіб повинні торкатися кола їх інтересів.

Розглянемо особливості судового контролю за кримінально-процесуальною діяльністю органів безпеки. Конституцією України встановлено, що тільки за рішенням суду допускається арешт або тримання під вартою особи (ст. 29), проникнення до житла, проведення в ньому огляду чи обшуку

(ст. 30), встановлення винятків з права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31). Передбачається, що кожний затриманий має право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання (ст. 29).

КПК до контрольних повноважень суду відносить застосування заповіжного заходу у вигляді взяття від варту (статті 165, 165–1, 165–2), продовження строків тримання під вартою (ст. 165–3), проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, за винятком невідкладних випадків (ст. 177), накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, прослуховування телефонних та інших розмов, розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, крім випадків, передбачених Законом України «Про боротьбу з тероризмом», та за наявності письмового дозволу власника такої інформації (статті 141, 187), дачу дозволу на проведення огляду та виїмки в житлі чи іншому володінні особи (статті 190, 178), виїмки документів виконавчого провадження (ст. 178), виїмки матеріальних носіїв секретної інформації та документів, що містять банківську таємницю (ст. 178); накладення арешту на вклади осіб (ст. 126); направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу (ст. 205).

Чинне законодавство повноваження суду з контролю за кримінально-процесуальною діяльністю органів безпеки визначає двома напрямками: 1) суд здійснює контроль за тими процесуальними діями (бездіяльністю) і рішеннями органу дізнання, слідчого органів безпеки, якими обмежуються чи порушуються конституційні права і свободи людини і громадянина (право: на свободу та особисту недоторканність, на судовий захист, на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції чи інформації); 2) суд здійснює контроль за тими рішеннями органу дізнання, слідчого органів безпеки, якими завершується провадження у кримінальній справі на досудових стадіях кримінального процесу (відмова у порушенні справи та її закриття).

Отже, судовий контроль охороняє права і законні інтереси громадян і відповідає вимогам міжнародних стандартів у сфері охорони прав і законних інтересів особи на досудовому слідстві.

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ

ВОРОБІЙОВА Ірина Вікторівна
здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Конституція України встановила основи організації та функціонування прокуратури України. Регулювання її діяльності в окремому розділі VII Конституції України свідчить, що виконання покладених на неї функцій є самостійним видом державної діяльності. Прокуратура — організаційно незалежна державно-правова інституція, яка виконує особливі, властиві тільки їй функції, взаємодіє з усіма гілками державної влади і є важливим елементом у забезпеченні балансу між ними.

Статтю 121 Конституції України визначено, що прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються: підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Відповідно до пункту 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України (далі у тексті — Перехідні положення) прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства — до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.

З огляду на ці конституційні приписи завдання прокуратури України полягає в забезпеченні захисту від протиправних посягань на суспільний та державний лад, на права і свободи людини і громадянина, а також основи демократичного устрою суспільства легітимними засобами і методами. Її діяльність ґрунтується на Конституції України, законах України та інших нормативно-правових актах.

Статтею 123 Конституції України передбачено, що організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом. Таким законом є Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року.

З метою приведення окремих положень цього Закону у відповідність із Конституцією України внесено ряд змін до нього, зокрема у зв'язку із закінченням дії перехідних положень стосовно існуючого порядку арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи (пункт 13 Перехідних положень Конституції України), Верховна Рада України 12 липня 2001 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», згідно з яким прокурор позбавлений права надання санкцій у зазначених випадках. Відповідні повноваження прокуратури окреслені також Кримінально-процесуальним кодексом України, який протягом 2001 року зазнав деяких змін, зумовлених вимогами Конституції України, а також рекомендаціями Парламентської Асамблеї Ради Європи та інших міжнародних демократичних інституцій.

Оцінюючи спірні положення Закону, якими унормовано окремі функції та повноваження прокуратури, на відповідність Конституції України і міжнародно-правовим актам, визнаним в Україні, слід було б врахувати позицію Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), викладену у висновку від 13 — 14 жовтня 2006 року стосовно необхідності посилення незалежності прокуратури України від політичного тиску та досягнення деполітизації прокуратури, із зауваженням, що «існуюча роль прокуратури щодо захисту прав людини і громадянина має бути покладена в майбутньому на інші органи або виконуватися особами самостійно, за допомогою адвокатів за їх власним вибором», а також Рекомендацію Парламентської Асамблеї Ради Європи N 1604 (2003), у якій зазначена роль прокурора у забезпеченні охорони законності, захисті від кримінальних порушень прав та свобод громадян, здійсненні «нагляду за функціонуванням органів, відповідальних за розслідування та судове переслідування правопорушень».

З контексту статті 1 Конституції України та ст. 4 Закону України «Про прокуратуру» вбачається, що таким пріоритетом державної політики в галузі прав людини в Україні є спрямування діяльності прокуратури на зміцнення демократичної, соціально-правової держави та забезпечення верховенства права, додержання прав та основних свобод людини і громадянина.

Отже, доки органи прокуратури виконують двоєдине завдання: з одного боку охороняють права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а з іншого — забезпечують швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення

правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності та жоден невинний не був покараний, суспільство втрачає головне призначення прокуратури на досудовому слідстві — нагляд за додержанням законів.

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОПИТУ

ГАГАЛОВСЬКА Анна Петрівна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Допит — це передбачена кримінально-процесуальним законом слідча дія, яка полягає в одержанні слідчим від свідка чи потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого показань про обставини, що мають значення для кримінальної справи.

Чинним КПК України передбачений допит свідка (ст.ст. 167–169, 170, 303–304, 307), потерпілого (ст.ст. 171, 308), підозрюваного (ст. 107), обвинуваченого (ст.ст. 143–144, 438). Показання свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених та інших осіб можуть бути отримані шляхом проведення їх допиту.

Отримання показань від будь-яких осіб, що залучаються до провадження в кримінальній справі, має багато спільного. Одночасно специфіка процесуального становища допитуваних, їх вік обумовлюють деякі особливості допиту свідка і потерпілого, підозрюваного і обвинуваченого, неповнолітніх осіб.

Беручи за основу правове становище деяких учасників кримінального процесу, слід погодитися з пропозицією Л.Д. Удалової про доцільність виділення як самостійних видів допиту допит цивільного позивача та цивільного відповідача. Це самостійні процесуальні особи, які наділені такими правами, що відрізняють їх від інших учасників кримінального процесу. Цивільний позивач, наприклад, має право просити орган дізнання, слідчого і суд про вжиття заходів щодо забезпечення заявленого ним позову, підтримувати цивільний позов (ст. 50 КПК України), а цивільний відповідач — заперечувати проти пред'явленого позову (ст. 51 КПК України). У зв'язку з цим доцільно внести відповідні зміни до КПК України: закріпити як самостійні види допиту — «До-

пит цивільного позивача» та «Допит цивільного відповідача» як самостійних процесуальних осіб, які наділені відповідними правами, що відрізняють їх від правового статусу інших учасників кримінального процесу.

Не дивлячись на досить детальну регламентацію у кримінально-процесуальному законі процесуального статусу та особливостей допиту неповнолітнього підозрюваного, вважаємо за доцільне внести низку пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства з цього питання.

Необхідно чітко виділити в законі зміст поняття підозрюваного, щоб надати більш конкретний процесуальний статус даному учаснику процесу. Так, у законі ще залишається поняття «особа, яка запідозрена у вчиненні злочину». Це особа, що дає пояснення або яку допитують як свідка. Вона не має при цьому процесуальних прав для захисту від підозри. Таке двоїсте становище виникає, наприклад, при порушенні кримінальної справи стосовно конкретної особи або обрання такого запобіжного обмеження як заборона особі виїжджати за межі України до закінчення досудового розслідування (ст. 98¹ КПК України). В даному питанні ми підтримуємо думку М.М. Михеєнка, який вважав подібне положення ненормальним і пропонував більш чітко визначити в законі зміст поняття підозрюваного, щоб надати конкретний процесуальний статус даному учаснику процесу.

По аналогії із кримінально-процесуальним законодавством Російської Федерації, вважаємо за доцільне, обмежити часові рамки допиту неповнолітнього підозрюваного, встановивши, що його допит не може продовжуватися без перерви більше 2-х годин, а загалом більше 4-х годин на день.

Кримінально-процесуальне законодавство у випадку допиту неповнолітнього підозрюваного передбачає можливість участі педагога. Вважаємо, що таким суб'єктом може бути не тільки педагог але й спеціаліст в галузі вікової педагогіки і психології, під яким доцільно розуміти особу яка не тільки володіє спеціальними знаннями в галузі педагогіки і психології неповнолітніх, але й має навички роботи з дітьми відповідної вікової групи. Тому, в законі слід зазначити, що запрошений «спеціаліст у галузі вікової педагогіки і психології», повинен мати стаж трудової діяльності в зазначеній галузі. Таким чином вибір такого спеціаліста повинен обмежуватися вищою освітою із зазначеної спеціальності і стажем трудової діяльності, про що слідчим повинно вказуватися в протоколі допиту неповнолітнього підозрюваного.

Крім цього, вважаємо за доцільне, закріпити в законі, що запрошений «спеціаліст у галузі вікової педагогіки і психології» за родом своєї діяльності раніше не відповідав і на час допиту не відповідає за виховання допитуваного неповнолітнього. Таке застереження доцільно зробити заради того, що в присутності особи, яка відповідала за виховання неповнолітнього, та й

можливо буде відповідати в подальшому, неповнолітній може ніяковіти і не розповісти про всі обставини злочину або дати неправдиві показання чи відмовитися від дачі показань, особливо це стосується злочинів проти статевої свободи. Педагог чи психолог, який відповідав за виховання неповнолітнього в подальшому, може бути допитаний як свідок по справі, тому в нього може бути певна зацікавленість.

Думаємо, що таке положення доцільно закріпити у одній із статей глави 36 КПК України, яка регламентує особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх.

Якщо на допит запрошено «спеціаліста в галузі вікової педагогіки і психології», то на нашу думку, в протоколі допиту повинні бути відображені: його прізвище, ім'я, по-батькові, освіта, посада, місце роботи і адреса місця проживання. При цьому доцільно з'ясувати, які стосунки склалися, якщо такі є, між «спеціалістом в галузі вікової педагогіки і психології» і допитуваним, чи не існує умов, які перешкоджають участі даної особи в проведенні допиту.

Крім цього, вважаємо за доцільне, передбачити можливість такому спеціалісту повністю реалізувати свій процесуальний статус. Адже, йому як мінімум повинна бути надана можливість бути присутнім при допиті від його початку і до оформлення протоколу цієї слідчої дії, спостерігати за ходом допиту, робити з приводу проведених слідчим дій, заданих питань і правильності та повноти записів в протоколі допиту, заяви і зауваження, які підлягають занесенню в протокол, вимагати доповнення протоколу слідчої дії і внесення до нього уточнень, засвідчувати правильність змісту протоколу допиту.

Доцільно також надати можливість «спеціалісту в галузі вікової педагогіки і психології» з дозволу слідчого задавати неповнолітньому підозрюваному питання. Тому ми вважаємо, що «спеціалісту в галузі вікової педагогіки і психології» повинні бути надані усі права, аналогічні правам спеціаліста. Врахування в проектах КПК України вище зазначених пропозицій, дозволить конкретизувати статус підозрюваного неповнолітнього та повніше реалізувати його права з урахуванням інтелектуальних, психологічних та етичних особливостей. Цілком слушно Л.Д. Удалова піднімає питання про доцільність процесуальної регламентації проведення «перехресного допиту». На її думку, на досудовому слідстві перехресним допитом можна назвати допит особи (підозрюваного, обвинуваченого, у виняткових випадках потерпілого, свідка) поперемінно двома допитуючими (двома слідчими, слідчим і оперативним працівником, слідчим і прокурором) за єдиним узгодженим планом постановки запитань, що несуть різне смислове навантаження і є єдиним тактичним завданням. Цей допит може провадитися тільки після першого

допиту підозрюваного, обвинуваченого і він особливо доцільний у конфліктних ситуаціях, коли допитувані особи заперечують провину.

У зв'язку з цим Л.Д. Удалова пропонує в КПК України закріпити норму, якою передбачити, що слідчі (слідчий і прокурор) мають право допитувати підозрюваного, обвинуваченого після першого допиту у випадку невизнання ними вини (цілком або частково). За бажанням підозрюваного, обвинуваченого, а також за клопотанням захисника в перехресному допиті може брати участь захисник (захисники). Такий допит повинен проводитися з дотриманням вимог ст.ст. 107, 143 КПК України.

СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ, ЇЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА УНІФІКАЦІЯ

***ДРОЗД Олена Яківна**
ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС*

Для розкриття сутності кримінально-процесуальної форми в кримінальному процесі України необхідно сформулювати чітке поняття щодо кримінально-процесуальної форми.

Питанню щодо поняття кримінально-процесуальної форми в юридичній літературі приділялось багато уваги видатними вченими-процесуалістами, але до теперішнього часу не існує єдиної думки щодо змісту цього процесуального терміну.

Такі видатні процесуалісти як М.С. Строгович, Л.М. Якуб, В.І. Дяченко вважають, що кримінально-процесуальна форма це сукупність процесуальних умов провадження по кримінальній справі у цілому та кожної окремої слідчої чи судового дії. Під терміном «умови» розуміється правила провадження дій та обстановки, в якій здійснюються ці дії, приймаються рішення по справі виникають і реалізуються кримінально-процесуальні правовідносини, як між органами, які ведуть процес та і між іншими особами які є учасниками кримінального процесу.

Інша група вчених до складу яких входять такі вчені як Р.Д. Рахунов, Ю.І. Іванов вважали, що кримінально-процесуальна форма це не тільки умо-

ва кримінально-процесуальної діяльності, а й регламентовані кримінально-процесуальним правом порядок, способи, строки, принципи такої діяльності, а також система та структура кримінально-процесуальних інститутів і правил, ототожнюючи тим самим кримінально-процесуальну форму з усім законодавством про кримінальне провадження.

Третю позицію виражають такі видатні вчені як Н.С. Алексєєв, Л.Д. Кокарев, В.Г. Даєв які вважають що кримінально-процесуальна форма це просто процедура і не більше того. Вони стверджують, що умова здійснення дій та принцип кримінально-процесуальної діяльності безумовно оприділяють кримінально-процесуальну форму, але самі в її зміст не входять.

Оскільки кримінально-процесуальний закон встановлює чіткий порядок розслідування злочинів, розгляду справ в судах і т.п., то всі процесуальні дії повинні бути оформлені в певній кримінально-процесуальній формі. Не дотримання процесуальної форми тягне за собою певні правові наслідки (проведення обшуку без понятих може призвести до проголошення виправдувального вироку заснованого не на встановленій невинності підсудного, а на недоведенні його вини внаслідок виключення визнаних недопустимими докази обвинувачення із списку доказів).

Кримінально-процесуальна форма повинна забезпечувати дотримання законності в кримінальному судочинстві, бути раціональною та простою, забезпечувати швидкість кримінального судочинства урегульована законодавчими нормами, враховувати загально громадські цінності, відповідати правому статусу особи в суспільстві.

Згідно тлумачного словника С.І. Ожигова під формою розуміється встановлений зразок чого-небудь.

Отже виходячи з усього вищезгаданого ми пропонуємо розуміти під кримінально-процесуальною формою — встановлений законодавством зразок кримінально-процесуальної діяльності органів суду, органів досудового слідства та прокурорського нагляду по порушенню кримінальних справ їх розслідуванню та розкриттю, а також послідовність, зміст і характер усіх дій інших учасників кримінального процесу.

Серед вчених процесуалістів значну увагу приділялось питанню щодо уніфікації та диференціації кримінально-процесуальної форми. Багато процесуалістів кажучи про диференціацію кримінально-процесуальної форми мали на увазі спрощення процесуальної форми.

Диференціація в перекладі з латинської означає розрізнення. Виділення приватного із загальної сукупності по деяким ознакам. В тлумачному словнику Д.М. Ушакова під спрощенням розуміється зменшення складності чого-небудь.

Під уніфікацією розуміється найбільш розповсюджений та ефективний метод стандартизації.

Ю.К. Якубович вважав, що єдина форма може бути дуже офіційною, публічною, яка не бути враховувати інтереси осіб, які приймають участь в кримінальному процесі, або навпаки, дуже диспозитивною, яка суперечить інтересам держави і суспільства в цілому.

На нашу думку правильно помітив С.В. Бажанов, що повинен бути пріоритет диференційованої постановки кримінального процесу перед уніфікованою.

Вирішуючи питання диференціації чи уніфікації кримінально-процесуальної форми необхідно ставити за мету розробити таку процедуру, яка б відповідала міжнародним стандартам, досягненням вітчизняної і юридичної науки, в галузі процесуального права, потребам слідчої і судової практики. Одним з основних напрямків вдосконалення кримінально-процесуальної форми є її диференціація.

СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ЩОДО РОЗШУКУ ОБВИНУВАЧЕНОГО

ДУНАЄВА Анна Володимирівна

*ад'юнкт кафедри кримінального процесу
НАВС*

Сучасний етап розвитку України характеризується радикальними перетвореннями в усіх сферах соціального життя, відбувається суттєве оновлення законодавства і державних інститутів. Важливу роль в цьому грає судова реформа, завдання якої направлені на зростання ефективної діяльності правоохоронних органів, в тому числі органів досудового слідства, та захист громадян і населення від протиправних посягань.

Однією із сфер, що потребує удосконалення організаційних форм діяльності правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю, є організація діяльності слідчого щодо розшуку обвинуваченого.

У чинному Кримінально-процесуальному кодексі України, а також в підзаконних нормативних актах, на жаль, недостатньо чітко регламентовано порядок розшуку обвинувачених, що переходять від слідства та суду.

Кримінальні справи, за якими оголошується розшук обвинуваченого, місцезнаходження якого невідомо, на підставі ст. 138 КПК України та відповідно до п.1 ч.1 ст.206 КПК можуть бути зупинені одночасно або пізніше (після проведення всіх необхідних слідчих дій) винесення слідчим постанови щодо розшуку. Відомчі нормативні акти у сфері обліку результатів роботи дані кримінальні справи реєструються як розкриті. Оскільки показник розкриття розглядається як один з основних критеріїв ефективності діяльності правоохоронних органів, в цілому це впливає і на роботу слідчих, особливо на прийняття ними рішень, які формують показники розкриття. Слід зазначити, що в напрямку підвищення ефективності розслідування кримінальних справ необхідно визначити оптимальні правові підстави організації діяльності слідчого щодо розшуку обвинуваченого, що переходить від слідства та суду.

Роль слідчого в організації розшуку обвинуваченого, місце знаходження якого невідоме, має велике значення, так як саме він є особою, безпосередньо відповідальною за результати розслідування кримінальної справи. Тому він повинен бути організатором і учасником розшукової діяльності.

Слід зазначити, що в самому кримінально-процесуальному законі відсутнє точне визначення організаційних аспектів розшуку обвинуваченого, що переходить від слідства та суду. Законодавець використовує лише термін «оголошення розшуку» (ст.138 КПК) та словосполучення «використання всіх необхідних заходів для встановлення місце знаходження обвинуваченого» (ст.139 КПК). При цьому їх поняття і зміст не розкриває.

Розглядаючи стан організації діяльності слідчого щодо розшуку обвинуваченого, необхідно звернути увагу на одну суттєву обставину. Під організацією даної діяльності слід розуміти систему ціленаправлених дій по встановленню конкретного учасника процесу — обвинуваченого, який переходить від слідства та суду. В цьому плані ст.138 КПК України «Оголошення розшуку обвинуваченого» визначає розшук вже відомої особи, місце знаходження якої невідоме, щодо якої винесено постанову про притягнення її в якості обвинуваченого.

Організацію цієї діяльності слід відокремлювати від організації іншого розшуку і розшукових заходів з метою встановлення особи що скоїла злочин. В цьому випадку можна говорити не про розшукову, а скоріше про пошукову діяльність слідчого, органа дізнання, направлену на встановлення суб'єкта злочину, який ще невідомий. Особливістю пошукової діяльності є

виявлення, встановлення об'єктів, місце знаходження яких невідоме, і про які є лише початкова інформація розшукового характеру, якої не достатньо для точного визначення місця розшукового об'єкта чи особи.

Враховуючи викладене, розшук обвинуваченого, передбачений ст.139 КПК України, — це діяльність, що направлена на встановлення місця знаходження встановленого за кримінальною справою обвинуваченого, який навмисно переховується від слідства та суду. Організація даної діяльності з боку слідчого може здійснюватись як шляхом провадження слідчих дій розшукової направленості, так і пошукових дій по встановленню місця знаходження обвинуваченого що переховується.

В чинному кримінально-процесуальному законодавстві (ст.139 КПК України) маються вказівки на розшукову діяльність слідчого, але редакція даної статті має невизначений характер, визначаючи, що слідчий «приймає всі необхідні заходи для встановлення місця знаходження обвинуваченого». На наш погляд, слід зазначити в законі більш точне формулювання того, що розуміється під «необхідними заходами для встановлення місцезнаходження обвинуваченого». Кримінально-процесуальний закон повинен прямо націлити слідчого на безпосереднє здійснення розшуку і організацію даної діяльності. Подібні зміни в КПК України сприяли б активізації розшукової діяльності слідчого по встановленню та затриманню обвинуваченого, що переховується від слідства та суду.

ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

ЖОВНІНКО Денис Сергійович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Одним із протиправних способів впливу на докази є знищення заінтересованими особами кримінальних справ. Однак законодавець не дає відповіді на питання, як їх відновлювати. Діючий Кримінально-процесуальний кодекс України (далі — КПК) не передбачає відповідної процедури.

Відомчі нормативні акти також не регулюють це питання. Наприклад, у вказівці Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Державної податкової адміністрації, Прикордонної служби, Держав-

ної митної служби України від 5 серпня 2008 року № 213-окв «Щодо спільного порядку звірки руху матеріалів та кримінальних справ, що передаються від одного правоохоронного органу до іншого», тільки вказано, що при виявленні втрати кримінальної справи керівники прокуратур усіх рівнів та правоохоронних органів повинні невідкладно проводити службові перевірки, вживати заходів до їх поновлення. Які ж це заходи, на жаль, не роз'яснюється.

На відміну від КПК, Цивільно-процесуальний кодекс України 2004 року містить окремий розділ 9 «Відновлення втраченого судового провадження». В ньому врегульований порядок повного або часткового відновлення втраченого судового провадження в цивільній справі, закінченій ухваленням рішення або у якій провадження закрито. Вказуються деякі способи відновлення доказів: 1) використання тієї частини провадження, що збереглася, документів, виданих зі справи фізичним чи юридичним особам до втрати провадження, копій цих документів, інших довідок, паперів, відомостей, що стосуються справи, виконавчого провадження; 2) допити як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, осіб (їх представників), які брали участь у справі, а в необхідних випадках — осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судові рішення.

Кримінально-процесуальне законодавство більшості країн містить норми, які регламентують порядок відновлення втрачених кримінальних справ. Наприклад, у КПК Республіки Молдова є глава 8 «Процедура відновлення втрачених судових документів». У Російській Федерації відновлення кримінальних справ регулюється ст.158–1 КПК. Слід зазначити, що певні рекомендації з цього приводу містилися ще у Інструкції про порядок відновлення загублених, знижених або викрадених проваджень по судових справах, затвердженій Циркуляром Народного комісаріату юстиції РРФСР № 9 від 6 січня 1925 року. Пізніше наказом НКЮ СРСР і Прокурора СРСР № 35 /175 від 23 травня 1942 року була затверджена Інструкція про порядок відновлення кримінальних та цивільних справ, по котрим провадження втрачено в зв'язку з обставинами військового часу.

Вважаємо, що у КПК України також необхідно врегулювати порядок відновлення втрачених кримінальних справ. При конструюванні такої процедури слід взяти за основу наступні пропозиції, що висловлені у юридичній літературі (В.В.Кальницький, Н.П. Єфремова):

1. Не підлягають відновленню втрачені кримінальні справи приватного та приватно-публічного обвинувачення, якщо потерпілі відмовляються від кримінального переслідування обвинуваченого; зупинені кримінальні справи, якщо закінчилися строки давності. Проваджен-

- ня по відновленню в таких випадках не порушується, якщо прокурором не буде прийняте інше рішення.
2. При втраті закритої кримінальної справи її відновлення здійснюється за клопотанням учасників кримінального судочинства або за ініціативою прокурора. Порушення відновлюючого провадження тягне за собою скасування постанови про закриття справи.
 3. Про порушення відновлюючого провадження повідомляються заінтересовані учасники кримінального судочинства, які вправі отримати копію відповідної постанови.
 4. Посадова особа, яка здійснювала відновлення кримінальної справи, вправі прийняти інші рішення, чим ті, які були у втраченій справі, за виключенням наступних випадків: а) якщо кримінальна справа, що поступила до суду, втрачена не в результаті безпосередніх навмисних дій обвинуваченого або підсудного, при її відновленні не може бути пред'явлено більш тяжке обвинувачення; б) рішення, що прийняті при розслідуванні, можуть бути змінені тільки по рішенню суду.
 5. Порушення відновлюючого провадження є підставою для встановлення прокурором строку досудового слідства.
 6. Якщо по втраченій кримінальній справі закінчився граничний строк тримання під вартою, то обвинувачений підлягає негайному звільненню, за винятком випадків навмисного безпосереднього знищення обвинуваченим матеріалів справи. В такому випадку строк тримання під вартою може бути продовжений на строк не більше 6 місяців у справах про тяжкі або особливо тяжкі злочини.
 7. Визнання кримінальної справи втраченою і порушення відновлюючого провадження не тягне за собою визнання раніше зібраних доказів недопустимими.
 8. Якщо є дані, що обвинувачений при ознайомленні з матеріалами справи може їх знищити, слідчий пред'являє йому належним чином завірені копії цих матеріалів.

Вирішення проблеми відновлення втрачених кримінальних справ пропонується у проекті КПК України №1233 від 13 грудня 2007р., який містить главу 62 «Провадження по відновленню втрачених справ». У ній передбачені чотири статті (624–627), які регламентують порядок відновлення втрачених справ, в яких було ухвалено вирок, винесено ухвалу суду чи постанову судді про закриття провадження. Разом з тим, проблемі відновлення втрачених кримінальних справ, які не розглядалися судом, присвячена тільки ст.628 проекту КПК. У ній лише вказано:» Втрачені кримінальні справи, які не розглядалися судом, за заявою чи поданням осіб, зазначених у частині

першій статті 624 цього Кодексу, відновлюється шляхом їх нового розслідування. Про проведення нового розслідування втраченої справи прокурор вносить постанову».

Отже, ст.628 проекту КПК не дає відповіді на наступні питання: 1) що таке «нове розслідування»; 2) який порядок відновлення справ, втрачених до їх розгляду судом; 3) чому прийняття рішення про відновлення справи має залежати від наявності заяви осіб, зазначених у ч.1 ст.624 проекту КПК (по-терпілого, особи, щодо якої провадження в кримінальній справі закрито, їхніх законних представників); 4) яке підношення до ініціювання нового розслідування мають засуджений, виправданий, близькі родичі засудженого, про яких йдеться у ч.1 ст.624 проекту КПК; 5) якщо рішення про проведення нового розслідування втраченої справи приймає прокурор, то навіщо він має скласти подання.

Стаття 628 проекту КПК повинна бути сформульована таким чином, щоб не виникали подібні питання. У ній потрібно детально врегулювати порядок відновлення кримінальних справ, які не розглядалися судом.

ПОРЯДОК ВІДСТОРОНЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНОГО ВІД ПОСАДИ

ЗАВАДА Сергій Валерійович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

1. Органи досудового слідства, здійснюючи свої повноваження при наявності законних підстав та умов, наділені правом застосовувати заходи кримінально-процесуального примусу, одним із яких є відсторонення обвинуваченого від посади. Даний захід процесуального примусу істотно обмежує закріплене в ст. 43 Конституції право вільно обирати професію та вид трудової діяльності, ставить під сумнів людську честь, гідність та спричиняє моральні страждання.
2. Відповідно до ст. 147 КПК України, в разі притягнення посадової особи до кримінальної відповідальності за посадовий злочин, а також, якщо ця особа притягається до кримінальної відповідальності за інший злочин і може: 1) продовжувати злочинну діяльність; 2) перешкоджати проведенню досудового слідства чи судового розгляду

- шляхом: а) впливу на потерпілих, свідків, інших учасників кримінального судочинства, підлеглих йому по службі осіб; б) фальсифікації та знищення доказової інформації; 3) перешкоджання належному виконанню рішення суду, слідчий зобов'язаний відсторонити її від посади, про що виносить мотивовану постанову.
3. Відсторонення від посади може застосовуватись тільки щодо обвинуваченого, який є посадовою особою. На підозрюваного правила викладені в ст. 147 КПК не поширюються. Відсторонення від посади проводиться з санкції прокурора чи його заступника. Необхідність одержання санкції прокурора або його заступника на відсторонення обвинуваченого від посади є однією з гарантій захисту трудових прав громадян. Копія постанови надсилається для виконання за місцем роботи (служби) обвинуваченого. Питання про відсторонення від посади осіб, яких призначає Президент України (Прем'єр-міністр, члени Кабінету Міністрів, Генеральний прокурор, голови Антимонопольного комітету, Фонду державного майна, Державного комітету телебачення і радіомовлення, керівники центральних органів виконавчої влади, а також голови місцевих державних адміністрацій, глави дипломатичних представництв тощо) вирішує Президент на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора. Відсторонення судді від посади здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів також на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора.
 4. Постанова про відсторонення обвинуваченого від посади повинна бути мотивованою і ґрунтуватись на матеріалах кримінальної справи, які вказують на обставини, що свідчать про використання обвинуваченим свого посадового становища з метою протидії розслідуванню чи продовження злочинної діяльності. Постанова про відсторонення обвинуваченого направляється за місцем роботи обвинуваченого для виконання. Згідно з ч. 5 ст. 114 КПК, постанова слідчого про відсторонення обвинуваченого від посади підлягає обов'язковому виконанню тим органом або посадовою особою, яким вона надіслана. Ця постанова може бути оскаржена на загальних підставах до прокурора або суду.
 5. Строк дії постанови слідчого про відсторонення від посади кримінально-процесуальним законом не встановлений. Він визначається обставинами кримінальної справи та особою обвинуваченого, а відповідно може тривати протягом досудового та судового провадження у справі, до винесення вироку та набрання ним законної сили. Тому, в кримінально-процесуальному кодексі доцільно пе-

редбачити положення відповідно до якого, слідчий у постанові повинен зазначити, що обвинувачений відстороняється від посади на час досудового розслідування. Після надходження справи до суду, під час її попереднього розгляду, суддя серед інших питань передбачених ст. 237 КПК повинен вирішити питання щодо залишення (чи скасування) даного заходу процесуального примусу. Питання про звільнення з роботи обвинуваченого, відстороненого від посади вирішується відповідно до законодавства про працю залежно від остаточного рішення у справі.

ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ ТА РІШЕНЬ ПРОКУРОРА В СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

ЗАРЕБА Іван Іванович

*здобувач кафедри кримінального
процесу НАВС*

Відсутність єдиної наукової думки відносно сутності стадії порушення кримінальної справи не дає можливості сформулювати належним чином кримінально-процесуальне законодавство, що і є одним з чинників існування скарг на цій стадії кримінального судочинства.

Звернемо увагу на одне з кінцевих рішень стадії порушення кримінальної справи — винесення постанови про порушення кримінальної справи.

Представнику потерпілого, захиснику чи законному представнику підозрюваного або обвинуваченого копія постанови про порушення кримінальної справи вручається або надсилається на їх письмову вимогу протягом трьох діб з моменту її надходження, що є цілком правильним та законним.

Постанову органу дізнання, слідчого про порушення кримінальної справи, особа, яка бере участь у кримінальному судочинстві та права і свободи якої порушені цією постановою, згідно ст.110 КПК України, можна оскаржити прокурору. Тому постає питання: а чи не дублює свої дії прокурор? Адже, отримавши копію постанови про порушення кримінальної справи, відповід-

но виконуючи наглядову функцію (ст.100 КПК України), він перевіряє дотримання законності під час порушення кримінальної справи. Відповідно, якщо справу порушено без законних підстав, прокурор її закриває в разі провадження по справі слідчих дій; якщо слідчі дії не проводилися прокурор скасовує постанову про порушення кримінальної справи. Тобто процес перевірки законності на цьому етапі вже відбувся, порушень виявлено не було. Але можливий варіант, що у цьому випадку прокурор не ознайомився з усіма матеріалами справи, які можливо містять факти про порушення законодавства, допущені при прийнятті рішення. Тому не слід вважати дублюванням дії прокурора з розгляду скарги на порушення кримінальної справи в стадії її порушення.

Постанова про порушення кримінальної справи, що винесена прокурором, оскаржуються в такому ж порядку вищестоящому прокурору.

Наведене дозволяє запропонувати класифікацію скарг на рішення про порушення кримінальної справи, яка може здійснюватися за такими критеріями: прийнятими рішеннями; суб'єктами. Прийнятими рішеннями вважаються: постанова прокурора про порушення кримінальної справи щодо особи; постанова прокурора про порушення кримінальної справи за фактом злочину.

В свою чергу наведені прийняті рішення мають можливість оскаржити наступні суб'єкти:

- 1) постанова ОД про порушення кримінальної справи щодо особи може бути оскаржена:
 - особою, щодо якої було порушено кримінальну справу;
 - її захисником;
 - законним представником (ч.2 ст.236⁷ КПК України);
- 2) постанова ОД про порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину може бути оскаржена:
 - особою, інтересів якої стосується порушена кримінальна справа;
 - її захисником;
 - законним представником (ч.3 ст.236⁷ КПК України).

При розгляді питань оскарження дій та рішень прокурора в кримінальному процесі неможливо обминути увагою питання про суб'єктів, які мають право направляти (подавати) скарги на дії (бездіяльність), рішення прокурора, прийняті як на стадії порушення кримінальної справи, так і на стадії досудового розслідування.

Слід зазначити, що в законі немає окремо визначеного кола суб'єктів, які наділені правом оскаржувати процесуальні дії (бездіяльність), рішення прокурора. Таким чином, необхідного вирішення потребують питання: чи всі

учасники процесу мають право на скаргу, або лише окремі учасники, чи мають на це право особи, які не є учасниками процесу? Принципову значимість в цьому аспекті набуває визначеність понять «учасник процесу» та «особа, яка приймає участь у кримінальному судочинстві».

Тому до загального кола суб'єктів, які мають право оскаржувати незаконні дії (бездіяльність), рішення прокурора, необхідно віднести осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та інших заінтересованих осіб, права і законні інтереси яких порушені вказаними рішеннями або діями. Таким чином, кожному буде забезпечено право на оскарження гарантоване Конституцією України (ст.55).

СУТНІСТЬ ОГЛЯДУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

ЗАРУБЕНКО Ольга Вікторівна
ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Важливість проведення огляду при здійсненні кримінального судочинства полягає у тому, що при дотриманні процесуальної форми та криміналістичних рекомендацій існує реальна можливість виявлення слідів злочину, речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, що мають значення для справи. Однак види огляду у чинному кримінально-процесуальному законодавстві чітко не визначені. Зокрема, у статті 190 КПК України (далі – КПК) вказані деякі з них: місцевості, приміщення, предметів та документів (частина перша зазначеної процесуальної норми), огляд місця події (ч. 2), огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 4), огляд місця події в житлі чи іншому володінні особи (частина шоста статті 190 КПК). Крім того, у частині першій статті 192 КПК унормовані окремі положення щодо процесуального порядку проведення огляду трупа, а у статті 193 КПК – специфічний вид огляду тіла живої людини – освідування.

Однак, незважаючи на те, що види слідчого огляду потребують свого подальшого врегулювання, у цьому випадку йдеться про самостійну слідчу дію, визначену у главі 17 КПК. При її проведенні здійснюється пошук, виявлення і безпосереднє сприйняття матеріальних об'єктів, їх попереднє дослідження щодо ознак, властивостей, стану, взаємного розташування тощо.

Проте необхідність огляду виникає при проведенні й інших слідчих дій. Зокрема, як зазначається у ч. 3 статті 174 КПК, при пред'явленні для впізнання впізнаючому пропонується вказати особу, яку він має впізнати, і пояснити, за якими ознаками він її впізнав. Аналогічною є норма ч. 3 статті 175 КПК щодо пред'явлення для впізнання предметів. Проведення цієї слідчої дії неможливе без огляду об'єктів, що пред'являються для впізнання, і порівняння їх з мисленевим образом, що запам'ятався впізнаючій особі. Про необхідність огляду матеріальних носіїв секретної інформації та/або документів, що містять банківську таємницю, зазначається у ч. 2 статті 179 КПК. У частині першій статті 187¹ КПК йдеться про необхідність огляду кореспонденції. Огляд виявлених слідів чи речових доказів можливий також при відтворенні обстановки і обставин події (стаття 194 КПК), коли досліджується матеріальна обстановка на місці події з метою перевірки і уточнення результатів допитів або даних, одержаних при провадженні огляду та інших слідчих дій.

Разом з тим, з визначення поняття огляду видно, що ця слідча дія має ряд ознак, за якими вона може бути відмежована від інших суміжних слідчих дій, при проведенні яких також має місце огляд. Необхідність такого розмежування має як теоретичне, так і практичне значення. Адже слідчі дії відрізняються між собою за метою, складом учасників, процесуальним порядком, тактичними прийомами проведення. Саме тому важливо визначити, яку саме слідчу дію для одержання яких результатів необхідно провести.

Співвідношення огляду та інших слідчих і процесуальних дій, при проведенні яких існує потреба в огляді, виявляється передусім при визначенні положень, що різняться між собою.

Так, незважаючи на значну схожість процесуальних і деяких тактичних засад проведення, різниця між оглядом, з однієї сторони, пред'явленням для впізнання, обшуком, виїмкою, накладенням арешту на кореспонденцію, відтворенням обстановки і обставин події, з іншої, вбачається насамперед за спрямованістю і кінцевою метою проведення цих слідчих дій. Скажімо, при огляді, як правило, виявляються раніше невідомі дані щодо події або явища. Натомість при проведенні інших зазначених слідчих дій досягається дещо відмінна мета: встановлення тотожності при пред'явленні для впізнання, перевірка раніше отриманих відомостей при відтворенні обстановки і обставин події. Щодо обшуку, виїмки чи накладення арешту на кореспонденцію, огляд є складовим елементом зазначених слідчих дій, оскільки процесуальна мета їх проведення більш широка, ніж у огляду. Тож такі дії, пов'язані з оглядом, слід розглядати як окремі напрями інших слідчих дій.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ст. 209 КК УКРАЇНИ

ІВАСИК Роман Михайлович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Статтю 209 Кримінального кодексу України (далі — КК) встановлена кримінальна відповідальність за вчинення фінансової операції чи правочину з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскування незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів.

Порядок притягнення як обвинуваченого за вчинення злочину, передбаченого ст.209 КК має певні особливості. Відповідно до ч.1 ст.209 КК обов'язковою умовою, за якою настає відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є одержання таких доходів унаслідок вчинення визначеного у п.1 примітки до ст.209 КК суспільно небезпечного протиправного діяння (предикатне діяння). Таким є діяння, за яке КК передбачено покарання у виді позбавлення волі (за винятком діянь, передбачених ст.ст.207, 212 і 212–1 КК), або діяння, вчинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинено, і є злочином за КК України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи.

Кримінальна відповідальність за ст.209 КК не виключена й у тих випадках, коли особа, котра вчинила предикатне діяння, була звільнена від кримінальної відповідальності в установленому законом порядку (у зв'язку із закінченням строків давності, застосування амністії тощо) або не притягувалася до такої відповідальності (наприклад, у зв'язку зі смертю), а одержані внаслідок зазначеного діяння кошти або інше майно стали предметом легалізації.

У п.11 постанови Пленуму Верховного Суду України №5 від 15 квітня 2005 р.»Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних

злочинним шляхом» роз'яснено, що притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст.209 КК можливе за умови, що факт одержання нею коштів або іншого майна внаслідок вчинення предикатного діяння встановлено у відповідних процесуальних документах (вироку чи постановвах, ухвалах про звільнення від кримінальної відповідальності, про закриття справи з nereабілітуючих підстав тощо), так і в разі, коли вона не притягувалася до кримінальної відповідальності. В останньому випадку особа має одночасно притягуватися до кримінальної відповідальності за предикатний злочин та за легалізацію (відмивання) коштів або іншого майна, одержаних унаслідок його вчинення, тобто за сукупністю цих злочинів, оскільки вона усвідомлює, що вчиняє легалізацію таких коштів (майна).

На наш погляд, не можна погодитися з тим, що притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст.209 КК можливо у разі, коли вона не притягувалася за предикатне суспільно небезпечне діяння. Такий порядок притягнення особи до кримінальної відповідальності не узгоджується з вимогами ч.1 ст.62 Конституції України, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Такий вирок, як зазначено у п.18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», має набрати законної сили. Виходячи із вимог принципу презумпції невинуватості, до вступу у законну силу обвинувального вироку суду за вчинення предикатного діяння не можна стверджувати, що особа легалізує доходи, одержані саме злочинним шляхом.

Отже, притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст.209 КК повинно відбуватися тільки за умови, що факт одержання нею коштів або іншого майна внаслідок предикатного діяння встановлено у обвинувальному вирoku або у постанові судді (ухвалі суду) про закриття кримінальної справи за nereабілітуючими обставинами, що набрали законної сили.

Для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст.209 КК, необхідно встановити, що особа вчинила одну з дій, зазначених у ч.1 цієї статті, з коштами або іншим майном, одержаним внаслідок вчинення предикатного діяння, з метою надання правомірного вигляду володінню, розпорядженню ними, їх використанню, набуттю або приховання чи маскуванню їх незаконного походження чи володіння ними, прав на них, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення або ж вчинила щодо них фінансову операцію чи правочин. При вирішенні питання про наявність цього складу злочину в діях особи, яка не

вчиняла предикатного злочину, необхідно з'ясувати, чи є у справі докази на підтвердження того, що особа, котра вчинила одну з дій, зазначених у ч.1 ст.209 КК, усвідомлювала, що кошти або майно одержані іншими особами злочинним шляхом.

Чинним законодавством не визначено мінімального розміру коштів чи вартості іншого майна як предмета легалізації, який дає підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності особи за ст.209 КК. Тому при кримінально-правовій оцінці дій, передбачених ч.1 цієї статті, вчинених щодо коштів чи майна, розмір яких є незначним, необхідно виходити з положень ч.2 ст.11 КК (малозначність діяння) і передусім враховувати розмір доходів, одержаних злочинним шляхом.

Таке правове регулювання не можна визнати задовільним, оскільки неможливо визначити вартісну межу, по досягненні якої постає питання про підстави для порушення кримінальної справи, для притягнення як обвинуваченого. Наявність такої прогалини у законі може призвести до незаконного порушення кримінальної справи, незаконного притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому вважаємо, що у примітці 1 до ст.209 КК слід передбачити нижню вартісну межу злочинно здобутих майна та коштів, з якої б наставала кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА І НАУКОЗНАВСТВО

ІЩЕНКО Дарина Андріївна

ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини НАВС

Сьогодні в юридичному науковому доробку зібралася велика кількість наукових праць, які можуть і мають бути проаналізовані, узагальнені і систематизовані. Така ситуація склалася в усіх без винятку юридичних науках: і у загальнотеоретичних, фундаментальних науках, і у прикладних. Це повною мірою стосується і таких дисциплін як кримінальний процес та криміналістика, які покликані безпосередньо забезпечувати розкриття, розслідування та попередження злочинів. Саме ця обставина вимагає глибокого вивчення здобутків зазначених наук для конкретизації наукових пошуків. Нажаль, не

вся ця інформація належним чином проаналізована, систематизована та узагальнена, що має своїм наслідком в деяких випадках дублювання наукових розробок.

Систематизація наукових робіт може бути здійснена за різними критеріями: за роками їх опублікування, за розділами Кримінального кодексу України, за науковими школами тощо. Зазначені дослідження здійснюються в рамках сапопізнавальної функції юридичної науки.

Розв'язати цю проблему можливо за умови реалізації функції самопізнання криміналістики із використанням методів, засобів та прийомів, розроблених наукознавством.

У науковій літературі можна знайти не одне визначення поняття «науки», але здійснивши детальний аналіз кожного з них ми можемо казати про те, що всі вони містять ряд основних спільних рис. По-перше, незаперечним є факт про те, що наука не може існувати без людини, і більш того вона існує для людини, на її користь. Тобто, безумовна суспільна природа науки, а також її суспільне значення не може бути запереченою.

По-друге, науку можна розглядати в декількох значеннях: як систему взаємопов'язаних та взаємообумовлених знань про світ, людину, предмети, події, явища, які набуті протягом життя суспільства; як специфічний вид, сферу людської діяльності; як певну соціальну інституцію.

По-третє, наука має на меті вироблення нового знання, раніше невідомого, пояснення ще непоясненого. В ідеалі, кінцевий результат наукової діяльності — наукове відкриття.

Ми не можемо не розглянути поняття «наукознавство». До основних ознак наукознавства, як системи знань, слід передусім віднести наступні. Предметом свого дослідження наукознавство має науку, наукове знання. Конкретніше кажучи, наукознавство має на меті вивчення генези науки та наукового знання, тобто питання їх виникнення, становлення, розвитку, функціонування та подальших перспектив. Наукознавство комплексно та повно розглядає науку як соціальний інститут, констатуючи ті чи інші передумови її виникнення, умови існування та закономірності розвитку. Важливий і такий напрям діяльності в межах наукознавства як оптимізація, автоматизація наукової діяльності. Наукознавство намагається, в межах свого предмета, виробити найбільш ефективні засоби, методи, способи організації наукових пошуків із метою досягнення максимально корисного результату при мінімальних витратах. Наукознавство опікується і питаннями взаємозв'язку та взаємодії науки з іншими соціальними інститутами. Необхідно підкреслити ще одну досить важливу рису наукознавства — воно здійснює дослідження питання організації наукової діяльності. Така його функція має найбільш

практичний характер. Оскільки, в першу чергу виробляються нові та уточнюються вже існуючі методи та форми здійснення наукової діяльності з точки зору їх ефективності, відповідності сучасному стану розвитку науки і техніки, суспільства.

Але не слід забувати про те, що наукознавство як наука має загальний, фундаментальний характер і не може охопити в своїх дослідженнях аналіз всіх існуючих наук, адже воно вивчає загальні закономірності розвитку науки взагалі та її складових.

Очевидно оптимальним буде варіант, коли здобутки та недоліки кримінального процесу та криміналістики будуть вивчатися представниками саме цих галузей знання. На користь такого підходу можна навести думку криміналістів, які розробляють проблему функцій криміналістичної науки. Так, в числі функцій криміналістики дослідники називають: констатувальну, евристичну, інтерпретаційну, комунікативну, прогностичну, практико-прикладну, навчальну, виховну, критичну (Іщенко А.В., Павлов С.В. Проблеми призначення криміналістики в сучасних умовах (теоретико-прикладний аспект): Монографія. — Запоріжжя, 2004. — 191с.; С.155). В роботі автори намагаються розкрити функції криміналістики через систему специфічних для кожної функції завдань. Цікавим і важливим в контексті наших роздумів є те, що серед завдань констатувальної функції криміналістики є і «завдання самопізнання (рефлексії) науки криміналістики».

Враховуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки. Наукознавство є відносно новою самостійною галуззю знань, яка покликана вирішити актуальні питання науки та наукової діяльності. В останній час простежується негативна закономірність, яка виражається у тому, що наукові дослідження досить часто здійснюються безсистемно, фрагментарно, без належного ефективного плану розвитку як окремих галузей, так і науки в цілому. Плани науково-дослідної діяльності, в т.ч. і державного рівня, зазвичай створюються на основі застарілих даних, без проведення необхідного в даному випадку моніторингу потреб суспільства. Саме наукознавство займається вирішенням проблеми підвищення якості та ефективності наукової діяльності з допомогою системного підходу, застосування принципу єдності у науковій роботі тощо. Використовуючи його методи криміналісти і процесуалісти зможуть оптимізувати планування наукових досліджень.

ОКРЕМИЙ РОЗДІЛ У КПК ЩОДО ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДИТИНИ — ЗАПОРУКА ЇХ НАЛЕЖНОГО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ТА МАЙБУТЬОГО ЮВЕНАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

КАНЮС Василь Миколайович

*ад'юнкт кафедри
кримінального процесу НАВС*

Вступ України до Європейського союзу неможливий без приведення чинного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Для досягнення цієї мети в Україні активно вживається ряд заходів. Серед них: реформування системи кримінальної юстиції та розробка проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України який знаходиться вже на своєму завершальному етапі та інших нормативно-правових актів.

У ході цих процесів, здається особливу увагу слід привернути організації нормативно-правового захисту наймолодших учасників кримінально-процесуальних правовідносин — дітей.

Питання захисту неповнолітніх від протиправних посягань вже досліджувалися у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених (Г.А. Алієва, І.П. Васильківської, В.В. Вітвіцької, Б.М. Ворника, О.М. Джужи, О.І Карпенко, Н.С. Порнова, С.Г. Киренка, Л.В. Крижної, І.І. Лановенка, В.Т.Маляренка, П.С. Матишевського, В.П. Мироненко, О.Є. Михайлова, О.Є. Мойсеєвої, В.Ф. Мороза, В.М. Оржеховської, Л.І. Романової, В.Я. Рибальської, К.К. Сперанського, В.О. Тулякова, І.К. Туркевич, Т.М. Чебикіної, Н.С. Юзікової, А.О. Ярового, С.С. Яценка та інших авторів), але і сьогодні вони залишаються актуальними і потребують більш глибокого наукового аналізу з урахуванням демократичних перетворень, що відбуваються в сучасному суспільстві й у світі

Як справедливо зазначає М.О. Колесник, «право дитини на захист законом її життя, здоров'я, морального, фізичного, духовного розвитку існує у більшості випадків формально і реалізується тоді, коли неповнолітній виступає в ролі злочинця (оскільки чинними Кримінальним і Кримінально-процесуальним кодексами передбачено особливості відповідальності неповноліт-

ніх). Коли ж вчинено злочин проти самої дитини, то вона не завжди отримує належний захист з боку держави та суспільства».

Досліджуючи питання кримінально-правового захисту дітей, Н.С. Юзікова, В.В. Вітвіцька та інші автори обґрунтували необхідність виокремлення в Особливій частині КК України єдиного розділу, який би об'єднував у собі всі злочини, вчинені щодо неповнолітніх. Зокрема, О.І. Белова пропонує назвати такий розділ «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх», котрий має об'єднувати посягання на сімейні відносини та відносини щодо нормального розвитку неповнолітнього, які являють обов'язкову та безальтернативну ознаку їх основного складу.

Зазначені пропозиції на наш погляд мають рацію і спонукають до роздумів про доцільність аналогічного групування й у вітчизняному Кримінально-процесуальному кодексі норм, що стосуються провадження у справах про злочини, скоєні відносно неповнолітніх.

Аналізуючи норми чинного КПК України, не можна не помітити визначених ними додаткових гарантій і переваг, щодо забезпечення прав та інтересів неповнолітніх осіб які вчинили злочини. Для їх захисту, зокрема, в КПК України передбачено окремий Розділ (восьми), який має назву «Провадження в справах про злочини неповнолітніх», і главу 36 «Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх». Водночас, стосовно неповнолітніх, які постраждали від злочину, в КПК міститься лише декілька статей, які знаходяться у різних його главах і розділах.

Такий підхід, як ми вважаємо, не відповідає нормам міжнародної Конвенції про права дитини, яка вимагає належного захисту всіх осіб у віці до 18 років.

На жаль, і в проектах нового КПК України ці питання не врегульовані. Отже з метою усунення вказаного протиріччя вітчизняного кримінально-процесуального законодавства міжнародно-правовим нормам щодо надійного забезпечення захисту прав та інтересів усіх неповнолітніх, які опинилися чи залучені у сферу забезпечення загальних кримінально-процесуальних відносин, доцільно визначити в КПК України єдиний розділ, який би вміщував у собі усі норми кримінально-процесуального провадження у злочинах щодо дітей. У цьому розділі належить закріпити права та обов'язки дітей, особливості порядку проведення за їх участю процесуальних та слідчих дій, призначення їх представників, запрошення педагога тощо.

З огляду на вищевикладене доходимо до висновку, що чинне кримінально-процесуальне законодавство України ще не у повній мірі відповідає міжнародним стандартам щодо належного захисту прав дітей. Для усунення такої невідповідності є нагальними усі норми, які стосуються, як неповнолітніх осіб, які вчинили злочини, так і дітей, що стали їх жертвами,

згрупувати в окремі розділи, що сприятимуть більш досконалому законодавчому розумінню належному його застосуванню у практичній діяльності органів дізнання та досудового слідства, прокуратури й суду.

ПЕРЕВІРКА ТА ОЦІНКА ДОКАЗІВ СУДОМ ПРИ НАДАННІ ЗГОДИ НА ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ

***КОРСУН Володимир Ярославич**
здобувач кафедри кримінального
процесу НАВС*

Порушення кримінальної справи та досудове розслідування є досудовими стадіями провадження в кримінальному процесі, що покликані забезпечити ефективне здійснення правосуддя в кримінальній справі або її закриття через неможливість або недоцільність подальшого провадження у зв'язку з наявністю передбачених законом підстав.

Після передачі кримінальної справи до суду з обвинувальним висновком чи іншим підсумковим актом досудового слідства, суд, вирішуючи справу по суті, у тому числі, здійснює перевірку матеріалів досудового провадження, тобто, судовий контроль.

Здійснення судового контролю після завершення досудового розслідування не суперечить праву особи на судовий захист, що гарантується ст. 55 Конституції України, оскільки вона не визначає конкретні процедури реалізації цього права і не виключає можливості судової перевірки скарг на дії і рішення органів досудового розслідування, прокурора і після передачі кримінальної справи до суду.

Однак, якщо дії (бездіяльність) та рішення органів досудового розслідування, прокурора торкаються не тільки власне кримінально-процесуальних відносин, а й призводять до наслідків, що виходять за їх межі, суттєво обмежуючи при цьому конституційні права і свободи особи, відкладення перевірки законності і обґрунтованості таких дій до стадії попереднього чи судового розгляду може завдати шкоди, відшкодувати яку надалі буде неможливо. У таких випадках судовий контроль, що здійснюється під час судового провадження буде малоефективним засобом відновлення порушених прав, а

тому зацікавленим особам має бути забезпечена можливість невідкладного звернення під час досудового розслідування зі скаргою до суду.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство не містить офіційного поняття судового контролю. Таким чином, виходячи з етимологічного трактування термінів, правильно було б розуміти прокурорський нагляд як безперервне спостереження за дотриманням законів, а судовий контроль — фундаментальну перевірку суперечливого питання, що має, як правило, дискретний характер.

Судовий контроль не можна розглядати у відриві від поняття судової влади. Судова влада, як рівнозначна (законодавчій і виконавчій) галузь державної влади, виступає засобом контролю за діяльністю усього державного механізму. У контексті цієї системи судову владу характеризує не стільки правосуддя (у традиційному значенні цього слова), скільки юридична можливість здійснювати активний вплив на дії і рішення законодавчої і виконавчої влади, так би мовити «урівноважувати» їх.

Сьогодні загальноновизнаним є положення про те, що питання контролю результатів процесуальної діяльності, як правило, вирішуються кожною наступною стадією кримінального судочинства відносно попередньої (попередніх). Разом з тим Конституція України проголосила, що взяття під варту, обмеження таємниці листування, телефонних розмов, недоторканності житла чи іншого володіння повинні здійснюватись компетентними органами тільки за рішенням суду (статті 29, 30, 31), чим фактично закріпила судові повноваження по контролю за досудовим розслідуванням і оперативно-розшуковою діяльністю на рівні Основного закону.

Таким чином, питання судового захисту прав, свобод і законних інтересів особи на досудових стадіях кримінального процесу стали обов'язковою і невід'ємною функцією суду.

Розглядаючи судову владу, дослідники вділяють два її аспекти: організаційний і функціональний. Перший включає в себе носіїв цієї влади — суди і суддів, другий полягає у наявності передбаченої законом форми діяльності цих органів і посадових осіб, яка здійснюється шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях спорів про право, тобто фактично ототожнюється з правосуддям як особливою формою діяльності судових органів. Обидва ці аспекти — лише різні сторони прояву судової влади і неможливі одна без одної. З цього випливає, що судова влада не є тотожною ні судовій системі, ні правосуддю, якщо вони розглядаються окремо один від одного.

При цьому, розуміючи під функцією основний напрямок діяльності чи реалізації будь-якого явища відповідним суб'єктом права, варто пам'ятати, що функції держави і функції її органів не співпадають. Тому правосуддя

(судовий контроль як особлива форма його прояву) є функцією не стільки самої державної влади, скільки відповідних (судових) органів держави. Саме так це питання вирішене у Конституції України, ст. 124 якої однозначно вказує на те, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

Разом з тим не можна не звернути увагу на одну специфічну обставину, яка, по суті, надає судовому контролю у досудовому провадженні дещо дво-який характер. Йдеться про те, що під час розгляду судом скарги на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття кримінальної справи суд, підтверджуючи законність і обґрунтованість такого рішення, фактично констатує вирішення справи по суті.

Таким чином, судовий контроль на досудових стадіях кримінального процесу — це особливий, самостійний вид судової діяльності, спрямований на забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи, а також їх захист і відновлення у разі порушення органом дізнання, слідчим, прокурором.

МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ

***КОСТОВСЬКА Олена Миколаївна**
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу НАВС*

1. Найстарішою формою організації та побудови кримінального судочинства є приватне обвинувачення. Історія розвитку кримінального процесу починалась із домінування в ньому приватних засад. Формалізм розгляду справ і дії сторін на їх власний розсуд були його характерними рисами. З розвитком суспільних відносин, зміцненням державної влади у кримінальному судочинстві посилюється роль публічних засад, які майже повністю витіснили приватні.
2. Приватне обвинувачення є різновидом обвинувачення, але поки що немає законодавчого закріплення терміна «приватне обвинувачення», як і немає єдиного розуміння цього поняття серед науковців. Поняття приватного обвинувачення зустрічається лише у науці кримінального процесу та у джерелах кримінально-процесуального права інших держав.

3. Ряд науковців (В.П. Божьєв, К.Ф. Гуценко, В. Давидов, П. Лупінська, А. Мазалов, І.Л. Петрухін, Р.Х. Якупов та інші) трактували приватне обвинувачення у матеріально-правовому аспекті. Відповідно до аналізу цих визначень, основними ознаками приватного обвинувачення в матеріально-правовому аспекті є:
 - наявність переліку протиправних посягань, що підпадають під конкретний склад злочину, передбачений КК України;
 - формулювання обвинувачення спрямоване проти конкретної особи, яка має нести відповідальність;
 - формування обвинувачення особою, якій заподіяна шкода, у відповідній формі (скарга) до органів судової влади для захисту особистих приватних інтересів.
4. Інша група процесуалістів (Л.В. Головка, С.І. Катькало, В.З. Лукашевич, Н.Е. Петрова М.С. Строгович, С.А. Шейфер та інші) при визначенні приватного обвинувачення наділяли його рисами процесуального характеру. Ознаками приватного обвинувачення у кримінально-процесуальному аспекті слід назвати наступні:
 - процесуальним проявом порушення приватного обвинувачення є скарга потерпілого про притягнення особи до кримінальної відповідальності;
 - право висунути скаргу з вимогою про притягнення особи до кримінальної відповідальності належить лише особі, якій заподіяна шкода, чи її представнику;
 - скарга потерпілого є єдиним приводом до порушення кримінальної справи в порядку приватного обвинувачення;
 - процесуальна діяльність щодо порушення справ даної категорії є виключно компетенцією суду;
 - кримінальне переслідування здійснюється лише особою, якій злочином заподіяно шкоду і на розсуд якої відбувається підтримання обвинувачення у суді;
 - допускається закриття справ приватного обвинувачення у випадку примирення потерпілого з підсудним.
5. Розглядаючи поняття приватного обвинувачення у матеріально-правовому і процесуальному значеннях, необхідно підкреслити, що незважаючи на їх відносну самостійність, значення цих понять перебувають у тісному взаємозв'язку. Матеріальне право повинно мати свої процесуальні форми. Такий підхід дозволить найбільш повно розкрити поняття приватного обвинувачення.

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

КОТОВА Анна Андріївна

*ад'юнкт кафедри
кримінального процесу НАВС*

Кримінально-процесуальне право, притаманними йому засобами і методами сприяє вирішенню завдань кримінального судочинства, щодо охорони прав та законних інтересів осіб, які беруть в ньому участь, а також швидкому і повному розкриттю злочинів, викриттю винних та забезпеченню правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Досягнення цих завдань реалізується передбаченими кримінально-процесуальним законом засобами, які визначають зміст процесуальних гарантій, вони є важливим засобом захисту прав та свобод людини.

Гарантії створюють найбільш сприятливі умови для реалізації конституційно визначених принципів, що обумовлені процесуальним статусом учасника кримінального судочинства. Тобто, гарантії забезпечують реалізацію передбачених Конституцією положень шляхом реального їх втілення у процесі провадження у справі.

Процесуальні гарантії — це відповідні засоби, методи, які забезпечують та сприяють здійсненню учасниками кримінального процесу своїх прав та обов'язків, це механізм запобігання порушенням цих прав, порядок їх захисту та відновлення.

Під кримінально-процесуальними гарантіями прав і законних інтересів осіб розуміють систему або сукупність правових засобів і способів, що забезпечують всім і кожному рівні правові можливості для набуття та реального здійснення своїх прав і свобод при розслідуванні й судовому розгляді кримінальних справ.

Кожен громадянин має право при розгляді його справи посилатися на норми Конституції України і вимагати відповідних гарантій.

Значення кримінально-процесуальних гарантій прав учасників кримінального судочинства полягає в тому, що з їх допомогою громадяни мають

реальну можливість здійснювати надані їм законом права і захищати свої інтереси шляхом активного втручання в провадження по кримінальній справі.

Однією з таких гарантій у кримінальному процесі є участь громадськості у формі залучення понятих при провадженні слідчих дій, що законодавчо закріплена у ст.127 КПК України. Поняті, беручи участь при провадженні слідчих дій, як представники громадськості, є складовою процесуальних гарантій і достовірності отриманих результатів.

Інститут понятих водночас є гарантією забезпечення прав інших учасників процесу, бо виключає можливість фальсифікації доказів з боку працівників правоохоронних органів.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство передбачає проведення окремих слідчих дій з обов'язковою участю понятих. Так, при проведенні обшуку, виїмки, огляду, пред'явленні осіб і предметів для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події, огляду трупу, ексгумації трупу, огляду і виїмки кореспонденції і дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку та опису майна обов'язкова присутність не менше двох понятих. Проведення зазначених слідчих дій без участі понятих є порушенням процедури, а отримані результати не мають правового значення.

Досвід участі громадськості у кримінальному судочинстві має свою давню історію. У багатьох стародавніх правових джерелах можна знайти згадування про участь у провадженні процесуальних дій окремих осіб, які не є учасниками кримінально-процесуального судочинства, що обиралися з найбільш порядних та достойних членів суспільства, таких, що користувалися громадською довірою та сприяли у провадженні слідчих дій за їх участю своїми знаннями про певних осіб та місцеві умови.

Слід зазначити, що інститут понятих, як одна із форм участі громадськості, вже давно визначався як один із способів, тобто гарантією, забезпечення захисту прав та свобод людини та громадянина під час досудового провадження. Саме тому у якості понятих залучалися лише «достойні люди», ті, слову яких довіряли.

Згідно чинного кримінально-процесуального законодавства, залучення понятих здійснюється не лише про провадженні слідчих дій, пов'язаних з процесуальним примусом, але й тих, що пов'язані з втручанням у приватну сферу життя.

Водночас, варто визнати, що у сучасному кримінальному процесі України інститут понятих, та зокрема механізм їх залучення у досудовому провадженні, не є досконалим.

Слід удосконалити процесуальний порядок залучення понятих, шляхом визначення заздалегідь кола осіб, що залучаються до участі у проведенні

слідчих дій в якості понять, виключивши формальність у підходах до даного процесу та процедури.

Враховуючи власний практичний досвід, слід визнати, що саме формальний підхід до вище згаданих питань, призводить до того, що в якості понять, залучаються доволі часто, особи з «сумнівною репутацією», а сама процедура пошуку та підбору понять забирає багато часу, що не сприяє ефективності виконання покладених на правоохоронців функцій.

На часі є необхідність удосконалення механізму залучення понять, як представників громадськості, до участі у кримінальних справах шляхом:

- розширення кола осіб, які не можуть бути понятими;
- проведення органами місцевого самоврядування конкурсного добору осіб, які заслуговують на довіру, з метою подальшого залучення до участі в якості понять та направлення цих списків до органів внутрішніх справ.

Звичайно, зазначені пропозиції мають дискусійний характер, але, водночас, не має сумнівів щодо долі і місця інституту понять та необхідності удосконалення його змісту.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ШАХРАЙСТВ У СФЕРІ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ

КРИЖЕВСЬКИЙ Андрій Вадимович

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Криміналістична характеристика злочину, на думку більшості вчених криміналістів, є основою конструювання ефективної методики розслідування. Віддзеркалюючи зміст злочинної діяльності, вона створює об'єктивні передумови ефективного виявлення та розслідування злочинів.

Криміналістична характеристика злочину є системою відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, яка відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові і перевірці слідчих версій в розслідуванні конкретних злочинів. Сутність криміналістичної харак-

теристики полягає в тому, що вказана категорія розглядається як система, яка містить ознаки і дані про закономірні зв'язки слідів, виражених відповідним ступенем вірогідності, встановленої на підставі узагальнення даних матеріалів кримінальних справ, та апробованих слідчою практикою. Такі дані складають основу для побудови систем типових версій, які використовуються при вирішенні конкретних слідчих завдань, висуненні робочих версій. Окремим актуальним напрямом розробок у частині криміналістичної характеристики є розробка систем визначення характерних особливостей особи, яка вчинила злочин, на підставі аналізу типових слідів, особливостей обстановки в аналогічних випадках.

За сорокалітню історію свого існування поняття криміналістичної характеристики злочинів пройшло кілька фаз розвитку, що зумовлювались еволюцією уявлень про об'єкт і предмет криміналістики, впровадженням у сферу криміналістичних досліджень діяльнісного підходу, моделювання, системно-структурного та інших методів пізнання, поглибленою розробкою наукових основ методики розслідування злочинів.

Щодо аргументів опонентів криміналістичної характеристики злочинів про недоцільність її існування й використання та пропозицій замінити її на інші «старі» або «нові» категорії, то значимість для розкриття і розслідування злочинів відомостей про процес їх вчинення у криміналістиці відзначалась завжди. І на сьогоднішньому етапі розвитку загальних основ криміналістичної методики предметом дискусії є лише питання про те, яка наукова категорія має слугувати уніфікованою формою, методологічною основою для дослідження окремих видів злочинної діяльності. При цьому, на цей час у наукових колах домінуючою є позиція, згідно з якою, такою категорією має бути криміналістична характеристика злочинів, незважаючи на певну суперечливість її теоретичних положень.

Так науковець Калужна О. М. у своєму дослідженні на основі аналізу множини існуючих наукових поглядів виокремлює певні риси і властивості, які в сукупності дають відносно завершене уявлення про сутність криміналістичної характеристики злочинів, відрізняють її від інших характеристик злочинів і від інших криміналістичних категорій. Калужна О.М. вважає наведені ознаки вимогами, що ставляться наукою до формування криміналістичних характеристик окремих видів злочинів і забезпечують виконання ними своїх функцій.

На думку автора роботи криміналістична характеристика злочинів:

- 1) за змістом — є сукупністю інформації про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду;

- 2) у своїх межах повинна охоплювати тільки ті відомості, що мають значення для розкриття та розслідування злочинів і полегшують вирішення завдань правосуддя;
- 3) за суттю — є динамічним системним утворенням, елементи якого перебувають у закономірних взаємозв'язках;
- 4) має завданням давати цілісне системне уявлення про певний вид злочинної діяльності (об'єкт дослідження), зокрема, розкривати закономірності її механізму і закономірності утворення при цьому джерел доказової інформації (предмет дослідження);
- 5) за формою уявляється у вигляді інформаційної моделі;
- 6) є новою парадигмою дослідження криміналістичної сутності злочинної діяльності різних видів, що дозволяє продовжити дослідження в даній сфері в новому ключі та у логічному зв'язку з попередніми підходами;
- 7) за походженням має науковий характер — є результатом науково-дослідної діяльності і формується на основі вивчення та аналізу різноманітних джерел інформації про злочинну діяльність певного виду;
- 8) повинна бути типовою — містити опис з необхідністю повторюваних ознак усіх структурних елементів механізму злочинів і взаємозв'язків між ними;
- 9) має бути динамічною, своєчасною — відображати особливості виду злочинної діяльності, реальні для конкретного історичного періоду;
- 10) є вірогідною моделлю подій злочинів — зведена у ній інформація отримана на статистичному рівні.

Викладене дає підстави визначити криміналістичну характеристику злочинів як інформаційну модель злочинної діяльності певного виду (групи), яка системно-упорядковано відображає узагальнені відомості про типові криміналістично значущі ознаки її елементів та про закономірності її механізму, використовується для науково-емпіричного обґрунтування рекомендацій в окремих методиках та сприяє ефективному вирішенню безпосередніх завдань виявлення, розкриття, розслідування і попередження конкретних злочинів.

Аналогічною є позиція науковця Костенко М.В. обґрунтована ним у роботі з криміналістичної характеристики вбивств на замовлення.

Для цілей нашого дослідження, викладене свідчить про те, що:

1. Криміналістична характеристика шахрайств у сфері мобільного зв'язку має містити інформацію про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду.

2. У своїх межах криміналістична характеристика шахрайств у сфері мобільного зв'язку повинна охоплювати тільки ті відомості, що мають значення для розкриття та розслідування даного виду злочинів і полегшують вирішення завдань правосуддя.

РЕФОРМУВАННЯ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

КРИЛОВА Ольга Василівна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

На слідчі підрозділи системи МВС України покладено завдання такі як: охорона прав та законних інтересів громадян; швидке і повне розкриття та розслідування злочинів, що їм підслідні, і притягнення до відповідальності осіб, які їх вчинили; встановлення об'єктивної істини в кримінальній справі; вжиття своєчасних заходів для забезпечення відшкодування збитків, завданих злочинними діями; недопущення притягнення до кримінальної відповідальності невинних осіб; встановлення в ході розслідування кримінальних справ причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття заходів щодо їх усунення; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист, та інші завдання, що прямо впливають із завдань кримінального судочинства.

Особисті спостереження та деякий досвід слідчої роботи дають можливість говорити, що в практичній діяльності органів досудового слідства, особливо системи МВС України, яка виконує більшу частину всієї кримінально-процесуальної діяльності накопичилось достатньо багато проблем.

Одночасно слідчі підрозділи є невід'ємною складовою системи МВС, тобто фактично є частиною системи органу дізнання, підпорядковані керівникам органу дізнання та знаходяться в безпосередній залежності від рішень вищевказаних керівників. Вказана ситуація створює умови для перевищення окремими керівниками міськрайлінорганів своїх владних повноважень, надання слідчим, своїх незаконних вказівок, висування необгрунтованих претензій, а також використання слідчих для досягнення своїх цілей.

Відносно досудового слідства виказувалось надзвичайно багато ідей, а особливо щодо того, кому повинні підпорядковуватись органи досудового

слідства. Були пропозиції мати слідчих в складі різних виконавчих органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю, сконцентрувати досудове слідство в органах внутрішніх справ чи прокуратурі, створити Слідчий комітет чи Департамент досудового слідства, повернутись до інституту судових слідчих чи створити слідчих суддів. На жаль, маючи різноманітні ідеї, до цього часу ми не маємо єдиної оптимальної і правильної концепції, щодо вирішення цього питання.

Значні труднощі ми маємо і в законодавчій сфері. Як відомо, основним кримінально-процесуальним законом, який діє в даний час, являється Кримінально-процесуальний кодекс України, прийнятий ще в 1960 році і, незважаючи на численні зміни та доповнення, що вносились до нього, він ще не задовольняє в повній мірі усіх потреб сучасного суспільства.

З моменту здобуття Україною незалежності, законодавцем приймалися ряд законів, направлених на захист слідчих, проте, вони не мали успіху. В перехідних положеннях Конституції України прямо вказано про необхідність створення окремого органу досудового слідства, проте дана норма фактично проігнорована законодавцем і її дія призупинена на невизначений час. Керівники правоохоронних органів, до складу яких входять слідчі підрозділи, гальмують утворення окремого органу досудового слідства, адже слідство — це потужний підрозділ, наділений унікальними, тільки йому притаманними повноваженнями, яких не мають органи дізнання.

З 70-х років минулого століття серед юристів точилась дискусія про необхідність створення самостійного, окремого від інших державних органів та гілок влади, інституту досудового слідства. Саме утворення такого інституту буде об'єктивно сприяти незалежності слідчих від протизаконного впливу.

В 2002 році було проведено правовий експеримент, і всі слідчі в системі МВС України були виведені із підпорядкованості начальників міських, районних, лінійних, спеціальних органів внутрішніх справ і підпорядковані вищестоящому керівництву слідчих апаратів. Експеримент мав успіх.

На даний час МВС ініціює створення Слідчого комітету, що посилює органи досудового слідства їх незалежність, знизить процес втручання органів дізнання в процесуальну діяльність слідчих тощо. Ця тема проговорюється нині у рамках тієї стратегії, яка розробляється у державі.

Безумовно, реформування слідчих підрозділів повинно здійснюватися разом з реформуванням кримінально-процесуального законодавства.

На нашу думку, реформування слідчих підрозділів в системі МВС України повинно проводитись поетапно, планово з відповідним науковим та фінансовим забезпеченням. Тому ми вважаємо, що в першу чергу необхідно:

- прийняти новий кримінально — процесуальний кодекс України, де підвищити статус слідчого;
- створити Слідчий комітет (на правах департаменту) при МВС України з підпорядкуванням СВ-СУ- ГСУ;
- прийняти Закон України «Про статус слідчого», з передбаченням нових норм, спроможних позитивно впливати на діяльність слідчого; наданням слідчому спеціального статусу і встановленням особливо порядку притягнення до кримінальної відповідальності;
- встановити чітку законодавчу регламентацію положень процесуальної самостійності та незалежності слідчого, та механізм їх правового забезпечення;
- розробити та втілити в життя нормативно-правову базу, що чітко регулювала б діяльність слідчих підрозділів в системі МВС України;
- провести переатестацію особового складу з присвоєнням спеціальних звань — «лейтенант юстиції», а не міліції, адже міліція — це орган дізнання, а слідчий, який має звання міліції — фактично слідчий органу дізнання;
- розробити систему державного забезпечення та фінансування органів досудового слідства, вдосконалити матеріально-технічну базу слідчого апарату.

Лише при чіткій та злагодженій роботі, при повному спрямуванні сил та засобів на побудову нового сильного слідчого апарату, ми досягнемо успіхів та будемо мати унікальний та міцний структурний підрозділ здатний не лише ефективно боротись зі злочинністю, а й протистояти їй.

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

КУЗЬМІЧОВА Єлизавета Володимирівна
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу НАВС

Лікарська таємниця, як один із видів професійної таємниці, покликана захищати законні права та інтереси особи. Цей вид таємниці регулюється рядом законодавчих і нормативних актів. Такими як, Конституція України, Законом України «Про інформацію», Основами законодавства України про охорону здоров'я, Законом України «Про психіатричну допомогу», Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», цивільним кодексом, сімейним кодексом, кримінальним кодексом, кримінально-процесуальним кодексом України тощо.

Разом з тим, ряд законів та нормативно-правових актів залишаються не вжитими, у зв'язку з появою нових деліктів, а також зміни традиційних, цей процес, як відмічає Є.П. Іщенко буде продовжуватися. Також в літературі (В.П. Бахін, Н.С. Карпов та інші) відмічається, що багато досліджень в кримінальному процесі, криміналістиці, судової експертизи повинні торкатися практичних аспектів кримінально-процесуальної діяльності, забезпечуючи їх соціологічні дослідження, при якому практики змогли б предметно оцінювати запропоновані рекомендації по внесеній тематиці. Це в повній мірі відноситься і до проблеми забезпечення лікарської таємниці.

Результатами опиту слідчих ОВС, науково — педагогічних працівників учбових закладів, громадян які зверталися до лікуючих закладів за медичною допомогою, лікарів, іншого медичного персоналу, а також суддів (всього було опитано 6 категорій — респондентів в кількості — 697 осіб). Дані показують, що близько 80 % опитаних вважають, що лікарська таємниця являється однією із важливих гарантій збереження прав і свобод людини, та вказують на необхідність в її законодавчому та нормативно-правовому забезпеченні.

Таким чином, емпіричні дані отримані під час опиту, свідчать про подальше вдосконалення законодавчої і нормативно-правової регламентації забезпечення лікарської таємниці.

Умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, несе кримінальну відповідальність.

Вирішення питання охорони лікарської таємниці у сфері кримінального судочинства передбачає необхідність чіткого і однозначного визначення кола суб'єктів, на яких поширюється обов'язок зберігати відомості, що становлять лікарську таємницю. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 69 КПК України, «не можуть бути допитані в якості свідків адвокати та інші спеціалісти в галузі права, що мають за законом право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, нотаріуси, лікарі, психологи, священнослужителі — з приводу того, що їм довірено чи стало відомо при здійсненні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, яка довірила їм такі відомості». Згідно з цією статтею, в якості свідка може бути допитаний тільки лікар. Але разом з тим, згідно ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я суб'єктами лікарської таємниці є не тільки лікарі. Тому доцільно було б, на наш погляд, внести зміни до п.1 ч. 1 ст. 69 КПК України «не можуть бути допитані як свідки: лікарі, медичні працівники та інші особи з приводу того, що їм довірено або стало відомо при здійсненні професійної чи службової діяльності».

Також не визначеним є питання про порядок реалізації п. 1 ч. 1 ст. 69 КПК України в частині процесуального оформлення дозволу на розголошення лікарської таємниці. На нашу думку такий дозвіл має оформлятися окремим документом, підписаним особою, в інтересах якої встановлено таємницю. Так наприклад, під час допиту лікаря, в протоколі необхідно вказувати, чи дозволяє особа, відносно якої встановлена таємниця, надавати свідчення про характер хвороби та її лікування.

У багатьох випадках, під час розслідування злочину виникає потреба у проведенні виїмки документів, що містять лікарську таємницю. До цих документів можуть бути віднесені: історії хвороб, лабораторні аналізи, рентгеновські знімки, медичні довідки, виписки з історії хвороб тощо. У даному випадку виникає ситуація, коли необхідно враховувати вимоги закону, й щодо збереження цієї таємниці, і щодо виконання дій, пов'язаних з проведенням слідчої дії.

Під час проведення виїмки документів, що містять в собі відомості, що становлять лікарську таємницю, слідчий повинен керуватися загальними вимогами, в тому числі й щодо збереження лікарської таємниці. До таких вимог належать: проведення виїмки в лікувальній установі за участю понятих із числа службовців цієї установи, отримання інформації щодо того чи іншого предмета, речі, що можуть бути вилучені під час виїмки, лише від особи,

стосовної якої проводиться слідча дія, при відсутності інших заінтересованих осіб, вжиття заходів до нерозголошення обставин особистого життя особи, відносно якої провадиться слідча дія, при участі спеціаліста у слідчій дії межі його ознайомлення з обставинами справи слідчий повинен визначати у кожному конкретному випадку.

Таким чином, існуюча нормативно-правова база, що стосується забезпечення лікарської таємниці потребує детального вдосконалення.

ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ В ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА

КУЧЕВСЬКИЙ Петро Васильович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

У діяльності адвоката-захисника етичні норми є основними при виконанні ним своїх професійних і процесуальних обов'язків. Етичні норми являють собою елемент механізму процесуального регулювання діяльності захисника.

Одним із процесуальних обов'язків адвоката-захисника, що включає, є обов'язок збереження конфіденційної інформації, отриманої захисником у ході виконання своїх обов'язків по здійсненню захисту і надання правової допомоги.

Вивчення даного питання свідчить про те, що звернення до адвоката-захисника породжує права й обов'язки двох сторін — клієнта і самого адвоката-захисника. І тому звернення до адвоката-захисника і ставиться йому в обов'язок зберігати довірену таємницю. Можна сказати, що початковим елементом адвокатської таємниці є початок професійної бесіди адвоката-захисника з особою, яка звернулася до нього з метою одержання правової допомоги. При цьому необхідно зазначити, що саме по собі звернення має широкий характер і, власне кажучи, цілком залежить від поняття предмета таємниці. Звернення до адвоката-захисника необхідно розглядати не як просте спілкування адвоката-захисника з громадянином, а саме як заяву (прохання, вимогу) громадянина на одержання правової допомоги.

Виходячи з законодавчого поняття адвокатської таємниці, відомості, що є предметом таємниці, можуть бути отримані не лише від особи, що звернулася до адвоката, але і з інших джерел. Наприклад, до адвокатської таємниці необхідно віднести і дані укладеного договору адвоката з клієнтом, його умови.

Нам здається, що в матеріалах кримінальної справи не повинні фігурувати умови надання адвокатом правової допомоги, а також відомості про особу, що уклала угоду, і сума визначеного гонорару, тобто те. Що зараз має бути обов'язково зазначено в угоді.

Вимагає свого вирішення і ситуація, коли в бесіді з захисником особа повідомляє про намір учинити злочин. Чи можливе розголошення такої інформації для запобігання тяжким наслідкам?

Насамперед необхідно розмежувати поведінку захисника в ситуації, коли особа повідомляє йому про намір учинити злочин. Активна діяльність захисника в такій ситуації, що виражається в наданні консультацій, прямо заборонена, наприклад, Правилами адвокатської етики. Така діяльність не впливає з загальних завдань захисника і є в силу чинного кримінального законодавства пособництвом вчиненню злочину (ст.27 КК України) і через це не може бути предметом таємниці, оскільки тягне за собою кримінальну відповідальність. У випадку, коли захиснику стає відома інформація про злочин, що готується, і при цьому захисник не вчиняє дій, зазначених вище, — необхідно взяти до уваги, що в силу чинного кримінального законодавства відповідальності за недонесення про злочин, що готується, не передбачено, але захисник зобов'язаний враховувати вимог кримінально-процесуального законодавства зберігати в таємниці конфіденційну інформацію.

Слід зазначити, що принцип збереження таємниці конфіденційної інформації встановлений в інтересах охорони не лише особи, але і суспільства. З огляду на це відносно не вчинених злочинів, що тягнуть за собою загрозу тяжких наслідків, за умови, що дані, які надійшли захиснику, є достовірними, питання про розголошення конфіденційної інформації повинне бути вирішене у чинному кримінально-процесуальному законодавстві.

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ОБСТАВИН, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ТА ДОКАЗУВАННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

ЛОГА Валентина Миколаївна
здобувач кафедри досудового
розслідування ННІПСК НАВС

В умовах високого рівня злочинності, появи нових видів злочинів потребує чітких наукових рекомендацій, що полягають не тільки у вирішенні питань як розслідувати, але і, відповідно, що доказувати.

На відміну від криміналістичної характеристики, обставини, що підлягають встановленню, базуються безпосередньо на правових підставах, тому що містять сукупність фактичних даних, без використання яких, відповідно до вимог КПК, неможливо вирішення кримінальної справи.

Дане положення потребує розгляду співвідношення понять «обставини, що підлягають встановленню» і «обставини, що підлягають доказуванню».

На нашу думку, обставини, що підлягають доказуванню власне кажучи є синонімом поняття «предмет доказування», сформульованого кримінально — процесуальною наукою. Погляди вчених-процесуалістів і криміналістів із приводу змісту предмету доказування можна розділити на дві групи, що містять: обмежене розуміння змісту предмета доказування (ст.ст. 64, 123–1 КПК України) і розширене тлумачення, що включає в себе всі факти, що дають можливість встановити істину у справі.

Ми поділяємо позицію авторів, що дотримуються «вузького» тлумачення предмету доказування, змістом якого є сукупність обставин, сформованих з норм кримінального і кримінального-процесуального права, що потрібно встановити по конкретних категоріях справ для реалізації завдань кримінального судочинства. Всі інші обставини, прямо не зазначені в законі, але сприяють їх доказуванню, утворюють обставини, що підлягають встановленню та відносяться до категорії криміналістично значущих.

Порівняльний аналіз вищенаведених категорій дозволяє більш чітко усвідомити їх різницю:

По-перше, обставини, що підлягають доказуванню, це поняття, яке сформоване з норм права, їх доказування обов'язкове і здійснюється відносно всіх категорій кримінальних справ; обставини, що підлягають встановленню, містять у собі не тільки законодавчо закріплені норми, але і криміналістично значимі елементи.

По-друге, ці поняття різні за обсягом: обставини, що підлягають доказуванню, входять у структуру поняття обставин, що підлягають встановленню.

По-третє, обставини, що підлягають доказуванню, є більш статичним елементом у порівнянні з обставинами, що підлягають встановленню, тому що останні індивідуалізуються для конкретної категорії кримінальних справ і при розслідуванні конкретної справи. І останнє, обставини, що підлягають встановленню, є з погляду теорії доказів «проміжними фактами», встановлення яких, приводить до одержання «побічних доказів», тоді як обставини, що підлягають доказуванню, утворюють його предмет і не містять у собі «проміжних» фактів.

Таким чином, предмет доказування — відносно статична сукупність законодавчо закріплених норм, що змінюється в залежності від категорій справ. Обставини, що підлягають встановленню, — завжди змінювана категорія, що залежить від категорії справ і від слідчої ситуації. Тому ми підтримуємо думку вчених про необхідність з метою оптимізації розслідування злочинів «сконструювати окремі предмети доказування», а точніше, сформувати коло типових обставин, що підлягають доказуванню по типових категоріях справ.

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ: СТАДІЯ ЧИ ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ?

МАЙГУР Михайло Олександрович

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

З прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 року №2453-VI, докорінно змінилася система повноважень Верховного Суду України при розгляді кримінальних справ. Закон фактично завершує судово-правову реформу, яка проводилася, з різним успіхом та

швидкістю, протягом усіх років незалежності України. Таким чином виникла невідкладна потреба в узгодженні вищевказаного Закону та Кримінально-процесуального кодексу України, тому чинний КПК України було доповнено главою 32–1 (перегляд судових рішень Верховним Судом України).

У наукових кулуарах постало питання визначення даної діяльності Верховного Суду України. Чи перегляд судових рішень Верховним Судом України є стадією кримінального процесу, чи є окремим провадженням? На даний час не має єдиної позиції по цьому питанню.

Для наближення до вирішення цього питання необхідно визначити, що таке стадія та з'ясувати, чи властиві вищевказаній діяльності ознаки стадії кримінального процесу.

Питанням визначення стадій кримінального процесу та їх характеристики присвячені праці науковців у галузі загальної теорії права та кримінального процесу Бож'єва В.П., Колодія А.М., Маляренка В.Т., Михеєнка М.М. та інші.

У науці кримінального процесу стадії визначаються, як самостійні пов'язані між собою частини, відмежовані одна від іншої підсумковим процесуальним рішенням, характеризуються безпосередніми задачами (що впливають із загальних задач судочинства), колом органів і осіб, що беруть участь у справі, порядком виконання процесуальних дій і характером кримінально-процесуальних відносин.

Стадійність кримінального процесу варто вважати його невід'ємною властивістю. Поділ усього кримінального процесу на відповідні стадії, що складають єдину систему є загальноновизнаним. Слід зауважити, що між стадіями як структурними елементами кримінального процесу існують субординаційні зв'язки і кожна з них знаходиться у певній логіко-функціональній підпорядкованості.

Кожна із стадій виконує певні функції одна щодо іншої. Кожна наступна виконує контрольну функцію стосовно попередніх у зв'язку з тим, що в ній перевіряються у визначених законом межах законність і обґрунтованість прийнятих у попередній стадії процесуальних рішень, а щодо наступної стадії — кожна стадія виконує підготовчу функцію, спрямовану на створення умов для успішного вирішення завдань наступної стадії.

У науковій та навчальній літературі, традиційно, виділяють такі особливі ознаки стадій кримінального процесу:

- своєрідне коло завдань;
- певне коло учасників;
- специфічний процесуальний порядок діяльності суб'єктів та їх правовідносин;

- особливий зміст та форма підсумкових рішень, що приймаються на кожній із стадій.

Перегляд судових рішень Верховним Судом України характеризується тим, що під час цього етапу відбувається перегляд судових рішень, що набрали законної сили. Виходячи зі змісту підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України, передбачених статтею 400–12 КПК України можна виокремити коло задач цього етапу: виправлення судових помилок, що привело до неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень. винесення незаконних і необґрунтованих вироків і постанов суду; а також відновлення порушених Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, якщо це встановлено міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною. Визначено статтею 400–13 КПК України й коло суб'єктів, які мають право на звернення про перегляд судових рішень Верховним Судом України. Нормами вищевказаної глави КПК України передбачено й процесуальний порядок діяльності суб'єктів. Також статтею 400–21 КПК України визначено і коло повноважень Верховного Суду України стосовно підсумкового рішення, яке приймається за наслідками розгляду справи. Відповідно вищевказаної статті приймається одна з таких постанов: про повне або часткове задоволення заяви; про відмову в задоволенні заяви.

Варто погодитися з О.М. Ларінім, В.М. Шпільовим, А.П. Коротковим які, окрім перерахованих вище специфічних ознак кожної стадії, відносять до них також і строки. Подібну, по суті, думку висловлював також Б.Т. Безлепкін, який зазначив, що кожна стадія має чітко визначений початковий та кінцевий моменти.

Таку ж точку зору відстоює й І.В. Бенедик, який робить висновок, що до характеристик, які відображають зовнішній прояв стадій кримінального процесу, відносяться часові межі тієї чи іншої стадії кримінального процесу та часові моменти, періоди, проміжки здійснення взаємозв'язку стадій кримінального процесу. Конкретизуючи свою позицію, вказаний автор зазначає, що процесуальні стадії відображають часову характеристику розгляду кожної кримінальної справи.

Процесуальні стадії — це характеристика динаміки процесуальної форми, яка відображає у собі комплекс взаємопов'язаних процесуальних обставин, що протікають у часі й направлені на досягнення оптимальних результатів розгляду кримінальної справи. Вони дають уяву про те, що процесуальна форма має початковий момент свого існування, певні проміжні ділянки та

логічно завершений пункт, який оформлюється у завершальному правовому акті основного або допоміжного характеру. Самі по собі стадії є певними відносно замкнутими відрізками правової форми і відповідними моментами переходу від одного до іншого. Сутність стадії виражається у тому, що вона має свої чітко окреслені часові межі, вона повинна початися й закінчитися протягом певного проміжку часу. У цьому плані не є виключенням жодна стадія юридичного процесу. Постановка питання про межі стадій цілком виправдана з точки зору наукового визначення, а правильне його практичне рішення має важливе значення для здійснення органами держави й посадовими особами своєї процесуальної діяльності з метою визначення часу виникнення відповідної стадії у загальній системі стадій усього кримінального процесу.

Таким чином, інститут процесуальних строків охоплює та пронизує всі стадії кримінального судочинства. Викладене дає підстави вважати, що строки є однією з основних, якщо не головних ознак стадії кримінального процесу.

Поділ процесу на стадії має важливе теоретичне та практичне значення. Як зазначає О.Р. Михайленко, завдання, що пов'язані із здійсненням права у різних сферах державно-правової діяльності неможливо виконати відразу, без певної процесуальної регламентації. Стадійність процесу покликана забезпечити правильний розподіл засобів і можливостей, які необхідні для більш ефективного виконання цих завдань. Завдяки розподілу кримінального процесу на стадії, процесуальна діяльність зосереджується на досягненні у першу чергу найближчих конкретних завдань, успішне виконання яких є запорукою ефективного здійснення завдань наступних стадій і всього процесу в цілому.

Слід звернути увагу на те, що система кримінального процесу є цілком нормативно врегульованим процесуальним явищем. Так, провадження у кожній окремій стадії регламентовано в окремій главі (главах) КПК України, що вказує на інституційну відокремленість стадій.

Все вищезазначене, ні в якому разі не зменшуючи важливості та авторитетності прихильників тієї думки, що перегляд судових рішень Верховним Судом України є окремим провадженням, дає підстави вважати, що зазначена главою 32–1 КПК України кримінально-процесуальна діяльність є окремою стадією кримінального процесу України.

ПИТАННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

МАКАРОВ Марк Анатолійович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Україні приймає активну участь у міжнародному співробітництві з глобальних світових питань, у тому числі, і з питань, пов'язаних з протидією злочинності, захистом прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Вирішення цих проблем вимагає об'єднання та координації зусиль світового співтовариства, передбачає інтенсивний розвиток міжнародного співробітництва.

Інститут екстрадиції є одним із напрямів міжнародного співробітництва у галузі боротьби зі злочинністю. Він забезпечує виконання завдань кримінального судочинства, відновлення порушених правовідносин, підтримання правопорядку та соціальної справедливості у суспільстві, невідворотність покарання за вчинений злочин, незважаючи на територіальне розмежування країн.

Екстрадиція у кримінальному процесі представляє собою комплекс кримінально-процесуальних дій, спрямованих на розшук, затримання, взяття під варту і передачу особи іноземній державі (або міжнародному кримінальному суду чи міжнародному трибуналу) на підставах і в порядку, встановленому міжнародними договорами та національним законодавством України на основі принципу взаємності з метою здійснення кримінального переслідування, правосуддя чи приведення до виконання вироку суду, що набрав законної сили.

Останніми роками в Україні намітилася стійка тенденція до збільшення кількості запитів щодо видачі осіб, які вчинили злочини, що в свою чергу викликало необхідність удосконалення правового регулювання порядку та умов екстрадиції.

З середини 90 років минулого століття і до сьогодні Україною ратифіковані значна кількість основних багатосторонніх міжнародних правових актів Ради Європи та СНД з питань екстрадиції: Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року та протокол до неї від 28 березня 1997 року (Мінська конвенція 1993 р.), Європейська конвенція про видачу 1957 року та додаткові протоколи до неї та ін. У розвиток названих багатосторонніх актів Україною за цей період підписано і ратифіковано близько 20 двосторонніх угод.

На національному рівні питання екстрадиції також отримали законодавче закріплення. Вперше до КПК України включені норми, що регламентують порядок і умови екстрадиції (згідно із Законом України від 21 травня 2010 року КПК України був доповнений розділом 9 «Видача особи (екстрадиція)»), які значною мірою оптимізували правозастосовну практику у цій галузі.

Однак аналіз норм глави 37 КПК України доводить, що вони не повною мірою відповідають міжнародним зобов'язанням України, що обумовлює необхідність обґрунтування і внесення змін до кримінально-процесуального законодавства України. Недостатня законодавча регламентація інституту екстрадиції в законодавстві України знижує ефективність реалізації цього інституту на практиці. Відповідні правоохоронні органи України зазнають труднощів у розгляді та виконанні запитів про видачу осіб, які надходять з іноземних держав, прийнятті по ним законних процесуальних рішень.

Введення цього нового інституту до КПК України, сучасний стан міжнародно-правової бази в галузі екстрадиції, а також недостатній правовий досвід правоохоронних органів України у цьому напрямі вимагають глибокого наукового дослідження, виявлення закономірностей і тенденцій розвитку цього інституту з позицій як міжнародного, так і національного кримінального та кримінально-процесуального законодавства, вироблення конкретних пропозицій щодо удосконалення правових основ екстрадиції та рекомендацій щодо їх реалізації.

ВИДИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЕКСТРАДИЦІЮ ОСОБИ

***МАРТИН Орест Володимирович**
здобувач кафедри кримінального
процесу НАВС*

Судовий контроль у досудових стадіях кримінального процесу — це один із напрямків судової діяльності, який має два види. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК): 1) суддя за поданням органу дізнання, слідчого, узгодженого з прокурором, або самого прокурора приймає рішення про обмеження окремих конституційних прав

особи; 2) суддя у досудовому провадженні розглядає скарги заінтересованих осіб на деякі процесуальні рішення органу дізнання, слідчого, прокурора.

Новий напрям судового контролю у кримінальному судочинстві введений Законом від 21 травня 2010р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції), яким КПК доповнено розділом 9 «Видача особи (екстрадиція)». Відповідно до ч.7 ст.461, ст.ст.462, 463, 468 КПК суддя: 1) розглядає скарги на рішення органу дізнання про затримання особи, яка вчинила злочин за межами України; 2) приймає рішення про застосування до такої особи тимчасового арешту на 40 діб або інший встановлений міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу; 3) застосовує до цієї особи екстрадиційний арешт після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи; 4) розглядає скарги на рішення компетентного органу про видачу особи.

Виходячи із викладеного можна стверджувати, що існує два види судового контролю за екстрадицією особи: 1) суд дає дозвіл на обмеження права на недоторканність особи, яка вчинила злочин за межами України, приймаючи рішення про застосування до неї тимчасового та екстрадиційного арешту (попередній судовий контроль); 2) суд розглядає скарги на рішення органу дізнання про затримання особи, яка розшукується іноземною державою, та скарги на рішення центрального органу про видачу особи (подальший судовий контроль). Розглянемо порядок реалізації судом цих контрольних повноважень.

Згідно зі ст.461 КПК затримання на території України осіб, які розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням злочину, здійснюється органом дізнання. У ч.7 цієї статті йдеться про те, що порядок затримання таких осіб та розгляду скарг про їх затримання здійснюється відповідно до ст.106 КПК з урахуванням особливостей, встановлених розділом 9 цього Кодексу. Виходячи зі змісту ч.ч.7, 8 ст.106 КПК можна прийти до висновку, що рішення органу про затримання особи, яка вчинила злочин за межами України, може бути оскаржене до суду.

Разом з тим, у ст.106 КПК не визначений порядок розгляду суддею скарги саме на рішення органу дізнання про затримання особи, яка вчинила злочин за межами України. У ч.8 ст.106 КПК, до якої відсилає ст.461 КПК, зазначено, що скарга має розглядатися з додержанням вимог, передбачених ст.165–2 цього Кодексу. Однак у цій статті встановлений порядок розгляду судом подання органу дізнання, слідчого, погодженого з прокурором, про застосування щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Зрозуміло, що така процедура не може застосовува-

тися при розгляді судом скарги на рішення органу дізнання про затримання особи, яка вчинила злочин за межами України.

Така скарга, на наш погляд, повинна розглядатися з додержанням вимог, передбачених ст.462 КПК, у якій визначений порядок прийняття судом рішення про застосування тимчасового арешту до затриманої особи. Можливо і по іншому вирішити вказану проблему, а саме доповнити КПК окремою статтею, у якій слід регламентувати порядок розгляду судом скарги на рішення органу дізнання про затримання особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням злочину.

Відповідно до ст.462 КПК, до затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, судом застосовується тимчасовий арешт на 40 діб або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу. Орган дізнання, який затримав особу, вносить за згодою прокурора до суду за місцем затримання подання про застосування тимчасового арешту. Таке саме подання має право внести прокурор. До подання додаються: 1) протокол затримання особи; 2) документи, що містять дані про вчинення особою злочину на території іноземної держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави; 3) документи, що підтверджують особу затриманого.

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання особи. При розгляді подання суддя встановлює особу затриманого, пропонує йому зробити заяву, перевіряє наявність документів, передбачених п.2 ч.3 ст.462 КПК, вислуховує думку прокурора, інших учасників і виносить постанову про: 1) застосування тимчасового арешту; 2) відмову в застосуванні тимчасового арешту, якщо для його обрання немає підстав.

Згідно зі ст.463 КПК, після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням (зверненням) центрального органу прокурор вносить подання про її екстрадиційний арешт до суду за місцем тримання особи під вартою. Разом із поданням на розгляд суду подаються: 1) копія запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), засвідчена центральним органом; 2) документи про громадянство особи; 3) наявні матеріали екстрадиційної перевірки. Матеріали, що подаються до суду, мають бути перекладені державною мовою або іншою мовою, передбаченою міжнародним договором України.

Після одержання подання суддя встановлює особу, пропонує їй зробити заяву, перевіряє запит про видачу та наявні матеріали екстрадиційної перевірки, вислуховує думку прокурора, інших учасників і виносить постанову про: 1) застосування екстрадиційного арешту; 2) відмову в застосуванні екстрадиційного арешту, якщо для його немає підстав.

Слід звернути увагу на те, що у ст.ст.462, 463 КПК не визначені вимоги до подання органу дізнання, прокурора про застосування тимчасового та екстрадиційного арешту. Також не регламентовані вимоги до постанови судді про застосування цих заходів кримінально-процесуального примусу. Тому пропонуємо внести до ст.ст.462, 463 КПК відповідні доповнення.

У ст.468 КПК зазначено, що рішення про видачу особи (екстрадицію) може бути оскаржено особою, стосовно якої воно прийняте, її захисником чи законним представником до місцевого суду за місцем тримання такої особи під вартою.

У разі якщо скаргу на рішення про видачу подає особа, яка перебуває під вартою, начальник місця попереднього ув'язнення негайно надсилає скаргу до суду і повідомляє про це прокуратуру області. Після прийняття до свого провадження скарги на рішення про видачу (екстрадицію) суд призначає її до розгляду та повідомляє про це відповідний центральний орган і прокуратуру області, яка на вимогу суду надсилає матеріали, які підтверджують законність і обґрунтованість рішення про видачу особи.

Розгляд скарги здійснюється суддею одноособово протягом десяти днів з дня її надходження до суду. Судовий розгляд проводиться за участю прокурора, особи, щодо якої прийнято рішення про видачу, її захисника чи законного представника, якщо він бере участь у справі. При розгляді скарги суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу (екстрадицію). За результатами розгляду суддя приймає вмотивовану постанову, якою: 1) залишає скаргу без задоволення; 2) задовольняє скаргу і скасовує рішення про видачу (екстрадицію). Після набрання постановою судді про скасування такого рішення законної сили особа негайно звільняється з-під варті.

ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА

МИРОВСЬКА Анна Всеволодівна
ад'юнкт кафедри криміналістики НАВС

Існуючі в науці кримінального процесу та криміналістики пропозиції щодо розподілу форм взаємодії для використання спеціальних знань у процесі розслідування, можна висунути пропозицію поділяти їх на процесуальні та непроцесуальні. До процесуальних належить, зокрема, залучення спеціаліста для участі в проведенні слідчих дій (ст. 128–1 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК)). Взаємодія слідчих з компетентними особами, які набувають процесуального статусу спеціаліста при провадженні слідчих дій виражається в безпосередній практичній, методичній і технічній діяльності не підпорядкованих в адміністративному порядку суб'єктів для вирішення конкретних завдань розслідування. Процесуальні питання співпраці слідчого із спеціалістами в законодавчому плані потребують удосконалення. У зв'язку із цим вважаємо за доцільне доповнити ст. 114 КПК положенням, що організація взаємодії із особами, які володіють спеціальними знаннями покладається на слідчого. Йому належить виняткове право на визначення конкретних форм і напрямів взаємодії процесуального та організаційно-тактичного характеру.

До непроцесуальних форм взаємодії слідчого із спеціалістами слід віднести: 1) консультації у вигляді усних роз'яснень, порад, письмових довідок, актів із спеціальних питань тощо; 2) проведення попередніх досліджень за запитом слідчого, що оформляються довідкою, актом, які можуть розглядатися як інші документи в справі; 3) взаємний обмін інформацією та спільне обговорення зібраних у справі доказів, висунення обґрунтованих версій і визначення шляхів їх розв'язання.

Ст. 128–1 КПК дозволяє слідчому залучати спеціаліста для участі в будь-якій слідчій дії. Безумовно, слідчий визначає доцільність присутності спеціаліста-криміналіста в ході певної слідчої дії з урахуванням конкретної слідчої ситуації. На наш погляд, в процесі проведення слідчих дій, під час яких необхідна робота з матеріально-фіксованими джерелами інформації, тобто збирання (виявлення, фіксація та вилучення) матеріальних слідів,

чи використання спеціальних техніко-криміналістичних знань в іншій формі обов'язково має брати участь спеціаліст. На таку співпрацю націлюють і вимоги Інструкції Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державного комітету з питань охорони державного кордону України, Державного митного комітету України, Національної гвардії України, Міністерства оборони України, Міністерства юстиції України «Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю» № 4348, 4348/138/151/11–2–2870/172/148–407/2–90–442 від 10 серпня 1994 р.

Відповідно до ст. 190 КПК слідчий проводить огляд місцевості, приміщення, предметів і документів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для справи. Зокрема, під час розслідування фальшивомонетництва практикуються такі види слідчого огляду: а) огляд предметів і документів, що приєднуються до кримінальної справи в якості речових доказів (огляд підозрілих грошових знаків чи цінних паперів; огляд приладдя та матеріалів, які застосовувалися для підробки грошових знаків чи цінних паперів або зберегли на собі сліди дій підозрюваного (обвинуваченого)); б) огляд місця події, приміщень і місцевості (огляд місця виготовлення підроблених грошових знаків чи цінних паперів; огляд місця збуту фальшивих грошових знаків чи цінних паперів; огляд місця зберігання приладдя та матеріалів, а також підроблених грошових знаків чи цінних паперів).

Своєчасність дослідження грошових знаків і цінних паперів, що часто є не лише найбільш змістовним, але і єдиним джерелом інформації про фальшивомонетництво в умовах вихідних ситуацій дослідчої перевірки, з метою з'ясування їх справжності має вирішальне значення для встановлення наявності підстав для порушення кримінальної справи. Діючий КПК не дозволяє проведення експертиз до порушення кримінальної справи у зв'язку із чим склалась практика проведення експертом, який виступає в якості спеціаліста, на цій стадії дослідження та складання довідки про його результати.

Здійснені вченими теоретичні та емпіричні напрацювання дозволяють зробити висновок про те, що за своїми завданнями, змістом і методикою попереднє техніко-криміналістичне дослідження підозрілих грошових знаків, яке проводиться на етапі перевірки за повідомленням про злочин, принципово не відрізняється від відповідної техніко-криміналістичної експертизи, що проводиться після порушення кримінальної справи. Окрім того, експерти не заперечують існування практики складання висновків на основі першочергового дослідження, без проведення додаткових досліджень. Однак проблема полягає в тому, що результати такого попереднього дослідження, від-

повідно до діючого КПК не можуть виступати як джерело доказів. На нашу думку, проведення фактично однакових досліджень щодо тих самих об'єктів до і після порушення кримінальної справи об'єктивно призводить не лише до збільшення строків розслідування та нераціонального використання сил і засобів експертних установ, але й у деяких випадках є причиною втрати доказової інформації. З метою виключення випадків необґрунтованого порушення кримінальної справи чи відмови від кримінального переслідування, економного та результативного використання кримінально-процесуальних сил і засобів, нами пропонується відносити техніко-криміналістичну експертизу документів у справах про фальшивомонетництво до невідкладних слідчих дій, проведення яких можливе до порушення кримінальної справи та законодавчо це закріпити.

ГАРАНТІЇ ПРАВА АДВОКАТА — ПРЕДСТАВНИКА ПОТЕРПІЛОГО ОСКАРЖИТИ ВИРОК СУДУ І БРАТИ УЧАСТЬ У РОЗГЛЯДІ СПРАВИ СУДОМ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

***МИХАЙЛІВ Світлана Василівна**
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу НАВС*

Діяльність будь-якого учасника процесу по оскарженню вироку направлена до того, аби в процесі перевірки законності, обґрунтованості і справедливості судових рішень у кримінальній справі були виявлені і усунені порушення їх власних або представлених ними права.

Адвокат — представник потерпілого, як і інші сторони в кримінальному процесі, має право оскаржити в касаційному порядку вирок, який не вступив в законну силу, а також постанову судді і рішення суду першої інстанції і взяти участь у засіданні суду касаційної інстанції.

Підставами для подачі скарги адвокатом — представником потерпілого є такі порушення, які істотно відобразились на інтересах потерпілого. Як вказав в зв'язку з цим Пленум Верховного Суду СРСР в постанові № 16 від 1 лис-

топада 1985 року «Про практику застосування судами законодавства, що регламентує участь потерпілого у кримінальному судочинстві» позбавлення прав потерпілого може визнаватися істотним порушенням кримінально-процесуального закону, наслідком якого є відміна вироку, якщо воно перешкодило суду всесторонньо розглянути справу і вплинуло на постанову законного і обґрунтованого вироку». Такий підхід знаходить своє підтвердження і в практиці Верховного Суду України.

У юридичній літературі висловлені різні думки з приводу того, чи пов'язаний адвокат — представник потерпілого в питаннях про подання касаційної скарги вказівками потерпілого. Діаметрально протилежні позиції у зв'язку з цим зайняли М.С. Строговіч — з одного боку, і В.Д. Лаптеакру і Е.Г. Мартинчик — з іншою. Перший з названих авторів вважає, що адвокат — представник потерпілого займає тут самостійну позицію і не пов'язаний вказівками потерпілого, другі ж вважають, що на даній стадії кримінального судочинства «адвокат не є рівноправним і тим більше самостійним учасником процесу, і потерпілий має право вимагати від представника, аби він зайняв і відстоював певну процесуальну позицію, причому такого роду вимоги обов'язкові для адвоката, навіть якщо він з ними не згоден.

До гарантій права адвоката — представника потерпілого оскаржити вирок суду і брати участь у розгляді справи судом касаційної інстанції слід віднести:

1. Вказівка в резолютивній частині вироку порядку і терміну касаційного оскарження (ст. 387 КПК України). Звичайно, адвокат, через свої професійні знання, обізнаний про ці моменти. Проте, така вказівка має значення для ситуації, коли у потерпілого не було представника в суді першої інстанції, і він звертається до адвоката вже після виголошення вироку для складання касаційної скарги і представлення його інтересів в суді касаційної інстанції. При цьому поважно, аби потерпілий знав про встановлений законом (ст. 386 КПК України) термін оскарження вироку і вчасно звернувся б за юридичною допомогою.
2. Отримання копії вироку. Закон передбачає вручення таких копії засудженому або виправданому. Проте володіння копією вироку — важлива гарантія права на оскарження і для інших зацікавлених осіб. У літературі висловлена пропозиція вручати копію вироку потерпілому. На наш погляд, цього недостатньо. Аналогічне право слід закріпити і за представником потерпілого за наявності на те його прохання.
3. Право клопотати про відновлення терміну на касаційне оскарження. Сповідення про подані скарги і подання. Суд першої інстанції

зобов'язаний сповістити потерпілого і його представника про касаційні скарги, що поступили, і касаційне подання, якщо вони зачіпають інтереси потерпілого. Невиконання цієї вимоги визнається істотним порушенням кримінально-процесуального закону.

4. Право ознайомитися з поданими скаргами і поданнями. Це право потерпілого і його представника не симетрично відповідним гарантіям відносно засудженого і виправданого, яким на їх прохання вручається копія подання або скарги. Представляється, що необхідно направляти сторонам копії касаційної скарги або подання з роз'ясненням можливості подачі на них заперечень.
5. Право подати заперечення на касаційний протест або касаційні скарги.
6. Сповіщення про день розгляду справи в касаційній інстанції. Кримінально-процесуальний закон зобов'язав сповіщати про день розгляду справи в суді касаційної інстанції лише тих осіб, які подали касаційні скарги, що не узгоджується з принципами змагальності і рівноправ'я сторін в процесі.
7. Право подачі додаткової касаційної скарги.
8. Подана в строк касаційна скарга зобов'язує суд касаційної інстанції розглянути справу в касаційному порядку.

Така система гарантій, що забезпечують право адвоката — представника потерпілого оскаржити вирок суду і брати участь у розгляді справи судом касаційної інстанції.

Таким чином, здійснюючи кримінально-процесуальне представництво в суді касаційної інстанції, адвокат володіє повноваженнями, що дають йому реальну можливість брати участь в доказуванні, впливати на рішення суду касаційної інстанції, сприяти здійсненню правосуддя, відновленню порушених прав потерпілого.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ВИПРАВДАННЯ» ТА «РЕАБІЛІТАЦІЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

ОХОТИНА Юлія Владленовна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

На сучасному етапі розвитку української держави не виникає сумнівів про необхідність втілення гуманістичних цінностей у національне законодавство, що дозволить наблизити правові норми нашої країни до аналогічних норм провідних правових систем світу. Протягом двадцяти років незалежності, Україна зробила суттєвий крок у втіленні загальнолюдських цінностей у власну правову доктрину. Проте, у галузі кримінально-процесуального права до цих пір діють норми, засновані на принципах тоталітарної країни. Таке становище не тільки гальмує теоретичну розробку правових інститутів та категорій кримінально-процесуального права, а й запобігає належній правозастосовній практиці та спотворює правову і громадську думку щодо них.

Ледве не найбільшим чином це твердження стосується категорії виправдання. Згідно Аналізу стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції за 2008–2010 роки постановлення виправдувальних вироків в Україні не перевищують 0,2 % від загальної кількості осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності. Разом з тим, під час анкетування на питання: «Як, на Вашу думку, що означає постановлення виправдувального вироку у результаті розгляду кримінальної справи?» з 518 респондентів 389 (75%) відповіли, що це — «недостатній професійний рівень органів досудового слідства, прокуратури та суду», ще 72 особи (майже 14 %) тлумачать виправдання, як завеликий рівень корупції в країні; тільки 3 людини (0,5 %) під виправданням розуміють, що підсудний не винуватий у скоєнні злочину. Опитування суддів показало, що тільки 12 % респондентів вважають, виправдання позитивним явищем.

Як бачимо найпоширенішою позицією як серед фахівців, так й у суспільстві є позиція, згідно якої виправдання — це хибне явище, що доводить недосконалість кримінального і кримінально-процесуального законодавства та системи правосуддя, корумпованість її працівників. На нашу думку, правозастосовна практика та суспільна думка, впливаючи один на одного разом формують обвинувальний ухил судочинства та спотворюють сенс, закладений у п. 4 ст. 327 КПК України: виправдувальний вирок проголошує невинув-

ватість підсудного, що не дозволяє у повній мірі усвідомити наслідки постановлення виправдувального вироку. Тому завданням чинного дослідження є встановлення сутності виправдання і реабілітації та відмежування їх між собою.

Як зазначив В. Т. Маляренко: «Будь-який виправдувальний вирок, незалежно від того, за якою з підстав він ухвалений, повністю реабілітує засудженого. Інші науковці підтримують таку позицію, наприклад, Ю.М. Седлецький: «Реабілітація ототожнюється з фактом виправдання підсудного, закриття кримінальної справи по деяким підставам.

Проте, А. Айрапетян вважає інакше: «наочно різницю між виправданням та реабілітацією можна показати на порівнянні понять «виправданий» і «реабілітований». «Виправданий» — той підсудний, відносно якого винесений виправдувальний вирок. «Реабілітований» — той виправданий, який поновлений у правах, порушених безпідставним притягненням до кримінальної відповідальності.

Згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови виправдати — визнати когось правим, невинуватим; винести вирок, у якому стверджується невинуватість підсудного. Реабілітація — поновлення доброго імені, репутації несправедливо заплямованої безпідставно звинуваченої людини; відновлення порушених прав.

На нашу думку, саме через етимологічний зміст відбивається процесуальна сутність цих двох понять. У науковій літературі розповсюджена думка, що постановленням виправдувального вироку повністю знімається пред'явлене обвинувачення у скоєнні злочину, і громадянин, безпідставно притягнутий до кримінальної відповідальності, визнається невинуватим та проголошується виправданим. Так само вважає і Г.І. Алейніков: «Обвинувальний вирок означає категоричне затвердження судом винності підсудного, виправдувальний — таке ж затвердження його невинності. Інший підхід ставить під сумнів здійснення принципу об'єктивної істини в кримінальному процесі, абсолютної істини в судовому вирокі».

Г.Г. Амірбекова називає визнання невинуватості підсудного в установленому законом порядку, одним з основних елементів змісту кримінально-процесуальної реабілітації. А початковим моментом процесу реабілітації є винесення рішення, що виправдовує.

Розглядаючи виправдання як категорію кримінального судочинства, яка встановлює невинуватість особи, чим повертає громадянина у правовий стан, що існував до притягнення його до кримінальної відповідальності та водночас є підставою для виникнення нових правовідносин щодо реабілітації особи, можна зазначити, що обидва вони є суміжними правовими кате-

горіями, різниця полягає у тому, що виправдання передує реабілітації, його предмет — суспільні відносини, що походять з факту встановлення виправдальних обставин, наслідком є проголошенні особи невинуватою.

Предметом реабілітації є суспільні відносини, що походять з факту виправдання, її наслідком є — відновлення особи у правах.

Отже, поняття «виправдання» та «реабілітація» співвідносяться між собою, як чинник та наслідок. Поряд з проголошенням підсудного невинуватим, наслідком виправдання є виникнення права на реабілітацію. Сутність реабілітації полягає у тому, що це діяльність спрямована на відновлення особи у правах.

ПРАВО СВІДКА НА ЗАХИСНИКА, ГАРАНТОВАНЕ ЗАКОНОДАВСТВОМ

ПАНЧУК Оксана Вікторівна

*ад'юнкт кафедри кримінального процесу
НАВС*

6 жовтня 2009 року було оприлюднене Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року по справі № 1–23/2009 за конституційним зверненням громадянина Голованя І.В. щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу), яке визначило конституційне право кожного громадянина на присутність адвоката під час допиту особи в якості свідка. Необхідність в офіційному тлумаченні автор клопотання пояснив неоднозначністю розуміння і застосування зазначених положень Основного Закону України посадовими особами органів прокуратури, зокрема слідчими при проведенні допитів свідків у кримінальному процесі. Так, Верховна Рада України, Законом від 01.07.2010 року № 2395-VI внесла зміни до Кримінально-процесуального кодексу України (КПК) щодо права свідка на захисника та іншу правову допомогу.

Відповідно до статті 69–1 КПК України, а саме частини 4–1) значно розширились права свідка. Тепер свідок має право на обраного за власним бажання захисника під час допиту чи проведення інших слідчих дій за своєю участю відповідно до КПК України та на іншу правову допомогу в порядку, встановленому законом, а також відмовитися від запрошеного ним захисни-

ка. Відповідно до цього положення, захисник може запрошуватися свідком, його законним представником, а також іншими особами на його прохання чи за згодою.

Також було доповнено ст. 44 КПК України частиною 6) такого змісту: «Як захисники свідка, запрошені ним для надання правової допомоги під час допиту чи проведення інших слідчих дій за участю свідка, допускаються особи, які відповідають вимогам частин другої і третьої цієї статті. Допуск захисника свідка до участі у справі здійснюється у порядку, передбаченому частиною п'ятою цієї статті». Тобто, як захисники свідка допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Проте, поки що не зрозуміло, як тепер на практиці буде застосовуватися ситуація із залученням до кримінального процесу юристів — фахівців в галузі права, які не є адвокатами, так як до цього часу до захисту допускаються тільки адвокати та близькі родичі.

Згідно із доповненнями, внесеними до статей 48 і 167 КПК, у разі участі захисника, запрошеного свідком для надання йому правової допомоги під час допиту чи проведення інших слідчих дій за його участю, захисник має право:

- ❖ бути присутнім під час їх проведення;
- ❖ надавати в присутності слідчого консультації свідку, якщо фактичні обставини у справі можуть бути використані для кримінального переслідування особисто самого свідка або членів його сім'ї чи близьких родичів;
- ❖ ставити з дозволу слідчого запитання, що підлягають занесенню до протоколу, для уточнення і доповнення його відповідей;
- ❖ заперечувати проти незаконних дій слідчого щодо порядку проведення ним допиту чи інших слідчих дій з посиланням на норму закону, яка порушується, що підлягає занесенню до відповідного протоколу;
- ❖ оскаржувати дії слідчого в порядку, встановленому цим Кодексом, у разі якщо з характеру і змісту питань випливає, що свідок має допитуватися як підозрюваний.

Також відповідно до доповнень до статті 61 КПК, одна і та сама особа в даній кримінальній справі не може бути захисником двох і більше свідків, а також захисником свідка та підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, потерпілого, цивільних позивача чи відповідача.

Відповідно до ст. 63 Конституції України свідок має право відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів, а також у тому випадку, якщо у нього немає можливості вільно отримати правову допомогу в тому обсязі та формах, як він того потребує, в тому числі запросити захисника.

Тому також варто зазначити, що свідок не має права, вимагати надання йому захисника для участі в допиті як, наприклад, підозрюваний, обвинувачуваний, підсудний. В даній ситуації захисники за призначенням не передбачені, отже участь захисника під час допиту свідка, це лише питання домовленості між свідком та захисником.

АЛГОРИТМИ ДОСЯГНЕННЯ КОМПРОМІСУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

***ПАРИЗЬКИЙ Ігор Володимирович**
здобувач кафедри кримінального
процесу НАВС*

Концепція застосування компромісу для протидії злочинності у світовій практиці не є новою та виходить з положення про необхідність відмовитися від безкомпромісного методу боротьби зі злочинними проявами, який суперечить основним принципам права та часто переростає у безвихідні ситуації на практиці під час розслідування конкретних злочинів.

Питання укладання компромісу на досудовому розслідуванні, на нашу думку, мають вивчатися у розділі науки криміналістики — криміналістичній тактиці, яка є системою наукових положень і рекомендацій щодо організації та планування досудового і судового слідства, які розробляються на основі визначення оптимальної лінії поведінки осіб, прийомів провадження слідчих і судових дій. Саме за допомогою визначення оптимальної лінії поведінки вирішується питання про застосування компромісу. Крім того, основними елементами криміналістичної тактики є тактичні прийоми, саме за допомогою яких досягається укладання компромісу на досудовому розслідуванні.

Необхідно зазначити, що наразі саме у цьому розділі криміналістики розроблені окремі тактичні прийоми, які хоча й не називаються «прийомами компромісу», але фактично саме завдяки їм особа, яка провадить дізнання,

слідчий мають можливість укласти компроміс із іншими учасниками досудового слідства.

Вважаємо за доцільне зазначити, що коло осіб, з якими можливе укладання компромісу на досудовому розслідуванні, досить широке, і не обмежується лише обвинуваченим (підозрюваним) та його захисником. До кола осіб, з якими особа, яка провадить дізнання, слідчий може укласти компромісну угоду, на нашу думку, входять майже усі учасники досудового слідства.

Пропонуємо визначити криміналістичні прийоми укладання компромісу на досудовому розслідуванні як найбільш доцільні дії щодо пропозиції та надання поступок з боку посадової особи, яка веде кримінальний процес, в обмін на обов'язкове виконання учасниками досудового слідства окремих зобов'язань, спрямованих на вирішення завдань кримінального судочинства та розділити їх за законодавчою урегульованістю поступок, що надаються зі сторони органів досудового розслідування, наступним чином:

1. Криміналістичні прийоми компромісу, побудовані на можливості надання законодавчо передбачених поступок;
2. Криміналістичні прийоми компромісу, побудовані на можливості надання законодавчо не передбачених поступок.

До першого виду криміналістичних прийомів компромісу на досудовому розслідуванні, побудованих на можливості надання законодавчо урегульованих поступок відносяться такі:

- а) прийоми укладання компромісу, пов'язаного з закриттям кримінальної справи або звільненням від кримінальної відповідальності;
- б) прийоми укладання компромісу, пов'язаного з повною або частковою відмовою органів досудового розслідування від застосування заходів процесуального примусу, спрямованих на подолання негативної поведінки учасників досудового розслідування;
- в) прийоми компромісу, пов'язаного з проведенням слідчих і процесуальних дій:
 - прийоми, які використовуються при виборі кола слідчих дій;
 - прийоми, які застосовуються при проведенні лише окремих слідчих дій;
 - прийоми, які можуть бути використанні при проведенні декількох (багатьох) слідчих і процесуальних дій.

До другого виду відносяться криміналістичні прийоми компромісу, побудовані на можливості надання законодавчо не передбачених поступок, тобто таких, що перебувають за межами закону і «застосовуються на основі логіки здорового глузду, заборон і дозволів підзаконних актів при дотриманні принципів кримінального процесу». До таких прийомів ми відносимо

криміналістичні прийоми щодо організації досудового розслідування, які також «повинні відповідати принципам кримінально-процесуального законодавства».

До третьої групи прийомів, відносяться такі, що пов'язані зі спрямуванням досудового розслідування та проведенням слідчих і процесуальних дій.

АДАПТАЦІЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ОБВИНУВАЧЕНИХ ДО СУЧАСНИХ УМОВ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

ПАСТУШЕНКО Сергій Володимирович

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Злочинність неповнолітніх постійно привертає до себе значну увагу вчених та практиків, вона є складовою загальної злочинності і показує тенденції її розвитку на майбутнє. Боротьба з цим злом є одним з першочергових завдань, що стоїть перед правоохоронною системою нашої держави. Суспільство заклопотане перш за все тим, щоб захистити себе від неповнолітніх правопорушників, і в той же час повернути до нормального життя тих, які оступилися.

Заходи процесуального примусу є реально діючою та вагомою гарантією виконання приписів норм закону всіма суб'єктами кримінального процесу. Цей інститут є складним, оскільки, з одного боку, він сприяє розкриттю злочину, забезпечує невідворотність відповідальності осіб, які його вчинили, а з іншого — пов'язаний із вторгненням у сферу конституційних прав і свобод громадян. Заходи процесуального примусу істотно обмежують права і свободи громадян, або повністю позбавляють їх свободи пересування.

Заходи процесуального примусу повинні застосовуватися лише тоді, коли це дійсно необхідно. Тут важливу роль відіграє правильний вибір заходу процесуального примусу, який повинен бути обраний з урахуванням особистості неповнолітнього обвинуваченого, тяжкості вчиненого злочину, умов, у яких перебуває неповнолітній тощо.

Існуюча система запобіжних заходів, що застосовується до неповнолітніх обвинувачених не в повній мірі відповідає умовам сьогодення. Так, деякі запобіжні заходи застосовуються вкрай рідко і ефективність їх застосування викликає питання. Зокрема, що стосується запобіжного заходу порука громадської організації або трудового колективу, то необхідно зазначити, що громадська організація або трудовий колектив законодавчо не несуть жодної відповідальності, якщо неповнолітній обвинувачений вчинить дії, для попередження яких був застосований цей запобіжний захід. Тому в сучасних умовах застосування цього запобіжного заходу ми вважаємо недоцільним, адже на постійній основі в постійному колективі неповнолітніх працює дуже мало, та й далеко не кожний колектив захоче нести будь-яку відповідальність за такого члена. Слід звернути увагу на те, що від практики застосування поруки громадської організації чи трудового колективу відмовилися в більшості країн колишнього Радянського Союзу.

В той же час на ряду з вже існуючими запобіжними заходами, що не пов'язані з позбавленням волі неповнолітніх обвинувачених необхідно розглянути напрямки удосконалення заходів процесуального примусу, не пов'язаних з позбавленням волі, які застосовуються до цієї категорії учасників кримінального процесу.

Система заходів процесуального примусу, що застосовується до неповнолітніх в кримінальному процесі України є недосконалою і потребує вдосконалення з огляду на сучасні умови життя та адаптації її до норм міжнародного права. Особливо це стосується норм, не пов'язаних з позбавленням волі. Так, у Мінімальних стандартних правилах ООН відносно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), зазначено, що тюремне ув'язнення повинно розглядатися як крайній захід. Статтею 8.2 Правил передбачається коло заходів, що не пов'язані з тюремним ув'язненням. Систему запобіжних заходів, що не пов'язані з позбавленням волі необхідно розширювати з метою індивідуалізації застосування цих заходів до неповнолітніх обвинувачених.

Одним з них міг би стати запобіжний захід передача під нагляд міліції. Цей запобіжний захід є новелою проекту КПК України від 13.12.2007 (реєстраційний №1233). Спектр обмежень, що передбачений при застосуванні запобіжного заходу у вигляді передачі під нагляд міліції, є менш суворим, ніж при застосуванні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту чи домашнього арешту. В той же час кількість обмежень при застосуванні цього запобіжного заходу більша, ніж при застосуванні інших запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі. Таким чином, цей запобіжний захід доповнює систему запобіжних заходів, які не пов'язані з позбавленням волі.

Обмеження, що ним можуть бути передбачені, дають великий профілактичний вплив і повну можливість контролю за поведінкою неповнолітнього обвинуваченого (підозрюваного).

ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОТЕРПІЛИЙ» У КПК УКРАЇНИ

ПРОЦЬКО Ганна Іванівна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

На початку визначення статусу особи, яка бере участь у досудовому провадженні, слідчий з'ясовує, чи підпадає вона під законодавче визначення «потерпілого» у кримінальному процесі. Адже реалізувати свій процесуальний статус особа, якій злочином завдано шкоду, може лише якщо її визнано учасником процесу. Тому саме законодавча регламентація терміна «потерпілий» є важливою у вирішенні вказаного питання.

У ч. 1 ст. 49 КПК зазначено, що потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд — ухвалу (ч. 2 ст. 49 КПК України).

Термін «громадянин», який використовується в ст. 49 КПК України потрібно розуміти як «будь-яка фізична особа» — чи то громадянин України, іноземець чи особа без громадянства. В країнах із системою загального права (наприклад, у США) потерпілою визнається «особа». Водночас термін «особа» включає в себе (якщо це не суперечить змісту правової норми) поняття корпорації, компанії, асоціації, фірми, об'єднання тощо.

В Україні ж потерпілим від злочину може бути визнано лише фізичну особу, а юридичні особи, яким було заподіяно шкоду протиправним діянням, можуть виступати лише як цивільні позивачі. Також, залишилися поза увагою злочини, потерпілою стороною від яких виступає держава в особі компетентних органів (наприклад ст. ст. 209, 212 КК). У цьому питанні значно далі пішли автори проекту КПК, які під визначенням потерпілого виокремили не

тільки фізичну, а й юридичну особу та державу. Так, згідно зі ст. 55 указаного проекту КПК потерпілим визнається:

- 1) фізична особа, якій злочином чи іншим суспільно небезпечним діянням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду;
- 2) юридична особа, якій злочином чи іншим суспільно небезпечним діянням заподіяно майнову чи моральну шкоду;
- 3) держава в особі її представника — відповідного контролюючого органу, який у межах своєї компетенції, визначеної законодавством, здійснює контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів), їх сплатою та погашенням податкового боргу, у випадку заподіяння злочином шкоди державі несплатою податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а також страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Вважаємо запропоноване у проекті КПК поняття потерпілого найбільш прийнятним. Разом з тим, і воно підлягає уточненню. Особа юридична — це об'єднання осіб та (або) майна у відокремлене підприємство, має майнові та особисті немайнові права і несе відповідні обов'язки, може бути позивачем та відповідачем у суді. Тобто юридична особа — колективний суб'єкт, тому у кримінально-процесуальні правовідносини може вступати в особі свого представника. Тож п. 2 ст. 55 проекту КПК необхідно сформулювати у наступній редакції: «Юридична особа, якій злочином чи іншим суспільно небезпечним діянням заподіяно майнову чи моральну шкоду, в особі її представника».

Таким чином, своєчасність і правильність визнання особи потерпілою здебільшого залежить від законодавчої визначеності поняття «потерпілий» у кримінальному процесі, а проблеми, що виникають при вирішенні цього питання, стають на перешкоді своєчасного надання особі процесуального статусу потерпілого і відповідно реалізації ним своїх прав.

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ В СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

РИБАЛКО Жанна Леонідівна

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Кримінально-процесуальна діяльність органу дізнання, слідчого та прокурора в стадії порушення кримінальної справи перебуває під контролем суду. Згідно зі ч.3 ст.187 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) суд надає дозвіл на проведення до порушення кримінальної справи таких слідчих дій, як накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку. Відповідно до ст.236–2 КПК суд розглядає скарги заінтересованих осіб на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову у порушенні кримінальної справи.

Згідно з ч.3 ст. 187 КПК арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігти злочину може бути застосовано до порушення кримінальної справи. Однак у цій статті не визначений процесуальний порядок прийняття такого рішення. У ч.4 ст.187 КПК регламентована процедура судового розгляду подання слідчого про проведення цих слідчих дій тільки після порушення кримінальної справи. У ній зазначено, що за наявності підстав, передбачених ч.1 цієї статті, слідчий за погодженням з прокурором звертається з поданням до голови апеляційного суду за місцем провадження слідства про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку. Голова суду чи його заступник розглядає подання, вивчає матеріали справи, при необхідності вислуховує слідчого, вислуховує думку прокурора, після чого залежно від підстав для прийняття такого рішення виносить постанову про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку або про відмову в цьому.

У ч.1 ст.187 КПК, до якої відсилає ч.4 цієї статті, йдеться про те, що арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку може бути застосовано лише за наявності достатніх підстав вважати, що в листах, телеграфній та іншій кореспонденції підозрюваного чи обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному чи обвинуваченому, а також у інформації, якою вони обмінюються з допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо.

Отже, у цій нормі визначені підстави проведення вказаних слідчих дій відносно підозрюваного та обвинуваченого, а такі учасники процесу з'являються після порушення кримінальної справи. Таким чином, у ст.187 КПК існує про-

галина у регламентації порядку прийняття судом рішення про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку саме до порушення кримінальної справи.

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ст.187 КПК положеннями, у яких слід визначити вимоги до: 1) подання органу дізнання, слідчого про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку до порушення кримінальної справи; 2) порядку судового розгляду цього подання; 3) постанови судді про проведення вказаних слідчих дій.

Потрібно звернути увагу на роз'яснення щодо порядку накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку до порушення кримінальної справи, які містяться у постанові Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008р. № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства».

Зі змісту п.2 цієї постанови можна прийти до висновку, що накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку до порушення кримінальної справи можуть застосовуватися з метою запобігання тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. Згідно з ч.ч.4, 5 ст.12 Кримінального кодексу України, тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. Таким чином, виходячи з наведеного роз'яснення, арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку не може бути застосовано до порушення кримінальної справи з метою запобігання злочинів невеликої та середньої тяжкості.

Наведене роз'яснення Пленуму Верховного Суду України можна пояснити тим, що тимчасове обмеження конституційного права особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції до порушення кримінальної справи є винятковим. Таке обмеження є обґрунтованим тільки у тому випадку, коли вказані заходи кримінально-процесуального примусу застосовуються з метою запобігання тяжкого та особливо тяжкого злочину. Оскільки у ч.3 ст.187 КПК не передбачено зазначене положення, пропонуємо вказати у цій нормі, що арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку може бути застосовано до порушення кримінальної справи тільки з метою запобігання тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Як вже зазначалось, у першій стадії кримінального процесу суд здійснює контроль і за законністю прийняття органом дізнання, слідчим та про-

курором рішення про відмову у порушенні кримінальної справи. Згідно зі ст.236–1 КПК, скарга на постанову про відмову в порушенні справи подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до районного (міського) суду за місце розташуванням органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, протягом семи днів з дня отримання копії постанови чи повідомлення прокурора про відмову в скасуванні постанови.

Як вказано у цій статті, скарга на таку постанову подається особою, інтересів якої вона стосується. Виникає питання, хто ця особа. Щоб такі питання не виникали, у ст.236–1 КПК потрібно чітко визначити тих юридичних та фізичних осіб, які мають право оскаржити постанову про відмову в порушенні кримінальної справи.

Слід звернути увагу на те, що у ч.1 ст.99 КПК не йдеться про те, що при відмові в порушенні справи прокурор, слідчий, орган дізнання зобов'язані направити заінтересованій особі, підприємству, установі чи організації копію постанови. Вони лише повідомляються про прийняте процесуальне рішення. Таке правове регулювання ускладнює реалізацію права на його оскарження. Тому пропонуємо визначити у ч.1 ст.99 КПК, що в копія постанови про відмову у порушенні кримінальної справи негайно надсилається заінтересованій особі, в якій роз'яснюється порядок її оскарження до суду.

Відповідно до ст.236–2 КПК скарга на постанову прокурора, слідчого органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи розглядається суддею, який визначається в порядку, встановленому ч.3 ст.16–2 цього кодексу, одноособово, не пізніше десяти днів з дня її надходження до суду. Суддя витребує матеріали, на підставі яких було відмовлено в порушенні справи, знайомиться з ними і повідомляє прокурора та особу, яка подала скаргу, про час її розгляду. В разі необхідності суддя заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу. При розгляді скарги ведеться протокол судового засідання.

Розглянувши скаргу, суддя залежно від того, чи були при відмові у порушенні справи виконані вимоги ст.99 КПК, приймає одне з таких рішень: 1) скасовує постанову про відмову в порушенні справи і повертає матеріали для проведення додаткової перевірки; 2) залишає скаргу без задоволення.

Отже, КПК докладно не регулює порядок розгляду судом скарги на постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, на відміну від скарг на постанову про її порушення. Тому нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція (Ю.М.Грошевий, О.В.Капліна), що окремі положення ст. 236–8 КПК, а також Рішення Конституційного Суду України №16-рп від 30 червня 2009р., у випадку необхідності можуть застосовуватися за аналогією і при розгляді скарг на постанову про відмову в порушенні кримінальної справи.

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

РОМАНЧЕНКО Валерій Анатолійович

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

За чинним кримінально-процесуальним законодавством, дізнання — це одна з форм досудового розслідування, яка полягає в проведенні органом дізнання процесуальних дій з установлення обставин злочину і винних у його вчиненні осіб, а також у прийнятті відповідних рішень у кримінальній справі до передачі її за підслідністю до слідчого підрозділу.

Порядок провадження дізнання в кримінальних справах здійснюється на підставі загальних норм, визначених чинним Кримінально-процесуальним кодексом України. При цьому повноваження органів дізнання, порядок провадження в кримінальних справах, строки провадження дізнання, затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину, закінчення дізнання регулюються статтями 103–109 глави 10 (Дізнання) КПК України.

Стаття 104 КПК України визначає, що «за наявності ознак злочину, що не є тяжким, орган дізнання порушує кримінальну справу і, керуючись правилами кримінально-процесуального закону, проводить слідчі дії до встановлення особи, яка його вчинила. Після цього орган дізнання, додержуючи строків, передбачених частиною 1 статті 108 цього Кодексу, складає постанову про передачу справи слідчому, яку подає прокурору для затвердження. У разі порушення органом дізнання справи про тяжкий злочин він зобов'язаний передати її слідчому через прокурора після виконання невідкладних слідчих дій у межах строків, передбачених частиною 2 статті 108 цього Кодексу».

Таким чином, проведення органом дізнання окремих слідчих дій під час розслідування кримінальних справ під час розслідування кримінальних справ (проведення допитів потерпілих та свідків, призначення експертиз, відтворення обстановки та обставин події та ін.) здійснюється за загальними правилами кримінально-процесуального законодавства в межах своїх повноважень. Проте в багатьох статтях чинного КПК передбачено, що слідчі дії можуть виконувати виключно слідчі, тому нерідко прокурори чи суди пред'являть обґрунтовані претензії щодо проведення слідчих дій особами, які проводять дізнання. Це стосується також і проведення невідкладної слідчої дії проведення якої можливе і до порушення кримінальної справи, — про-

ведення огляду з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, оскільки відповідно до статті 190 (Проведення огляду) КПК України така слідча проводиться виключно слідчим.

З огляду на викладене вбачається за необхідне внесення змін до статті 104 КПК України з чітким визначенням переліку слідчих дій, які має проводити особа, яка провадить дізнання у кримінальних справах.

ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ НЕЗАКОННО ЗАСУДЖЕНИМ ОСОБАМ

***САВЕНКОВ Олексій Володимирович**
здобувач кафедри кримінального
процесу НАВС*

У ч. 4 ст.62 Конституції України зазначено, що у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну, завдану безпідставним засудженням. Відповідно до ч.1 ст.53–1 КПК України (далі — КПК), у разі закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю в діянні складу злочину, а також у разі постановлення виправдувального вироку суд зобов'язаний роз'яснити особі порядок поновлення її порушених прав і вжити необхідних заходів до відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок незаконного засудження.

У ч.2 ст.53–1 КПК вказано, що порядок відшкодування шкоди, заподіяної особі перерахованими у ч.1 цієї статті незаконними діями, «...визначається законодавством України». Такий порядок, що представляє собою процедуру пред'явлення і вирішення вимог реабілітованих осіб про відшкодування майнової та моральної шкоди, відновлення інших порушених прав, визначений у Законі України від 1 грудня 1994р. «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», а також у Положенні про застосування цього Закону, яке затверджене спільним наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури, Міністерства фінансів України № 6/5, 3, 41 від 4 березня 1996 р.

Сутність процедури відшкодування шкоди полягає у наступному. Згідно п.6 Положення від 4 березня 1996 р. реабілітованій особі, а в разі її смерті —

її спадкоємцям, суд одночасно з копією виправдувального вироку, що набрав законної сили, або постановою (ухвалою) суду (судді) про закриття кримінальної справи зобов'язаний направити повідомлення, в якому роз'ясняє, куди і протягом якого терміну можна звернутися за відшкодуванням шкоди і поновленням права. Повідомлення складається за формою, що встановлена в додатку до вказаного Положення.

Відповідно до ст.3 Закону від 1 грудня 1994р. реабілітованій особі відшкодовуються (повертаються): 1) заробіток та інші грошові доходи, які вона втратила внаслідок незаконних дій; 2) майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого була особа, та прибуток, який вона не отримала відповідно до цієї частки, інші цінності), конфісковане або звернене в доход держави судом, вилучене органами дізнання чи досудового слідства, а також майно, на яке накладено арешт); 3) штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені особою; 4) суми, сплачені нею у зв'язку з поданням йому юридичної допомоги; 5) моральна шкода.

Для визначення розміру шкоди, переліченої в п.п.1, 3, 4 ст.3 Закону від 1 грудня 1994р., реабілітована особа протягом шести місяців після направлення їй повідомлення може звернутися до суду, який розглядав справу по першій інстанції. До цього суду потрібно звертатися і у тому випадку, коли кримінальна справа закрита судом апеляційної чи касаційної інстанції.

Суд, до якого звернулася реабілітована особа, зобов'язаний у місячний термін з дня звернення витребувати від відповідних підприємств, установ і організацій всі необхідні документи, що мають значення для визначення розміру завданої шкоди. Потім суд має винести постанову про розмір шкоди, яка повинна містити докладний розрахунок підлягаючих виплаті сум і роз'яснення порядку її оскарження.

У такій постанові суду, зокрема, зазначається: 1) найменування суду, що виніс постанову, дата її винесення; 2) дата засудження особи, притягнення її до кримінальної відповідальності, застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту; 3) дата і підстави винесення виправдувального вироку, скасування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, закриття кримінальної справи; 3) зміст вимог реабілітованої особи (стягнення заробітку, виплачених штрафів, судових витрат, сум на надання юридичної допомоги тощо); 4) докладний розрахунок втраченого особою заробітку (доходу) з посиланням на документи, на підставі яких проведено розрахунок (розмір середньомісячного заробітку, період, протягом якого особа була відсторонена від посади, перебувала під вартою, відбувала покарання; сума податків,

що підлягає утриманню за цей період часу, підсумкова сума, що підлягає виплаті в рахунок втраченого заробітку; 5) розмір штрафів, судових витрат та інших сум, що виплачені (стягнуті за виконавчим листом) у зв'язку з незаконними діями; 6) розмір сум, що виплачені (стягнуті за виконавчим листом) на користь адвоката, який надавав юридичну допомогу; 7) загальна сума, що підлягає виплаті особі в рахунок відшкодування завданої шкоди і порядок її виплати; 8) порядок і термін оскарження постанови.

Не пізніше трьох діб після винесення постанови про розмір шкоди, завірена гербовою печаткою її копія надсилається реабілітованій особі або її спадкоємцям і подається ними до відповідного територіального органу Державного казначейства за місцем проживання для одержання чеку.

Спеціальний порядок встановлений і для повернення майна, про яке йдеться у п.2 ст.3 Закону від 1 грудня 1994р. Згідно п.14 Положення від 4 березня 1996 р., вилучене майно, а також майно, на яке накладений арешт, повертається реабілітованій особі або її спадкоємцям установами, підприємствами, організаціями, у яких воно знаходиться, у місячний термін із дня її звернення, якщо воно надійшло протягом шести місяців після направлення їй повідомлення.

Таким чином, можна констатувати, що в цілому порядок відшкодування шкоди реабілітованим особам заслуговує схвалення. Однак слід звернути увагу на те, порядок дій суду щодо виконання вимог ст.53–1 КПК визначається не кримінально-процесуальним законодавством, а міжвідомчим Положенням від 4 березня 1996р., що, на наш погляд, не узгоджується з вимогами ст.1 цього Кодексу. Тому вважаємо, що порядок дій суду у випадку постановлення виправдувального вироку, закриття кримінальної справи за реабілітуючими підставами щодо вжиття необхідних заходів до відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок незаконного засудження, повинен бути визначений у КПК. Саме таким чином вирішено це питання у Російській Федерації (глава 18 КПК «Реабілітація»), Азербайджанській Республіці (глава 5 КПК «Виправдання (реабілітація). Відшкодування заподіяної шкоди»).

Потрібно звернути увагу на специфіку вирішення питання, що розглядається, у деяких країнах західної Європи. Зокрема, відповідно до Закону Франції від 17 липня 1970р., з метою відшкодування шкоди особам, які незаконно перебували під вартою (ст. ст. 149–1, 149–2 КПК), була створена постійно діюча комісія з трьох суддів касаційного суду. Вона розглядає скарги осіб винятково про незаконність застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і про відшкодування їм заподіяної шкоди. Скарга може бути подана протягом шести місяців з моменту закриття справи чи постановлення виправдувального вироку. Засідання комісії закриті і проходять за участю

виправданого, представника казначейства, які виступають у процесі як сторони, і прокурора, що тільки дає висновок у справі.

Вважаємо, що у складі відповідного суду України також слід створити спеціальну судову колегію, до компетенції якої слід віднести виключно застосування законодавства, що регламентує порядок відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної особі незаконним засудженням, незаконним застосуванням заходів кримінально-процесуального примусу.

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ І ГАРАНТІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

САВИЦЬКА Світлана Леонідівна

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

В Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам, підкреслюється, що затриманій, заарештованій або поміщеній в тюрму особі мають бути забезпечені необхідні умови для зустрічі або комунікацій і консультацій з адвокатом без зволікань, перешкод і цензури, з повною їх конфіденційністю. Уряди зобов'язані, визнавати і дотримуватися конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом в рамках відносин, пов'язаних з виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків. Складаючи Присягу адвокат бере на себе обов'язок суворо зберігати адвокатську таємницю. Відповідно до ст. 10 Закону «Про адвокатуру», предмет адвокатської таємниці становлять питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, зміст консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом при здійсненні професійних обов'язків.

Стосунки адвоката і його клієнта будуються на принципі конфіденційності. Між ними неодмінно виникають відносини взаємної довіри, без існування яких не може здійснюватися правова допомога, результативність якої залежить від належної інформованості адвоката, що досягається, зокрема, відкритістю особи, котрій правова допомога надається. В той же час і ця особа має бути впевненою, що адвокат не розголосить довірені йому відомості.

Правила адвокатської етики, які діють в Україні з 1 жовтня 1999 року встановили, що дотримання принципу конфіденційності є необхідною що-

найважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги.

Адвокату забороняється розголошувати відомості, що становлять предмет адвокатської таємниці і використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб. Він, зокрема, не може використовувати у своїй громадській, науковій, публіцистичній діяльності інформацію, конфіденційність якої охороняється Правилами, без згоди на це осіб, зацікавлених у нерозголошенні такої інформації. Забороняється вимагання від адвоката відомостей, що складають адвокатську таємницю, а також допитувати його як свідка з приводу того, що йому довірено або стало відомо. Збереження конфіденційності інформації, що складає адвокатську таємницю, покладено також на помічника адвоката, посадових осіб адвокатського об'єднання. Їх і технічних працівників адвокатського об'єднання не можна з цих питань допитати як свідків. За порушення професійної таємниці передбачено кримінальну відповідальність (ст. 397 КК).

В свою чергу, адвокат не може розголошувати дані досудового слідства, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків, без дозволу слідчого або прокурора. Кримінальну відповідальність за розголошення даних досудового слідства чи дізнання без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила дізнання, несуть особи, попереджені в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати таку інформацію (ч. 1 ст. 387 КК).

Принцип конфіденційності розповсюджується на будь яку інформацію, отриману адвокатом у процесі здійснення адвокатської діяльності. Разом з тим, в Правилах щодо конфіденційної інформації застережено, що вона може бути розголошена у разі «скасування» конфіденційності особою, яка зацікавлена в її дотриманні (або її спадкоємцями). На адвоката покладається обов'язок забезпечити розуміння і дотримання принципу конфіденційності його помічниками та технічним персоналом, забезпечити умови зберігання документів, що містять конфіденційну інформацію, які виключають доступ до них сторонніх осіб.

В Основних положеннях про роль адвокатів зазначено, що адвокат повинен мати кримінальний і цивільний імунітет від переслідувань за заяви, що стосуються справи, а уряди мають забезпечити їм можливість здійснювати їх професійні обов'язки без залякування, перешкод, завдання турботи і недоречного вручання. Таким чином, адвокатська таємниця повинна оберігатися усіма суб'єктами, котрі мають спілкування з адвокатом при виконанні ним професійних обов'язків. Ст. 10 Закону «Про адвокатуру» — гарантії адвокатської діяльності — встановила, що професійні права адвоката, отже, і право

на адвокатську таємницю охороняються законом. Зокрема, Кримінальний кодекс України прийнятий у 2001 р., встановив кримінальну відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи, до якого законодавець відносить порушення гарантій діяльності захисника чи представника та професійної таємниці, вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення їх правомірної діяльності по наданню правової допомоги (ч. 1 ст. 397 КК).

Гарантії адвокатської діяльності, передбачені Законом «Про адвокатуру», поширюються на адвоката в повному обсязі при виконанні ним повноважень захисника чи представника. Зміст встановлених законом гарантій діяльності захисника і представника, а також професійної таємниці, про які йдеться у ст. 397 КК, слід розуміти як встановлені законом гарантії адвокатської діяльності, зокрема щодо збереження адвокатської таємниці.

Правила адвокатської етики передбачають, що інші адвокати об'єднання не можуть приймати доручення, виконання якого може потягнути за собою розголошення відомостей, конфіденційність яких охороняється цими Правилами, зокрема це стосується випадків, коли діяльність адвокатів здійснюється в одному приміщенні, вони користуються технічними послугами одного й того самого технічного персоналу, спільною офісною технікою, перебувають при здійсненні професійної діяльності у відносинах регулярного спілкування, пов'язаного з технічними особливостями організації роботи об'єднання (ч. 3 ст. 26).

ЗАХИСТ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ ДІЯННЯ ДО НАСТАННЯ ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

САЧУК Віталій Васильович

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Розвиток Української держави і реформування правової системи передбачає системний підхід до вирішення усіх питань, що регулюються нормами права, їх відповідності міжнародно-правовим актам. Досить вагомими у цьо-

му контексті є проблеми, пов'язані з реалізацією конституційного принципу права особи на захист в кримінальному судочинстві.

Особливої актуальності набуває як теоретична розробка питань, пов'язаних з дієвою реалізацією функцій захисту осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності на всіх стадіях кримінального процесу, так і реалізацію даних прав в практичній діяльності при розслідуванні кримінальних справ. Більше того, тільки дієвий і професійний захист зможе протистояти випадкам неправильного застосування заходів виховного характеру, кваліфікації злочинів та в цілому підвищить рівень правової культури у правозастосовчій практиці.

Хоча в діючий кримінально-процесуальний кодекс України було внесено ряд змін та доповнень, однак так і залишаються дискусійними питання стосовно статусу особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння передбачене чинним кримінальним законодавством до досягнення віку з якого настає ця відповідальність, а відповідно і забезпечення належного права на захист цих осіб при розслідуванні кримінальних справ.

Також в сучасному кримінально-процесуальному законодавстві відсутня правова норма, яка б визначала статус законного представника особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння і не досягла віку кримінальної відповідальності, а відповідно і не визначено в повній мірі повноваження законного представника, тобто повноту забезпечення реалізації прав та інтересів осіб, яких вони представляють і в цілому забезпечення розслідування суспільно небезпечних діянь вчинених особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

В ст.32 КПК України поняття «законний представник» є єдиним роз'ясненням значення даного терміну, однак ні його права та обов'язки по представництву осіб не знайшли процесуального закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві. Ця прогалина в кримінально-процесуальному законодавстві призводить до застосування аналогії при вирішенні питання про законне представництво осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності при провадженні кримінальних справ. При винесенні постанов про визнання законним представником неповнолітньої особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності слідчі на стадії досудового слідства керуються ст.32, ст.44, ст.52, ст.441 КПК України в яких тільки згадується термін «Законний представник».

Згідно ст.32 КПК України законні представники це батьки, опікуни, піклувальники даної особи, або представники тих установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких вона перебуває. В ст.447 КПК України зазначено що справу, яка надійшла до суду від прокурора в порядку, передбаченому

ст.7–3 КПК України, народний суддя або голова суду, якщо він згоден з рішенням прийнятим слідчим або прокурором, призначає до розгляду в судовому засіданні у строк не пізніше десяти днів, а в разі незгоди-повертає прокурору мотивованою постановою. Йдеться саме про порядок вирішення справи про суспільно небезпечні діяння, вчинені особою, яка не досягла віку з якого можлива кримінальна відповідальність. Одночасно даною нормою і встановлено можливість виправлення неповнолітнього суб'єкта злочину що вчинив злочин невеликої, або середньої тяжкості, без застосування кримінального покарання, а саме закриття кримінальної справи та вирішення питання про застосування до даної неповнолітньої особи заходів виховного характеру. Тобто, при розгляді судом справ про злочини вчинені неповнолітніми суб'єктами злочинів і неповнолітніми особами, що не досягли віку кримінальної відповідальності, тобто не являються суб'єктами злочину та застосування до них заходів виховного характеру, використовуються одні і ті ж норми КПК України. Відбувається часткове ототожнення розуміння неповнолітньої особи-суб'єкта злочину та неповнолітньої особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння і не досягла віку кримінальної відповідальності. Навіть у наукових працях, автори зазначають осіб що не досягли віку кримінальної відповідальності як неповнолітніх осіб, малолітніх осіб, деліквентів і так далі.

В практичній діяльності кримінальна справа порушується по факту вчиненого суспільно небезпечного діяння передбаченого кримінальним кодексом України, хоча і встановлена, тобто відома неповнолітня особа, яка його вчинила і не досягла віку кримінальної відповідальності. В подальшому дізнавач, слідчий, прокурор, виносить мотивовану постанову і допускає адвоката, законного представника до участі в даній кримінальній справі. Особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння допитується в якості свідка з участю захисника, законного представника і інших учасників. Відповідно даній особі і роз'яснюються права свідка. Звичайно це є грубе порушення кримінально-процесуального законодавства, однак не існує іншого допиту такої особи. За даних обставин ця слідча дія є незаконною. Як вже зазначалось, дана проблема існує в зв'язку з відсутністю норми кримінально-процесуального законодавства, яка б встановлювала, або визначала кримінально-процесуальний статус цих осіб.

Вважаю що доцільно було б визначити статус даної неповнолітньої особи що не досягла віку кримінальної відповідальності та внести відповідну норму в кримінально-процесуальне законодавство, яка б визначала процесуальний статус такої особи, її права та обов'язки. Також необхідно визначити права та статус захисника таких осіб під час провадження кримінальних справ, а не застосовувати аналогію кримінально-процесуальної норми, а

саме ст.44 КПК України. Аналогічно це стосуються і законного представника особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності.

Відповідно і проект Кримінально-процесуального кодексу України №1233, також потребує доопрацювання. В діючому КПК України та в проєкті КПК України № 1233 не визначено статус особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння і не досягла віку кримінальної відповідальності, її прав та обов'язки, а лише в ст.51 проєкту КПК України зазначено що участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і при розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції є обов'язковою, при провадженні справи про застосування примусових заходів виховного характеру — з моменту першого допиту неповнолітнього чи з моменту поміщення його до приймальника-розподільника. Однак, як і на даний час, справа буде порушуватись за фактом суспільно-небезпечного діяння, а така особа буде допитуватись в якості свідка, з врахуванням відповідних вимог ст.51 проєкту КПК України що є грубим порушенням конституційних прав даної особи.

ПОРЯДОК ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

СТАСЮК Олександр Леонідович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який було прийнято 07.07.10 р. визначив нові правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні. У зв'язку з цим до Кримінально-процесуального кодексу України були внесені зміни відповідно до яких були визначені підстави та процесуальний порядок перегляду судових рішень Верховним Судом.

Особи інтересів яких стосується справа вправі подати заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом на підставах:

- неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень після їх перегляду в касаційному порядку, у строк не більше 3 місяців з дня ухвалення судового рішення;

- встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом протягом місяця від дня, коли особі стало відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного.
- 2. Заява про перегляд судового рішення Верховним Судом подається у письмовій формі до Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, де здійснюється її перевірка та вирішується питання про допуск справи до провадження. Про прийняття рішення, протягом п'ятнадцяти днів з дня надходження заяви, Вищий спеціалізований суд постановляє ухвалу.

Ухвала про допуск справи до провадження разом із заявою про перегляд судового рішення та доданими до неї документами надсилається до Верховного Суду України, реєструється та передається судді-доповідачу для здійснення підготовки справи до розгляду. Під час здійснення підготовчих дій суддя: 1) виносить ухвалу про витребування матеріалів справи та направляє її до відповідного суду; 2) визначає порядок розгляду справи; 3) доручає відповідним фахівцям науково-консультативної ради при Верховному Суді підготувати науковий висновок щодо норми кримінального закону, яка неоднаково застосована судом касаційної інстанції щодо подібних суспільно небезпечних діянь; 4) визначає органи державної влади, представники яких можуть дати в суді пояснення, та дає розпорядження про їх виклик до суду; 5) здійснює інші заходи, необхідні для вирішення питання про усунення розбіжностей у застосуванні норми матеріального права.

За результатами проведення підготовчих дій суддя готує доповідь та постановляє ухвалу про закінчення підготовки та призначення справи до розгляду Верховним Судом.

- 3. Справа розглядається Верховним Судом на його засіданні яке є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від складу Верховного Суду, визначеного законом. До участі у засіданні запрошується Генеральний прокурор або його заступник.

Після відкриття судового засідання, оголошення складу суду, роз'яснення його учасникам прав та обов'язків та розгляду клопотань суддя-доповідач повідомляє про зміст вимог, викладених у заяві та результати проведених підготовчих дій.

Особа, яка подала заяву має право надати пояснення по суті заявлених вимог. Для з'ясування сутності норми кримінального закону, яка неоднаково застосована, можуть заслуховуватися пояснення представників органів державної влади. Після закінчення заслуховування пояснень осіб, суд виходить до нарадчої кімнати для прийняття судового рішення. Строк розгляду справи

Верховним Судом не може перевищувати одного місяця з дня відкриття провадження у справі.

За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду приймається одна з таких постанов: про повне або часткове задоволення заяви або про відмову в задоволенні заяви. Рішення прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності зазначену норму закону, та для всіх судів України.

ВСТАНОВЛЕННЯ НЕДОВЕДЕНОСТІ УЧАСТІ ОБВИНУВАЧЕНОГО У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ ЯК ПІДСТАВИ ДО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

СТОРОЖУК Марина Ігорівна

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину — одна з підстав до закриття кримінальної справи на етапі досудового слідства (п. 2 ст. 213 КПК України). Прийняття даного процесуального рішення зазвичай видається непростим, адже власне поняття встановлення недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину не завжди є однозначним та зрозумілим. Ця підстава до закриття кримінальної справи є реабілітуючою, тобто наслідком прийняття даного рішення має бути повне юридичне та фактичне відновлення такого становища особи, у якому вона перебувала до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого. Проте як серед правників, так і серед людей юридично неосвічених навряд чи знайдеться той, хто «недоведеність» вважає синонімом поняття «невинуватість». То ж за яких обставин слідчий, який порушив кримінальну справу відносно особи, виніс постанову про притягнення її як обвинуваченого, пред'явив їй дане обвинувачення, обрав їй запобіжний захід та вчинив інші дії, які обмежують її права та свободи, повинен дійти висновку, що всі можливості досудового

слідства є вичерпаними і зібраних по справі доказів за змістом та у сукупності недостатньо для того, аби вважати вину обвинуваченого доведеною, скласти обвинувальний висновок і направити справу прокуророві, а отже згідно презумпції невинуватості має працювати правило: недоведена винуватість юридично означає доведену невинуватість. Як наслідок, справа має бути закрита. Юридично цей момент визначити неможливо. Прийняти таке рішення слідчий має за власним розсудом. Проте при цьому він повинен правильно розуміти, що означає «недоведеність». Адже, коли він на законних підставах виносив постанову про притягнення особи як обвинуваченого, певні докази вини цієї особи в межах розслідування кримінальної справи таки були здобуті. Якщо не брати до уваги випадки, коли ці докази були знівельовані (наприклад, у випадках зміни показань свідками чи потерпілими), з цього випливає, що вони були достатніми для пред'явлення особі обвинувачення, проте їх недостатньо для того, аби скласти обвинувальний висновок і направити справу прокуророві в порядку ст. 225 КПК України. Прийняття рішення про закриття кримінальної справи при недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину вимагає від слідчого значної концентрації моральних зусиль, адже фактично він переймає на себе функцію суду: повністю знімає з особи обвинувачення та підозру, остаточно та безумовно реабілітує її від імені держави перед суспільством. У тому разі, коли слідчий шляхом детального аналізу зібраних доказів в рамках кримінальної справи, яка розслідується, набуває переконання, що обвинувачений дійсно не вчиняв злочин, прийняття рішення про закриття кримінальної справи видається простим, так би мовити, «із чистим сумлінням», і відтак основною задачею слідчого стає правильний, юридично грамотний вибір з-поміж суміжних підстав до закриття кримінальної справи однієї із тим, щоб фактичний зміст прийнятого рішення відповідав юридичному оформленню. Йдеться здебільшого про розмежування підстави до закриття кримінальної справи, яка розглядається, із суміжними: за відсутністю події злочину (п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК України) та за відсутністю в діянні складу злочину (п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України). Проте нерідко трапляються випадки, коли слідчий аж ніяк не впевнений у невинуватості обвинуваченого, або ж навіть впевнений у його винуватості, а усі можливості досудового слідства вже вичерпані та належного результату не набуто. Як діяти в цьому випадку? Існують два можливі шляхи. Перший: закрити кримінальну справу на підставі п. 2 ст. 213 КПК України, взявши при цьому на себе повну відповідальність за юридичну і, можливо, навіть фактичну реабілітацію винної особи. Другий: спробувати перекласти відповідальність за прийняття такого рішення на органи прокуратури та суд, все ж таки склавши обвинувальний висновок та направивши справу до суду, при цьому прямо передбачаючи велику ймовір-

ність повернення справи на додаткове розслідування або винесення виправдувального вироку, що в свою чергу свідчитиме про неповноту і незаконність проведеного досудового слідства, або вірогідність винесення обвинувального вироку, заздалегідь розуміючи, що підґрунтя для необґрунтованості та незаконності такого рішення буде закладене на досудовому слідстві, що навіть за умови фактичного дотримання принципу справедливості є недопустимим для правової держави, однією з найвищих цінностей якої є правосуддя. Ми вважаємо, що в разі виникнення такої складної ситуації слідчий все ж таки має діяти так, як передбачено у першому випадку. Перекладання відповідальності за прийняття процесуального рішення на інший державний орган не вирішить проблему по суті, а лише поглибить її, призведе до плутанини і невідповідності змісту прийнятого рішення його формі.

Таким чином встановлення недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину являє собою констатацію того факту, що навіть за умови активного, професійного підходу до розслідування справи та вмілого користування кримінально-правовим інструментарієм в його процесі, зібраних по справі доказів недостатньо для того, щоб в подальшому суд виніс щодо цієї особи обвинувальний вирок. Ми вважаємо, що підстава до закриття кримінальної справи, передбачена п. 2 ст. 213 КПК України, незважаючи на недоліки її формулювання як правової норми, передбачена законодавцем не як потурання професійній слабкості слідчого, а як законний шлях вирішення справи за умов, коли інше об'єктивно неможливо. Констатація факту встановлення усіх обставин справи є умовною. Слід пам'ятати, що завжди лишається вірогідність існування таких обставин, які встановити об'єктивно не можливо. Але для набуття внутрішнього переконання про необхідність прийняття рішення про закриття кримінальної справи при недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину слідчий повинен усвідомити, що це не він не зміг довести вину обвинуваченого у вчиненні злочину, а обставини об'єктивно склалися так, що довести вину обвинуваченого неможливо.

УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

СТРИНАТКО Юрій Дмитрович

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Сьогодні Україна вийшла на світову арену як рівноправний суб'єкт міжнародних відносин. Перед нею постала нагальна потреба врегулювання правових відносин з іншими державами.

В умовах розбудови демократичного суспільства одним з пріоритетних напрямків державної політики України є формування налагодженої взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами іноземних держав.

Аналізуючи чинне кримінально-процесуальне законодавство України можна зробити висновки, що фактично воно відстає від рівня європейських держав у сфері міжнародного співробітництва. Ефективність виконання міжнародних зобов'язань залежить від наявності дієвого механізму реалізації норм міжнародних договорів, що обумовлює необхідність нових підходів до побудови національного законодавства.

Основною метою надання міжнародної правової допомоги в кримінальних справах є сприяння іноземній державі у відправленні правосуддя, отриманні доказів, необхідних для розслідування і вирішення кримінальної справи, відшкодуванні шкоди, заподіяної злочинцем, відновленні порушених прав та законних інтересів учасників кримінального процесу. Проте розбіжності у законодавчих системах Договірних Сторін викликають низку проблем щодо здійснення співробітництва у цій галузі.

На даний час йде активний процес підготовки нового Кримінально-процесуального кодексу України, який має досконало врегулювати особливості провадження у справах, розслідування чи судовий розгляд, що є неможливим без плідної співпраці двох і більше держав. Разом з тим, комплексне монографічне дослідження цих проблем у вітчизняній науці кримінального процесу не здійснювалось, хоча окремі аспекти цієї проблематики вивчалися ще з давніх часів.

У ході підготовки нового КПК України постає завдання розробки дієвих механізмів надання міжнародної правової допомоги в кримінальних справах, адже головним фактором, що впливає на її ефективність, є належна правова

регламентація такої допомоги на рівні не лише міжнародного договору, а й національного закону.

Розбіжності у законодавчих системах Договірних Сторін викликають низку проблем щодо здійснення співробітництва у цій галузі. Однією з найбільш актуальних серед них є проблема допустимості фактичних даних, отриманих в ході міжнародної правової допомоги, наукова розробка її критеріїв, створення оптимального юридичного механізму запитування доказів з території іноземної держави, який би належним чином забезпечував отримання документів, максимально адаптованих до національного процесуального законодавства.

Норми проекту КПК України, потребують детального наукового аналізу під кутом зору їх відповідності міжнародно-правовим стандартам, що закріплені в багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорах України про правову допомогу.

В Україні процесуальні особливості міжнародного співробітництва в кримінальних справах досліджували Ю. Аленін, Ю. Грошевий, М. Михеєнко, В. Маляренко, О. Михайленко, П. Біленчук, О. Виноградова, М. Дьоміна, А. Кофанов, М. Пашковський, С.Кравчук, О. Гогусь, А. Мацко, В. Тertiшник, А. Сизоненко, С. Лихова, М. Свистуленко, Т. Гавриш, М. Смирнов та інші.

Багатовекторність міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю спричинила неоднозначне розуміння його форм у науковій літературі. Найбільш дискусійним залишається трактування «міжнародної (взаємної) правової допомоги в кримінальних справах», що відобразилось у двох відмінних підходах: як окремої форми міжнародного співробітництва (вузьке розуміння) чи як комплексного міжгалузевого інституту, який об'єднує декілька форм співпраці держав (широке розуміння).

З огляду на комплексність проблеми, розглядаються правові основи і засади кримінально-процесуальної діяльності щодо використання форм міжнародного співробітництва в кримінальному судочинстві, а також особливості провадження в кримінальних справах, пов'язані з необхідністю проведення процесуальних дій на території інших держав чи виконання відповідних клопотань іноземних компетентних органів.

Інтенсифікація міжнародного співробітництва у сфері правової допомоги в кримінальних справах, прагнення держав до уніфікації процедур її надання і підвищення ефективності даної діяльності з метою досягнення завдань кримінальної юстиції обумовлюють, як було зазначено, необхідність створення дійових правових механізмів, що забезпечують можливість співробітництва.

Будучи складними, різнорівневими, вони включають норми не лише міжнародного публічного права, але і відповідні положення різних галузей національного права держав, що співробітничать: конституційного, кримінального, кримінально-процесуального. Ці норми об'єднуються в самостійний правовий інститут, застосування якого ґрунтується «по-перше, на положеннях Віденської конвенції про право міжнародних договорів (1969 р.), що не лише впливають на формування норм внутрішнього права, але і можуть бути підставою для надання правової допомоги. По-друге, застосування іноземних процесуальних норм вважають вилученням із загального правила застосування в питаннях судочинства закону суду. По-третє, застереження про публічний порядок стосується і сфери приватного, і сфери публічного права»

Аналіз норм міжнародного права, предметом правового регулювання яких є взаємодопомога у кримінальних справах, дозволяє констатувати, що в даний час вони являють собою сформований правовий інститут, під яким у теорії права розуміють відокремлену групу юридичних норм, які регулюють суспільні відносини конкретного виду.

Таким чином, специфіка даного інституту полягає в його комплексному характері, сполученні в ньому елементів різних галузевих режимів регулювання, основним з яких поряд з методами регулювання і юридичних засобів є принципи. У цьому зв'язку доцільним є їхнє нормативне закріплення в окремій статті нового Кримінально-процесуального кодексу України (проект КПК такого положення не передбачає).

Крім специфічних принципів інститут правової допомоги в кримінальних справах характеризується також і специфічними прийомами правового регулювання, юридичними засобами, до яких можна віднести встановлений порядок зносин держав з метою надання правової допомоги, процедурно-процесуальні форми співробітництва, передбачені міжнародними договорами, способи захисту прав особи, що беруть участь у процесі надання правової допомоги (встановлені договорами імунітети осіб, викликаних для дачі показань чи участі в інших процесуальних діях), і т.д.

Зазначене дозволяє зробити висновок про комплексний характер інституту взаємної правової допомоги в кримінальних справах, що охоплює нормативний матеріал з різних юридичних режимів. Як і будь-який комплексний правовий інститут, він не входить цілком до складу конкретної галузі права — міжнародного чи кримінально-процесуального; складовою частиною останніх є лише його окремі норми, які в сукупності утворюють інститут міжнародної правової допомоги у кримінальних справах.

НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИ ПІД ЧАС ВІДБРАННЯ У НЕЇ ПОЯСНЕНЬ ОРГАНОМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

ТЕРЕЩЕНКО Юлія Василівна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Право на правову допомогу — це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі в формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з суб'єктами права. За змістом ст.64 Конституції України конституційне право кожного на правову допомогу у жодному випадку не може бути обмежено. Відповідно до Основного Закону України положення «кожен має право на правову допомогу» (ч.1 ст.59) є нормою прямої дії (ч.3 ст.8), і навіть за умови, якщо це право не передбачене відповідними законами України чи іншими правовими актами, особа не може бути обмежена у його реалізації. Це стосується, зокрема, і права свідка на отримання правової допомоги під час допиту у кримінальному процесі та права особи у разі надання нею пояснень у державних органах. Так ст.69–1 КПК «Права свідка» у частині першій доповнено пунктом 4–1, відповідно до якого свідок має право на обраного за власним бажанням захисника під час допиту чи проведення інших слідчих дій за своєю участю відповідно до цього Кодексу та на іншу правову допомогу в порядку, встановленому законом, а також відмовитися від запрошеного захисника. Захисник може запрошуватися свідком, його законним представником, а також іншими особами на його прохання чи за згодою. Однак, ніяких правових норм, щодо забезпечення захисту особи при дачі нею пояснень органам дізнання, досудового слідства не має. Виходячи із викладеного, вважаємо, що до законодавчого усунення вказаної прогалини органи дізнання, слідчі повинні долати її за правилами аналогії закону, тобто залучати для її вирішення ті норми КПК, у яких йдеться про забезпечення права на правову допомогу свідку.

У подальшому висловимо пропозиції, направлені на заповнення вказаної прогалини шляхом її усунення. Вважаємо, що у КПК України потрібно визначити такий порядок: 1) роз'яснення особі права на правову допомогу; 2) допуску адвоката, який представляє інтереси такої особи; 3) участі адвоката

при дачі пояснень особою. Крім адвоката ніякі інші особи не повинні надавати учасникам кримінального процесу правову допомогу, у тому числі і при виконання органами досудового розслідуванні такої процесуальної дії, як відібрання пояснень у особи.

При цьому виникло протиріччя, обумовлене невизначеністю процесуального статусу адвоката — особи, у якій відбирається пояснення. Тому виникають наступні питання: 1) чи правомірна участь у опитування особи суб'єкта, який не вказаний у КПК України як учасник процесу; 2) у якості кого адвокат особи вступає у кримінально-процесуальні відносини зі суб'єктами кримінального судочинства. Тому у кримінально-процесуальному кодексі України доцільно передбачити участь адвоката як представника особи, яка дає пояснення.

Також у КПК України слід визначити порядок роз'яснення особі, що підлягає опитуванню, права на отримання правової допомоги від адвоката і його обов'язки.

Для цього спочатку потрібно визначитись з порядком виклику особи до слідчого для надання пояснень. Як уявляється, для дачі пояснень може бути викликана будь-яка особа, про яку є дані, що їй відомі обставини, які мають значення для вирішення заяв та повідомлень про злочини. Отже, суб'єктом кримінально-процесуальних відносин така особа становиться саме з моменту виклику її для опитування. КПК України не передбачає порядку виклику особи для отримання від неї пояснень, хоча в практичній діяльності фактично застосовується той же спосіб, який передбачений при виклику на допит свідка: направлення повістки, телеграми або телефонограми. Слід враховувати і те, що до особи, яка ухиляються від явки до органу досудового розслідування для дачі пояснень не може застосовуватися такий захід кримінально-процесуального примусу, як привід. Тому вважаємо, що у КПК України слід передбачити положення, відповідно до якого слідчий запрошує, а не викликає особу для дачі пояснень. Позитивно це питання вирішено у проєкті КПК України (реєстраційний № 1233 від 13 грудня 2007р.) У ч.1 ст.201 проєкту КПК України зазначено, що особа, яка може володіти інформацією, що має значення для попередньої перевірки, може бути запрошена до органу, де ведеться попередня перевірка, для відібрання пояснення.

На наш погляд, саме у такому офіційному письмовому документі, як «запрошення», слідчий повинен роз'яснити особі її право на правову допомогу адвоката. Тому пропонуємо доповнити КПК України положенням, що в запрошенні повинно бути зазначено, що особа має право з'явитись для опитування з обраною за власним бажанням особою в статусі адвоката. Запрошення особи для відібрання пояснень слідчий повинен планувати з таким

розрахунком, щоб у неї був час для реалізації даного права. Після ж явки для проведення цієї процесуальної дії особа має засвідчити підписом у відповідному протоколі, про який мова буде йти нижче, про роз'яснення слідчим права на отримання правової допомоги. Якщо особа відмовляється від реалізації права на правову допомогу, слідчий повинен приступити до відібрання від неї пояснень. Факт такої відмови обов'язково має бути відображений у відповідному протоколі. На наш погляд, КПК України слід доповнити положенням, що про роз'яснення особі права на правову допомогу потрібно складати окремий протокол.

Заслуговує на увагу також питання про правові наслідки невиконання слідчим обов'язку щодо забезпечення опитуваній особі права на правову допомогу. Пленум Верховного Суду України у п.19 постанови №9 від 1 листопада 1996р.»Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснив, що докази повинні визнаватись такими, що отримані незаконним шляхом тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина. Отже, якщо перед відібранням у особи пояснення слідчий не роз'яснив їй право на правову допомогу, гарантоване ст.59 Конституції України, та провів цю процесуальну дію, отримані пояснення недопустимо використовувати як спосіб доказування.

НАУКОВЕ І ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

ТИМЧИШИН Дмитро Михайлович
ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини НАВС

Науково-технічний прогрес як взаємозумовлений поступовий розвиток науки і техніки на сучасному етапі революційних змін у всіх сферах життя суспільства, визначається поняттям науково-технічної революції. Місце і значення науки і техніки, їхня роль у функціонуванні суспільного організму стають домінуючими. Наука перетворюється на провідний чинник усієї системи суспільних відносин та суспільного виробництва. Одна з них — це сфера

суспільних відносин, зумовлених боротьбою зі злочинністю. Проникнення в неї сучасних науково-технічних засобів, розробка специфічних приладів, апаратів та прийомів роботи з ними, всебічне впровадження у практику розслідування та попередження злочинів, приводить до виникнення низки проблемних питань, що потребують подальшої розробки.

До таких питань у сфері боротьби зі злочинністю відносяться наукове і правове забезпечення використання науково-технічних засобів, під час розслідування злочинів, а зокрема вбивств.

Для початку необхідно з'ясувати що ми розуміємо під поняттями «наукове» та «правове забезпечення».

А.В. Дулов вважає, що основним завданням криміналістики є наукове забезпечення боротьби зі злочинністю. Конкретизованим проявом головного завдання називаються декілька груп завдань нижчого рівня. По-перше, завдання, які пов'язані з вивченням самого злочину: а) вивчення злочину як специфічної діяльності, як специфічного технологічного процесу, в якому діють, залишають сліди матеріальні об'єкти (суб'єкти); б) детальне дослідження того, що залишається після скоєння злочину, визначення способів виявлення, дослідження об'єктів, слідів, які залишились після скоєння злочину та відтворення по них моделі минулої злочинної події; в) розробка шляхів та можливостей використання закономірностей відображення злочину у правосудді; г) розробка правил, методів, засобів ототожнення об'єктів за їх слідами. По-друге, завдання, які стосуються власне практичної криміналістичної діяльності. Це розробка шляхів, методів, засобів виявлення, збору, фіксації, а також розробка наукових засад виявлення, розшуку, фіксації фактів, необхідних для встановлення злочинця. Реалізація цих завдань у свою чергу пов'язується з більш конкретними, наприклад, встановлення обставин, пов'язаних зі злочином.

А.В. Іщенко розглядає завдання криміналістики як напрямки, рівні реалізації функцій криміналістики. Він вважає, що до функцій науки криміналістики слід зарахувати констатуючу, інтерпретаційну, евристичну, прогностичну, практико-прикладну, комунікативну. Реалізація кожної з цих функцій здійснюється через вирішення відповідних завдань, специфічних для кожної функції. Наприклад, практико-прикладна функція криміналістики співвідноситься із завданням максимального забезпечення практики науково-технічними досягненнями. Конкретизованими завданнями цієї функції можуть бути:

- пристосування розроблених техніко-криміналістичних засобів до застосування їх для певних цілей;

- створення відповідного науково-методичного забезпечення використання техніко-криміналістичних засобів;
- організація впровадження техніко-криміналістичних засобів у практику;
- ґрунтовна перевірка практикою криміналістичних засобів, прийомів, методів.

Ми підтримуємо зазначені точки зору і приходимо до висновку, що наукове забезпечення, як головне завдання науки криміналістики полягає у запозиченні досягнень природничих і технічних наук, та розробці наукових положень, методик та методичних рекомендацій по їх використанню, в цілях розкриття, розслідування та профілактики злочинів, а відтак вбивств.

Що стосується правового забезпечення використання науково-технічних засобів під час розслідування злочинів, то мається на увазі норми кримінально-процесуального закону. Проте законодавець не дає переліку науково-технічних засобів, що використовуються під час розслідування, а передбачає лише загальну можливість використання тих чи інших науково-технічних засобів.

У зв'язку з цим, ми поділяємо думки, які були висловлені свого часу А.І. Вінбергом та Ю.Г. Коруховим стосовно того, що в КПК необхідно регламентувати не самі засоби, а принципи допустимості науково-технічних методів і засобів в кримінальному судочинстві. Будь-які спроби подати їх формальний перелік в КПК — це бар'єр на шляху науково-технічного прогресу в боротьбі зі злочинністю.

Науково-технічні засоби повинні відповідати загальним вимогам використання науково-технічних засобів. Це стосується тих, які прямо згадуються в КПК України й тих нових науково-технічних засобів і методів їх застосування, відносно яких немає прямої вказівки в діючому кримінально-процесуальному законі, але вони рекомендовані криміналістикою. Слідчий, прокурор, оперативний працівник, спеціаліст та суд повинні керуватись принципами правосуддя і загальними вимогами закону під час їх використання.

З огляду на викладене приходимо до висновку, що КПК України регламентує використання рекомендованих криміналістикою науково-технічних засобів і легалізує дані отримані в результаті їх застосування, а наука криміналістика розробляє науково-обґрунтовані методи, методики та рекомендації по їх використанню.

Отже, належне наукове і правове забезпечення використання науково-технічних засобів — є запорукою швидкого, повного, всебічного і об'єктивного розслідування злочинів, а зокрема вбивств.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИВЕДЕННЯ ВИРОКІВ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ У ВІДПОВІДНІСТЬ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

ТРОСТЯНСЬКА Ярослава Іванівна

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Приведення вироків іноземних судів у відповідність із законодавством України передбачає особливий процесуальний порядок прийняття для виконання судового рішення. Також слід зазначити, що під час такої діяльності необхідно вирішити значну кількість споріднених питань: про допустимість виконання іноземного судового рішення, про його легалізацію і про національні засоби, за допомогою яких воно може бути приведено до виконання. Вирішення зазначених питань вимагає від держави виконання вироку іноземного суду застосування певних процедур, зміст і особливості яких повин визначати внутрішньодержавний процесуальний закон, але на жаль в Україні такого до теперішнього часу не має.

На теперішній час, згідно Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства 1999 року можна з впевненістю сказати, що в Україні використовується адміністративна процедура, тобто питання про допустимість виконання іноземних судових рішень вирішує Міністерство юстиції України.

Про прийняте рішення Міністерство юстиції України повідомляє відповідний орган іноземної держави. Відразу зазначимо, що таке рішення не є процесуальним, а це об'єктивно унеможлиблює його оскарження у порядку, передбаченому КПК України, хоча воно безпосередньо стосується питань кримінального судочинства.

Дане рішення разом з матеріалами клопотання направляється у Верховний суд України. Якщо ж Міністерство юстиції України погодилося прийняти для виконання рішення іноземного суду, що пов'язане з одночасною передачею особи, якої воно стосується, то Міністерству внутрішніх справ України і Державному департаменту з питань виконання покарань направляється доручення про організацію прийняття цієї особи. В цьому випадку пакет документів направляється до Верховного суду лише після надходження від вказаних органів до Міністерства юстиції повідомлення про прийняття такої особи.

На сьогодні в Україні переважно склалася практика застосування процедури заміни вироку, яка полягає у тому, що, визнаючи вирок іноземної держави і виносячи постанову про його виконання на території України, суди

змінюють кваліфікацію дій засуджених відповідно до КК і визначають покарання. При цьому суди схильні істотно пом'якшувати покарання у порівнянні з вироком іноземної держави.

На нашу думку, з огляду на обмежені процесуальні можливості, що надаються статтями 409 і 411 КПК, судам можна рекомендувати переважно застосовувати процедуру заміни вироку іноземного суду, передбачену ст. 11 Конвенції 1983 р., із дотриманням, наскільки це можливо, природи і тривалості покарання, визначеного судом іноземної держави.

Разом з тим не можна вважати помилковими рішення судів про продовження виконання вироку іноземної держави в порядку ст. 10 Конвенції 1983 р., оскільки ця стаття також передбачає співвіднесення призначеної міри покарання з покаранням, передбаченим внутрішнім законодавством держави виконання вироку, на підставі рішення суду, якщо законодавство держави виконання вироку цього вимагає.

Отже в справах про виконання рішення іноземного суду у кримінальних справах український суд зобов'язаний вирішити особливе коло питань, а саме:

- про визнання юридичної сили рішення іноземного суду на території України (легалізація);
- чи повинна особа згідно законодавства України притягатись до кримінальної відповідальності або нести покарання за всі діяння, у зв'язку з якими вона була засуджена судом іноземної держави;
- про перекваліфікацію діяння, у зв'язку з яким засуджена особа, у відповідності до норм Кримінального кодексу України;
- про приведення покарання, заходу примусового лікування чи нагляду за умовно звільненими особами, визначеного рішенням іноземного суду, у відповідність з санкцією, передбаченою нормою КК України за вчинений особою злочин, зокрема в частині міри покарання (заходів нагляду) і її тривалості;
- про можливість виконання додаткового покарання, що було накладено на засудженого вироком іноземного суду;
- про скасування, залишення чи обрання запобіжного заходу до засудженого;
- про зарахування строку відбутої в державі винесення вироку частини покарання чи попереднього ув'язнення тощо.

Рішення іноземного суду і ухвала щодо нього звертаються до виконання розпорядженням суду, що її постановив. Крім того для інформування компетентного органу іноземної держави, судом якої постановлений вирок, про заходи, що вжиті для виконання такого судового рішення, копія ухвали направляється Міністерству юстиції України.

ДОПИТ ПОТЕРПІЛИХ У СПРАВАХ ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

ФІЛАШКІН Вадим Сергійович

*здобувач кафедри криміналістики та судової медицини НАВС
начальник відділу УБОЗ УМВС України в Миколаївській області*

У відповідності із ст. ст. 66, 72 КПК України, показання потерпілого є самостійним джерелом доказів. Потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду (ст. 49 КПК України). Про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, що провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд — ухвалу.

Показання потерпілих не тільки засіб встановлення нових фактів, але також й ефективний засіб визначення належності та допустимості доказів, перевірки та уточнення обставин, вже встановлених іншими фактичними даними. Нарешті, у показаннях потерпілих можуть міститися дані, які допомагають визначити достовірність їх власних показань.

Особливості співпраці слідчих з потерпілими від торгівлі людьми визначаються наступними обставинами:

- потерпілі зазвичай серйозно психологічно травмовані у процесі торгівлі людьми, а їм доводиться детально розповідати про події, які викликають болючі спогади та мають дуже особисту природу;
- майже в усіх випадках потерпілі почуваються невпевнено та ставляться з підозрою до співробітників правоохоронних органів;
- у випадках сексуальної експлуатації потерпілі від торгівлі людьми дуже серйозно побоюються можливого розголошення факту їх участі у проституції;
- потерпілі від торгівлі людьми часто мають великі побоювання щодо особистої безпеки та безпеки близьких та рідних.

Ці питання необхідно одразу ж обговорювати з потерпілими, щоб вони мали можливість заспокоїтись та давати детальні показання.

Вчинення торгівлі людьми спричинює потерпілому особливі фізичні, моральні страждання, а також пов'язано із заподіянням матеріальної шкоди. Тому процес формування показань потерпілого пов'язаний із специфічним сприйняттям обставин злочину, що полягає у хвилюванні, впливі стресової ситуації. З цієї причини деякі потерпілі бувають схильні до перебільшення у показаннях тяжкості вчиненого злочину чи його окремих обставин, до посилення вини підозрюваних (обвинувачених).

Як до, так і після допиту потерпілі нерідко стають об'єктом незаконного впливу з боку злочинців, їх зв'язків, що добиваються від них шляхом підкупу, погроз, шантажу, фізичного насилля, надання неправдивих, виправдовуючих злочинців показань і вчинення інших негативних дій чи вчинків.

За наявності реальної загрози життю потерпілого, його здоров'ю, життю чи майну, слідчий у відповідності із ч.3 ст. 49, ст. 52–1 КПК України, Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року N 3782-XII, повинен вжити заходів до забезпечення його безпеки.

Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ, — це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» визначає перелік заходів забезпечення безпеки, які можна обрати залежно від обставин справи: особиста охорона та охорона житла і майна; надання спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів та зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд.

З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки.

Безпосередньо під час проведення допиту повинні бути з'ясовані всі важливі для справи обставини, як прямо, так і побічно пов'язані із злочинним діянням. Практика розслідування злочинів про торгівлю людьми дозволила узагальнити перелік питань, які мають бути з'ясовані під час допиту потерпілих у справах даної категорії та об'єднати їх у групи:

- питання, що стосуються даних про особу потерпілого;
- питання, що стосуються вербування потерпілого;
- питання, що стосуються переправлення потерпілого за кордон;
- питання, що стосуються місця призначення;
- питання, що стосуються роботи потерпілого;

- питання, що стосуються інших умов праці потерпілого;
- питання, що стосуються примушування потерпілого до роботи;
- питання, що стосуються втечі потерпілого чи інших обставин, пов'язаних із його виявленням.

Крім того, важливим блоком питань є з'ясування відомостей про злочинців та інших осіб, пов'язаних із злочинним діянням. Тому під час допиту слід з'ясовувати, по можливості, анкетні дані, прізвиська, ознаки зовнішності, особливі прикмети, звички, зв'язки осіб, які причинно пов'язані із подією злочину. Така інформація у процесі розслідування може бути використана для встановлення осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, їх розшуку, затримання, пред'явлення для впізнання тощо.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРО ОBOB'ЯЗОК ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

***ФОМІЧОВ Костянтин Сергійович**
ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС*

Питання про обов'язок доказування має принципове значення в науці кримінально-процесуального права, оскільки від нього багато в чому залежить як ефективність реалізації завдань кримінального процесу, так і тип кримінального судочинства. Дискусія щодо поняття обов'язку доказування та кола осіб, на яких він покладається, багато в чому є похідними від проблеми визначення поняття і змісту кримінально-процесуального доказування в цілому.

При розгляді питання щодо обов'язку доказування термін «доказування» необхідно трактувати в найбільш широкому його сенсі — як здійснення всієї пізнавальної діяльності відповідних суб'єктів, що охоплює збирання, перевірку і оцінку доказів, причому як практичну, так і логічну її сторони. Тут слід мати на увазі не тільки нормативно-правовий зміст терміну «доказування», але і його загальне гносеологічне тлумачення. «Довести» означає «підтвердити яке-небудь положення фактами або доводами (доказами); вивести яке-небудь положення на підставі системи висновків», отже, суб'єкти

доказування обґрунтовують, підтверджують свої доводи або спростовують твердження іншої сторони, перевіряють та дають оцінку представленій інформації».

Весь процес доказування спрямований на досягнення однієї головної мети — на підставі наявних у справі доказів ухвалити певне процесуальне рішення. При цьому таке рішення може бути як проміжного характеру (наприклад, постанова про притягнення як обвинуваченого), так і остаточного, що вирішують справу по суті (вирок, постанова про закриття провадження у справі і т. ін.). Ця мета досягається за допомогою обґрунтування сторонами і судом відповідних висновків на підставі наявної доказової інформації, що мають значення для справи.

У такому розумінні зміст обов'язку доказування не зводиться тільки до з'ясування відповіді на питання, на кому лежить обов'язок довести винуватість обвинуваченого, але включає і інші напрями діяльності суб'єктів доказування по встановленню фактичних обставин справи і обґрунтуванню процесуальних рішень.

Аналізуючи наукові точки зору вчених, слід відмітити, що під обов'язком доказування слід розуміти уповноважену державою необхідність виконання певних приписів закону щодо збирання, перевірки і оцінки доказів, а також обґрунтування за їх допомогою певних висновків щодо фактичних обставин кримінальної справи.

Традиційно обов'язок доказування перш за все, пов'язаний з вимогами, які витікають з принципу презумпції невинуватості. Достатньо очевидно, що обов'язок доказування в кримінальному процесі в найбільшому обсязі покладений на обвинувача. Дане положення засноване на сформульованому ще в римському праві правилі про розподіл тягаря доказування між сторонами: «доводить той, хто затверджує». Поняття «тягар доказування» є не рівнозначним поняттю «суб'єктивного юридичного обов'язку», яке використовується в теорії. Поняття тягар доказування вказує нам на те, яким чином обов'язок доказування розподіляється між сторонами. Невиконання тягаря доказування тягне негативні наслідки для сторони, на яку такий тягар покладено.

Таким чином, тягар доказування невинуватості обвинуваченого в стадії досудового розслідування покладається на орган дізнання, особу, яка проводить дізнання, слідчого та прокурора. Саме ці особи через презумпцію невинуватості зобов'язані обґрунтовано доводити висунуте ними обвинувачення.

Також слід розглянути питання про можливість використання поняття обов'язку доказування стосовно учасників кримінального процесу на стороні захисту. Основне положення, з якого слід виходити при вирішенні цього пи-

тання, полягає в тому, що невинуватість обвинуваченого презумпціюється, у такому розумінні за законом сторона захисту доводить невинуватість обвинуваченого не зобов'язана. Щодо обвинуваченого, закон спеціально підкреслює, що він незобов'язаний доводити свою невинуватість. Обвинувачений має право подавати докази, давати будь-які показання або повністю відмовитися від давання показань та відповідати на запитання органів і посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, крім того обвинувачений може давати суперечливі або хибні показання. Відмова від показань, або давання суперечливих показань не є підставою для висновку про винуватість обвинуваченого і не призводить притягнення його до кримінальної відповідальності.

Дискусійним є й питання про те, чи покладений обов'язок доказування на захисника. Так, А.М. Ларін відзначав, що перекладення обов'язку доказування на захисника неприпустимо, оскільки останній бере участь в процесі тільки на запрошення або з відома обвинуваченого і позитивно доводить невинуватість обвинуваченого не зобов'язаний.

Таким чином, можна констатувати, що захисник, будучи професійним учасником кримінального судочинства, є суб'єктом обов'язку доказування. При цьому специфіка його процесуального становища і особливості обов'язків в доказуванні полягає в тому, що всі процесуальні дії адвоката мають бути спрямовані виключно на виявлення і встановлення тільки тих обставин, які виправдовують обвинуваченого або пом'якшують його відповідальність.

Виходячи з вищевикладеного можливо зробити певні висновки, що весь процес доказування спрямований на досягнення однієї головної мети — на підставі наявних у справі доказів ухвалити певне процесуальне рішення. Також слід зазначити, що під обов'язком доказування слід розуміти уповноважену державою необхідність виконання певних приписів закону щодо збирання, перевірки і оцінки доказів, а також обґрунтування за їх допомогою певних висновків щодо фактичних обставин кримінальної справи.

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНЬОГО

ХОМЕНКО Світлана Ярославівна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Забезпечення права на захист в кримінальному судочинстві є конституційною засадою кримінального процесу, однією з найголовніших гарантій дотримання прав людини, охорони її законних інтересів. Головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини, у тому числі неповнолітніх, серед яких найважливішими є право на безпечне дитинство при достатньому життєвому рівні, право на опіку та піклування, виховання з боку батьків або осіб, що їх замінюють, на охорону здоров'я та лікування, відпочинок, доступ до безоплатної повної загальної та професійної освіти, право на житло, на справедливий судовий розгляд із забезпеченням права на захист на всіх етапах судового процесу.

У статті 40 Конвенції про права дитини встановлюються мінімальні гарантії для неповнолітніх, які порушили закон, зокрема: презумпція невинуватості; негайне і безпосереднє інформування їх про обвинувачення; отримання правової та іншої допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту; невідкладне прийняття рішень компетентними органами по матеріалах порушення; свобода від примусу до подання показань як свідків; повна повага до особистого життя неповнолітніх на всіх стадіях процесу тощо.

В законотворчій діяльності щодо захисту, підтримки і допомоги дітям Україна намагається виходити з гуманістичних принципів і вимог ООН про права дитини та інших міжнародних договорів і угод, спрямованих на захист і гарантування прав та інтересів дитини, на досягнення її повного добробуту.

Гуманістичні та загально-правові принципи державної політики щодо охорони прав та інтересів неповнолітніх закладені в Конституції та міжнародних документах, реалізуються у законах та підзаконних нормативно-правових актах.

У зв'язку із зростання злочинності серед неповнолітніх збільшується навантаження на органи, що здійснюють розслідування кримінальних справ — це може викликати зменшення уваги до справ неповнолітніх, послаблення забезпечення гарантій охорони прав та законних інтересів таким неповнолітнім. Тому основним завданням кримінального процесу є не лише попереджувати злочинність серед неповнолітніх та боротися з нею, а й забезпечувати захист прав та законних інтересів неповнолітніх.

Кримінальним Кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення встановлена відповідальність за порушення прав неповнолітніх, передбачено окремі склади злочинів та адміністративних проступків, об'єктом яких виступають їх права, свободи та інтереси. В той же час законодавством передбачено особливий підхід до притягнення неповнолітніх до кримінальної та адміністративної відповідальності, а саме: встановлено мінімальний вік, з якого дитина може стати суб'єктом кримінальної або адміністративної відповідальності; неповноліття визнано обставиною, що пом'якшує відповідальність; обмежено застосування певних видів покарання щодо неповнолітніх; встановлено особливий порядок відбуття покарання тощо.

Кримінально-процесуальне законодавство також передбачає особливості кримінального провадження в справах неповнолітніх, які виділені в окремий розділ Кримінально-процесуального кодексу; в рамках системи органів внутрішніх справ створено кримінальну міліцію у справах дітей, уповноважену проводити дізнання у межах своєї компетенції, здійснювати профілактику злочинності неповнолітніх; в законодавстві задекларовані й ряд інших гарантій, які мали б сприяти додатковій охороні прав дітей.

Захист неповнолітніх у кримінальному процесі володіє певними особливостями, які повинні забезпечити посилену охорону прав та законних інтересів неповнолітніх учасників кримінального процесу.

В ст. 43 КПК України закріплено загальні права, які роз'яснюються як дорослим так і неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим. На нашу думку, даний обсяг прав не є досконалим і потребує доповнення з метою ефективнішого гарантування права на захист. Ми вважаємо, що слід виділити в окрему норму КПК України права та обов'язки неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого.

Функцію захисту в кримінальному процесі здійснюють в певній мірі сам неповнолітній підозрюваний, обвинувачений, його законний представник і захисник. На наш погляд, саме право на захисника є найефективнішою гарантією забезпечення неповнолітньому підозрюваному, обвинуваченому права на захист.

Порядок провадження в справах про злочини неповнолітніх визначається загальними нормами кримінально-процесуального законодавства. Однак, враховуючи психологічні та вікові особливості неповнолітніх, встановлюються і особливі правила, які застосовуються при розслідуванні кримінальних справ даної категорії. Вони являються додатковими процесуальними гарантіями для захисту прав та законних інтересів неповнолітніх та заходами для всебічного, повного і об'єктивного дослідження всіх обставин справи.

Кримінально-процесуальне законодавство України встановлює наступний перелік додаткових процесуальних гарантій забезпечення і охорони прав неповнолітніх підозрюваних і обвинувачених на досудовому слідстві: участь захисника неповнолітнього на досудовому слідстві; спеціальний предмет доказування в даних справах; виділення справи про злочин неповнолітнього в окреме провадження; право на конфіденційність; особливий порядок виклику неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого; додаткові обмеження щодо затримання, взяття під варту чи поміщення в приймальник-розподільник для неповнолітніх, що повинні здійснюватись лише у виняткових випадках; особливий порядок проведення окремих слідчих дій (допиту, очної ставки тощо); наявність специфічних запобіжних заходів та інших заходів процесуального примусу, що застосовуються тільки до неповнолітніх; ознайомлення з матеріалами справи з обов'язковою участю захисника; участь законного представника на досудовому слідстві та в судовому розгляді.

Отже, саме правові норми є найефективнішим механізмом забезпечення посиленої охорони прав та законних інтересів неповнолітніх членів суспільства. Посиленій охороні підлягають всі неповнолітні учасники процесу, проте найбільшій загрозі піддаються права неповнолітніх, щодо яких здійснюється провадження у справах, — підозрювані, обвинувачені в силу їх процесуального становища. У зв'язку з цим кримінально-процесуальне законодавство встановлює таким неповнолітнім додаткові гарантії охорони їх прав у порівнянні з дорослими підозрюваними, обвинуваченими, підсудними. Найсуттєвішим з поміж цих механізмів є право на захист.

АДВОКАТ ЯК ПРЕДСТАВНИК ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*ЦВІГУН Таїсія Станіславівна
здобувач кафедри кримінального процесу НАВС*

Відповідно до ст.59 Конституції України кожен має право на правову допомогу. У Рішенні Конституційного Суду України від 30 вересня 2009р. №1–23/2009 зазначено, що гарантування кожному права на таку допомогу

в контексті ч.2 ст.3, ст.59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України умов і способів надання цієї допомоги. Правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складання позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати.

Одним із учасників кримінального процесу, якому гарантується право на правову допомогу є потерпілий. Відповідно до ст.52 КПК його представником може бути адвокат. Він користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, тобто на відміну від захисника не є самостійним учасником кримінального процесу, не має своїх особливих процесуальних прав і діє поряд з потерпілим або заміняє його, але не вправі діяти на шкоду своєму довірителю. У кримінальному процесі адвокат як представник потерпілого здійснює функцію обвинувачення, оскільки він об'єктивно заінтересований в тому, щоб вчинений проти потерпілого злочин був розкритий, а особа, яка його вчинила, була притягнута до кримінальної відповідальності.

Згідно з ч.3 ст.49 КПК потерпілий і його представник мають право: 1) подавати докази; 2) заявляти клопотання; 3) знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, — після призначення справи до судового розгляду; 4) брати участь у судовому розгляді; 5) заявляти відводи; 6) подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови судді; 7) за наявності відповідних підстав — на забезпечення безпеки.

У наведеному переліку не передбачене право потерпілого з'явитись зі своїм адвокатом для участі у проведенні допиту чи інших слідчих дій. Однак, навіть у свідка є таке право. Законом від 1 липня 2010р. у цій частині до кримінально-процесуального закону внесені істотні доповнення. Так, у п.4–1 ст.69–1 КПК зазначено, що свідок має право на обраного за власним бажанням захисника під час допиту чи проведення інших слідчих дій за своєю участю.

У ч.5 ст.167 КПК вказано, якщо свідок з'явився на допит із захисником, захисник має право бути присутнім при допиті; надавати у присутності слідчого консультації свідку, якщо фактичні обставини у справі можуть бути використані для кримінального переслідування особисто самого свідка або членів його сім'ї чи близьких родичів; ставити з дозволу слідчого запитання,

що підлягають занесенню до протоколу допиту свідка, для уточнення і доповнення його відповідей; заперечувати проти незаконних дій слідчого щодо порядку проведення ним допиту з посиланням на норму закону, яка порушується, що підлягає занесенню до протоколу допиту; оскаржувати дії слідчого в порядку, встановленому цим Кодексом, у разі якщо з характеру і змісту питань впливає, що свідок має допитуватися як підозрюваний.

На наш погляд, ч.3 ст.49 КПК потрібно доповнити положенням, що потерпілий має право на обраного за власним бажанням адвоката під час допиту чи проведення інших слідчих дій. У ст.171 КПК слід визначити, які права є у адвоката під час допиту потерпілого.

У ч.1 ст.52 КПК зазначено, що адвокат може бути представником потерпілого за постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, судді або ухвалою суду. Однак у законі не деталізовані підстави прийняття такого процесуального рішення. Зрозуміло, що потрібно пересвідчитися у тому, чи є у представника потерпілого повноваження на участь у справі, які мають стверджуватися: 1) адвоката — ордером відповідного адвокатського об'єднання; 2) адвоката, який не є членом адвокатського об'єднання — угодою.

Далі необхідно переконатися у тому, що немає обставин, які виключають участь у справі представника потерпілого. Відповідно до ст.63 КПК представником потерпілого не може бути особа, яка брала участь у цій справі як слідчий або особа, що провадила дізнання, прокурор, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, захисник, особа, яка допитувалась або підлягає допиту як свідок, а також особа, що є родичем кого-небудь із складу суду або обвинувача. Адвокат не може брати участі у справі як представник потерпілого також і за обставин, зазначених у ст.61 КПК.

Тільки при наявності документів, які підтверджують повноваження адвоката на участь у справі як представника потерпілого, та за відсутності обставин, вказаних у ст.ст.61, 63 КПК, уповноваженим органом має бути винесена постановою про допуск його до участі у справі.

У окремій статті КПК слід врегулювати порядок відмови потерпілого від представника. У ній потрібно вказати, що потерпілий має право в будь-який момент провадження у справі відмовитися від запрошеного адвоката. Відмова допускається лише з ініціативи потерпілого і не позбавляє його права запросити того ж чи іншого адвоката в подальших стадіях процесу. При відмові від адвоката особа, яка провадить дізнання, слідчий складають протокол з зазначенням мотивів відмови, а суд зазначає про це в протоколі судового засідання.

У КПК відсутня регламентація обов'язкової участі адвоката-представника у кримінальному процесі. Отже можна стверджувати про нерівне положення сторін кримінального процесу, оскільки у випадках, передбачених ст.45 КПК, у обвинуваченого завжди є захисник-адвокат.

По даному питанню заслуговує на увагу ч.1 ст.64 проекту КПК України (№1233), відповідно до якої участь адвоката — представника потерпілого у кримінальній справі є обов'язковою у випадках, коли він: 1) є неповнолітнім; 2) через свої психічні або фізичні вади не може самостійно реалізувати право на захист законних інтересів.

На наш погляд, і у проекті КПК, і у діючому кримінально-процесуальному законі слід передбачити такі випадки обов'язкової участі адвоката як представника у кримінальній справі: 1) потерпілий є неповнолітнім та немає законних представників; 2) потерпілим є особа, яка має психічні або фізичні вади, що утруднюють здійснення покладеної на неї процесуальної функції; 3) потерпілий є неграмотним; 4) потерпілий не володіє мовою, якою ведеться кримінальне судочинство; 5) адвокат представляє інтереси цивільного відповідача; 6) прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, а потерпілий вимагає продовження розгляду справи; 7) прокурор змінив обвинувачення в суді, в потерпілий бажає скористатися правом на підтримання обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі; 8) у справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, якщо у нього немає близьких родичів; 10) при застосуванні до потерпілого заходів безпеки та звільненні його від обов'язку з'являтися у судові засідання.

У Концепції забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів, що затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2004 р. №1560, зазначено, що потрібно запровадити основні принципи, що застосовуються у практиці світової спільноти, зокрема щодо надання безоплатної допомоги потерпілим — насамперед потерпілим від тяжких та особливо тяжких злочинів, а також малозабезпеченим особам. Тому вважаємо, що у кримінально-процесуальному законі потрібно передбачити, що і у цих випадках має бути обов'язковою участь адвоката як представника потерпілого у кримінальному процесі.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ЗЛОЧИНЦІВ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИН ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

ЧИЖИКОВА Катерина Ігорівна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

21 травня 2010 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)», який набрав чинності з 17 червня 2010 р. Відповідно КПК України доповнено новим розділом 37 «Видача особи (екстрадиція)», у якому міститься ст.461 «Особливості затримання особи, яка вчинила злочин за межами України». У даній статті зазначено, що затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням злочину, здійснюється органом дізнання. Про затримання негайно інформується прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів органом дізнання, що здійснив затримання. Повідомлення прокурору, до якого додається копія протоколу затримання, повинно містити докладну інформацію щодо підстав та мотивів затримання. Прокурор, отримавши повідомлення, перевіряє законність тримання особи, яка розшукується компетентними органами іноземних держав, та негайно інформує прокуратуру області. Про затримання таких осіб прокуратура області протягом сімдесяти двох годин після затримання повідомляє відповідний центральний орган, який протягом сімдесяти двох годин після затримання повідомляє відповідний центральний орган, який протягом трьох днів інформує компетентний орган іноземної держави. Про кожен випадок громадянина, який вчинив злочин за межами України, прокуратура області також повідомляє Міністерство закордонних справ України. Затримана особа негайно звільняється у разі, якщо: 1) протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про застосування тимчасового або екстрадиційного арешту; 2) встановлено обставини, за наявності яких видача (екстрадиція) не здійснюється.

Порядок затримання таких осіб та розгляду скарг про їх затримання здійснюється відповідно до статті 106 КПК з урахуванням особливостей, встановлених цим розділом.

Рішення про затримання особи, яка вчинила злочин за межами України, орган дізнання може прийняти тільки після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи та відповідних документів, визначених міжнародним договором, на підставі яких вирішується питання

про екстрадицію. Також не повинно бути обставин, що перешкоджають видачі. Зокрема, видача осіб не здійснюється: за політичні та військові правопорушення; у зв'язку із закінченням строків давності; коли на території сторони, до якої звертаються із запитом, постановлено вирок суду чи постанову суду про закриття справи за тим самим обвинуваченням, у зв'язку з пред'явленням якого вимагається видача; коли порушується питання про видачу громадян України або осіб без громадянства, що постійно проживають в Україні; осіб, які мають в Україні статус біженця; якщо сторона, що надсилає запит, не надасть Україні достатніх гарантій того, що вирок із покаранням у виді смертної кари не буде звернутий до виконання в тому випадку, коли правопорушення, за яке вимагається видача, карається смертною карою за законодавством держави, що надсилає запит; злочин, у зв'язку з яким вимагається видача, згідно із законодавством сторони, яка запитує, або України переслідується в порядку приватного обвинувачення; злочин, у зв'язку зі вчиненням котрого вимагається видача, карається позбавленням волі на максимальний строк менше одного року або менш суворим покаранням тощо. Слід враховувати й інші положення міжнародних договорів з питань надання правової допомоги, якими передбачено право сторони, до якої звертається із запитом, відмовити у видачі особи.

Оскільки питання про особливості затримання органом дізнання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням злочину потребує комплексного дослідження.

Вважаю за необхідне удосконалення кримінально-процесуального законодавства України в частині регулювання правових відносин, які виникають у зв'язку з затриманням особи, яка вчинила злочин за межами України.

РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

***ШКЕЛЕБЕЙ Вікторія Анатоліївна**
ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС*

Кримінальний конфлікт, як і інші види соціального конфлікту, схильний до єдиної загальної динаміці — виникнення, розвитку, зміни та припинення. Тому надзвичайно важливим є вміння керувати конфліктами, вирішувати їх

на більш ранній стадії, коли легше за все усунути протиріччя, що лежить в його основі. Відповідно до Р. Дарендорф, суспільства відрізняються один від одного не наявністю чи відсутністю конфлікту, а тільки різним ставленням до нього з боку влади. Раціональні методи регулювання, управління роблять конфлікти невибухонебезпечними.

Проведений нами аналіз чинного кримінально-процесуального законодавства дає підставу вважати, що наявні процедури вирішення кримінальної справи не усувають причину кримінального конфлікту, а лише сприяють пізнанню обставин минулого і визначення наслідків вчинення злочину. Тому в сучасних умовах пріоритетним стає завдання розробки заходів, що дозволяють усунути протиріччя, що лежить в основі кримінального конфлікту, зробити кримінальні конфлікти керованими, перевести їх в «законодавчі рамки, зменшити агресивність, не допустити відкритих зіткнень і людських жертв, вирішувати всі спірні питання на основі принципів законності». Від вирішення цих завдань залежить і ефективність досягнення цілей кримінального судочинства (ст. 6 КПК України). Захист прав потерпілих безпосередньо залежить від усунення причини конфлікту. Особливо це важливо для попередження злочинності, недопущення подальших антисоціальних дій з боку правопорушників та зниження.

Наука і практика вже давно позбулися ідеї знищення злочинності та усунення кримінальних конфліктів. Їх не можна усунути, але ними можна управляти таким чином, щоб максимально збільшити загальну вигоду для конфліктуючих сторін (правопорушника і потерпілого).

Досягнення сучасної науки свідчать про необхідність використання різних заходів для здійснення ефективного управління кримінальними конфліктами. Тут виділяють: інституціоналізацію кримінального конфлікту, його легалізацію, структурування конфліктуючих груп, діагностика протидії, і інші дії.

Конфлікт характеризується відсутністю будь-яких принципів або правил і частіше за все є стихійний і не піддається контролю вибух невдоволення. «Збільшилася свобода дій, правове беззаконня провокують конфлікти, створюють об'єктивні і суб'єктивні умови для породження нових, що протікають з особливою гостротою. Часто відбувається ідеологізація юридичного конфлікту, увага учасників концентрується на образі «ворога». У такій ситуації надзвичайно важко ввести конфлікт у кероване русло, знайти опорні точки для переговорів ». Такий спосіб вирішення кримінальних конфліктів «передбачає відхід від традиційної конфронтації сторін і висуває на передній план такі важливі результати як зниження напруженості в міжособистісних відносинах, вирішення конфлікту, задоволення законних інтересів жертви

злочину у відшкодуванні збитку, отримання і прийняття вибачень, економію кримінальної репресії».

На підставі вищевикладеного, вважаємо за необхідне інституціоналізувати, тобто перевести в рамки встановлених правил, процедуру дозволу кримінального конфлікту між обвинуваченим (підозрюваним) і потерпілим при реалізації інституту примирення у кримінальному процесі України.

Ми дотримуємося думки про необхідність легітимізації примирної процедури в рамках інституту примирення у кримінальному процесі. На сьогоднішній день є всі необхідні передумови для законодавчого регулювання примирної процедури. По-перше, кримінально-процесуальний закон закріпив право на примирення, залишивши за рамками нормативного регулювання її процедуру. По-друге, в даний час в Україні сформувалася певна практика використання примирних процедур для вирішення кримінальних конфліктів.

Досвід проведення примирних процедур в кримінальних справах свідчить про їх позитивний превентивний вплив на правопорушників та високі показники реального загладжування шкоди потерпілим.

По-третє, накопичений значний міжнародний досвід використання примирних процедур для вирішення кримінальних конфліктів і способів його законодавчої регламентації. Так, світова практика нормативного закріплення процедури примирення свідчить про декількох використовуваних варіантах:

1. Норми про процедуру примирення містяться в нормативних актах. Така ситуація в Канаді, Франції, Фінляндії, Польщі, Нової Зеландії.
2. Норми про процедуру примирення містяться в національних кримінально-процесуальних кодексах (Австрія, Франція, Бельгія, Фінляндія, Польща) та / або кримінальних кодексах (Німеччина, Фінляндія, Польща, Чехія).
3. Норми про процедуру примирення містяться в окремих законах про посередництво, який застосовується як до неповнолітніх, так і повнолітнім правопорушникам. На даний момент прикладом служить лише Голландія та Норвегія. У Норвегії Закон «Про муніципальні комітети» з проведення програм примирення широко відображає різні аспекти посередництва і в кримінальних, і в цивільних справах.

В даний час найбільш адекватним способом легітимізації примирної процедури в рамках інституту примирення у кримінальному процесі є прийняття рекомендаційного нормативного акту, що регулює порядок проведення процедури примирення по кримінальним конфліктам.

Практика використання примирних процедур (посередництва), при вирішенні правових конфліктів свідчить про те, що позитивний результат досягається в 75–80% випадків. Проаналізувавши практику різних держав,

можна зробити висновки, що впровадження процедури посередництва при реалізації інституту примирення у кримінальному процесі, в даний час, істотно вплине на збільшення числа припинених кримінальних справ з підстав ст. 46 КК України і буде сприяти найбільш повному задоволенню потреб потерпілих.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЛЮДИНИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

ШКЛЯРЕНКО Андрій Михайлович

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Судовий захист є основною юридичною гарантією прав і свобод людини, яка характеризується наявністю в державі судової влади, забезпеченістю доступу громадян до правосуддя, здатністю суду ефективно поновлювати порушене право

Роль судових гарантій захисту прав і законних інтересів людини тісно пов'язані зі змістом судової влади, її організаційними основами, демократичними принципами судочинства. Вони забезпечують захист гарантованих Конституцією України та законами інтересів суспільства і держави в цілому, а також основних прав і свобод людини і громадянина, зокрема шляхом судового розгляду кримінальних справ.

Реалізація права на справедливий судовий розгляд досягається процесуальними механізмами, серед яких виділяються механізми реалізації кримінально-процесуальних принципів.

Гласний розгляд, закріплений в міжнародних актах і Конституції України є неодмінною умовою справедливого правосуддя, а відкрите судочинство відповідає інтересам як сторін, так й широкого кола громадськості, забезпечуючи довір'я до системи відправлення правосуддя. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Кожен, хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним законом. Учасники судового процесу та інші особи, при-

сутні на відкритому судовому засіданні, можуть використовувати портативні аудіотехнічні засоби. За рішенням суду допускається Проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відеозапису, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду у випадках, передбачених процесуальним законом.

Тісно пов'язане з принципами гласності судового розгляду право бути представленим перед судом без невиправданої затримки у розумні строки, встановлені законом. Але, конкретні строки розгляду справу в суді та наслідки їх недотримання не прописані ні у діючому законодавстві України, ні в міжнародних документах. Європейський суд, даючи визначення «розумного строку», вказує, що вирішальним чинником при цьому є конкретні обставини справи. При цьому, суд повинен враховувати, зокрема, складність фактичних або юридичних питань, що розглядаються у справі, поведінку заявників і компетентних органів; крім того, лише затримки з боку держави можуть виправдовувати висновок про невиконання вимоги про дотримання «розумного строку». Перевищення тривалості кримінального процесу з вини органів, які ведуть процес, може бути компенсовано такими заходами, як скорочення строку позбавлення волі з урахуванням тривалості процесу.

Важливим елементом зовнішньої форми справедливого судового розгляду є незалежність і неупередженість суду. Ці вимоги закріплені в найважливіших міжнародних актах і законах України. Їх відсутність веде до відмови в правосудді і підриває довіру до судової влади.

Органи законодавчої і виконавчої влади не повинні мати можливості втручатися в дії суду, а суд не повинен діяти проти окремого громадянина в інтересах уряду. Проте, суди мають потребу у зовнішньому контролі не менше, а можливо і більше, ніж інші органи державної влади так як рішення, що приймаються ними мають суттєве значення для долі конкретної людини. Зовнішній контроль прокурора і адвоката, за діяльністю суду є дійовим механізмом, що забезпечує підкорення суду закону, і в той же час знаходиться поза судовою системою.

Гарантією незалежності суддів є й гарантований строк повноважень. Строк до обов'язкового виходу на пенсію або закінчення строку повноважень, де такий встановлений. Лише за умови, що судді не можуть бути необґрунтовано звільнені або усунені за бажанням влади з посади, можна розраховувати на незалежного і неупередженого суддю. Суд, що заслуховує яку-небудь справу, повинен бути не тільки незалежним, але і неупередженим, тобто вільним від упередження або тенденційності, наявність або відсутність яких можна перевіряти різними способами.

В змагальному процесі суд зобов'язаний забезпечувати і неупереджене рішення справи, надаючи сторонам рівні можливості для відстоювання своїх позицій, і не може приймати на себе додатково виконання процесуальної функції сторони, що представляє обвинувачення, оскільки це порушує конституційний принцип змагальності і приводить до того, що сторона, яка здійснює захист, знаходиться у гіршому положенні.

Ще однією з важливих гарантій недоторканості суду при рішенні справи, є закріплене в ст. 287 КПК України право відводу. Закон детально перелічує обставини, за яких той або інший учасник процесу не може брати участі в розгляді справи. Тільки за умови, що суд (суддя) неупереджений і безсторонній, тобто вільний від впливу із зовні можна розраховувати на справедливий судовий розгляд. Необхідною вимогою справедливого судового розгляду, крім вищезгаданих, є суворе дотримання всіх прав особистості на даній стадії, насамперед право вважатися невинуватим (презумпція невинуватості) та право на захист.

Таким чином, процесуальні гарантії права людини на судовий захист забезпечують їй при розгляді будь-якого пред'явленого обвинувачення право на справедливий і відкритий розгляд справи в розумний строк незалежним, неупередженим і безстороннім судом, створеним на основі закону. При цьому, декларування зазначених положень надає можливість та створює передумови реалізації як гарантій правосуддя, так і гарантій прав і законних інтересів особистості.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ПРИСЯЖНИХ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

ЩЕРБА Вікторія Миколаївна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу НАВС

Відповідно до ч.4 ст.124, ч.1 ст.127, ч.2 ст.129 Конституції України, народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Категорії кримінальних справ, до розгляду яких залучаються присяжні, Кримінально-процесуальним кодексом України (далі —

КПК) поки що не визначені. У ст.428 проекту КПК України (№1233) передбачено, що судом присяжних розглядатимуться кримінальні справи про злочини, за вчинення яких кримінальним законом передбачено можливість призначення покарання у вигляді довічного позбавлення волі, якщо обвинувачений заявив клопотання про розгляд справи таким судом. У проекті КПК України Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права значно розширений перелік злочинів, кримінальні справи про які мають розглядатися судом присяжних. У ч.3 ст.400 проекту КПК зазначено, що суду присяжних підсудні кримінальні провадження щодо тяжких і особливо тяжких злочинів.

Незалежно від того, який проект КПК буде прийнятий, у судовій практиці виникнуть проблеми, пов'язані із організаційно — правовим забезпеченням участі присяжних у здійсненні правосуддя. Пояснюється це тим, що у Законі України від 7 липня 2010р. «Про судоустрій та статус суддів» (далі — Закон) не врегульований порядок відбору присяжних для участі у здійсненні кримінального судочинства. У ст.63 цього Закону тільки вказано, що присяжними визнаються громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Закон не дає відповіді на наступні питання: 1) який порядок формування списку присяжних; 2) які вимоги пред'являються до присяжного; 3) які підстави і порядок звільнення присяжного від виконання обов'язків; 4) який порядок залучення присяжних до виконання обов'язків судді; 5) які гарантії прав присяжних. Тому до Закону потрібно внести суттєві доповнення.

У ч.1 ст.427 проекту КПК (№1233) визначено, що суди присяжних діють у апеляційних судах областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим. Якщо у майбутньому присяжні будуть здійснювати правосуддя саме у цих судах, то ст.63 Закону слід доповнити новими частинами, у яких потрібно визначити, що суд присяжних утворюється для розгляду по першій інстанції судових справ, визначених процесуальним законом. Список присяжних за поданням голови апеляційного суду формується на підставі списків виборців комісією, склад якої затверджується відповідно Головою Верховної Ради Автономної Республіки Крим, головою обласної ради, Київським та Севастопольським міськими головами.

До складу комісії повинні входити уповноважені представники суду, органів юстиції та відповідної ради. До списків присяжним включаються громадяни, які постійно проживають на території відповідної області тощо і відповідають встановленим вимогам. Список присяжних затверджується рішенням відповідної ради. Список присяжних затверджується не пізніше одного

місяця з дня одержання подання голови суду і в той же строк надсилається до суду, а також публікуються в друкованих засобах масової інформації відповідної місцевої ради. Списки присяжних затверджується строком на чотири роки і переглядаються кожних два роки.

Можливий і інший порядок формування списку присяжних. Це залежить від того, як у подальшому у кримінально-процесуальному законі визначатиметься підсудність кримінальних справ. Після внесення 7 липня 2010р. змін до ст.33 КПК усі кримінальні справи розглядаються по першій інстанції районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами. Якщо і після прийняття нового КПК залишиться цей порядок визначення підсудності кримінальних справ, то потрібно у Законі врегулювати порядок формування списку присяжних для розгляду по першій інстанції кримінальних справ саме цими судами.

Нам уявляється прийнятним наступний порядок. Список присяжних за поданням голови місцевого суду слід формувати на підставі списку виборців комісією, склад якої повинен затверджувати голова місцевої ради. До складу комісії мають входити уповноважені представники місцевого суду, органів районного (місцевого) управління юстиції та відповідної ради. До списку присяжних необхідно включати громадян, які постійно проживають на території відповідного району, міста і відповідають вимогам, встановленим цим Законом.

Також Закон потрібно доповнити статтею, у якій мають визначитися вимоги до присяжних. Пропонуємо вказати у цій статті, що присяжним може бути громадянин України, який досяг 30-річного віку. Не можуть бути присяжними особи, зазначені у ч.2 ст.59 Закону. Одна й та сама особа не може бути одночасно включена до списку народних засідателів і списку присяжних. Особа, включена до списку присяжних, зобов'язана повідомити голову відповідного суду про обставини, що виключають можливість її участі у здійсненні правосуддя.

Крім того, Закон слід доповнити статтею, у якій необхідно визначити підстави і порядок звільнення від виконання обов'язків присяжного. У цій статті потрібно вказати, що підлягають звільненню від виконання обов'язків присяжного за розпорядженням голови суду на їх прохання особи, перераховані у ч.2 ст.60 Закону. Зазначені особи повинні подати заяву про звільнення від виконання обов'язків присяжного у конкретній справі до залучення їх для виконання цих обов'язків.

Важливо у Законі визначити і порядок залучення присяжних до виконання обов'язків у суді. Пропонуємо доповнити Закон статтею, у якій слід вказати, що присяжні залучаються до здійснення правосуддя в порядку чер-

говості на строк не більше одного місяця на рік, крім випадків, коли продовження цього строку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатої за їх участі. Письмове запрошення для участі у здійсненні правосуддя має бути надіслано судом присяжному не пізніше ніж за два тижні до початку судового засідання. У запрошенні зазначаються права та обов'язки присяжного, перелік вимог щодо присяжного, а також підстави для звільнення його від виконання вказаних обов'язків.

Суд, який запрошує присяжного, повинен письмово повідомити про це керівництво підприємства, установи, організації за місцем його роботи не пізніше як у двотижневий строк до початку судового засідання. Керівник підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності, зобов'язаний звільнити присяжного від роботи на час виконання ним обов'язків у суді. Відмова у звільненні від роботи вважається неповагою до суду і тягне передбачену законом відповідальність винних посадових осіб. Присяжний зобов'язаний вчасно з'явитися за запрошенням суду для участі в судовому засіданні. Неявка без поважних причин у судові засідання вважається неповагою до суду. Порядок відбору присяжних для розгляду справи, порядок принесення ними присяги та її зміст визначаються процесуальним законом.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДСТВА У СПРАВІ ДЕКІЛЬКОМА СЛІДЧИМИ

ЯКУБОВА Айше Зейтулаївна

здобувач кафедри кримінального процесу НАВС

Одним з найважливіших напрямів реформування чинного кримінально-процесуального законодавства України, а також реалізації державної політики щодо реформування кримінальної юстиції України є забезпечення ефективності провадження досудового розслідування у кримінальних справах. З огляду на завдання кримінального судочинства щодо швидкого та повного розкриття злочинів, однією з основних умов удосконалення діяльності органів досудового слідства та підвищення якості розслідування, є вирішення пи-

тання належного нормативно-правового регулювання провадження у справі декількома слідчими.

У зв'язку з неналежною регламентацією цього правового інституту у нормах КПК України та викликаними у зв'язку з цим проблемами практики діяльності органів досудового слідства до наукового дослідження цих питань у своїх працях неодноразово звертались українські вчені-процесуалісти, зокрема В.І. Бояров, І.Д. Гончаров, А.А. Горняцький, А.Я. Дубинський, Г.О. Дущейко, В.С. Зеленецький, В.М. Федченко., С.В. Слинько, Ю.І. Шостак та інші.

Аксіомою для кримінально-процесуальної науки стало те, що провадження у справі декількома слідчими є загальним (основним) положенням досудового слідства, при цьому у наукових роботах окремих вчених воно досліджується під назвою «бригадний метод розслідування» (Віктроров Б.А., Герасун А.А.) «розслідування злочину групою слідчих» (Ейсман А.А.), «слідча група» або «група слідчих» (Карнеєва Л.М., Галкін К.С.). З цього приводу цікавою є позиція Савельєва А.К., який досліджуючи питання провадження у справі декількома слідчими як форму організації діяльності слідчого, вважає, що якщо злочин розслідується слідчими у кількості до п'яти осіб, тоді її (форму) слід називати «слідчою групою», а якщо задіяно більше слідчих — «слідчою бригадою». У КПК Російської Федерації розслідування кримінальної справи декількома слідчими регламентовано ст. 163 «Провадження попереднього слідства слідчою групою», тобто використовується поняття «слідча група».

На противагу цьому, у чинному КПК України використовуються формулювання «декілька слідчих». Так, відповідно до ст. 119 чинного КПК України, якщо розслідування особливо складної справи доручається декільком слідчим, то про це зазначається в постанові про порушення кримінальної справи або виноситься окрема постанова. Виключне право доручати розслідування справи декільком слідчим належить, відповідно до вимог ч. 2 ст. 114¹ КПК, начальнику слідчого відділу.

Положення про організаційно-правові основи провадження у справі декількома слідчими більш якісно передбачені у проекті КПК України № 1233 від 13 грудня 2007 року. Зокрема, у ч. 2 ст. 34 визначено, що досудове слідство здійснюється слідчим одноособово або групою слідчих, а п. 4 ч. 2 ст. 39 начальнику слідчого відділу надано право створювати своєю постановою слідчі та за погодженням з начальником відповідного органу дізнання слідчо-оперативні групи. Більш детально провадження досудового слідства групою слідчих, слідчо-оперативною групою регламентовано у ст. 222 проекту КПК. При цьому як у чинному КПК України так і у проекті КПК не знайшло відображення питання, яке стосується різниці понять, під-

став та умов для створення в одному випадку слідчих груп, а у іншому слідчо-оперативних груп. Відкритим залишається і процесуальна форма діяльності таких груп та відображення результатів її фактичної діяльності у матеріалах кримінальної справи. Наприклад, сьогодні, у практиці діяльності органів досудового розслідування системи МВС України у кримінальних справах зустрічаються матеріали, які документально підтверджують розслідування злочинів слідчо-оперативною групою, зокрема, постанова, яка, як правило, затверджується начальником органу дізнання про створення слідчо-оперативної групи (існують випадки створення слідчих груп та слідчо-оперативних груп на підставі наказу), план погоджених слідчих дій та оперативно-розшукових заходів з персональним розподілом між членами слідчо-оперативної групи необхідних для відпрацювання заходів на підставі висунутих у справі версій з відповідними строками виконання таких заходів.

Невдалим є формулювання у ч. 4 ст. 222 проекту КПК України положення про те, що члени слідчої чи слідчо-оперативної групи виконують доручення і вказівки керівника групи, а також те, що про виконання доручень та вказівок вони повідомляють керівника групи. У теорії кримінального процесу прийнято вважати, що вказівка це конкретизація доручення, тобто у дорученні слідчого органу дізнання може міститися декілька вказівок. Доручення (ч. 3 ст. 114 КПК) та окреме доручення (ст. 118), з огляду на практику діяльності органів досудового слідства, може бути виключно письмовим, хоча це і прямо не передбачено у чинному КПК України. Вважаємо за доцільне визначити початок перебігу та розміри строків виконання доручень у чинному КПК та передбачити у його проекті, а не тільки розв'язувати цю проблему на рівні відомчих нормативно-правових актів.

Загалом на законодавчому рівні мають знайти своє відображення й питання розподілу обов'язків слідчих та органів дізнання у слідчій та слідчо-оперативній групі, відомчого та судового контролю, прокурорського нагляду, підстав та процесуального порядку оскарження рішень і дій членів таких груп та ін.

Враховуючи викладене та зважаючи на найближчі перспективи прийняття нового КПК України та державну політику, щодо реформування органів досудового слідства в Україні теоретичні дослідження питання форм організаційної діяльності підрозділів досудового слідства з врахуванням сучасних потреб практики діяльності органів досудового слідства не втрачають своєї актуальності.

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД НА СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

АХУНДОВА Агія Аббасівна
студент курсу КМ ННІЗДН НАВС

За чинним КПК, прокурор здійснює нагляд за своєчасністю розгляду заяв та повідомлень про злочин, законністю та обґрунтованістю прийнятих рішень про порушення або про відмову в порушенні справи. Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 227 КПК прокурор, здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, перевіряє не менш як один раз на місяць виконання вимог закону про приймання, реєстрацію і вирішення заяв та повідомлень про вчинені або ті, що готуються, злочини. Слідчий та орган дізнання зобов'язані не пізніше доби направити прокуророві копію постанови про порушення кримінальної справи або про відмову в порушенні такої справи. Прокурор, який здійснює нагляд за досудовим слідством і дізнанням, перевіряє кримінальні справи і матеріали, щодо яких відмовлено у порушенні кримінальної справи. За наслідками перевірки у разі виявлення порушень закону прокурор вживає заходів до їх усунення.

Законом (ст. 100 КПК) встановлено, що у випадках коли кримінальна справа порушена без законних приводів і підстав або за наявності обставин, що виключають провадження у справі, прокурор своєю постановою скасовує незаконне рішення слідчого чи органу дізнання і відмовляє в порушенні кримінальної справи чи закриває її, якщо у справі вже проводилися слідчі дії. У разі безпідставної відмови в порушенні справи слідчим або органом дізнання прокурор своєю постановою скасовує постанову слідчого або органу дізнання і порушує справу. Якщо справу безпідставно порушено або безпідставно відмовлено у порушенні справи суддею або судом, прокурор приносить протест на постанову судді або ухвалу суду у встановленому законом порядку.

Систематичного нагляду вимагає порядок приймання, реєстрації і вирішення заяв і повідомлень, оскільки недосконалість законодавчого регулювання роботи з заявами, повідомленням про злочини часто призводить до приховування злочинів, до незаконної відмови у порушенні кримінальних справ та інших зловживань. Слушною є пропозиція про врегулювання розгляду заяв і повідомлень про злочини відповідним законом. Це б сприяло зміцненню законності, посиленню захисту прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб, усуненню фактів приховування злочинів, незаконних відмов у порушенні справ тощо. Але, на нашу думку, всі питання, пов'язані

з розглядом заяв і повідомлень про злочини мають бути врегульовані не і окремому законі, а в окремій главі КПК, як це пропонує В.С. Зеленецький.

Згідно з чинним кримінально-процесуальним законодавством (ст. 97 КПК) прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя повинні приймати усні і письмові заяви громадян, письмові заяви і повідомлення юридичних осіб про будь-які злочини та протиправні дії незалежно від часу і місця їх вчинення, підслідності чи підсудності, порядку прийому, реєстрації, обліку і вирішення мив та повідомлень про злочини. Між тим нерідко трапляються факти приховування заяв та повідомлень про злочини, які або зовсім не реєструються, або реєструються неправильно та несвоєчасно, несвоєчасного їх розгляду і вирішення, приховування злочинів і повідомлень від своєчасного і правильного обліку, незаконної і необґрунтованої відмови у порушенні кримінальних справ за фактами, викладеними в заявах і повідомленнях та інші порушення закону, що регламентує порядок перевірки і вирішення заяв і повідомлень про злочини. А це в свою чергу перешкоджає швидкому, повному й об'єктивному розкриттю злочинів, про які надійшли заяви та повідомлення.

Здійснюючи нагляд за законністю вирішення заяв та повідомлень про злочини, прокурор повинен керуватися КПК, Законом України «Про прокуратуру» та відомчими нормативними актами. Прокурорський нагляд на початковій стадії процесу буде задовільним, якщо він забезпечує порушення кожної кримінальної справи лише за наявності до того законного приводу та достатніх підстав і водночас виключає можливі випадки неправильної відмови в порушенні кримінальної справи. Неможливо порушити кримінальну справу без певного приводу. Але привід потрібний не тільки як одна з умов порушення справи. Він може сприяти з'ясуванню взаємовідносин осіб, які беруть участь у бути одним із доказів винуватості чи невинуватості обвинуваченого, а іноді й підставою для притягнення до відповідальності тих, чий завідомо неправдивий донос органам влади став причиною необґрунтованого порушення кримінальної справи. Отже, одне з конкретних завдань прокурорського нагляду - забезпечити правильне оформлення даних про вчинювані чи підготовлювані злочини, що надходять, з тим, щоб у будь-який момент провадження у справі можна було без ускладнень встановити, що саме, яке конкретне джерело є приводом до порушення кримінальної справи.

Нагляд прокурора за законністю порушення кримінальних і прав нерозривно пов'язаний з наглядом за законністю відмови у порушенні справи і немислимий без нього. У порушенні кримінальної справи може бути відмовлено у разі відсутності підстав до порушення, а також за наявності обставин, що виключають провадження у справі. Ніяких інших причин до відмови в порушенні справи закон не передбачає. Перевіряючи постанови про відмову

в порушенні кримінальної справи, прокурор водночас знайомиться з усіма матеріалами, що слугували підставою до відмови. Якщо він вважає, що таких матеріалів недостатньо для того, щоб зробити правильний висновок про відсутність ознак злочину, чи вони суперечать такому висновку, то скасовує постанову слідчого (органу дізнання) і, якщо в цьому є потреба, сам додатково перевіряє матеріали чи доручає перевірку слідчому (органу дізнання) або безпосередньо порушує кримінальну справу.

Отже, суть прокурорського нагляду в стадії порушення кримінальної справи полягає як в охороні прав і законних інтересів учасників кримінально-процесуальних відносин, так і у вжитті заходів до виконання органами дізнання і досудового слідства вимог закону щодо розкриття і попередження злочинів.

ПЕРША СТАДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

БЄЛАН Олексій Олександрович

слухач магістратури

за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» ННІУ НАВС

Досудове провадження відповідно до чинного законодавства складається із стадії порушення кримінальної справи та стадії досудового розслідування. Порушення кримінальної справи — початкова стадія кримінального процесу, з якої власне і починається кримінальний процес у кожній конкретній справі. Проте, така назва першої стадії кримінального процесу — «стадія порушення кримінальної справи» останнім часом стала підґрунтям для ведення наукових дискусій.

Фахівці в галузі кримінального процесу звертають увагу на те, що згідно із чинним законодавством за результатами розгляду заяви або повідомлення про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя можуть прийняти рішення не лише про порушення кримінальної справи, але й про відмову в порушенні кримінальної справи, або про направлення заяви або повідо-

влення за належністю, відповідно до частини другої статті 97 КПК України. Узагальнення думок науковців, щодо назви першої стадії дозволяє виділити наступні пропозиції. А.Я. Дубинський стадію порушення кримінальної справи пропонував іменувати стадією вирішення питання про порушення кримінальної справи, В.М. Тертишник — стадією дізнання, М.І. Гошовський, О.П. Кучинська та В.Т. Маляренко — стадією перевірки і вирішення заяв та повідомлень про злочин. Найбільш вдалою, на нашу думку є пропозиції науковців, які вважають, що першу стадію кримінального процесу потрібно назвати — стадією перевірки і вирішення заяв та повідомлень про злочин. Адже саме така назва найбільш повно відображає сутність цієї стадії процесу, яка полягає в прийманні, реєстрації, обліку та розгляді уповноваженими на те законом державними органами і посадовими особами заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини та події з метою встановлення достатніх підстав для початку провадження у кримінальній справі. На користь такої точки зору свідчить те, що автори проекту КПК України (реєстр. № 1233) першу стадію кримінального процесу саме так і пропонують називати — стадією попередньої перевірки заяв, повідомлень чи іншої інформації про злочин.

Варто зазначити, що у кримінальному процесі деяких зарубіжних держав, навіть тих, що відносяться до континентальної правової системи і тому мають багато спільного з Україною, стадія порушення кримінальної справи відсутня.

Так, у Франції питання про порушення публічного кримінального позову вирішується після закінчення поліцейського розслідування і передачі справи в прокуратуру, тобто складання процесуального акта, що означає початок дізнання і кримінального процесу, не передбачено. В США стадія порушення кримінальної справи в тому вигляді, якому вона існує в українському кримінальному процесі відсутня, поліція зобов'язана почати розслідування в кожному випадку виявлення злочину або здобуття інформації про його скоєння. Жоден документ, який підтверджує законність розпочатого розслідування, не складається. Подібну процедуру початку кримінального провадження можна зустріти в проекті КПК України, який запропоновано робочою групою Міністерства юстиції, де стаття 210 «Початок досудового розслідування», говорить про те, що «слідчий, прокурор зобов'язаний розпочати розслідування негайно після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення ним, або з іншого джерела йому стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення».

На нашу думку, необхідність виділення порушення кримінальної справи в окрему стадію зумовлено тим, що в кримінальному процесі України цей етап кримінального провадження має свої власні завдання, процесуальне

значення, кінцеве рішення, зміст та специфіку процесуального становища окремих суб'єктів. Саме наявність цих ознак, згідно із кримінально-процесуальною теорією, характеризують стадію, як самостійний етап кримінального процесу.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ІНІЦІАТОРА НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ ІЗ СУДОМ

***БИСТРИЦЬКИЙ Богдан Юрійович**
слухач магістратури ННІУ НАВС*

На даному етапі розвитку Української держави необхідний системний підхід до врегулювання правовідносин у суспільстві. Особливо це стосується кримінально — процесуального законодавства, яке в певній мірі обмежує свободи та права громадян.

У КПК України 1960 року було внесено ряд змін та доповнень, які зокрема стосуються одержання дозволу суду на накладення арешту на кореспонденцію. Так законом України від 21 червня 2001 року «Про внесення змін до Кримінально — процесуального Кодексу України» істотно змінено положення ст.187 КПК України, якою регулюється питання накладення арешту на кореспонденцію. Данні зміни дійсно посилюють судовий контроль за діяльністю органів дізнання та досудового слідства з питань отриманої кореспонденції громадянами, з метою одержання даних про вчинений злочин, або виявлення і вилучення документів та предметів, які мають значення під час провадження розслідування.

Таємниця листування забезпечена Конституцією України, а саме в ст.31 Конституції України зазначено, що винятковими випадками порушення даного права є дозвіл суду. У вищезгаданій статті Конституції України не йдеться мова про те, до якого саме суду потрібно звертатись ініціаторові для надання дозволу, а ось в ст.187 КПК України вже зазначається про необхідність звернення до голови апеляційного суду чи до його заступника. Дане положення є не зовсім ґрунтовним і звернення до голови, або заступників апеляційного суду за дозволом про накладення арешту на кореспонденцію

створює незрозумілий особливо важливий контроль. Такий дозвіл мав би давати місцевий суд, адже навіть питання про взяття під варту знаходиться в його компетенції.

Ще одне проблемне питання, що зазначене в ст.187 КПК України, полягає в тому, що арешт на кореспонденцію з метою запобігання злочину може бути застосовано до порушення кримінальної справи. З таким положенням ст.187 КПК України навряд чи можна погодитися в повній мірі, оскільки в даній статті також зазначено, що арешт на кореспонденцію являється слідчою дією. До 21 червня 2001 року до порушення кримінальної справи можна було проводити лише одну слідчу дію, а саме огляд місця події, яка проводилась після отримання приводів до порушення кримінальної справи, вичерпний перелік яких передбачений в ст.94 КПК України, з метою визначення підстав для прийняття зазначеного процесуального рішення, тобто огляд місця події проводиться після того, як відбулася пригода, з метою встановлення, чи є у ній ознаки злочину та чи потрібно порушувати кримінальну справу.

Вже звертаючи увагу про накладення арешту на кореспонденцію до порушення кримінальної справи, така слідча дія можлива згідно ст. 187 КПК України, з метою запобігання злочину. Данна позиція законодавця викликає заперечення в силу певних причин. По-перше, якщо злочину немає, то чи можна вести мову про проведення слідчих дій. По-друге запобігання вчиненню злочину означає, що злочин ще не вчинений і потрібно здійснити заходи для того, щоб його не відбулося. За загальним правилом, слідчі дії проводяться на стадії досудового розслідування за винятками, вказаними у ст.187 та ст.190 КПК України. Хоча данні винятки можуть бути спрямовані на перевірку наявності ознак злочину, як це має місце під час огляду місця події, а не пошук та фіксацію доказів, які підтверджують причетність особи до вчинення злочину, як це має місце при накладенні арешту на кореспонденцію до порушення кримінальної справи. Проведення деяких слідчих дій на першій стадії судочинства необхідне для встановлення наявності або відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки злочину. Саме тому можливо і є доцільним розширення спектру слідчих дій які можуть проводитись до порушення кримінальної справи. Однак також необхідно врахувати обставини, щоб стадія порушення кримінальної справи не була підмінена стадією розслідування. А тому слід зазначити, що накладення арешту на кореспонденцію до порушення кримінальної справи спрямоване на здійснення саме процесу доказування без порушення кримінальної справи, а не на встановлення ознак злочину.

Саме тому вважаю що необхідно наділити повноваженнями по наданню дозволу на накладення арешту на кореспонденцію місцевим судам і заборонити проведення такої важливої слідчої дії до порушення кримінальної справи.

ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕ ІНАКШЕ ЯК ЗА СКАРГОЮ ПОТЕРПІЛОГО

ВОВНА Вікторія Андріївна
студентка НАВС

Відповідно до ч.1 ст.27 КПК України, справи про злочини, передбачені ст.125, ч.1 ст.126, ст.356 КК України щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, якому і належить в такому разі право підтримувати обвинувачення. В цих справах дізнання і досудове слідство не провадиться.

Законом встановлено особливості досудового розгляду у таких справах. За змістом ст.251 КПК досудовий розгляд скарги потерпілого з проханням порушити кримінальну справу за один із злочинів, зазначених у ч.1 ст.27 цього Кодексу, суддя здійснює одноособово та за результатами розгляду приймає одне із таких рішень:

- 1) залишає скаргу без розгляду, якщо вона не відповідає вимогам, зазначеним у ч.1 ст.251 КПК, та повертає її особі, яка подала скаргу;
- 2) за наявності до того підстав відмовляє в порушенні кримінальної справи або надсилає її за належністю прокурору;
- 3) за наявності достатніх даних, які вказують на вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.27 КПК, порушує кримінальну справу і призначає її до розгляду.

З огляду за вимоги ч.2 ст.97 КПК рішення по скарзі потерпілого суддя зобов'язаний прийняти не пізніше триденного строку з дня надходження скарги. Законом не передбачено направлення особі, яка подала скаргу, та особі, про притягнення якої до кримінальної відповідальності порушується питання, повідомлення про день досудового розгляду скарги.

Скарга повинна бути залишена без розгляду і повернута особі, яка її подала, якщо її зміст не відповідає вимогам ст.ст.223, 224 КПК (чітко не викладені підстави для порушення справи, час, місце, мотиви, наслідки вчинення злочину, його юридична кваліфікація та відповідні докази, не наведені дані про особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, та відсутнє прохання про притягнення особи до кримінальної відповідальності). У постанові судді про залишення скарги без розгляду має бути роз'яснено, що після усунення її недоліків особа може знову звернутися до суду зі скаргою в межах строку давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Приймаючи рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, суддя повинен керуватися вимогами ст.ст.6, 99 КПК. Рішення про направлення скарги за належністю прокурору суддя приймає у випадках: — коли у скарзі йдеться про діяння, що переслідується у порядку публічного обвинувачення, тобто про злочини, які не зазначені у ч.1 ст.27 КПК; — коли скарга подана в інтересах особи, яка не може в силу безпорадного стану, залежності від обвинуваченого чи з інших причин самостійно подати скаргу і захищати свої інтереси.

У постанові Пленуму Верховного Суду України №6 від 30 травня 2008р. «Про практику застосування кримінально-процесуального законодавства при попередньому розгляді кримінальних справ у судах першої інстанції» зазначено, що у разі якщо скаргу про злочини, зазначені у ч.1 ст.27 КПК, подано на осіб, які мають фізичні та психічні вади і не можуть самостійно здійснювати свій захист або вчинили злочин в неповнолітньому віці, що за вимогами ст.111 КПК вимагає обов'язкового провадження досудового слідства, суддя повинен за наявності підстав до порушення справи прийняти рішення про порушення кримінальної справи і направлення її прокурору для організації досудового слідства.

З таким роз'ясненням не можна погодитися. Прийняття суддею рішення про порушення кримінальної справи у наведених випадках, на наш погляд, виходить за межі його компетенції. Справи про такі злочини вже є справами публічного обвинувачення. Тому суддя, керуючись п.3 ч.2 ст.97 КПК, має тільки направити матеріали за належністю, не приймаючи рішення про порушення кримінальної справи.

Встановивши наявність у скарзі достатніх даних, які вказують на вчинення злочину, зазначеного у ч.1 ст.27 КПК, суддя зобов'язаний порушити кримінальну справу і призначити її до судового розгляду у строки, зазначені у ст.256 цього Кодексу. У цій постанові зазначаються приводи і підстави для порушення справи, прізвище, ім'я та по батькові особи, щодо якої справа порушена, та стаття кримінального закону, за якою справа порушена. Також у постанові вирішуються інші питання, які стосуються підготовчих до судового розгляду дій. Копія скарги потерпілого, копія постанови судді про порушення справи і призначення її до судового розгляду, а також судова повістка про виклик у судові засідання мають бути вручені підсудному не пізніше як за три доби до слухання справи.

У разі надходження до суду поряд зі скаргою потерпілого зустрічної скарги суддя за наявності підстав повинен винести постанову про порушення кримінальної справи за зустрічним обвинуваченням і призначення справи до судового розгляду. Відповідно до ч.4 ст.251 КПК суддя вправі об'єднати

зустрічні обвинувачення в одне провадження. У таких випадках обом заявникам мають бути надані процесуальні права як потерпілого, так і підсудного, у зв'язку з чим кожному з них слід забезпечити дотримання і тих, і інших прав.

У ч.1 ст.27 КПК вказано, що зазначені справи підлягають закриттю, якщо потерпілий примириться з обвинуваченим, підсудним. Примирення може статися лише до видалення суду у нарадчу кімнату для постановлення вироку. Пленум Верховного Суду України у постанові №13 від 2 липня 2004р.»Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» рекомендує судам якомога ширше використовувати у справах зазначеної категорії інститут примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним (яке може мати місце як на стадії попереднього розгляду справи суддею, так і в судовому засіданні, але до закінчення судового слідства) і підтримувати діяльність тих громадських організацій, які ставлять за мету досягнення такого примирення до судового розгляду справи, повідомляти осіб, що вчинили злочин, про наявність у районі (місці) таких організацій, надавати останнім відповідну інформацію. За клопотанням зацікавлених учасників судочинства (особи, що вчинили злочин, потерпілого, їх представників) суд може оголосити перерву в судовому розгляді справи і надати можливість звернутися до зазначених посередників для вирішення конфлікту і досягнення примирення.

Якщо потерпілий не скористався правом на примирення, яке було роз'яснено йому судом, то за наявності достатніх даних про вчинення щодо нього злочину суддя має винести одну постанову про порушення кримінальної справи і призначення її до розгляду. У випадку, якщо потерпілий реалізував це право, кримінальна справа підлягає закриттю на підставі п.6 ч.1 ст.6 КПК.

На практиці мають місце випадки, коли при розгляді кримінальної справи публічного обвинувачення встановлюються ознаки злочину, передбаченого ч.1 ст.27 КПК. Пленум Верховного Суду України у вищезазначеній постанові №13 від 2 липня 2004р. звернув увагу судів на обов'язковість одержання від потерпілого письмової або усної заяви (скарги) про притягнення до кримінальної відповідальності у справі публічного обвинувачення, коли результати судового слідства свідчать про необхідність змінити кваліфікацію злочину на статтю кримінального закону, якою передбачено відповідальність за якийсь зі злочинів, перелічених у ч.1 ст.27 КПК. У разі відмови подати таку скаргу (заяву) і за наявності для того відповідних підстав підсудний має бути виправданий за відсутністю складу злочину, що не позбавляє потерпілого права звернутися до суду із заявою про порушення кримінальної справи у межах строків давності, передбачених ст.49 КК України.

Вважаємо, що у справах зазначеної категорії суд наділений не властивою йому функцією: порушувати кримінальну справу, формулювати фабулу обвинувачення. Суд повинен здійснювати функцію правосуддя, не кримінального переслідування. На наш погляд, законодавець має покласти на прокурора обов'язок порушувати кримінальну справу у справах приватного обвинувачення.

ГАРАНТІЇ ПРАВ ОБВИНУВАЧЕНОГО НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

ВОЛКОВА Катерина Олександрівна
*слухач магістратури за
спеціальністю «Правознавство»
ННІУ НАВС*

Актуальним питанням при здійсненні провадження у кримінальних справах є процес забезпечення прав і свобод людини. А охорона прав та законних інтересів такого з основних учасників кримінального процесу як обвинувачений, вимагає від правоохоронних органів прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень.

Однією із важливих гарантій забезпечення права на захист обвинуваченого є участь захисника при провадженні по кримінальній справі. Право обвинуваченого на захист включає в себе як право захищатися від підозри та обвинувачення, так і право захищати свої особисті і майнові інтереси.

Захисник сприяє максимальній активізації захисту обвинуваченим себе самого і послідовному здійсненню кримінально-процесуальної функції захисту в цілому. На нашу думку, зміст діяльності захисника в кримінальному процесі — це захист прав та інтересів обвинуваченого. Саме для цього створений інститут захисту.

Порушення права на захист завжди означає істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону і є однією з найбільш поширених підстав для скасування вироку та інших рішень у справі.

Дуже важливою гарантією здійснення прав та законних інтересів обвинуваченого є процедура пред'явлення обвинувачення. Процедура пред'явлення обвинувачення передбачена нормами КПК і не повинна їм суперечити. При

пред'явленні обвинувачення, слідчий повинен надати можливість обвинуваченому захищатися встановленими законом засобами від пред'явленого йому обвинувачення, забезпечувати охорону його особистих і майнових прав. Цим самим обвинувачений використовує свої процесуальні права, визначені чинним законодавством. При аналізі ст.131 дійсного КПК і ст.39 проекту КПК, бачимо, що недостатньо конкретно прописані підстави притягнення як обвинуваченого, тобто обсяг підстав є невеликим.

При виникненні питання про термін явки обвинуваченого до слідчого, було б доцільно, на наш погляд, ввести обмежений термін явки обвинуваченого до слідчого, оскільки відповідно до закону обвинувачення повинно бути пред'явлене не пізніше двох днів з моменту винесення слідчим постанови про притягнення даної особи як обвинуваченого — в цей термін особа і повинна з'явитися.

При зміні або доповненні обвинувачення, закон зобов'язує слідчого знову пред'явити обвинувачення, оскільки це гарантує право обвинуваченого знати, в чому конкретно його обвинувачують, і давати пояснення з пред'явленого обвинувачення. Зміна і доповнення обвинувачення здійснюється шляхом винесення нової постанови про притягнення даної особи як обвинуваченого з дотриманням вимог ст.ст.133 і 140 КПК, після чого обвинувачений допитується з усього обсягу обвинувачення, а не лише з обставин, що викликали зміни або доповнення обвинувачення. Зміна пред'явленого обвинувачення є не тільки важливим моментом у забезпеченні процесуальних прав обвинуваченого на захист, а також відіграє особливу роль у забезпеченні реалізації завдань кримінально-процесуального судочинства.

Елементами правового статусу обвинуваченого є його права і обов'язки. Закон наділяє обвинуваченого процесуальними правами і передбачає гарантії їх здійснення.

В разі невиконання обвинуваченим своїх обов'язків до нього можуть бути застосовані засоби процесуального примусу: привід, запобіжний захід, попередження і вивід із залу судового засідання тимчасово або на весь час розгляду справи. Більш вдало до вирішення питання прав та обов'язків обвинуваченого, підійшли в проекті КПК: визначено 21 право і 6 обов'язків. При наданні обвинуваченому такого кола прав, є не що інше як засіб захисту.

Важливим моментом, на нашу думку, є право обвинуваченого власноручно записувати свої показання, як це передбачено у ст.146 КПК та ч.2 ст.23 КПК проекту КПК. Отже, ця норма, на наш погляд, потребує змін, оскільки відповідно до неї обвинуваченому, якщо він того просить, надається можливість написати такі показання власноручно, про що робиться відмітка в протоколі.

Аналізуючи вище сказане, все ж таки залишається проблемою гарантування, забезпечення прав та законних інтересів обвинуваченого, як невичерпна, оскільки виникають все нові аспекти щодо забезпечення прав і законних інтересів обвинуваченого. Це зумовлено розвитком законодавства, демократизацією кримінального судочинства, наближенням до його світових стандартів з урахуванням вітчизняного правового регулювання.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

ГРІЧ Лідія Олександрівна

*слухач 101 групи курсу з підготовки фахівців
освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
за спеціальністю «Правознавство» ННІУ НАВС*

Затримання, згідно чинного Кримінально — процесуального кодексу України, є багатогранною процесуальною дією, яка включає в себе елементи примусу. Водночас затримання є також процесуальним актом, який офіційно ставить особу в становище підозрюваного і породжує для останньої негативні наслідки, оскільки істотно обмежуються її права та свободи. Факт затримання фіксується в протоколі затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. Підозра, що виникла у свідомості слідчого чи органу дізнання, на підставі даних про причетність громадянина до вчинення злочину, не ставить особу в статус підозрюваного в процесуальному розумінні. Даний статус особа отримує при складенні відповідного процесуального документу.

Відповідно до ст. 106 КПК України про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину орган дізнання зобов'язаний скласти протокол із зазначенням підстав, мотивів, години, дня, місяця, року, місця затримання, пояснень затриманого, часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному права мати побачення із захисником до першого допиту.

Протокол затримання підписується особою, яка його склала, затриманим та іншими особами, які були присутні або брали участь в проведенні затримання. З моменту складання протоколу затримання особа набуває прав підозрюваного. В даному протоколі обов'язково повинно бути зазначено про роз'яснення їй цих прав.

Однак, слід звернути увагу на те, що досі немає єдиної думки серед науковців щодо виду процесуального документу, яким повинно оформлюватись затримання: чи потрібно виносити постанову або обмежитись лише складанням протоколу. На нашу думку, процесуальний порядок оформлення затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, як тимчасового запобіжного заходу, який діє в чинному КПК України, є не досить прийнятним.

Аналізуючи чинний Кримінально — процесуальний кодекс України, а саме п. 20 ст. 32 КПК України, протокол — це документ про проведення слідчих і судових дій, про їх зміст і наслідки. Тому протоколами прийнято оформлювати слідчі дії під час проведення досудового розслідування. Відповідно до ст. 82 КПК України, протоколи слідчих дій, складені й оформлені в порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом, є джерелом доказів, оскільки в них підтверджуються обставини і факти, що мають значення для вирішення справи. Оскільки ст. 106 КПК України зобов'язує органи дізнання при затриманні особи за підозрою у вчиненні злочину складати саме протокол, то виходить що у вказаному положенні зазначеної статті законодавець відніс затримання до слідчих дій як засобу збирання доказів. Якщо припустити, що затримання дійсно є слідчою дією, тоді виникає питання, чи можливо проведення вказаної слідчої дії до порушення кримінальної справи.

У практичній діяльності інколи трапляються випадки, коли спочатку відбувається фізичне захоплення, а вже потім вирішується питання про порушення кримінальної справи, у разі, якщо для цього є передбачені законом підстави.

Орган дізнання і слідчий не можуть бути бездіяльними, коли стикаються з подією злочину, вони повинні припиняти злочинні дії і вживати заходів для того, щоб забезпечити можливість встановлення обставин його вчинення. Органи розслідування не можуть попросити особу, яка вчинила злочин почекати, поки буде винесена постанова про порушення кримінальної справи. З вищевказаного можливо дійти висновку, що потреби практики вимагають проведення затримання на місці вчинення злочину до порушення кримінальної справи.

З цього приводу, заслуговує на увагу думка В.М. Тертишника, проте що у кримінально-процесуальному законі фактично названі два види кримінально-процесуальних дій, що йменуються затриманням. Це затримання як слідча дія, що провадиться для запобігання злочину та закріплення його слідів, і затримання як засіб процесуального примусу — запобіжний захід, який полягає у взятті особи під варту на строк до сімдесяти двох годин. Названі дії не завжди створюють нерозривну єдність і можуть мати самостійний характер.

Однак, досить незрозумілим є питання чому затримання оформлюється складанням протоколу слідчої дії, а звільнити затриманого можливо тільки шляхом винесення постанови.

У п. 14 ст. 32 КПК України вказано, що постанова — це рішення органу дізнання, слідчого і прокурора, а також рішення, яке виніс суддя одноособово, і рішення президії суду, Пленуму Верховного Суду України.

Аналізуючи положення ст. 106, 115 КПК України, проте що орган дізнання, слідства вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності підстав для затримання, виходить що саме слідчий або орган дізнання приймає рішення про затримання тієї чи іншої особи, підозрюваної у вчиненні злочину.

Таким чином, доречно було б протоколом затримання оформлювати лише перебіг такої процесуальної дії, як затримання на місці злочину. А за фактом прийнятого рішення про тимчасове обмеження волі у вигляді затримання за підозрою у вчиненні злочину має бути складена постанова, де буде вказано, за якими підставами здійснюється затримання та з якого моменту слід обчислювати його строк. Крім того, необхідно звернути увагу на положення ст. 130 КПК України про те, що всяке рішення, прийняте особою, що розслідує кримінальну справу, повинно оформлюватися постановою.

У законодавчому порядку необхідно закріпити правило, відповідно до якого, тільки мотивовану постанову слід вважати єдиним кримінально-процесуальним документом, на підставі якого особу, підозрювану у вчиненні злочин, можна помістити до ізолятора тимчасового утримання.

ВСЕБІЧНЕ, ПОВНЕ ТА ОБ'ЄКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

ДАНИЛЮК Юрій Павлович

слухач магістратури ННІУ НАВС за спеціальністю «Правознавство»

Принципи кримінального процесу слід визначати як пов'язані з політичним устроєм держави правові ідеї загальносоціального значення, які після закріплення в нормах діючого права визначають поведінку суб'єктів в усіх чи окремих стадіях кримінального процесу, встановлюють між окремими нормами кримінального процесу логічний зв'язок, що дає можливість їх поєднувати і тлумачити, визначають загальні риси здійснення правосуддя в кримінальних справах і порушення яких відбувається шляхом порушення конкретних норм, що гарантують їх реалізацію.

Розуміння принципів у вузькому змісті є прийнятним, оскільки ряд принципів (наприклад, всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи) виявляється не тільки в досудовому провадженні, а також має прояв в судових стадіях.

Всебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи покликане забезпечувати встановлений кримінально-процесуальним законом порядок судочинства, за якого органи дізнання, слідства, прокуратури та суду неупереджено з'ясовують і враховують всі обставини, які мають значення для законного, обґрунтованого вирішення питань, що виникають у процесі розслідування злочинів і прийняття процесуальних рішень.

Принцип всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин справи є універсальним принципом, який тісно пов'язаний з усіма іншими принципами кримінального процесу, завдяки чому забезпечується досягнення мети та виконання завдань кримінального судочинства; він є основним засобом досягнення такої мети кримінального судочинства, як встановлення об'єктивної істини. Хоча він безпосередньо не закріплений у Конституції України, однак саме завдяки його дотриманню забезпечується реалізація таких конституційних принципів, як законність, презумпція невинуватості, права обвинуваченого на захист та інших.

З метою дотримання принципу всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи, зміцнення законності та підвищення відповідальності слідчих за підсумковий документ, а також більш повної реалізації принципу презумпції невинуватості внесено пропозицію:

- ст. 223 КПК України доповнити таким положенням: «Обвинувальний висновок не може ґрунтуватись на припущеннях».
- ч. 1 ст. 254 КПК України доповнити наступним положенням: «Копія обвинувального висновку вручається також його захисникові, представникові та законному представникові».

Проблема подолання слідчих помилок при пред'явленні обвинувачення має комплексний характер, вимагає докладання значних зусиль від всіх суб'єктів, залучених до діяльності з розкриття злочинів, дотримання принципу всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи.

Обґрунтовано пропозицію про внесення відповідних змін до частини 6 ст. 218 КПК України, яку слід викласти у такій редакції:

«Обвинуваченого і його захисника не можна обмежувати в часі, потрібному їм, щоб ознайомитися з усіма матеріалами справи. Однак, якщо обвинувачений або його захисник явно намагатимуться затягнути закінчення справи, слідчий вправі своєю мотивованою постановою визначити певний строк для ознайомлення з матеріалами справи. Така постанова підлягає затвердженню прокурором».

Судовий контроль та прокурорський нагляд є важливою гарантією забезпечення всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин справи, оскільки прокурор та суддя повинні наглядати за дотриманням законності, прав та інтересів громадян. Проте вказана діяльність не повинна обмежувати процесуальну самостійність слідчого в такому обсязі.

Обґрунтовується доцільність введення до КПК України статті, в якій слід розкрити сутність поняття судового контролю та викласти її в наступній редакції:

«Судовий контроль це діяльність суду направлена на перевірку законності і обґрунтованості дій і рішень посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження та повноти і всебічності розслідування кримінальної справи, на підставі ініціативи суб'єктів кримінального процесу та осіб, інтереси» яких торкається кримінальне провадження».

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ДОЛГУШИН Віктор Анатолійович

слухач ННІУ НАВС за спеціальністю «правоохоронна діяльність»

Одним із можливих способів захисту прав потерпілих від злочину у рамках кримінального провадження є забезпечення цивільного позову.

Відповідно до ст. 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

В юридичній літературі розгляд цивільного позову в кримінальному процесі відбувається переважно в аспекті відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочинами. Це пояснюється, передусім, тим, що відповідно до ст.28 КПК правом на пред'явлення цивільного позову в кримінальній справі наділена лише особа, якій злочином було завдано матеріальної шкоди. Проте, застосування терміну «матеріальна» шкода є неправильним. Оскільки матеріальна шкода включає в себе майнову та фізичну шкоди, а остання, в прямому її розумінні, через неможливість грошової оцінки відшкодована бути не може. Цивільний позов, у порівнянні з іншими непозовними формами відшкодування шкоди, як слушно зазначається в юридичній літературі, має ту перевагу, що його реалізація в кримінальному процесі здійснюється при активній участі сторін по цивільному позову, а це, в свою чергу, сприяє більш глибокому дослідженню всіх обставин справи, які стосуються характеру і розміру завданої шкоди і правильному вирішенню питання про її відшкодування.

Результат позовного провадження про компенсацію моральної шкоди фіксується у вироку суду. Істотних особливостей його оформлення у відповідній частині немає. Однак, як показала практика, певні проблеми все ж виникають. Йдеться про складності, з якими стикаються судді при викладенні висновку про необхідність відмови чи задоволення цивільного позову про компенсацію моральної шкоди у межах описово-мотивувальної частини вироку. Науковці одностайні у тому, що у будь-якому випадку суд повинен мотивувати висновок про заподіяння чи відсутність страждань, обсяг компенсації потерпілому. ВС України зауважив, що інколи, відмовляючи у задоволенні вимог про компенсацію моральної шкоди, суди вказують на її відсутність, посилаючись на обставини, які фактично не підтверджують цей висновок.

Суди інколи не мотивують або недостатньо переконливо та обґрунтовано мотивують часткове задоволення цивільного позову про компенсацію моральної шкоди, що стає предметом скарг потерпілих та засуджених. На підтвердження цього зауваження наведено наступний приклад. Потерпіла Ф. заявила цивільний позов про компенсацію моральної шкоди, що заподіяна легким тілесним ушкодженням та образою, на суму 1000 грн. Кіцманський суд Чернівецької області задоволів вимогу у розмірі 200 грн., не вказавши мотивів такого рішення. Президія обласного суду скасувала вирок у частині вирішення цивільного позову, оскільки не були враховані обставини справи, не зазначено, який вид шкоди стягувався.

Для того щоб говорити про вдосконалення порядку відшкодування моральної шкоди необхідно використати міжнародний досвід. Одним із новітніх напрямків гуманітарної співпраці під егідою Ради Європи є організація програм державної допомоги жертвам злочинів. Компенсація моральної шкоди є успішним напрямом правозастосування у її структурі. Подолання негативних психологічних наслідків злочину, у свою чергу, одержало своєрідне правове регулювання. Воно може бути охарактеризоване як комплексне, оскільки передбачає використання різних організаційних форм (правових та соціальних), юридичних процедур (судових позовних та непозовних; адміністративних), способів усунення страждань (майнових та немайнових). Також воно узгоджує дію норм міжнародного права та національного законодавства держав-учасниць Ради Європи.

ПРИВОДИ І ПІДСТАВИ ДО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

***ДРУМА Денис Олександрович**
слухач магістратури ННІУ
за спеціальністю «Правознавство»*

Порушення кримінальної справи — початкова стадія кримінального процесу, яка створює необхідні підстави для подальшого розслідування. Сам факт порушення кримінальної справи вказує на те, що правоохоронні органи встановили ознаки складу злочину в тій чи іншій події та розпочали виконувати необхідні в цьому випадку дії. Тут виникають самі суттєві та значущі

питання для кожної особи, яка тим чи іншим чином втягнута в цей процес, — законність, зваженість та обґрунтованість всіх процесуальних рішень.

Видатний юрист минулого О. Коні з цього приводу говорив: «Кримінальне переслідування достатньо серйозна річ, щоб не викликати самого досконалого осмислення. Не наступне виправдання судом, не навіть закриття кримінальної справи до відання до суду досить часто не можуть заглибити матеріальної та моральної шкоди, заподіяної людині поспішними та безпідставним притягненням її до кримінальної справи».

Законність та обґрунтованість рішень, які приймаються в стадії порушення кримінальної справи, сприяють подальшому якісному проведенню досудового слідства, а правильна організація роботи органів прокуратури, досудового слідства та дізнання в цій стадії процесу допомагає підсиленню здійснюваних ними профілактичних заходів спрямованих на боротьбу зі злочинністю.

Як і в теорії кримінального процесу, так і в практичній діяльності з застосування норм кримінально-процесуального права залишається ще багато проблемних питань, які потребують вирішення, а деякі з них вдосконалення. Ця проблема, є досить актуальною на сьогоднішній день. Аналізуючи проблематику, з якою доводиться зустрічатися на практиці, саме на стадії порушення кримінальної справи, можливо запропонувати внести вдосконалення деяких положень стадії порушення кримінальної справи з урахуванням теоретичних напрацювань в цій галузі та потреб сьогодення:

1. Під порушенням кримінальної справи, як кримінально-процесуальним інститутом, розуміти сукупність процесуальних норм, які регулюють процесуальні дії дізнавача, органу дізнання, слідчого, прокурора, судді та потерпілого (по справам приватного обвинувачення), пов'язані з початком кримінального судочинства.
2. Порушення кримінальної справи є самостійною стадією кримінального судочинства, завдання якої полягає у встановленні законних приводів та підстав для вирішення питання про порушення кримінальної справи.
3. Замість словосполучення «привод для порушення кримінальної справи» доцільно використовувати словосполучення «привод для початку кримінального судочинства», оскільки наявність повідомлення про злочин (приводу) може слугувати, як для порушення кримінальної справи, так і для відмови в порушенні кримінальної справи.
4. Наявність стадії порушення кримінальної справи в тому вигляді, в якому вона є тепер, як це передбачено КПК України, тягне зайві про-

цесуальні витрати, а також невиправдану втрату часу на встановлені тих обставин, котрі можливо більш швидко встановити слідчим шляхом за допомогою проведення слідчих дій. На наш погляд є правильною позиція поетапної відмови від стадії порушення кримінальної справи і ми вважаємо, що при наявності приводу слід зразу ж порушувати кримінальну справу. Але, знову ж таки, до прийняття рішення про порушення кримінальної справи слід відноситись зважено, не приймати рішення про порушення автоматично.

5. Доцільним є нормативне закріплення суб'єктивних прав та обов'язків фактичних учасників стадії порушення кримінальної справи, котрі не мають відповідного процесуального статусу (очевидці злочину, інші особи, в яких відбираються пояснення, особи, котрі постраждали від злочину, особи запідозреної в скоєні злочину).
6. Процесуальна форма стадії порушення кримінальної справи, яка встановлена КПК, характеризується відсутністю її детальної законодавчої регламентації. В зв'язку з цим, слід здійснити більш детальну правову регламентацію цієї стадії.
7. На сьогоднішній день законодавець дозволяє проведення слідчих дій до порушення справи: огляд місця події, зняття інформації з каналів зв'язку та накладення арешту на кореспонденцію. В проекті нового Кримінально-процесуального кодексу України, законодавець — закріпив норми про можливість проведення ще декількох слідчих дій (освідування, призначення експертизи). Було б доцільно також до переліку слідчих дій, проведення яких можливе до порушення кримінальної справи, ввести «виїмку», «затримання підозрюваного» в порядку ст. ст. 106, 106–1, 115 КПК України, а також передбачити відповідальність за повідомлення за відомо неправдивих відомостей під час попередньої перевірки матеріалів, з внесенням відповідних змін до ст. 387 КК України.
8. Привод «явка з повинною» потребує уточнення і повинен іменуватись як «заява про явку з повинною», тому що особа, яка вчинила злочин і повідомляє про це відповідні органи, робить по суті заяву (письмово, або усно) (ст. 96 КПК України).
9. Такий привод до порушення кримінальної справи, як «повідомлення, опубліковані в пресі» можливо виключити, тому що юридично він існує, але на практиці фактично не діє.

Всі вищезазначені зміни, на наш погляд, в деякій мірі вдосконалять стадію порушення кримінальної справи, нададуть їй більш визначеного вигляду. А якщо в кінцевому вигляді відмовитись від проведення перевірочних дій до

порушення кримінальної справи і порушувати справу при наявності до того приводу, то це буде значним кроком в демократизації кримінального процесу. Це в свою чергу, позитивно вплине на роботу правоохоронних органів, поліпшить її якість і саме головне — це дасть змогу гарантувати особі більший захист від посягання на її права, свободи та законні інтереси.

ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ

СРМОЛОВА Тетяна Володимирівна

слухач магістратури ННІУ НАВС за спеціальністю «Правознавство»

Відомо, що як істина в цілому, так і окремі факти, обставини справи встановлюються слідчими органами, прокурором і судом лише шляхом кримінально процесуального доказування, під час якого виявляються, збираються, досліджуються, перевіряються, закріплюються і оцінюються докази, на їх підставі приймаються й обґрунтовуються процесуальні рішення. Проблеми доказування, займають одне з центральних місць кримінально-процесуальній теорії, яку розробляють багато вчених у галузі кримінального процесу, криміналістики та інших наук.

У справі боротьби з правопорушеннями важливу роль відводять процесу пізнання обставин скоєного злочину, яке в межах кримінального судочинства здійснюється за допомогою доказів. На сучасному етапі в кримінальному процесі найбільшого визнання з питання доказів набула точка зору про те, що докази уявляють собою діалектичну єдність фактичних даних і засобів доведення як єдності змісту і форми. Разом з тим, у процесуальній літературі немає єдиної думки з приводу фактичних даних: що під фактичними даними слід розуміти як такі.

Питання щодо визначення, поняття документів у кримінальному процесі має досить дискусійний характер, оскільки в одних випадках документи розглядаються як джерела доказів, а в інших — є речовими доказами. Законодавець, в свою чергу, наголошує на існуванні такого окремого джерела доказів як «документи», проте утримується від визначення їх природи і властивостей. Документом-доказом у кримінальному процесі, є офіційний письмовий акт, який виходить від відповідної юридичної особи чи компетентної службової особи, що не є учасником кримінально-процесуальної діяльності,

або будь-який письмовий акт приватної особи, котрий містить відомості, що мають значення для правильного вирішення справи.

Визначено основні ознаки документів-доказів, до яких належать: письмовість, офіційність, компетентність автора, а також належність викладених у них відомостей. Щодо компетентності автора, то на нашу думку, вона має бути передбачена в законах, відомчих підзаконних актах. Необхідно законодавчо закріпити вимогу про те, щоб в документі чітко зазначалося, хто саме його підписав, щоб виключити випадки підписання «за» певну особу без зазначення прізвища та посади того, хто реально здійснив підпис.

Крім того, необхідно розмежування документів-доказів та документів, які є речовими доказами. Речовим доказом може бути документ, на якому є сліди злочину чи в змісті якого є дані, що відображають діяння, належні до об'єктивної сторони складу злочину (наприклад, заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, розпалювання міжнаціональної або расової ворожнечі). Слід зазначити, що в кримінальному процесі документами-доказами можуть бути лише документи, отримані чи складені суб'єктами оперативно-розшукової діяльності під час такої діяльності, котрі відповідають критеріям належності та допустимості.

Щодо, належності та допустимості документів-доказів: належність, будучи однією із властивостей доказу, має тісний зв'язок з такими поняттями як предмет і межі доказування. Допустимість документів-доказів — основна їх ознака, саме тому вони повинні відповідати певним встановленим в законодавстві вимогам, які стосуються порядку, умов і способів отримання фактичних даних з конкретного процесуального джерела, а також закріплення та використання його в процесі доказування. Допустимість пояснень, заяв та повідомлень, які стали приводом до порушення кримінальної справи, рапортів та оперативно-службових документів, протоколів про порушення митних правил, актів спеціалістів, матеріали службових розслідувань і перевірок можуть бути використані, як документи-докази, якщо вони отримані в порядку, передбаченому ст. 66 КПК України, та відповідають вимогам належності й допустимості. Проаналізувавши, використання зазначених матеріалів, як при порушенні кримінальних справ, так і на досудовому слідстві, можливо зробити висновок, що висновки службових розслідувань і матеріали довідкового характеру не можуть допускатися як докази в кримінальній справі, проте вони можуть розглядатися як приводи до її порушення.

Збирання документів-доказів: до способів збирання доказів належать слідчі (та судові) дії, а також надання доказів (а точніше, предметів і документів, які можуть ними стати) учасниками процесу чи іншими громадянами, підприємствами, установами й організаціями із власної ініціативи. До-

кументи-докази отримуються, як правило, під час проведення слідчих дій, виходячи з цього, вони в обов'язковому порядку повинні підлягати огляду. Постанова про визнання документа доказом у кримінальній справі має важливе значення, оскільки вона є зовнішньою формою прийняття рішення про визначення обсягу кола доказів, якими встановлюються фактичні обставини справи. Така постанова має вноситись і у разі прийняття рішення щодо документів, які надаються іншими учасниками процесу.

Визначається, що оцінка документів-доказів здійснюється не тільки з погляду їхньої допустимості, належності та достовірності, але й дотримання порядку їх складання, компетентності автора, наявності всіх обов'язкових реквізитів. Результати такої оцінки повинні відобразитись у постанові про визнання документа доказом.

ГАРАНТІЇ ПРАВ ОБВИНУВАЧЕНОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

ЖИЛІНСЬКА Ірина Анатоліївна

слухач магістратури ННІУ НАВС

за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»

У складній системі осіб, які беруть певну участь у кримінальному процесі, обвинувачений посідає своє місце учасника процесу і може з кожним із них, при певних ситуаціях і обставинах, вступати в конкретні кримінально-процесуальні відносини. З фактичного боку, обвинуваченим в кримінальному процесі є особа, щодо якої зібрано досить доказів, які вказують на вчинення нею злочину. А процесуальною формою визначення особи обвинуваченим є винесення в установленому законом порядку постанови про притягнення її як обвинуваченого.

Правовий статус обвинуваченого як соціально-юридичне явище має свою структуру, кожний елемент якої набуває відповідного призначення виконує свою функцію. Обвинувачений — це така особа, суб'єкт права, котрий реально повинен бути здатним брати участь у відповідних правовідносинах, тобто володіти такою якістю як правосуб'єктність, що складається з правоздатності і дієздатності (праводієздатність).

Права обвинуваченого на захист, яке являється сукупністю всіх процесуальних прав, які закон надає для захисту від пред'явленого обвинувачення, і які він, тобто обвинувачений, використовує для заперечення обвинувачення і подання доказів з метою виправдання або пом'якшення своєї відповідальності.

Елемент правового статусу обвинуваченого — це відповідні гарантії прав, законних інтересів та реалізації всього комплексу його статусу. Гарантії забезпечення правового статусу обвинуваченого мають свій аспект, своє значення щодо гарантій правосуддя загалом і мають співвідношення один до одного як частка до цілого, представляють правові установа на забезпечення ефективного здійснення прав, захисту законних інтересів і належне виконання обов'язків усіма учасниками процесу, кожним громадянином, залученим до процесу

Конституційні гарантії прав і свобод людини в сфері кримінального судочинства — це закріплені в Конституції України правові положення (юридичні засоби), що регламентують право кожного звернутися за захистом порушених прав до певних державних органів і їх обов'язок реагувати відповідним чином, встановлюють принципи процесуальної форми розслідування і розгляду кримінальних справ, закріплюють основи правового статусу суб'єктів процесу, надають можливість зацікавленим особам брати активну участь у судочинстві, визначають порядок і міру можливого обмеження конституційних прав і свобод з метою встановлення обставин вчиненого злочину.

Процесуальні гарантії тісно пов'язані з законністю як основою діяльності всіх органів, які беруть участь у кримінальному судочинстві, законність вимагає неухильного дотримання гарантій особистої свободи громадян, гарантій від незаконного притягнення до кримінальної відповідальності та за судження.

Особливе місце в захисті прав і свобод громадян посідає інститут захисників, який спрямований на захист прав і свобод громадян, а також допомагає здійсненню правосуддя та додержанню законів. Законні інтереси обвинуваченого на досудовому слідстві, які можуть забезпечуватися захисником, полягають в тому, щоб були повно, всебічно і об'єктивно зібрані та перевірені усі докази, досліджені усі обставини в справі на користь обвинуваченого і щоб йому була забезпечена можливість заперечувати обвинуваченню, представляти доводи і докази на своє виправдання або для пом'якшення своєї відповідальності.

Ефективність реалізації обвинуваченим своїх прав на стадії досудового розслідування залежить від оптимальної правозабезпечувальної діяльності прокуратури, суду та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА

КАРПОВ Артем Іванович

Діюче кримінально-процесуальне законодавство України використання спеціальних знань і навиків пов'язує з вирішенням питань, які виникають під час провадження у кримінальних справах, насамперед з призначенням експертизи (ст. 76 КПК України) і участю спеціаліста під час слідчих дій (ст. 128–1 КПК України). Однак повсякденна практика свідчить про те, що коло суб'єктів застосування спеціальних знань в кримінальному судочинстві є значно ширшим. Крім того, закон не визначає поняття і не розкриває зміст спеціальних знань, у зв'язку з чим особа, яка проводить розслідування шахрайства має можливість без обмежень визначати спеціалістів та фахівців, яких необхідно залучити до збору та дослідження доказів у справі або надання роз'яснень з певних питань.

Загальноприйнятим є те, що спеціальні знання — це знання, якими наділене певне коло осіб в результаті отримання спеціальної освіти, досвіду практичної роботи, професійної підготовки, яка відповідає сучасному рівню розвитку природничих, технічних, гуманітарних та інших сфер. Зміст спеціальних знань складає система відомостей, отриманих в результаті наукової або практичної діяльності в різних сферах життя і зафіксованих в науковій та методичній літературі, настановах, положеннях, інструкціях і т.д. Суть спеціальних знань в кримінальному судочинстві полягає в їх службовій ролі та вирішенні питань, які виникають під час здійснення правосуддя.

Спеціальні знання більш притаманні кримінально-процесуальній науці. Слід відмітити, що безпосередньо юридичні знання органу дізнання, слідчого, прокурора і суду хоча і є спеціальними, але складають основу їх професійної діяльності під час досудового розслідування і судового розгляду кримінальних справ, у зв'язку з чим у цьому випадку не можуть бути кваліфіковані як «спеціальні знання», але якщо вони використовуються в інших галузях права то будуть спеціальними знаннями. Також, безперечно, що наявність у дізнавача, слідчого, прокурора або судді знань та відомостей з сфери медицини, психіатрії, бухгалтерського обліку та інших спеціальних знань є корисним під час висунення ним версій, пошуку доказів та їх оцінки, проте інформація з непроцесуальних джерел, яка містить відомості спеціального характеру є лише приводом для прийняття слідчим рішення про використання знань обізнаних осіб в формах, встановлених законодавством.

Під час розслідування шахрайств використовуються як спеціальні знання, так і спеціальні навички — дії, свідомий контроль за якими не потрібний та які в результаті довгого повторення стають автоматичними. Застосування спеціальних знань та навичок розширює об'єм і підвищує якість отриманих фактичних даних, дозволяє більш повно і всебічно оцінити взаємозв'язок предметів та явищ, які мають значення для розкриття та розслідування злочинів, підвищує ефективність оперативних та слідчих дій, робить їх більш цілеспрямованими та повними.

Аналізуючи існуючі види шахрайств можна по різному визначати форми використання спеціальних знань під час їх розкриття та розслідування. До них найчастіше відносять безпосередньо процесуальні форми (прямо визначені чинним КПК України) та непроцесуальні (прямо не передбачені у нормах КПК України), які ще можна назвати службовими, вони передбачені наказами, інструкціями, тощо. В цілому під час досудового розслідування шахрайств доречно використовувати спеціальні знання в наступних формах, до яких входять як процесуальні так і непроцесуальні:

безпосередньому застосуванні спеціальних знань дізнавачем, слідчим, прокурором або судом;

використанні спеціальних знань обізнаних осіб, залучених до виконання процесуальних функцій спеціаліста (ст. 128–1КПК України);

використанні спеціальних знань обізнаних осіб, залучених до виконання процесуальних функцій судового експерта;

використанні спеціальних знань обізнаних осіб без залучення їх до участі у слідчих діях (отримання консультацій, роз'яснень, довідок з спеціальних питань), пов'язаних з витребуванням слідчим документів, які містять довідкові та інші відомості, які мають відношення до справи;

використанні результатів несудових (відомчих, адміністративних) та інших непроцесуальних розслідувань, а також результатів досліджень окремих об'єктів, які проводяться в процесі вказаних розслідувань;

використанні спеціальних знань перекладачів і осіб, які розуміють мову глухого або німого (ст. 128 КПК України);

призначенні експертизи (ст. 76 КПК України);

призначенні ревізій (ст.66 КПК України);

здійсненні спеціалістами за дорученням слідчого, прокурора або суду технічних або інших досліджень.

Даний перелік охоплює значну частину спеціальних знань але не є вичерпним і особа, яка проводить досудове розслідування шахрайства може обирати додаткові форми використання спеціальних знань в залежності від ступеню складності учиненого злочину.

Так, наприклад, «вуличні» види шахрайства (підкид гаманця; під виглядом розіграшу лотереї; обміну валюти; заволодіння майном під приводом гадання, зняття порчі, надання соціальної допомоги тощо) не потребують широкого використання спеціальних знань.

Проте, заволодіння нерухомістю, інтернет-шахрайства або шахрайства, вчинені в процесі економічної діяльності з боку осіб, які їх вчинили, можуть супроводжуватись тривалою підготовкою до вчинення злочину, залученням спеціалістів з виготовлення підроблених документів, штампів, печаток, електронних засобів платежу, та послуг обізнаних в інших галузях осіб, таких як в сфері нерухомості, фінансово-господарської діяльності, страхування, інформаційних технологій тощо. При розслідуванні таких злочинів з метою забезпечення якісного повного, всебічного та об'єктивного розслідування необхідно в повному обсязі використовувати можливості осіб, які володіють спеціальними знаннями.

Розглядаючи використання спеціалістів при провадженні слідчих дій необхідно відмітити, що кримінально-процесуальне законодавство допускає їх участь в: проведенні обшуку та виїмки (ст. 181 КПК України); огляді місця пригоди (ст. 191 КПК України); огляді приміщення, предметів та документів (ст. 191 КПК України); відтворенні обстановки та обставин події (ст. 194 КПК України) та ін. В окремих випадках закон вказує безпосередньо професію особи, що володіє такими знаннями: педагог (ст. 168 КПК України); лікар (ст. 193 КПК України), або передбачає необхідність доручення виконання певних дій відповідним установам (ст. 187 КПК України — накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку).

При оцінці ходу розслідування шахрайства слідчий здійснює аналіз доказів в їх сукупності та усунення в них протиріч, які піддаються сумніву. Безперечно, що сумніву можуть піддаватись як не офіційні так і офіційні висновки та роз'яснення спеціалістів. Якщо у слідчого під час дослідження доказів виникнуть сумніви в правильності доказів, зібраних за допомогою обізнаних осіб, він не вправі спростувати ці докази, а зобов'язаний їх перепроверити, в тому числі, шляхом призначення повторних, додаткових та інших експертиз, доручивши їх проведення більш досвідченим обізнаним особам. Слід пам'ятати, що під час розслідування шахрайств спеціальні знання використовуються не тільки для виявлення, фіксації, вилучення доказів та інших слідів злочину, але й при дослідженні їх з метою отримання криміналістичної та іншої інформації, яка необхідна в досудовому розслідуванні.

Крім цього спеціальні знання успішно використовуються для вирішення проблем попередження злочинної діяльності, на стадії порушення кримінальної справи, а також розробки тактик оперативно-розшукових заходів і процесуальної діяльності.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО СВІДКА

КАРПОВА Єлизавета Никифорівна
студентка 4-го курсу НАВС

Згідно зі ст.168 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), допит неповнолітнього свідка віком до чотирнадцяти років, а за розсудом слідчого — віком до шістнадцяти років проводиться за правилами за ст.167 цього Кодексу в присутності педагога, а при необхідності — лікаря, батьків чи інших законних представників неповнолітнього.

Виходячи зі змісту ст.168 КПК можна прийти до висновку, що участь педагога є обов'язковою лише при допиті свідка віком до чотирнадцяти років. В інших випадках він запрошується тоді, коли свідок відстав у своєму розумовому розвитку, відлюдний і з ним важко встановити психологічний контакт. До педагога як до спеціаліста пред'являються такі вимоги: — він має бути спеціалістом в окремій віковій категорії неповнолітніх; — під час допиту неповнолітнього ним надається допомога слідчому у встановленні контакту з допитуваним; — педагог повинен допомагати слідчому з підготовкою до допиту, його проведенням та протоколюванням показань у тих висловах, які відповідають віку та рівню розвитку неповнолітнього. Присутність лікаря при допиті неповнолітнього свідка віком до шістнадцяти років може бути визнана слідчим необхідною в разі відсталості у фізичному розвитку допитуваного, його хворобливості. Цікаво, що участь педагога та лікаря при допиті малолітнього свідка була встановлена ще директивним листом Верховного Суду та Прокуратури СРСР від 21 липня 1935р.

Присутність батьків чи інших законних представників неповнолітнього свідка може сприяти захисту його законних інтересів, встановленню з ним контакту і отриманню повних і правдивих показань. Перед викликом законного представника для участі в допиті слідчий повинен з'ясувати, чи не є він особисто заінтересованим у показаннях потерпілого і які між ними стосунки.

До початку допиту зазначеним особам роз'яснюється їх обов'язок бути присутніми при допиті, а також право викладати свої зауваження і з дозволу слідчого задавати свідкові запитання. Запитання, постановлені свідкові законними представниками, педагогом або лікарем, і їх зауваження заносяться до протоколу. Слідчий вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесене до протоколу.

Слід звернути увагу на те, що у ч.1 ст.168 КПК йдеться про присутність педагога, лікаря, батьків чи інших законних представників неповнолітнього

свідка при його допиті. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі думка (С.М.Стахівський), що термін «присутність» у цій нормі є дещо неправильним. Адже їх роль полягає не в пасивній присутності при проведенні допиту, а в праві робити зауваження, ставити свідкові запитання. Тому було б доцільно термін «присутність» замінити в законі на більш точний «участь».

Як відомо, Законом від 1 липня 2010р. до КПК внесені доповнення, відповідно до яких свідок отримав право на обраного за власним бажанням адвоката під час допиту чи проведення інших слідчих дій за своєю участю. Отже, перед тим, як з'явитися за викликом до слідчого, батьки неповнолітнього свідка можуть укласти з адвокатом угоду про надання правової допомоги.

У разі якщо неповнолітній свідок з'явився на допит із адвокатом, він має право прибути присутнім при допиті; надавати у присутності слідчого консультації свідку, якщо фактичні обставини у справі можуть бути використані для кримінального переслідування особисто самого свідка або членів його сім'ї чи близьких родичів; ставити з дозволу слідчого запитання, що підлягають занесенню до протоколу допиту свідка, для уточнення і доповнення його відповідей; заперечувати проти незаконних дій слідчого щодо порядку проведення ним допиту з посиланням на норму закону, яка порушується, що підлягає занесенню до протоколу допиту; оскаржувати дії слідчого в порядку, встановленому КПК, у разі якщо з характеру і змісту питань впливає, що свідок має допитуватися як підозрюваний.

У юридичній літературі висловлена думка (Л.Д.Удалова), що у ч.1 ст.168 КПК потрібно викласти, що допит неповнолітнього свідка віком до чотирнадцяти років, а за розсудом слідчого — віком до шістнадцяти років проводиться за правилами статті 167 цього Кодексу в присутності адвоката.

З такою пропозицією не можна погодитися, оскільки вона не узгоджується з Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2009р. №23-рп (справа про право на правову допомогу). У резолютивній частині цього Рішення зазначено, що положення ч.2 ст.59 Конституції України «для надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» в аспекті конституційного звернення треба розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими державними органами має право на правову (юридичну) допомогу від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката.

Таким чином, не від розсуду слідчого залежить те, чи буде допит неповнолітнього свідка провадитися в присутності адвоката. Його участь у допиті залежить тільки від власного бажання свідка та його батьків.

Свідкові, який не досяг шістнадцятирічного віку, роз'яснюється його обов'язок говорити тільки правду, але про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за завідомо неправдиві показання він не попереджається. Іноді такі свідки дають завідомо неправдиві показання не ризикуючи бути притягнутими до відповідальності. Тому потрібно у законодавчому порядку визначитись з питанням, яким чином слідчий може попереджати дачу таких показань.

Згідно з п.5 ч.1 ст.6 КПК кримінальна справа не може бути порушення щодо особи, яка не досягла на час вчинення суспільно небезпечного діяння одинадцятирічного віку. Якщо ж свідок досяг такого віку і відмовляється від дачі показань або дає завідомо неправдиві показання, то це означає, що він вчиняє суспільно небезпечне діяння. У такому випадку слідчий зобов'язаний порушити кримінальну справу та відповідно до вимог ст.7–3 КПК провести досудове слідство, по закінченні якого суд у подальшому має застосувати до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру, передбачені ч.2 ст.105 КК України.

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ч.3 ст.168 КПК положенням, що перед допитом свідка у віці від одинадцяти до шістнадцяти років слідчий повинен попередити його, що у випадку відмови від дачі показань та дачі завідомо неправдивих показань до нього будуть застосовані примусові заходи виховного характеру. Безумовно, наявність у ст.168 КПК такої норми буде утримувати неповнолітніх свідків від дачі завідомо неправдивих показань.

На наш погляд, недоліком ст.168 КПК є те, що у ній не визначена тривалість проведення слідчої дії. Вважаємо, у цій статті потрібно зазначити, що допит неповнолітнього свідка не може продовжуватися без перерви більше двох годин, а в цілому — більше чотирьох годин у день.

Певні особливості має допит неповнолітнього свідка в суді. Так, у виняткових випадках, коли цього вимагають інтереси справи або безпека свідка, допит неповнолітнього свідка за ухвалою суду (постановою судді) може бути проведений у відсутності підсудного. Після повернення підсудного до залу суд зобов'язаний ознайомити його з показаннями свідка і надати можливість задавати питання свідкові, а також дати пояснення з приводу його показань (ст.307 КПК).

На відміну від дорослого свідка, який після допиту залишається в залі судового засідання (ч.12 ст.303 КПК), неповнолітній свідок після допиту, як правило, видаляється із залу суду, крім випадків, коли суд з власної ініціативи або за клопотанням прокурора чи інших учасників судового розгляду визнає присутність цього свідка в залі суду необхідною. Видалення неповнолітнього свідка провадиться з міркувань виховання, запобігання негативному

впливу на нього досліджуваної в судовому засіданні інформації про злочин та осіб, які його вчинили. Залишення неповнолітнього свідка в залі судового засідання можливе для його участі в інших процесуальних діях (пред'явленні для впізнання, очній ставці тощо).

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

КАРПОВА Світлана Аркадіївна

У чинному Кримінально-процесуальному кодексі України (далі — КПК) визначено такі основні форми застосування спеціальних знань: 1) проведення експертизи (ст. 75 КПК); 2) участь спеціаліста при проведенні окремих слідчих дій (ст.ст.128–1 КПК); 3) проведення ревізії (ст.66 КПК).

Відповідно до ст.75 КПК експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Як експерт може бути викликана будь-яка особа, що має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань. Питання, які ставляться експертові і його висновок про них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Інколи державні органи, які провадять кримінальний процес, порушують питання, які не потребують для свого вирішення застосування спеціальних знань, а можуть бути розв'язані на основі загальновідомих знань чи життєвого досвіду. Тому у постанові Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997р. №8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» звернуто увагу на неприпустимість призначення експертизи у випадках, коли з'ясування певних обставин не потребує спеціальних знань, а також порушення перед експертом правових питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції суду (зокрема, вини, неосудності чи недієздатності особи тощо).

Водночас є допустимим вирішення експертом питань, які відносяться до технічних чи інших спеціальних питань. На практиці досить часто перед експертами ставляться та потребують вирішення питання, наприклад, про дотримання правил бухгалтерського обліку, будівельних правил тощо. Такі правила мають подвійний характер. З одного боку, вони є правовими актами,

а з другого — розраховані на осіб, що мають відповідну спеціальну підготовку та певні практичні навички, тобто не є загальнонавчаними та загальнодоступними. Отже, для вирішення питання про дотримання таких правил необхідні певні спеціальні знання, що є основним критерієм віднесення її до компетенції відповідних експертиз.

Відповідно до ст.196 КПК, при необхідності проведення експертизи слідчий складає мотивовану постанову, в якій, крім даних, зазначених у ст.130 КПК, вказує підстави для проведення експертизи, прізвище експерта або назву установи, експертам якої доручається провести експертизу, питання, з яких експерт повинен дати висновок, об'єкти, які мають бути досліджені, а також перелічує матеріали, що пред'являються експертові для ознайомлення.

Перелік таких матеріалів визначається видом експертизи. Якщо, наприклад, призначається бухгалтерська експертиза, разом з постановою про її призначення експертові слід надати документи бухгалтерського обліку, які містять відомості — вихідні дані для вирішення поставлених питань. Такими документами можуть бути: прибуткові та видаткові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, касові книжки, матеріали інвентаризації, акти, табелі, наряди, акти приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення і вимоги, договори про матеріальну відповідальність, накопичувальні (оборотні) відомості, журнали-ордери, меморіальні ордери за балансовими рахунками, головні книги, баланси та інші первинні та зведені документи бухгалтерського обліку і звітності. Якщо експертиза призначається з метою перевірки висновків документальної ревізії, в постанові про призначення експертизи слід зазначити, які саме висновки і з яких причин викликають сумнів (суперечать іншим зібраним у справі доказам, непереконливо обґрунтованим ревізорами та ін.).

Процедура провадження експертизи включає в себе ряд взаємопов'язаних дій, що починаються, як вже зазначалось, з винесення постанови про її призначення, і завершується ознайомленням обвинуваченого з висновком експерта.

Другою формою використання спеціальних знань є участь спеціаліста при проведенні окремих слідчих дій. При цьому спеціаліст здійснює такі види допомоги слідчому: 1) вчиняє дії, спрямовані на виявлення, закріплення та вилучення доказів, надає технічну допомогу слідчому, застосовуючи різні науково-технічні засоби; 2) консультує слідчого зі спеціальних питань, які виникли під час проведення слідчої дії. Так, при розслідуванні господарських злочинів спеціаліст надає консультації по виробничій та фінансовій докумен-

тації, роз'яснює спеціальні терміни та формули, пояснює особливості певних видів операцій з приймання, зберігання, реалізації товарно-матеріальних цінностей і руху грошових коштів, консультує слідчого з питань визначення оподаткованого прибутку підприємств різних форм власності та вирахування розмірів податків тощо; 4) спеціаліст надає допомогу при складанні слідчим протоколу слідчої дії, при викреслюванні схем, планів, що відображають її хід та результати; 5) надає консультативну допомогу у формулюванні запитань учасникам вербальної слідчої дії; 6) дає консультацію слідчому, якщо у нього виникли труднощі у визначенні документів, які необхідно надати експертові для дослідження.

Третьою формою використання спеціальних знань у кримінальному процесі є проведення ревізій. У ч.1 ст.66 КПК тільки зазначено, що особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, які перебувають в їх провадженні, вправі вимагати проведення ревізій. Безпосередньо порядок її проведення визначається Законом «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні».

Існує ще одна форма використання спеціальних знань у кримінальному процесі, однак вона передбачена не КПК, а відомчими нормативними актами. Йдеться про проведення експертних досліджень. Так, у Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, що затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998р. №53/5, зазначено, що за дорученням правоохоронних органів (у тому числі для вирішення питання про порушення кримінальної справи), на замовлення адвокатів, захисників та осіб, які самостійно захищають свої інтереси, та їх представників, можуть виконуватись експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи.

Підставою проведення експертного дослідження є письмова заява (лист) замовника (юридична або фізична особа) з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

Експертні дослідження, їх хід і результати викладаються у висновку спеціаліста із зазначенням спеціалізації останнього. Висновок спеціаліста складається за структурою та за змістом висновку експерта за такими винятками: — особа, яка проводить дослідження, іменується не експертом, а спеціалістом; — у вступній частині висновку зазначається, хто і коли звернувся до установи чи безпосередньо до спеціаліста із замовленням про проведення дослідження; — опускається запис, який стосується відповідальності особи, що проводить дослідження, за надання завідомо неправдивого висновку.

На наш погляд, вказана форма використання спеціальним знань у кримінальному процесі має бути визначена у КПК. По цьому питанню заслуговує на увагу п.3.1 ч.2 ст.74 КПК Російської Федерації, у якому зазначено, що у якості доказів допускається висновок спеціаліста.

ВСЕБІЧНЕ, ПОВНЕ ТА ОБ'ЄКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ, ЯК ПРИНЦИП КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

***ЛИТВИН Володимир Вікторович**
слухач курсу з підготовки фахівців
освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» ННІУ НАВС*

Основні принципи кримінального судочинства, мають у своїй основі єдине нормативне джерело — Конституцію України, що ініціює приведення кримінально-процесуальних норм, які розкривають зміст засад кримінального провадження, у відповідність з конституційними нормами. Серед багатьох конституційних засад названо і принцип всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи.

Зокрема, на етапі досудового слідства перед слідчим постають завдання охорони прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також швидкого та повного розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності й жоден невинний не був покараний. У зв'язку з цим, слідчий повинен провести всі необхідні слідчі та інші процесуальні дії, які будуть спрямовані на всебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи, отримати докази для прийняття рішення про направлення кримінальної справи до суду для розгляду по суті чи про її закриття.

Як правова ідея, принцип всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин справи закладений в основу багатьох норм процесуального

права. Він виявляється в принципах презумпції невинуватості, законності, забезпечення права на захист тощо.

КПК України виділяє статтю «Всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи», тобто правовий припис існує, однак чіткий «статус» цього принципу в Кодексі не встановлено, і це стосується всіх принципів кримінального процесу, оскільки глави «Принципи кримінального судочинства» не існує.

На сьогодні в Україні проблема забезпечення реалізації принципу всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин справи в процесуальній діяльності слідчого є актуальною. Необхідність дотримання цього принципу обумовлена тим, що він орієнтує слідчого сумлінно ставитися до своїх обов'язків, застерігає його від винесення необміркованих, передчасних рішень, не обґрунтованих на дійсно наявних обставинах. На жаль, все частіше трапляються випадки неналежного виконання слідчими покладених на них завдань. Під час розслідування кримінальних справ органами досудового слідства спостерігаються порушення процесуальних норм, однобічність і неповнота їх процесуальної діяльності, що обумовлює неякісне провадження досудового слідства.

Для належної реалізації цього та інших принципів державою повинні бути встановлені гарантії (правові засоби) їх забезпечення, що відіграють важливу роль у реалізації всебічності, повноти й об'єктивності процесуальної діяльності слідчого та впливають на стан досудового слідства в Україні.

Грубим порушенням всебічності процесуальної діяльності є пред'явлення особі обвинувачення, що ґрунтується тільки на його показаннях. У слідчій практиці часто трапляються випадки, які особливо характерні для злочину, що вчинений групою осіб: коли одна особа з вказаної групи під час допиту визнає свою вину у вчиненні злочину в повному обсязі, але при цьому заперечує співучасть чи участь інших, а останні — свою вину та свою співучасть чи участь у вчиненні злочину не визнають. Під час допиту обвинувачений дає такі показання з метою пом'якшити покарання, тоді як згідно зі ст. 67 КК України однією з обтяжуючих покарання обставин є вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою. Звичайно, через завантаженість розслідуванням інших кримінальних справ слідчий вирішує, що дана версія є правдоподібною і притримується її до завершення розслідування.

Для дотримання вимоги всебічності дослідження обставин справи слідчий повинен:

- висунути і перевірити всі версії по справі, як загальні, так і окремі, при цьому скласти план розслідування кримінальної справи;
- встановити всі обставини, які входять у предмет доказування.

Повнота процесуальної діяльності слідчого — це обов'язок органів досудового слідства зібрати, зафіксувати, перевірити й оцінити таку сукупність доказів, яка достатня для правильного вирішення справи.

Об'єктивність процесуальної діяльності слідчого — це неупереджене дослідження всіх обставин справи, що провадиться не зацікавленою в її результатах, процесуально самостійною та незалежною особою (слідчим).

Таким чином, в системі процесуальних принципів, що тісно пов'язані між собою, якісно єдині, саме принцип всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин справи має універсальний характер і найбільше виявляє в процесі своєї реалізації всі зазначені ознаки.

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ

ЛІСНИЦЬКИЙ Максим Ігорович
слухач магістратури ННІУ НАВС

Визначений процесуальним законом предмет доказування є загальним для всіх категорій кримінальних справ, а тому точніше вести мову про реалізацію родового предмету при доказуванні по конкретній кримінальній справі. Саме тут загальний предмет доказування наповнюється конкретним змістом, що є обов'язковим для даної справи. Доказуванню в процесі розслідування підлягають усі ознаки злочину та елементи його структури, що має знайти відображення у нормі КПК при визначенні предмету доказування в узагальненому вигляді.

Перелік обставин, які включено до предмету доказування (стаття 64 КПК) має орієнтовний, а не вичерпний, характер. Такого висновку доходимо з аналізу побудови окремих пунктів даної статті. Так, у п.п.1 і 3 йдеться про доказування обставин, які пов'язані з суб'єктом, об'єктивною та суб'єктивною стороною злочину, але перелічити їх усі в законі неможливо. Вони обумовлюються конкретними обставинами злочину та особистісними якостями порушника. Саме тому в даній нормі міститься вказівка на встановлення й інших обставин, які не знайшли відображення у даному переліку але мають суттєве значення для правильного вирішення справи. У тих випадках, коли мова іде про предмет доказування по окремих категоріях кримінальних

справ (про злочини неповнолітніх, суспільно небезпечні діяння неосудних), законодавець не задовольняється вказівкою на встановлення «інших обставин». В спеціальних нормах вказується, які ознаки елементів складу злочину мають бути встановлені обов'язково (статті 433, 417 КПК).

Спосіб вчинення злочину має значення для з'ясування інших елементів предмета доказування. Спосіб діяння — є не тільки його об'єктивною ознакою, але і такою злочинною формою поведінки, яку особа, як правило, свідомо обирає для досягнення визначеного результату, з огляду при цьому на умови місця, часу, обстановки, наявність певних засобів, інших обставин, що його полегшують або перешкоджають. Тому інформація про спосіб може свідчити одночасно про психічне ставлення особи до своїх дій та їх результату, про умови, що сприяли злочину, тощо.

У системі обставин, що підлягають доказуванню по кримінальній справі, характер і розмір шкоди, заподіяної злочином, доцільно віднести до групи обставин, що характеризують об'єктивну сторону злочину (п.1 статті 64 КПК України). Шкода може бути фізичною, майновою, моральною і заподіюється всіма злочинами — як з «матеріальним» складом, де вона прямо передбачена у статті кримінального закону, так і з «формальним» складом, де шкідливі наслідки настають одночасно з діянням, описаним у відповідній диспозиції. Стосовно до шкоди, заподіяної злочином, у статті 64 КПК України було б точніше говорити про її вид, як більш визначений термін, а не «характер».

Розмір шкоди в кількісному відношенні може бути точно обчислений лише в тих випадках, коли вона носить майновий характер. Розмір інших видів шкоди визначається тільки в якісному відношенні, за допомогою оцінюючих понять (значна шкода, тяжкі наслідки, легкі, середньої тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження, тощо). З метою однакового розуміння і застосування термінів, що вживаються в розділі VI «Злочини проти власності» та в розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» Кримінального кодексу України, для визначення розміру майнової шкоди, їх уніфікації, пропонується привести у відповідність зміст приміток до статті 185 та 270 КК України.

Органи досудового слідства під час провадження кримінальної справи, зобов'язані встановлювати «безпосередні обставини, які сприяли вчиненню злочину», що має знайти чітке закріплення в статті 23 КПК України, а застосування заходів з їх усунення не слід пов'язувати з закінченням розслідування. Такі заходи доцільно застосовувати безпосередньо після встановлення цих обставини, оскільки несвоєчасне їхнє усунення може у подальшому сприяти подібним злочинам.

ПРОТИРІЧЧЯ В ЗАСТОСУВАННІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЩОДО ЗАТРИМАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

ЛЯПАЛО Артем Васильович
слухач магістратури ННІУ НАВС

У кримінально-процесуальному законодавстві України передбачено випадки, коли до громадянина можуть бути застосовані заходи кримінально-процесуального примусу, з яких найсуворішими є запобіжні заходи.

Запобіжні заходи — доволі значна складова заходів процесуального примусу, їх застосування завжди пов'язане із значним обмеженням прав і свобод певних категорій осіб (підозрюваного, обвинуваченого).

Інститутом запобіжних заходів у кримінальному процесі України передбачено цілісну систему запобіжних заходів. Але реформування кримінально-процесуального законодавства вимагає і внесення змін до цієї системи, зокрема, положень, що стосуються затримання неповнолітніх.

Злочинність неповнолітніх є суспільною проблемою. Вона як складова загальної злочинності віддзеркалює стан морального здоров'я суспільства і тенденції розвитку на майбутнє.

Що стосується конкретних запобіжних заходів, які передбачені чинним КПК України, то до них відносяться: підписка про невиїзд (ст. 151), особиста порука (ст. 152), порука громадської організації або трудового колективу (ст. 154), нагляд за військовослужбовцем з боку командування військової частини (ст. 163), віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників або адміністрації дитячої установи (ст. 436), застава (ст. 154–1), поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник (ст. 447), взяття під варту (ст.ст. 155, 156), тимчасовий запобіжний захід — затримання підозрюваного (ст.ст. 106, 115, 165–2).

Разом з тим законодавець передбачає в законі особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх (ст.ст. 432–434, 436–445, 447–449 КПК України).

Ст. 106 КПК України передбачає затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

- 1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;

- 2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;
- 3) коли на підозрюваному або на його одягу, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

Щодо затримання неповнолітнього, слідчі органи також керуються ст.434 КПК України, яка передбачає особливості провадження, а саме: «затримання та взяття під варту як запобіжний захід можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у виняткових випадках, коли це викликається тяжкістю злочину у вчиненні якого він обвинувачується».

Саме на статус неповнолітньої особи як обвинуваченого, акцентують особливу увагу їх захисники, виправдовуючи отримані гонорари, тобто трактують статтю таким чином, що затримання неповнолітнього не можливо, до моменту пред'явлення йому обвинувачення в скоєному злочині.

Така невизначеність підстав в практичній діяльності при затриманні та застосуванні до неповнолітнього запобіжного заходу — взяття під варту, створюють правові прецеденти, які затягують провадження в кримінальних справах і певним чином впливають на фіксацію та збирання доказів при звільненні таких осіб, або обранні інших запобіжних заходів не пов'язаних з триманням під вартою.

Вважаю, що необхідно внести певні зміни в ст. 434 КПК України з метою чіткого визначення особливостей затримання та взяття під варту неповнолітніх, а саме привести вищезазначену статтю КПК України до статті 106 КПК України.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ОБҐРУНТОВАНOSTІ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ЯК ОБВИНУВАЧЕНОГО

*ОЛІЙНИК Володимир Володимирович
слухач ННІУ НАВС освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»*

Притягнення особи як обвинуваченого — це одне із важливих процесуальних рішень, яке приймає слідчий до закінчення розслідування у кримінальній справі. У цьому рішенні на основі доказів, зібраних під час невідклад-

них та інших слідчих дій, конкретна особа стає однією з основних учасників кримінального процесу — обвинуваченого. Стосовно цієї особи формується конкретне обвинувачення у вчиненні злочину, що значною мірою й визначає подальше провадження у справі.

Процесуальний порядок притягнення особи як обвинуваченого, являє собою передбачену кримінально-процесуальним законом сукупність дій, яку повинен виконати слідчий, щоб притягнення особи як обвинуваченого відбулося з дотриманням законності. Аналізуючи чинний КПК України, можна зробити висновок, що притягнення особи як обвинуваченого проходить такі етапи:

1. Винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого
2. Пред'явлення обвинувачення
3. Роз'яснення обвинуваченому його прав
4. Допит обвинуваченого.

Обвинувачений — це ще не винуватий в кримінально-правовому смислі. Він ще не може бути визнаний суб'єктом кримінально-правової належності на даному етапі розслідування по справі. З позиції презумпції невинуватості особливої уваги заслуговує ст. 143 КПК України «Допит обвинуваченого», в якій ідеться про те, що слідчий зобов'язаний допитати обвинуваченого негайно після його явки або приводу й у будь-якому разі не пізніше доби після пред'явлення йому обвинувачення. Допит обвинуваченого має важливе значення для забезпечення всебічності, повноти та об'єктивності розслідування. За допомогою допиту слідчий з'ясовує ставлення обвинуваченого до пред'явленого обвинувачення, перевіряє правильність зроблених висновків у постанові про притягнення як обвинуваченого, отримує дані про інші обставини, що свідчать про додаткові факти злочинної діяльності обвинувачених або інших осіб, не притягнутих до відповідальності. Одночасно пояснення обвинуваченого, який не визнає себе винним у вчиненні злочину, дають можливість слідчому перевірити ці пояснення, а також разом із зібраними у справі доказами дати їм належну оцінку.

На думку Удалової Л.Д. не створює позитивних умов те, що обвинувачений повинен допитуватися негайно після його явки або приводу та не пізніше доби після пред'явлення йому обвинувачення. У цьому разі обвинувачений не завжди може усвідомлювати суть пред'явленого обвинувачення, крім цього обвинувачений не завжди може усвідомлювати суть пред'явленого обвинувачення, крім цього, йому варто дати час для вироблення позиції щодо свого ставлення до фактів, викладених у постанові про притягнення його як обвинуваченого.

Законодавство не передбачає коли саме необхідно винести постанову про притягнення особи як обвинуваченого, «але зволікання з цією процесуальною дією, відтягування її до завершального етапу попереднього розслідування, що викликається прагненням слідчого зібрати на цей момент всі можливі докази, призводить до обмеження прав обвинуваченого, у тому числі права знати суть обвинувачення і захищатися від нього».

Етап пред'явлення обвинувачення особі має дуже велике значення для здійснення правосуддя, оскільки з'являється новий учасник кримінального процесу — обвинувачений, задля покарання якого (у випадку судового доведення його вини) і розпочинається весь процес. Пред'явлення обвинувачення повинно бути виваженим та аргументованим кроком з боку слідчого, що здійснює розслідування по справі, оскільки цей акт спричиняє негативні наслідки для обвинуваченого, аж до позбавлення волі, внаслідок життя за побіжного заходу, і невинна особа не повинна «проходити» через такі речі.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО

ОЛЬШЕВСЬКИЙ Віктор Олександрович

слухач магістратури ННІУ НАВС

за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»

В умовах судово-правової реформи в Україні, необхідно приділити увагу питанням, що торкаються правового статусу потерпілого та захисту його прав, це зумовлено прийняттям нового кримінально-процесуального кодексу, усуненням недоліків в законодавстві та необхідністю вдосконалення українського законодавства відповідно до світових стандартів.

А тому при прийнятті нового кримінально-процесуального кодексу потрібно звернути увагу на актуальні питання, що торкаються захисту прав та законних інтересів потерпілого, які стисло можна викласти так:

1. У кримінальному процесі існує ряд правових проблем щодо реалізації прав і законних інтересів потерпілого, які потребують свого вирішення. У загальному вигляді їх можна сформулювати таким чином: 1) доступ до судової процедури, який не може бути обмежений державою через створення юридичних або фактичних перепон; 2)

- справедливий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім (неупередженим) судом, створеним на підставі закону, з винесенням законного й обґрунтованого рішення; 3) право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; 4) відшкодування (компенсацію) заподіяної шкоди; 5) право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань; 6) виконання судових рішень, винесених на користь особи.
2. Право доступу до правосуддя — це нормативно закріплена і забезпечена державою реальна можливість кожної зацікавленої особи безперешкодного звернення безпосередньо до компетентних державних органів (дільства, слідства, прокуратури) та суду за відновленням своїх порушених злочином прав, свобод і законних інтересів, без якого особа не може реалізувати право на судовий захист. Право, гарантоване державою, включає в себе елементи — права: 1) на звернення до компетентних державних органів (посадових осіб) за захистом; 2) на одержання кваліфікованої правової допомоги, в тому числі безоплатно — у випадках, передбачених законом; 3) можливість реалізації права по ініціюванню кримінального переслідування за злочини, перелік яких визначений у законі; 4) на відмову від кримінального переслідування або його припинення.
 3. Законний інтерес потерпілого — це відображений в об'єктивному кримінально-процесуальному праві або що впливає з його загального змісту, а також з обов'язків компетентних державних органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне судочинство і, певним чином, гарантований державою юридичний дозвіл, що виражається в прагненнях суб'єкта користуватися визначеним соціальним благом, а також за необхідних умов звертатися за захистом до компетентних структур — з метою задоволення своїх прагнень, що не суперечать загальнодержавним інтересам.
 4. Необхідно надати представнику потерпілого всі ті права, які має захисник обвинувачуваного і передбачити безпосередньо в кримінально-процесуальному праві можливість участі в справі захисника потерпілого. Захисником потерпілого можуть бути будь-які фахівці в галузі права, які не підлягають відстороненню від справи в передбачених законом випадках.
 5. Держава повинна взяти на себе обов'язок відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочином, а після того розкривати злочин та,

шляхом регресного позову, відшкодувати свої витрати за рахунок засудженого. Для цього необхідно створити відповідний фонд.

6. Необхідно законодавчо врегулювати норми ст.1177 Цивільного кодексу України та кримінально-процесуального законодавства; доповнити чинний КПК України нормою (ст. 126¹), яка б закріпила обов'язок держави відшкодувати потерпілим майнову шкоду в разі невстановлення особи, що несе майнову відповідальність; доповнити цивільне законодавство України, зокрема ст.1177 Цивільного кодексу нормою, яка б конкретно зобов'язувала державу відшкодувати майнову шкоду, завдану злочиним.
7. На сьогоднішній день жоден з методів обчислення розміру компенсації моральної шкоди не здатен об'єктивно, відповідно до конкретних обставин справи та особливостей потерпілого, визначити грошовий еквівалент його страждань, заподіяних злочиним, тому варто приєднатися до цілком виправданої позиції тих науковців, які не вважають за можливе визначення конкретного розміру компенсації моральної шкоди за допомогою чітко визначених схем чи формул і віддають перевагу внутрішньому переконанню судді щодо визначення суми, яка є достатньою для загладжування страждань потерпілого, з врахуванням відповідних критеріїв, встановлених нормами цивільного законодавства.

Незахищеність потерпілих, а також інших осіб, які могли б сприяти правосуддю, від протиправного впливу фактично спонукає їх ухилятися від виконання свого громадянського обов'язку. Потерпілі й свідки, крім небажання з'являтися до суду, змушені відмовлятися від наданих уже показань або суттєво їх змінювати як у ході розслідування, так і судового розгляду кримінальної справи. Частково проблема пояснюється некомпетентністю осіб, які проводять дізнання і досудове слідство і не мають відповідних знань щодо передбачених законом заходів безпеки як до потерпілого так і до інших учасників процесу передбачених законом, що зумовлює необхідність більш якісної підготовки працівників правоохоронних органів щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗА РОЗСЛІДУВАННЯМ ЗЛОЧИНІВ

ПІНЯГА Ірина Миколаївна
слухач магістратури ННІУ НАВС

Значне зростання злочинності в країні, незадовільне розкриття злочинів, збільшення числа кримінальних справ, які повертаються судами і прокурорами для проведення додаткового розслідування у зв'язку з невисокою якістю досудового слідства, непоодинокі випадки недодержання на практиці вимог закону про всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин, що підлягають доказуванню, істотне порушення норм кримінально-процесуального закону, неправильне застосування кримінального закону викликають необхідність аналізу стану, що склався, та розробки рекомендацій щодо вдосконалення ефективності розслідування злочинів.

Міжнародним співтовариством давно визнано, що найбільш дієво й ефективно права і свободи людини може захистити тільки суд, оскільки він має гарантії незалежності, діє гласно та відкрито, приймає свої рішення лише на підставі закону й відповідно до передбаченої законом процедури. Повною мірою це стосується і забезпечення прав і свобод людини під час досудового провадження в кримінальних справах. Прерогатива суду в забезпеченні законності затримання, арешту, тримання особи під вартою, проникнення до її житла та іншого володіння і проведення там огляду й обшуку, зняття інформації з каналів зв'язку закріплено в ряді документів міжнародних організацій і є одним із європейських стандартів судочинства. Тому, Конституція України (ст. 3) проголосила, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Національне законодавство України значно розширило контрольну функцію суду за рішеннями органів досудового слідства, закріпивши у статті 2361–2362 і 2365–2368 КПК України право на оскарження в суд постанов органу дізнання, слідчого і прокурора про порушення, про відмову у порушенні кримінальної справи чи про закриття кримінальної справи.

Звідси випливає об'єктивна необхідність у вдосконаленні кримінально-процесуального механізму охорони прав, свобод і недоторканності особи, в

якому вирішальна роль належала б судовій владі, тобто судовому контролю при розслідуванні кримінальної справи.

Суд з урахуванням процесуально встановленого порядку діяльності досить обмежений у своїх можливостях, водночас його визнають найбільш дієвим, надійним та ефективним. Нагляд прокуратури також виступає надійним механізмом захисту порушених прав і свобод громадянина й у тих випадках, коли повноважень інших органів (у тому числі контролюючих) недостатньо для того, щоб самостійно поновити порушене право або звернутися до суду.

Тому, актуальним є питання щодо вдосконалення КПК України в частині здійснення процесуального контролю на досудових стадіях кримінального процесу. Пропоную внести наступні зміни та доповнення в чинний КПК України:

- статтю 165–2 КПК доповнити нормою, яка б регламентувала вимоги до форми та змісту подання органу дізнання, слідчого та прокурора про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. А також нормою, в якій було б зазначено, що подання про обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, повинно надійти до прокурора разом із описаними, підшитими та пронумерованими матеріалами кримінальної справи не пізніше як за 24 години до закінчення 72 годинного строку затримання;
- статті 177, 187, 190 КПК необхідно доповнити нормами, які б регламентували вимоги до форми та змісту подання органу дізнання, слідчого та прокурора про проведення обшуку, виїмки та огляду у житлі або іншому володінні особи, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку; положенням, в якому б зазначалось, що орган дізнання, слідчий, прокурор, в провадженні якого перебуває кримінальна справа, зобов'язаний надати судді зазначені в КПК матеріали кримінальної справи, які мають бути описаними, прошитими та пронумерованими. Наступною нормою, якою необхідно доповнити вищезазначені статті, є норма, яка б визначала термін, протягом якого необхідно провести обшук, виїмку та огляд, після винесення постанови про проведення даних слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи;
- слід внести наступні зміни та доповнення до ст. 215 КПК — «одночасно з копією постанови про закриття кримінальної справи заінтересованим особам направляється повідомлення, у якому орган дізнання, слідчий, прокурор роз'яснює порядок оскарження цієї постанови до суду.

Також, доцільно розширити повноваження начальника слідчого відділу, доповнивши ст.114–1 КПК, правом начальника слідчого відділу (відділення) самому скасовувати окремі незаконні постанови слідчого та накласти персональну відповідальність за законність і обґрунтованість прийнятого рішення. Це зробить його керівництво розслідуванням і контроль за ним більш оперативним, оскільки, як свідчить практика, більшість таких постанов скасовується прокурорами з ініціативи самих начальників слідчих відділів (відділень). Однак, це може зайняти певний проміжок часу та негативно відбитися на повному, всебічному та об'єктивному розслідуванні кримінальної справи.

ПРОЦЕСУАЛЬНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ І САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

ПИРОГОВ Денис Сергійович

магістр кафедри кримінального процесу НАВС

Серед процесуалістів не склалося єдиної думки щодо співвідношення понять процесуальної незалежності та процесуальної самостійності слідчого: одні вчені взагалі не вбачають різниці між процесуальною самостійністю та процесуальною незалежністю слідчого і вживають їх як терміни-синоніми, інші — виступають за наявність лише однієї з наведених категорій.

Етимологія термінів «самостійність» та «незалежність» вказує на розмежування зазначених категорій. Адже поняття «самостійність» тлумачиться як властивість діяти без сторонньої допомоги або керівництва, самостійної дії, а «незалежність» вказує на стан чи уміння не залежати від кого-, чого-небудь, не підкорятися комусь.

Поняття процесуальної самостійності та процесуальної незалежності слідчого не є синонімами, а тому їх не слід ототожнювати. На наш погляд, вказані категорії щодо процесуальної діяльності слідчого існують у послідовній системі, що підтверджує їх взаємодоповнюючий характер. Система — це сукупність певних елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням. Виходячи з цього, можна стверджувати, що процесуаль-

на самостійність слідчого не може існувати окремо від його незалежності. Адже якщо на практиці належним чином не буде забезпечена процесуальна незалежність, то, у свою чергу, процесуальна самостійність також буде обмеженою, і навпаки. Ототожнення чи об'єднання цих понять можна пояснити і відсутністю їх чіткого визначення у законі, а також розумінням досудового слідства як такого, що потребує постійного відомчого та судового контролю і прокурорського нагляду.

Вказані категорії взаємодіють, але не покривають одна одну. Між ними існує тісний взаємозв'язок, обумовлений, у тому числі, дією спільних засобів їх правового забезпечення (гарантій правового захисту).

Процесуальна самостійність слідчого виявляється у можливості згідно з чинним законодавством самостійно, за власним внутрішнім переконанням проводити усі необхідні та можливі слідчі дії, приймати процесуальні рішення, а також нести особисту відповідальність за порушення норм закону. Саме з цими моментами пов'язане вирішення основних питань при розслідуванні злочинів: кваліфікації злочинного діяння та обсягу обвинувачення, притягнення певної особи як обвинуваченого, направлення справи до суду або закриття справи тощо.

Процесуальна незалежність слідчого передбачає, у першу чергу, відповідне його положення (позицію) відносно інших державних органів, службових осіб, підприємств, установ, організацій та громадян, що впливає з професійної діяльності та визначає його процесуальний статус. Процесуальна незалежність характеризує організаційну сторону діяльності слідчого (слідчого апарату загалом) та прямо впливає на забезпечення його процесуальної самостійності.

Отже, цілком переконливо можна стверджувати, що зв'язок між зазначеними категоріями є очевидним, як і їх самостійне значення.

Процесуальна самостійність і незалежність слідчого реалізуються та забезпечуються (охороняються) дією низки відповідних норм чинного законодавства. В якості такої правової основи виступають: Конституція України, КПК України, підзаконні нормативно-правові акти; накази, настанови, інструкції правоохоронних відомств України, що становлять досить широку юридичну базу для детальної правової регламентації всіх аспектів процесуальної самостійності та незалежності слідчого.

ПРИВОДИ ТА ПІДСТАВИ ДО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

ПУЛЯР Олександр Валерійович

слухач магістратури ННІУ НАВС

за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»

У період переходу до ринкової економіки, побудови правової держави одним із завдань є забезпечення судового додержання законності у всіх сферах діяльності суспільства. Це, зокрема, стосується правоохоронної діяльності, розширення і поглиблення досліджень проблем кримінально-процесуального права та вдосконалення на основі цієї діяльності слідчих, прокурорських та судових органів. Важливою передумовою забезпечення законності в діяльності зазначених органів є чітка правова регламентація порядку провадження по кримінальних справах, правильне розуміння, додержання і застосування норм кримінально-процесуального права. Серед цих норм важливе місце займають ті, що регламентують процесуальну діяльність на різних стадіях кримінального процесу. Особливого значення набуває додержання всіх процесуальних норм, що забезпечують законність та обґрунтованість порушення кримінальної справи.

Порушення кримінальної справи є першою, початковою стадією кримінального процесу. Суть її полягає в тому, що компетентні органи повинні встановити наявність чи відсутність передбачених законом приводів і підстав для того, щоб прийняти рішення про порушення або відмову в порушенні кримінальної справи. У цій стадії також по можливості встановлюється наявність чи відсутність обставин, що виключають провадження в кримінальній справі, а також інших обставин, які є підставою для відмови в порушенні кримінальної справи.

Вичерпний перелік приводів до порушення кримінальної справи дано в ст. 94 КПК України. Ними визнаються:

- заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян;
- повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з поличним;
- явка з повинною;
- повідомлення, опубліковані в пресі;
- безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Як зазначається в ст. 97 КПК України: «По заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одне з таких рішень:

- 1) порушити кримінальну справу;
- 2) відмовити в порушенні кримінальної справи;
- 3) направити заяву або повідомлення за належністю.

Відповідно до ст. 97 КПК України орган дізнання, слідчий, прокурор, суд може порушити кримінальну справу за наявності приводу та підстави. Оскільки підстава до порушення кримінальної справи з'ясовується вже в ході процесу, то отримання приводу, будучи початковим моментом процесу, передує встановленню такої підстави. Разом з тим, процесуальна діяльність щодо з'ясування підстав до порушення кримінальної справи завжди починається з перевірки та оцінки приводу, а нерідко цим і обмежується.

Одночасно вживається всіх можливих заходів, щоб запобігти злочинів або припинити його.

Коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк не більше десяти днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів.

Заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності.

Кримінальний процес починається з моменту прийняття уповноваженим на це суб'єктом кримінального процесу офіційної заяви або повідомлення про злочин, з повинною або безпосереднього виявлення ознак злочину. Своєчасне виявлення приводів і підстав до порушення кримінальної справи є необхідною передумовою для швидкого й повного розкриття злочинів, викриття й покарання винних, запобігання злочинам і виконання завдань кримінального судочинства. Слідчі дії можна провадити лише після порушення кримінальної справи (ч. 1 ст. 113 КПК України), а порушити кримінальну справу можна лише за наявності законних приводів і підстав, вивчення, дослідження і перевірка яких включає в себе систему процесуальних дій і правовідносин, зокрема: прийняття, розгляд і перевірку заяв і повідомлень про злочин, вжиття заходів щодо відвернення і припинення злочинів, прийняття рішень про порушення кримінальної справи або про її відмову.

Кінцевими рішеннями даної стадії є порушення кримінальної справи або відмова в порушенні справи. Направлення заяви на повідомлення за належністю являється проміжним рішенням і з його прийняттям не варто тягнути

до закінчення встановленого законом трьохденного строку саме для перевірки заяви і повідомлення, а не для вирішення питання про належність.

Завданнями стадії порушення кримінальної справи є прийняття, реєстрація, розгляд, перевірка заяв та повідомлень про злочини, прийняття по них рішень, виявлення та попередження злочинів. Засобами вирішення цих завдань є процесуальні дії, спрямовані на одержання доказів та захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб: огляд місця події, отримання пояснень від громадян, витребування й отримання предметів та документів, а також ревізія, контрольна закупка та оперативно-розшукові дії.

Стадія порушення кримінальної справи — це початкова стадія кримінального процесу, зміст якої становить діяльність з прийняття, реєстрації, розгляду, перевірки заяв та повідомлень про злочин, прийняття по них рішень, з'ясування наявності або відсутності підстав для порушення кримінальної справи.

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

СОЙМА Дмитро Йосипович

*слухач магістратури ННІ управління НАВС
за спеціалізацією «Правознавство»*

Встановлення істини по кримінальним справам неможливо без використання широкого арсеналу спеціальних знань так званих обізнаних осіб. У новому Кримінально-процесуальному кодексі України (проект №1233), як і в нині чинному, передбачені дві процесуальні форми застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві: призначення експертизи і участь спеціаліста при проведенні слідчих дій.

Але науковці в галузях кримінального процесу і криміналістики окрім процесуальних форм спеціальних знань, які передбачені законом, визначають і непроцесуальні, до яких відносять: довідку спеціаліста, або його результати попереднього дослідження, допит експерта, консультації обізнаних осіб, тощо.

Якщо така процесуальна форма використання спеціальних знань, як призначення експертизи одержала досить докладну регламентацію в

кримінально-процесуальному законі, то діяльність спеціаліста і використання непроцесуальних форм викликає ряд питань.

У нині чинному КПК України (ч.1 ст.128–1) зазначено, що у необхідних випадках для участі в проведенні слідчої дії може бути залучений спеціаліст, який незаінтересований в результатах справи. При цьому законодавець не дає визначення спеціаліста, тобто з самого тексту ст. 128–1 КПК не зрозуміло, якими якостями повинна бути наділена особа, яка залучається в якості спеціаліста. Цей недолік усунутий в проекті нового КПК, у ч. 2 ст. 69, де зазначено, що «спеціалістом є особа, яка володіє відповідними науковими, технічними чи іншими спеціальними знаннями чи навичками, використовуючи які надає особі, яка здійснює дізнання, слідчому, прокурору, слідчому судді, судді чи суду допомогу у виявленні і з'ясуванні доказового значення окремих фактів, проведенні й оформленні процесуальних дій».

Новий КПК допускає не тільки участь спеціаліста в проведенні слідчих дій, а й надає фахівцю право надавати консультації. З наведеного стає зрозумілим, що законодавець хоче законодавчо врегулювати нову процесуальну форму — консультативно-довідкову діяльність спеціаліста.

Як свідчать результати проведеного мною опитування серед слідчих ОВС (80 осіб), у 50% випадків в ході розслідування кримінальних справ, вони звертаються за консультацією до спеціалістів. Це говорить про те що, консультації, які надає фахівець з різних спеціальних питань, допомагають слідчому не тільки у виявленні, фіксації і вилученні доказів, а й у плануванні та підготовці проведення конкретних слідчих дій; акцентують увагу на постановці потрібних питань при призначенні слідчим відповідних експертиз; фіксують хід проведення слідчих дій з використанням науково-технічних засобів.

На відміну від нині чинного КПК, який передбачає участь спеціаліста тільки при провадженні слідчих дій, новий КПК закріплює такі форми участі спеціаліста у кримінальному процесі:

- надання допомоги у виявленні і встановленні доказового значення окремих фактів;
- оформлення процесуальних дій;
- участь у слідчих діях.

Необхідно зазначити, що допомога у виявленні і встановленні доказового значення окремих фактів неприпустима у формі дослідження доказів спеціалістом. Мова іде про довідку спеціаліста. Дослідження матеріалів, предметів, документів тощо може проводити тільки експерт. Завданням спеціаліста є надання допомоги у виявленні і встановленні доказового значення окремих фактів і не більше того. Але як показує слідча практика в

більшості випадків по окремих категоріям кримінальних справ, таких як незаконний обіг наркотиків, незаконне володіння холодною і вогнепальною зброєю, незаконне зберігання боєприпасів тощо, довідка спеціаліста є приводом до порушення кримінальної справи. Доказового значення по справі вона не має, але при проведенні дослідження спеціалістом кадрового апарату НДЕКЦ МВС, в обов'язковому порядку розкривається упакування речового доказу (об'єкти дослідження) і частина при їх дослідженні з них знищується (наприклад відстрілюються патрони, витрачаються наркотики), а потім при призначенні експертизи постає питання — чому в протоколі вилучення вказано 10 патронів, а на експертизу надано 7. Тому спеціаліст може тільки допомагати слідчому досліджувати докази, але ж не проводити експертне дослідження. Варіантом вирішення даної проблеми міг би бути дозвіл на проведення деяких видів експертиз до порушення кримінальної справи і законодавче закріплення останнього. Проект КПК передбачив це у ч. 7 ст. 274, яка має назву «Порядок призначення судової експертизи», у якій вказано: у виняткових випадках, якщо без проведення судової експертизи неможливо встановити наявність чи відсутність ознак злочину, судова експертиза може бути призначена до порушення провадження у кримінальній справі особою, яка здійснює дізнання, чи слідчим.

Безумовно, основна форма використання спеціальних наукових знань в розслідуванні кримінальних справ це — судова експертиза. Як доводить проведене опитування слідчих ОВС (80 осіб), саме судова експертиза (73,75%) є формою спеціальних криміналістичних знань, що найчастіше застосовується при розслідуванні злочинів. Тому всі процесуальні дії, змістом яких є застосування спеціальних знань пов'язані саме з цим інститутом. Вона є найбільш значною та кваліфікованою формою використання спеціальних знань при провадженні доказування обставин злочину, який здійснено і є слідчою дією, яка має доказове значення в справі.

Таким чином, проблема використання спеціальних знань в кримінальному процесі є мало вирішеною законодавцем. Тому вона вимагає подальшої розробки науковцями-процесуалістами і криміналістами для винесення відповідних змін і доповнень до чинного КПК України.

СУБ'ЄКТИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ТИЩЕНКО Оксана Леонідівна
слухач магістратури НАВС

Реформування кримінально-процесуального законодавства становить один із найважливіших напрямів розвитку правової системи України. Очевидно, що зміна моделі системи кримінальної юстиції має зміни і розуміння її інститутів. Передусім це стосується доказового права, яке є осередком всієї кримінально-процесуальної діяльності. Особлива увага в кримінально — процесуальному законі має бути приділена саме органам і особам, чий обов'язком або правом є встановлення істини, обставин, досліджуваної події.

В процесі доказування на будь-якому його етапі, стадії кримінального процесу не можна не враховувати реальності можливого протистояння чи активної протидії. Тому досить актуальним і нагальним є надійне озброєння суб'єктів доказування сучасним арсеналом ефективних засобів і методів їх запобігання й подолання, створення і вдосконалення системи захисту кримінально-процесуальної діяльності, яка відбувається в процесі доказування, та результатів такої діяльності.

Висновки. Нам щодня доводиться вступати в різного роду суспільні відносини і при цьому ми часто навіть не звертаємо уваги на те, які права і обов'язки ми маємо, тому що такі міжлюдські стосунки нам звичні.

Участь же осіб в кримінально-процесуальному провадженні вимагає чіткого знання прав та обов'язків кожного суб'єкта (учасника) цих відносин. Адже саме в ході кримінального процесу вирішується питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності — суттєвого обмеження її прав та свобод.

Серед завдань кримінального судочинства (кримінального процесу) ст.2 КПК першим визначає охорону прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь.

Кримінальне судочинство покликане гарантувати всім його учасникам створення належних умов для повної і безперешкодної реалізації їхніх законних прав та інтересів, у тому числі і їхніх спеціальних прав як учасників кримінального судочинства.

Поняття і класифікація учасників кримінального процесу, коло суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності в КПК не визначено, тому в теоретичній літературі щодо цього поняття і класифікації учасників процесу є різні погляди.

Таким чином, учасники(суб'єкти) кримінального процесу — це особи, які вступають у кримінально-процесуальні правовідносини у зв'язку з подією злочину, чії права та обов'язки регламентуються чинним законодавством.

Особливістю кримінального процесу являється те, що кримінально — процесуальні права та обов'язки виникають саме з моменту залучення особи до участі у кримінальному процесі, на відміну від багатьох інших галузей права, тому поняття „суб'єкти» кримінального процесу повністю співпадає з поняттям „учасники». Але слід вживати термін „учасники кримінального процесу», оскільки кримінально-процесуальний кодекс називає суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності як учасників процесу, наділяючи їх тими чи іншими правами та обов'язками.

ОБШУК І ВІЙМКА В ЖИТЛІ ЧИ ІНШОМУ ВОЛОДІННІ ОСОБИ

ТРЕМБИЦЬКИЙ Юрій Валерійович

магістр кафедри кримінального процесу НАВС

Обшук і виїмка є схожими слідчими діями як за підставами, так і за процесуальним порядком проведення, тому законодавець передбачає можливість застосування однакових примусових заходів і правил під час їх проведення та закріплює ці заходи і правила в межах статей, що є спільними як для обшуку, так і для виїмки (статті 179–186 КПК України).

Традиційно вважається, що відмінність між обшуком і виїмкою полягає в тому, що на момент прийняття рішення про проведення виїмки точно відоме місце чи певна особа, в якій знаходяться предмети чи документи, які мають значення для справи. Однак такий критерій розмежування обшуку та виїмки, на наш погляд, є недостатнім. Можна точно знати, де і в кого знаходиться предмет чи документ, але провести не виїмку, а обшук, якщо особа не видає його добровільно. І навпаки: можна не знати, в якому конкретно місці зберігається предмет чи документ, однак провести не обшук, а виїмку, якщо особа видає його добровільно. Крім того, такий критерій є невдалим і через те, що при виїмці не можна поручитись за абсолютну достовірність відомостей про знаходження певного предмета в певному місці. З іншої сторони, цей критерій можна тлумачити як дозвіл проводити обшуки, коли «точно не

відомо», де і в кого знаходиться предмет, що пов'язано з невинуватим поширенням суб'єктивного розсуду в кримінальному процесі.

Ще одним критерієм розмежування обшуку і виїмки виступає необхідність проведення пошукових дій під час обшуку і їх неможливість відповідно під час виїмки. Проте, необхідність у пошуках виникає лише тоді, коли особа відмовляється видати предмет чи документ добровільно. Передбачити, чи виникне необхідність у пошуках предмета чи документа або особа видасть його добровільно, слідчий не завжди в змозі, а тому, вирішуючи питання про те, яку слідчу дію слід провести — обшук або виїмку, слідчий зважаючи на гірше, якщо існує хоч будь-яка імовірність того, що особа відмовиться від добровільної видачі об'єкта, виносить постанову про проведення обшуку (подання про проведення обшуку в житлі чи іншому володіння особи).

На сьогодні, це означає, що при переході від виїмки до обшуку в житлі чи іншому володінні особи необхідно або отримувати дозвіл суду, або вважати цю ситуацію невідкладним випадком, передбаченим ч. 6 ст. 177 КПК України, щоб провести обшук без постанови судді з подальшим направленням копії протоколу обшуку прокуророві. Однак практично таку ситуацію важко уявити, оскільки обшук, як правило, має невідкладний раптовий для особи характер, і переривання слідчої дії з метою отримання дозволу суду (що займе тривалий проміжок часу) аж ніяк не сприятиме успішному і результативному обшуку. Що стосується невідкладних випадків проведення обшуку, то відповідно до ч. 6 ст. 177 КПК України під ними слід розуміти тільки ситуації, пов'язані з необхідністю врятування життя та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, тобто поширеному тлумаченню ця норма не підлягає.

Враховуючи те, що і обшук і примусова виїмка з житла чи іншого володіння особи згідно чинного КПК України проводяться за вмотивованою постановою судді, вважаємо, що в законі слід передбачити, що виїмка (а не тільки примусова виїмка) з житла чи іншого володіння особи проводиться за вмотивованою постановою судді і у разі, якщо особа відмовляється видати зазначені в постанові про виїмку предмети чи документи, слідчий проводить обшук відповідного приміщення. Про цей факт має бути зазначено в протоколі слідчої дії. Надалі копія цього протоколу протягом 24 годин з моменту провадження слідчої дії має бути направлена судді і прокуророві. У свою чергу, суддя, отримавши копію протоколу, протягом не більше 24 годин перевіряє законність проведеної слідчої дії та виносить відповідну постанову. При цьому, якщо суддя визнає слідчу дію незаконною, всі докази, отримані при її проведенні, визнаються недопустимими.

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ В КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ

ФУРМАНОВ Микола Володимирович
слухач ННІУ НАВС

Однією з найважливіших умов побудови правової держави є постійне вдосконалення чинного законодавства, науково-технічний прогрес, нові види злочинів та способи їх вчинення просто змушують державу діяти в рамках реформ, аналізуючи, змінюючи та доповнюючи набуті знання роками, тому прийняття нового кримінально-процесуального кодексу буде запорукою зрушень, змін та кроку вперед загалом в галузі судочинства. У зв'язку з цим підвищується і роль науки кримінально-процесуального права, що приділяє підвищену увагу до методів поліпшення його ефективності.

Слід зосередити свою увагу на обставинах, що підлягають доказуванню в кожній кримінальній справі, тобто предметі доказування, тому що це встановлене кримінально-процесуальним законом коло обставин, що підлягають доказуванню. В юридичній літературі існують різні підходи до визначення предмета доказування і його місця в структурі самого доказування, але багато науковців вважають, що це коло обставин, які належить встановити у кримінальній справі, тому наведе вище визначення є найбільш вдалим та лаконічним.

Під час внесення змін до чинного КПК чи прийняття нового КПК України обставини, які підлягають доказуванню, предмет доказування, завжди були, є та будуть необхідним і одним з головних елементів кримінального процесу під час розслідування кожної кримінальної справи, тому дослідження проблематики, визначення предмету доказування та чітке визначення, окреслення кола обставин, що підлягає доказуванню є актуальними та необхідними, саме в процесі розробки та прийняття нового кримінально-процесуального кодексу.

На нашу думку, до предмету доказування необхідно також безпосередньо включити таку обставину як виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, тому що одним з головних завдань правоохоронних органів є саме попередження злочинності, а більш ґрунтовний аналіз причин та умов будь-якого вчиненого злочину під час розслідування кримінальної справи надасть можливість зробити узагальнений, об'єктивний висновок щодо причин вчинення конкретного того чи іншого злочинного діяння та в майбутньому вже попередити злочинність.

Всебічне, повне та об'єктивне дослідження питань щодо окремих елементів предмету доказування має велике теоретичне та практичне значення для визначення його сутності, правильного застосування та подальшого вдосконалення. Знаннями про коло обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі повинні володіти не лише особи, які ведуть кримінальний процес (особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор, суддя), а й оперативні працівники, котрі здійснюють оперативно-розшукове документування відповідних злочинів.

У зв'язку з вищезазначеною проблематикою Уряд нашої держави зорієнтував свій напрям діяльності, відокремив та здійснює комплекс заходів з виконання зазначених завдань та поставлених цілей. Нині особливу увагу приділено вдосконаленню діяльності органів прокуратури, внутрішніх справ, юстиції та судів взагалі. На даний час відбувається реформування системи органів внутрішніх справ та під призвою цих реформ нагальною постає саме проблематика прийняття та втілення як на теоретичному, так і на практичному рівнях нового кримінально — процесуального законодавства, що безпосередньо буде складною, довготривалою та об'ємною процедурою, але важливою та необхідною, спрямованою на оптимізації кримінального судочинства загалом.

ВИТРЕБУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ ТА ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ НОРМАТИВНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

*ШУЛЬГА Олег Володимирович,
курсант 406 групи ННІПКМ НАВС*

1. Поряд із слідчими діями, законодавець передбачив проведення окремих процесуальних дій, що характеризуються меншим рівнем правової регламентації та опосередкованою діяльністю органів розслідування щодо їх збирання. Однією із таких процесуальних дій є витребування предметів та документів.

Так, в науці кримінального процесу існує точка зору відповідно до якої витребування предметів та документів розглядають, як окрему процесуальну дію, що не утворює закінчену процедуру збирання доказів, а прийняття слідчим даних об'єктів вже утворює слідчу дію, хоча процедура її проведення законом не врегульована. Такий підхід, на нашу думку, є не зовсім правильним, оскільки процедуру збирання предметів та документів шляхом витребування можна вважати завершеною після отримання витребуваних речей, що являє собою невід'ємну частину всієї процедури витребування. Тому розділення процедури витребування на дві частини — вимога про надання документа — не слідча дія і отримання витребуваного документа — слідча дія, є штучним розривом процесуального витребування.

У зв'язку з тим, що витребування, як спосіб збирання джерел доказів, закріплене в КПК, його правовий статус не може викликати сумнівів: це процесуальна дія, спрямована на отримання доказової інформації і її недоцільно відносити до системи слідчих дій.

2. Не можна не відмітити того, що законодавець, вказавши на витребування предметів та документів як на один із способів їх збирання, при цьому не визначив підстави його проведення.

На наш погляд, до проведення даної процесуальної дії слід вдаватися у випадках, якщо: 1) наявні достовірні відомості про те, що в конкретної особи зберігається предмет або документ, який має значення для справи і що дана особа добровільно його видасть; 2) відсутні підстави вважати, що особа, на зберіганні якої знаходиться предмет або документ не має наміру його знищити, пошкодити, заховати або внести в нього виправлення; 3) слід отримати ще не існуючий документ, який може бути складений на підставі відомостей, що постійно зберігаються. При наявності вказаних підстав, проведення таких слідчих дій як обшук, виїмка вбачається нам недоцільним, оскільки не створюючи ніяких додаткових гарантій встановлення істини вони лише збільшують та перенавантажують обсяг роботи органу дізнання або слідчого.

3. Наступна проблема, яка потребує розгляду і вирішення стосується порядку проведення витребування, оскільки в законі відсутня визначеність і чіткість у вирішенні питання про процесуальну форму витребування документів предметів та документів.

Змістовними елементами інституту витребування предметів та документів, на наш погляд, є: 1) направлення письмового запиту юридичним особам з вимогою надати необхідні предмети чи документи в зазначені терміни; 2) надання зазначеного у вимозі предмета або документа, відображення цього факту, а також індивідуальних ознак в матеріалах справи; 3) приєднання

отриманих об'єктів до матеріалів справи (відразу після встановлення їх належності та допустимості).

Думка про те, що отримання предметів чи документів повинно відбуватися на підставі запиту, що виходить від керівника органу дізнання, слідчого, прокурора чи судді ні у кого не викликає сумнівів. Такий запит має бути лише письмовим, а його копія повинна приєднуватися до матеріалів дослідчої перевірки чи кримінальної справи, оскільки в такому випадку відразу стає зрозумілим як даний предмет або документ потрапив до справи.

Якщо при дослідженні отриманих предметів або документів буде встановлено, що вони відповідають вимогам належності та допустимості і за їх допомогою можна встановити обставини, що мають значення для справи, то винеситься рішення про приєднання даних об'єктів до матеріалів справи.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що витребування предметів чи документів, як спосіб їх збирання носить універсальний характер і у зв'язку з цим, на відміну від слідчих дій, може застосовуватися на всіх стадіях кримінального процесу. Тому ідея про універсальність процедури витребування повинна бути детально відображена в діючому кримінально-процесуальному кодексі.

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО

ЩИРСЬКА Вікторія Сергіївна
слухач ННІУ НАВС

Україна має послідовно запроваджувати в дію міжнародно-правові акти про права і свободи, а це вимагає приведення національного кримінально-процесуального законодавства у відповідність до загальноєвропейських міжнародних норм.

Прийняття 16 липня 1990 року Акта проголошення незалежності України, ратифікація нею міжнародних актів стосовно прав і свобод людини, визнання України 30 січня 1992 року повноправною державою — учасницею НБСЄ (Наради з безпеки і співробітництва в Європі), прийняття її 26 вересня 1995 року до Ради Європи зумовили необхідність радикальних реформ у політичній, економічній, соціальній та правовій сфері.

Становлення української правової демократичної держави відбувається нерозривно з процесом оновлення юридичної бази захисту прав і свобод людини, використання нетрадиційних для старої системи права елементів. Нині Україна змінює своє законодавства, приводить його у відповідність до європейських норм.

Для вдосконалення правового статусу особи в законодавстві України особливе значення має Конституція України, прийняття Верховною Радою України 28 червня 1996 року, норми якої є нормами прямої дії (ст. 8), а також такі міжнародно-правові документи, як загальна декларація прав людини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, розроблені на її основі та прийняті 16 грудня 1966 року Міжнародний пакт про громадянські й політичні права і т.д.. Чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9 Конституції України).

9 листопада 1995 р. Україна підписала Конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 р., а майже через два роки, 17 липня 1997 р., відбулася її ратифікація, але з окремими застереженнями, що обумовлено Перехідними положеннями Конституції України. Вступаючи до Ради Європи, Україна усвідомлювала, що цим актом вона бере на себе зобов'язання не лише визнати, а й закріпити у своєму законодавстві та дотримуватися європейських стандартів прав людини, в тому числі у кримінальному судочинстві.

Конституція України гарантує громадянам України можливість захисту їхніх прав і свобод у міжнародних органах: «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» (ст. 55). Європейська комісія та Європейський суд з прав людини мають надати можливість реалізації цієї гарантії. Тож, усі порушення Конвенції, що мають і матимуть місце після 17 липня 1997 р., фактично можуть розглядатися крізь призму підготовки звернення до Страсбурга (місцезнаходження Європейського суду).

З прийняттям Конституції Україна вступила в новий етап розбудови демократичної соціальної правової держави.

У Конституції України проголошується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Для кримінально-

процесуального законодавства це означає, що воно має бути зорієнтоване на забезпечення можливостей здійснення учасниками судочинства процесуальних прав і додержання законності (п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції) під час його відправлення. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55).

Реалізація цих та інших конституційних положень у кримінальному процесі пов'язана з необхідністю не тільки вдосконалення діяльності органів попереднього розслідування, прокуратури, суду, адвокатури, а й розширення процесуальних прав учасників процесу, в тому числі й тих, які постраждали від злочинів, а також послідовного здійснення наявних прав.

Слід зазначити, що кримінально-процесуальне законодавство України спрямоване головню на те, щоб забезпечити розслідування вчинених злочинів та притягнення до відповідальності винних осіб. Це, своєю чергою, зумовило детальне регулювання прав підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), що є виправданим. Проте неможливо миритися з тим, що інтереси осіб, потерпілих від злочину, захищені законом менш рішуче.

Передовсім слід відзначити явну недосконалість правового статусу інституту потерпілого, що чинить негативний вплив на його участь у процесі, ставить у нерівне становище з обвинуваченим. Це виявляється в диспропорції обсягу прав потерпілого та обвинуваченого (у першого він значно вужчий), в регламентації процесуальної процедури щодо потерпілого (інколи вона не є чітко визначеною), у проблемі відшкодування потерпілому шкоди, заподіяної злочином, загальному характері, що призводить до меншої гарантованості реалізації потерпілим своїх прав.

Держава зацікавлена в розширенні й максимальному використанні громадянами прав, наданих їм законом. Адже реалізація потерпілими прав, закріплених за ними кримінально-процесуальним законодавством, необхідна не лише для обстоювання та задоволення особистих інтересів, а й для запровадження конституційних засад кримінального судочинства, залучення громадян до боротьби зі злочинністю, що сприятиме зміцненню законності.

Судово-правова реформа в Україні спрямована переважно на створення об'єктивного слідства, кваліфікованого сильного захисту та незалежного суду. Рівночасно, щоб ця триєдина формула правосуддя була практично життєвою, необхідні розроблення і створення сильного правового інструментарію правосуддя, який гарантував би досягнення об'єктивної істини в кожній справі. У зв'язку з цим важливе значення має правовий статус потерпілого та його вдосконалення. Потерпілий від злочину, як і решта учасників кримінального процесу, має право на те, щоб його законні інтереси були забезпечені. Законодавець враховує це право, але, на жаль, не повною мірою і не завжди.

Зваживши на чинні нормативні положення, вітчизняний нормотворчий досвід і наявні в літературі наукові концепції, спробував розв'язати комплекс проблем щодо вдосконалення правового статусу потерпілого у кримінальному процесі України. Адже одним із напрямків судово-правової реформи є створення такого судочинства, яке гарантувало б право на захист не лише підозрюваному, обвинуваченому та підсудному, а й потерпілому, затверджувало б рівність усіх учасників процесу перед законом. Законодавець повинен підкреслити, що для нього однаково важливим є забезпечення прав і законних інтересів усіх учасників кримінально-процесуальної діяльності.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА КОЛИ ПСИХІЧНЕ АБО ІНШЕ ТЯЖКЕ ЗАХВОРЮВАННЯ ОБВИНУВАЧЕНОГО ПЕРЕШКОДЖАЄ ЗАКІНЧЕННЮ РОЗСЛІДУВАННЯ В СПРАВІ

ЮВШИН Вадим Васильович
слухач магістратури ННІУ НАВС

Аналізуючи зупинення досудового слідства коли психічне або інше тяжке захворювання обвинуваченого перешкоджає закінченню розслідуванню у справі (п. 2 ч. 1 ст. 206 КПК України), слід зазначити, що далеко не кожне захворювання особи призводить до прийняття такого рішення. Захворювання обвинуваченого стає підставою зупинення тільки тоді, коли воно перешкоджає участі особи у розслідуванні по кримінальній справі і тим самим, не дозволяє закінчити досудове слідство.

Слід зазначити, що закон не містить переліку захворювань, які можуть бути підставою для зупинення досудового слідства через відсутність можливості передбачити особливості розвитку тієї або іншої хвороби. Більш того на відміну від КПК РРФСР 1960 року, чинний КПК України не дає розмежування захворювань, вказуючи лише, що воно повинно бути тяжким. Цим обумовлюється однаковий порядок прийняття процесуальних рішень про зупинення досудового слідства незалежно від виду захворювання.

При психічних захворюваннях настає глибокий розлад психічної діяльності обвинуваченого, який призводить до того, що останній не може усвідомлювати характер і суспільну небезпеку своїх дій або керувати ними. Деякі науковці вважають, що підставою зупинення досудового слідства може бути таке психічне захворювання обвинуваченого, яке будучи тимчасовим не пов'язане із втратою можливості керувати своїми діями та усвідомлювати їх.

Існує також думка про те, що виявлення на досудовому слідстві або дізнанні такого захворювання в обвинуваченого є лише підставою для вирішення питання про те, чи варто визнати цю особу психічно хворою і призначити йому захисника. Тобто, мова про зупинення розслідування не ведеться.

На нашу думку, психічне захворювання обвинуваченого вважається підставою для зупинення досудового слідства тільки тоді, коли воно настало після здійснення протиправних дій (бездіяльності) і до того ж носить тимчасовий характер. При наявності цих умов не має значення, чи пов'язане дане захворювання з ознаками неосудності чи не пов'язане.

Якщо особа вчинила діяння будучи неосудною або захворіла після вчинення злочину психічною хворобою, пов'язаною із втратою здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними, досудове слідство не зупиняється, а слідчим лише ініціюється застосування до обвинуваченого примусових заходів медичного характеру.

В теорії і на практиці неоднозначно вирішується питання: як саме повинен вчинити слідчий, якщо обвинувачений захворів тимчасовим психічним захворюванням у період розслідування? Як стверджує А.М. Рекунков, у таких випадках слідчий, зупиняючи досудове слідство по справі одночасно повинен направляти її через прокурора до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Оскільки в зупиненій справі будь-яка процесуальна діяльність, в тому числі прийняття рішення про направлення кримінальної справи до суду, вирішуватись не може. Заслугує на підтримку також і думка І.М. Гуткіна який зазначає, що слідчий не може самостійно зупинити справу в таких випадках, а повинен направити її до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Непоодинокими є випадки, коли рішення про зупинення досудового слідства приймається і на час проведення стаціонарної судово-психіатричної експертизи. Подібна практика безумовно незаконна, але можна назвати кілька причин прийняття такого рішення: по-перше, ч. 2 ст. 206 КПК України передбачає зупинення досудового слідства коли засвідчено захворювання обвинуваченого, а не через призначення експертизи, результати якої ще невідомі. По-друге, призначення експертизи — це слідча дія, тому направлення

обвинуваченого на стаціонарну експертизу означає не зупинення розслідування, а його продовження. Крім того при проведенні стаціонарної експертизи завжди може виникнути необхідність у проведенні інших слідчих дій.

Враховуючи зазначене, на нашу думку, вказані вище положення повинні бути враховані при опрацюванні проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України, що забезпечить здійснення провадження без порушення норм кримінально-процесуального законодавства.

АНОНС ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЙ НА 2011 РІК

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Шановні науковці! Організаційний комітет Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції інформує Вас, що *наступні* науково-практичні інтернет-конференції проекту «Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки» будуть проведені у 2011 році:

Дата проведення конференції / Conference Date	Дата подачі матеріалу на конференцію (deadline)
26 травня «Правові та політичні проблеми сучасності»	до 13 квітня
06 June (international conference – English language) «Global Security Governance and Political Transformations»	26 May
24 серпня «Актуальні проблеми зміцнення державності та національної єдності України»	до 24 липня
29 жовтня «Національна та міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах»	до 29 вересня
20 грудня «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності»	до 20 листопада

Прохання матеріали надіслати відповідно до обраної Вами дати участі у нашій конференції.

До участі в заході запрошуюються студенти, курсанти, аспіранти, ад'юнкти, вітчизняні і зарубіжні вчені, провідні науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів та наукових установ, представники правоохоронних органів, а також громадських організацій.

З огляду на важливість заходу, а також актуальність заявленої тематики конференція сприятиме поглибленню досліджень проблем сучасної юридичної та безпекової науки. За підсумками конференції будуть сформовані рекомендації, які будуть направлені до вищих органів державної влади України та Європи.

У рамках конференції планується робота за секціями: 1. *Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права.* 2. *Конституційне право. Міжнародне право.* 3. *Цивільне та сімейне право.* 4. *Кримінальне право. Кримінально-процесуальне право. Криміналістика. Кримінологія. Крими-*

нально-виконавче право. 5. Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Муниципальне право. 6. Трудове право. 7. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. 8. Фінансове право. Банківське право. 9. Господарське право. 10. Право інтелектуальної власності. Інформаційне право. 11. Національна, регіональна та міжнародна безпека.

Робочі мови конференції: українська, англійська, російська.

Матеріали конференції будуть розміщені на Інтернет-сайті <http://www.natsecurity.com.ua>, а також будуть офіційно опубліковані у збірниках конференції у легальних видавництвах, зареєстрованих відповідно до законодавства України, які мають право на виготовлення друкованої продукції, а також матимуть міжнародний номер ISBN, а також УДК і ББК. Таким чином, дані збірники стануть можливим для використання у будь-якій бібліотеці світу, а не будуть простою збіркою неофіційних статей, які неможливо ніде використати і на які важко посилатися при публікуванні результатів власного наукового пошуку.

Вартість публікації у збірнику тез доповідей складає **40 гривень за кожен** повну або неповну сторінку формату А4. Оплата за видання збірників надсилається на рахунок 2600 71535 84000 Укрсиббанка, ДРФО Ліпкан О.С. 313 580 1549, МФО банку 351 005.

Призначення платежу: Виготовлення друкованої продукції.

Ви офіційно сплачуєте гроші за видання збірника, а не поповнюєте невідомим особам їхні карткові рахунки. Це дає впевненість у тому, що видавництво, в якому надруковані наші збірники, є офіційно зареєстрованими в органах державної влади, а також те, що Ви отримаєте власні збірники поштою на адресу, вказану Вами в заявці.

У разі Вашої зацікавленості, просимо подати до друку доповіді, заявку та електронний варіант документа про оплату на участь в електронному вигляді на **e-mail: book@market-ua.com** відповідно до обраної Вами дати участі у нашій конференції.

У заявці необхідно вказати такі відомості:

- П.І.Б. автора (авторів), якому (яким) необхідно надіслати збірники;
- домашня адреса, код міста;
- контактний телефон;
- місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь;
- e-mail, який буде вказаний на інтернет-сторінці для можливості поставити Вам запитання щодо наданих матеріалів.

З матеріалами попередніх конференцій можна ознайомитись на сайті:
<http://www.natsecurity.com.ua/students/>

Вимоги до оформлення тез доповідей: матеріали подаються у форматі «doc» або «rtf» текстового редактора Microsoft Word; обсяг тексту – 2–10 сторінок; поля з усіх сторін 20 мм; гарнітура Times New Roman, кегль 14, інтерліньяж – 1,5.

Важливо пам'ятати!

Відповідальність за висвітлений матеріал у тезах несуть автори доповідей.

Кожна неповністю заповнена текстом сторінка оплачується як і заповнена. Рукопис не підлягає додатковому редагуванню, тому він має бути ретельно підготовлений.

На одну наукову працю надсилається 1 (один) примірник збірника на адресу першого автора, який вказаний у відомостях про авторів.

Оригінал документа про оплату зберігайте у себе.

Наші контакти: **Email: book@market-ua.com, academic@ukr.net**

Конференція «Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки» – постійно діючий креативний хай-тек проект, заснований родиною Ліпканів у 2005 році. Результати конференції видаються друкарським способом офіційно зареєстрованим суб'єктом видавничої справи ФОП Ліпкан О.С., згідно з нормами ДСТУ, зокрема і **щодо накладу та розсилки обов'язкових примірників**, а також розміщуються на сайті www.natsecurity.com.ua.

Зміст і місію даного проекту ми хотіли б розкрити через постановку та відповідь на запитання, що найчастіше ставляться до нас.

Яке призначення даного проекту?

Основне призначення даного проекту – забезпечити українських студентів, аспірантів та вчених реальною можливістю публікувати результати власних досліджень для ознайомлення з ними широких кіл як української громадськості, так і зарубіжних вчених. Це досягається через: 1) безумовне розсилання матеріалів конференції *усім визначеним адресатам* відповідно до Законів України «Про обов'язковий примірник документів» від 9 квітня 1999 року № 595-XIV, «Про внесення змін до статті 8 Закону України «Про обов'язковий примірник документів» від 4 квітня 2007 року № 867-V (загалом 40 адресатів); 2) розсилання в бібліотеки тих навчальних закладів, учасники яких взяли участь в конференції ВНЗ, студенти або аспіранти матеріалів учасникам; 3) розсилання безпосереднім учасникам конференції; 4) публікацію матеріалів конференції в Інтернеті.

У чому полягає відмінність нашої Інтернет-конференції від звичайних та подібних Інтернет-конференцій?

Відмінність і престижність участі в нашій Інтернет-конференції обумовлена наступними принципами, що початково закладені в неї:

- 1) **комунікативність** – матеріали конференції публікуються не лише в збірниках тез, що друкуються, але й стають вільними для доступу в режимі читання в Інтернеті. Це уможлиблює ознайомлення з дослідженнями авторів більш широкого загалу, ніж читацька аудиторія збірників тез і матеріалів конференції, надрукованих на паперових носіях;
- 2) **економічність** – автор матеріалів не витрачає власних коштів на проїзд в інші міста, а також свого часу, і може знайомитися з матеріалами конференції і спілкуватися в зручний для себе час через форум одночасно з колегами з різних куточків країни;

- 3) **оперативність** — термін оголошення про проведення конференції і практичного виходу збірників не перевищує 3 місяців;
- 4) **плановість** — дати проведення конференцій є наперед визначеними, що дає можливість чітко планувати вихід власної статті в потрібний для резидента конференції час;
- 4) **системність** — наш проект є закритим системним комплексом, оскільки від стадії його розроблення до стадії практичної реалізації він перебуває повністю під нашим контролем;
- 5) **компетентність** — ви сплачуєте гроші не міфічним особам, поповнюючи невідомо кому карткові рахунки, а перераховуєте гроші на рахунок офіційно зареєстрованого в органах державної влади суб'єкта підприємницької діяльності за виготовлення друкованої продукції, що гарантує вам надійне і цільове вкладання власних коштів і реальність виходу збірника;
- 6) **гарантованість** — гарантією виходу збірника є повністю легальний процес проведення конференції, чіткість оголошених і проведених конференцій, і відповідно виготовлення і друк збірників, а також їхня подальша реалізація в офіційно зареєстрованих інтернет-магазинах;
- 7) **безперервність** — наш проект є постійно діючим, це означає, що дані конференції проводяться постійно в безперервному режимі;
- 8) **відкритість** — окрім запланованих конференцій, ми можемо проводити і друкувати на замовлення матеріали спеціалізованих конференцій, присвячених розглядові окремих проблем;
- 9) **якість** — матеріали конференції якісно друкуються на відповідному папері і мають кольорову обкладинку, в Інтернеті вони викладені в спеціальному форматі, який є зручним для читання і роботи з текстами різної складності;
- 10) **відповідність державним стандартам** — кожний збірник конференції отримує УДК, ББК, а також має свій ISBN, і відповідно на задньому боці обкладинки — штрих-код (бар-код). Його друк відбувається на сертифікованому обладнанні і відповідає ДСТУ, що є свідченням його легальності та офіційності, на протигаву іншим збіркам, які друкуються без зазначених вище нами вихідних даних, обмеженим тиражем, що: *а)* унеможливорює його розсилку обов'язковим адресатам, визначеним у законодавстві України; *б)* призводить до відсутності даних збірників у чітко визначених адресатів обов'язкової розсилки; *в)* зводить нанівець прагнення авторів публічно висловлювати свої думки; *г)* спричинює відсутність ISBN і відповідно штрих-коду, а отже робить даний збірник неофіційним і непридатним для використання в бібліотеках України та світу, а також незареєстрованим у Книжковій палаті України; *д)* означає, що збірники готуються лише за кількістю учасників, і окрім них, з матеріалами конференції ніхто ознайомлений бути не може.

Яким чином захищене право інтелектуальної власності публікацій авторів при розміщенні їхніх статей на Вашому сайті?

Використання високих технологій дозволило нам зробити зручним перегляд матеріалів попередніх конференцій таким чином, щоб зацікавлена особа могла *лише дивитися* той чи інший текст без можливості його копіювання.

Як взяти участь у даній конференції?

Брати участь у нашій конференції дуже просто. Потрібно завітати на наш сайт **www.natsecurity.com.ua**, обрати зручну для Вас дату проведення конференції і надіслати свій матеріал на нашу електронну адресу: e-mail: **book@market-ua.com**.

Скільки коштує участь у конференції?

Цінова політика участі обумовлена відповідністю даного видання усім вимогам ДСТУ, а також нормативам Книжкової палати України, щодо отримання міжнародних стандартних номерів. Відтак, ціна участі є пропорційною кількості сторінок, що ви їх надішлете, і в кожному конкретному випадку встановлюється окремо. А головне: окрім того, що вам *до дому* поштою прийде збірник матеріалів конференції, ваші матеріали *безкоштовно* будуть розміщені на нашому сайті, і з ними зможе познайомитися будь-яка людина на цій планеті.

Чи є альтернативи Інтернет-конференціям?

Нині, зважаючи на темпи життя, інформатизацію суспільства і дедалі зростаючу роль інформаційних технологій, альтернатив інтернет-конференціям не існує.

**Наш проект –
пропозиція авторам крокувати разом із нами в майбутнє.**

*Дати наступних конференцій на 2011 рік:
6 червня, 24 серпня, 29 жовтня і 20 грудня 2011 року.*

Навчально-наукове видання

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

*Матеріали круглого столу
Київ, 20 травня 2011 р.*

Голова редакційної колегії: *Л.Д.Удалова*

Відповідальний за випуск: *В.Шляхта*
Художній редактор *О.Г. Новіков*
Комп'ютерне верстання *Д. Лепешин*

Підписано до друку 13.05.2011 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура HeliosCond. Друк офсетний. Умов.друк.арк. 20,34.
Наклад 300 прим. Зам. № 0511-01.

Видавець ФОП Ліпкан Олена Сергіївна
03058, Київ, вул. М.Донця, 23, б, кв. 33
Тел. +38 099 313 6581, факс: +38 044 4040 483
E-mail: book@market-ua.com, сайт: www.book.market-ua.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3535 від 27.07.09.

Виготівник ТОВ «Дорадо-Друк»
09000, м.Сквира, вул. Щорса, 7
(044) 501-75-69

www.doradoallia№ce.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 2600 від 01.09.2006 р.